

A magyar királyi 3. honvéd hadsereg a
Délvidéken
1941. április

/HTM 108 198/

/HTM 108 199/

Lengyel Ferenc
emlékére

Ajánlás

80 évvel ezelőtt, 1941. április 11-én a magyar királyi 3. honvéd hadsereg átlépte az ország déli határait és Magyarország visszavonhatatlanul a II. világháborúban találta magát. Ez a hadművelet mind tartalmában, mind pedig minőségében messze állt az 1938-as felvidéki, az 1939-es kárpátaljai és az 1940-es erdélyi akcióktól. Míg ott „nemzetközi döntések” jelezték a szabad utat a területvisszacsatolások végrehajtására, addig 1941-ben már csak Németország emelte fel a sorompót a magyar katonák előtt. Ellentétben azonban sokak véleményével, le kell szögeznünk, hogy ez nem volt könnyű döntés a politika és a katonapolitika szempontjából sem. Igaz, egy újabb, Trianonban elcsatolt terület visszaszerzésének lehetősége mindenki számára támogatható volt, de egyre többen látták, hogy a háború visszavonhatatlanul beszipantja az országot. Az 1939–40-es német sikerek azonban tompították ezeket az aggályokat és a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozás is a németbarát oldalt erősítette.

Könyvünkben, bár nem egyszerű feladat, megpróbálunk elvonatkoztatni a politikai eseményektől. Kiemelten csak a magyar királyi 3. honvéd hadsereg tevékenységével kívánunk foglalkozni, ahol rövid előzmények után bemutatjuk a mozgósítás, a felvonulás és a hadművelet részleteit, eredeti dokumentumok felhasználásával. Megkülönböztetett szerepet kap az események bemutatásában Pokorny Hermann ny. állományú vezérezredes munkája, akit 1941 nyarán az akkori Hadilevéltár parancsnoka (1941. VII. 31-ig Major Miklós altábornagy, VIII. 01-től Vásárhelyi Andor vezérőrnagy.) bízott meg, hogy a hadinaplók alapján készítse el a Délvidék elfoglalásának hadtörténelmi leírását.¹ Ezeknek a hadinaplóknak döntő hányada ma már nem kutatható, csupán a IV. hadtest és alárendelt dandárjai anyagának részei találhatóak meg a Hadtörténelmi Levéltárban. Ezért Pokorny munkája kiemelt figyelmet kapott a munka összeállításánál. Kiemelt szerepet kapott még Lengyel Ferenc munkássága a témával kapcsolatban.

Ma már nem kérdés, hogy április 11-én Magyarország háborúba történő belépése megtörtént, hiszen a politikai döntések sorozata és a magyar hadműveleti terv szorosan kapcsolódott a német tervekhez, míg a 3. hadsereg mozgósítása, felvonultatása határátlépése és ezt követő tevékenysége egyértelműen a háború elveit követte.

Szerző

¹ Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL) Tanulmányok Gyűjteménye (továbbiakban: TGy) 2191. Pokorny Hermann: A Délvidék 1941-ben történt visszafoglalásának hadtörténelmi leírása.

Bevezetés

A nemzetközi politikai és katonai helyzet

1941 tavaszára jelentősen megváltoztak a nagyhatalmi viszonyok Európában. Hitler, miután Ausztria bekebelezésével megteremtette a Harmadik Birodalmat, hozzálátott világalpolimi terveinek megvalósításához. Feldarabolta Csehszlovákiát, lerohanta Lengyelországot, megszállta Dániát és Norvégiát, majd súlyos vereséget mért a francia, brit, holland és belga haderőkre Nyugat-Európában. Bár Nagy-Britanniát nem tudta légierejével térdre kényszeríteni, de nyugodt lehetett, hiszen a szigetország nem rendelkezett olyan szárazföldi haderővel, amely rövid időn belül képes lett volna válaszcsapást mérni.

Ezek után nem lehet csodálkozni azon, hogy Nyugat- és Közép-Európa német befolyási övezetté vált, s a térség országai kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. Ebből a sorból csupán Jugoszlávia és Görögország lógott ki. A német politikai- és katonai vezetés — amely már megkezdte a Szovjetunió elleni támadás előkészítését — nem hagyhatta figyelmen kívül a „nyitott” déli szárny okozta veszélyeket. Különösen azok után, hogy Olaszország 1940 őszén Albániából indított támadása Görögország ellen teljes kudarccal végződött. A görög csapatok ellentámadásba mentek át, és elfoglalták Albánia jelentős részét is. Ráadásul az angolok megjelenése a Peloponnészosz-félszigeten már Németország számára is új és egyre jelentékenyebb veszélyt sejtetett. Északi irányú előretörésük pedig egyértelműen komoly veszélyt jelentett azokra az olajmezőkre, amelyek létfontosságúak voltak a német hadsereg számára. Igaz, Romániában és Bulgáriában a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozással párhuzamosan német csapatok jelentek meg, de a kialakult helyzet egyre jobban sürgette a jugoszláv és a görög kérdés gyors rendezését.²

Az 1940/41-es év fordulóján már nyilvánvalóvá vált, hogy Németország és a Szovjetunió közötti nagyhatalmi és ideológiai ellentétek miatt a fegyveres összecsapás elkerülhetetlen. A kérdés csupán az volt, hogy mikor és közülük melyik lesz taktikusabb és gyorsabb.

Ebben a versenyfutásban az egyik szűk keresztmetszetet a Balkán jelentette, mivel sem a németeknek, sem a szovjeteknek nem volt jelentősebb befolyásuk ebben a régióban. A „nyitott szárny” megléte a kezdeményezést felvállaló Németország számára jelentett nagyobb

² Japán, Németország és Olaszország által 1940. szeptember 27-én Berlinben megkötött Háromhatalmi Egyezményhez Magyarország november 20-án, a Román Királyság november 23-án, a Bolgár Cárság pedig 1941. március 1-jén csatlakozott.

veszélyt. A görög kérdés megoldására a német vezérkar kidolgozta a „Marita” fedőnevű támadó tervet.³

/1. számú melléklet/

Hitler, hogy megelőzze a konfliktus kiszélesedését és biztosítsa a Wehrmacht zavartalan felvonulását a szovjet határra, Jugoszláviát diplomáciai úton kívánta a Tengelyhez csatolni. A német elképzelésekbe azonban hiba csúszott, annak ellenére, hogy kezdetben minden jól alakult számukra. 1941. március 4-5-én Pál herceg, Jugoszlávia régense a megígérte Hitlernek, hogy a kormány képviselői alá fogják írni a háromhatalmi szerződéshez való csatlakozást. Erre 25-én került sor Bécsben, miután Dragiša Cvetković miniszterelnök és Aleksandar Cincar-Marković külügyminiszter kézjegyével látta el a németek által megfogalmazott és előterjesztett okmányt.⁴

Hiábavaló volt azonban a nagy óvatosság és a titoktartás, a kormány magánakciójára hamar fény derült. Március 27-ére virradó éjszaka a légiő néhány tisztje által vezetett hatalomátvétel — amelyhez a hadsereg is csatlakozott — megdöntötte a kormányt.⁵

Az új vezetés, az ekkor 17 éves Péter trónörökös és Dusan Simovič tábornok katonai rezsimje elhatárolódott a csatlakozástól, csupán megneptámadási szerződés aláírására lettek volna hajlandók.

Hitler — nem először és nem utoljára — dührohamot kapott és felindultságában elrendelte, hogy a vezérkar a már meglévő Marita-tervet dolgozza át és terjessze ki Jugoszláviára is. A március 27-én összehívott vezetői értekezleten arra utasította a diplomáciai és a katonai vezetőket, hogy a Jugoszlávia feldarabolásában érdekelt országokat, mindenekelőtt Olaszországot, Bulgáriát, Romániát és Magyarországot területi ígéretekkel nyerjék meg az ügynek. Kijelentette, hogy ennek a háborúnak nagyon népszerűnek kell lennie az említett országokban. Ribbentropot utasította; győzze meg őket arról, hogy egy kisebb horvát bábállam kivételével minden területet felosztanak közöttük.

³ Marita-terv: az 1940. december 20-án, a 20. számú hadműveleti utasítással elrendelt, Görögország elleni támadási terv fedőneve.

⁴ Századok. 1965. 6. szám. A német hadvezetés magyarországi politikájához. 1941. március–április. Közli: Kun József. 1229. o.

⁵ Gulyás László: A Délvidék visszatérése 1940–1941. Attraktor kiadó, Máriabesnyő. 2019. 141. o.

A kibővített Marita-terv

Az 1941. március 27-én Hitler által kiadott 25. számú hadműveleti utasítás részletes tervét az OKW (Oberkommando der Wehrmacht, Véderő Főparancsnokság) öntötte formába, amely a lényegét tekintve a következőket tartalmazta:

- a légierő megelőző csapással — lehetőleg még a földön — semmisítse meg a jugoszláv repülőgépeket és rombolja le Belgrádot. A Luftwaffe vegye igénybe a társult országok repülőtereit, nyújtson segítséget a szárazföldi erők támadó hadműveleteihez;
- a főcsapást a Bulgáriában elhelyezkedő 12. és Dél-Németországból (a mai Ausztria területéről) részben közvetlenül, részben Nyugat-Magyarországon felvonulva a 2. hadsereggel kell mérni;
- az erők északi és déli szárnyra osztandók. Az északi szárnyat a 2. hadsereg zöme és a 12. hadsereg fele képezi. Fő feladatuk, hogy nyugatról és délkeletről támadva összetartó irányú csapást mérjenek Jugoszlávia fővárosára. Belgrád elfoglalása után a felszabaduló erőkkel el kell foglalni a déli területeket és támogatást nyújtani a déli szárnyon harcolóknak. Az északi szárnyhoz csatlakozik a 2. olasz és a Duna–Tisza között egy magyar hadsereg is;
- Görögország lerohanására a 12. hadsereg második fele, a 2. német hadsereg kijelölt erői, valamint az Albániában állomásozó olasz erők jelölendők ki. Feladatuk, hogy az északi szárnyon tevékenykedő csapatokkal együtt két irányból lépják át a görög határt és foglalják el az egész országot.⁶

Hitler csak azért, hogy bosszúját kitölthesse egy balkáni államon (amely dacolni mert vele) kockáztatta a Szovjetunió elleni támadást. Ugyanis a Fall Barbarossa megindításának kezdetét, amelyet eredetileg május 15-ére tűztek ki, négy héttel elhalasztotta. Azt viszont el kell ismerni, hogy a Führer igen ügyes diplomáciai fogásokkal hozta helyzetbe a konkrét katonai fellépéstől még mindig vonatkozó térségbeli országokat. Így mindenekelőtt Magyarországot és Bulgáriát, valamint Romániát. Határozott fellépésével pedig jelezte

⁶ Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: A Délvidéki hadművelet 1941. április. Püedlo kiadó, Debrecen. 2003. 24-25. o.

Mussolini felé, hogy neki csak a másodhegedűs szerepe jut ezen a területen, a karmesteri pálca már az ő kezében van.

/Horváth–Lengyel: A Délvidéki i.m. 25. o.⁷

⁷ A térkép annyiban pontatlan, hogy a magyar–szlovák határt nem az 1941-es állapotnak, hanem az 1938-ig érvényben lévőnek megfelelően tünteti fel.

Magyar politikai lépések és a katonai helyzet

1940-ben a már korábban megindult magyar–jugoszláv tárgyalások rövid időn belül sikerrel kecsegtettek. A gróf Teleki Pál miniszterelnök által szorgalmazott tárgyalások magyar szempontból különösen fontosak voltak. Teleki számára Jugoszlávia maradt az úgynevezett „nyitott ablak” a korlátozott magyar függetlenség védelmében a nyugat felé. A tárgyalásokat Németország is jó szemmel nézte, hiszen Jugoszlávia német orientációjának biztos lehetőségét látta benne. Lényeges kérdés volt továbbá a németek számára, hogy a szovjetek ellen készülõ német csapatok jobbszárnya teljesen biztos alapokon álljon, így még erősítette is a tárgyalások fontosságát a magyar vezetésnél.

1940. december 12-én aztán a belgrádi külügyminisztérium márványtermében Cincar-Markovič jugoszláv és Csáky István gróf magyar külügyminiszter aláírta a szerződést.

/ 2. számú melléklet./

A magyar–jugoszláv örök barátsági szerződés parlamenti jóváhagyását követően a ratifikációs okmányok kicserélésére február 27-én került sor Budapesten.⁸ Magyarországot az elhunyt Csáky István helyett már a kinevezett új külügyminiszter, Bárdossy László képviselte. 1941 elején a Teleki-kormánynak eltökélt szándéka volt, hogy a további revíziós célkitűzésnek mind teljesebb, de békés úton történõ megvalósítása mellett nem enged teret a német befolyás erősödésének, megõrzi a Magyar Királyi Honvédség erejét, ütõképességét a háború végéig és jó kapcsolatokat tart fenn a „Nyugattal”, mindenekelõtt az angolokkal. Mindezek nyilvánvalóan – megítélésem szerint – a háborúból való kimaradást és a konfliktusok lezárása utáni kedvezõ tárgyalási pozíciókat jelentettek volna. Az igazi trauma 1941. március 28-án érte a magyar felsõ vezetést, miután Sztójay Dõme követ Berlinbõl meghozta Hitler üzenetét, amely nagyvonalakban a következõket tartalmazta; a Balkánon új helyzet állt elõ és a fegyveres megoldás már eldöntött tény, amelyben a magyar honvédségnek is szerepet kell vállalni. Magyarország revíziós igényeit teljes mértékben elismeri éspedig addig a határig, amelyet Ő Fõméltósága (Horthy Miklós kormányzó – sz.) szab meg. Szóba jöhetõ területek közé sorolta Bácskát, Bánátot, sõt támogatást ígért a magyar kormányzónak oly kedves fiumei kikötõ ügyében is.

Egyetértést kért abban, hogy a horvátok kapjanak autonómiát és a német, illetve a magyar katonai vezetõk egyeztessék a hadmûveleti terveket.

⁸ A témát részletesen lásd: Olasz Lajos: A magyar–jugoszláv „örök barátsági szerződés” politikai fogadtatása. Délvidéki Szemle 2014.I. évfolyam, 2. szám

Mivel Hitler azonnali választ kért, Horthy magához rendelte Teleki Pál miniszterelnököt, Bárdossy László külügyminisztert, Bartha Károly szolgálaton kívüli tábornagyot, honvédelmi minisztert és Werth Henrik gyalogsági tábornokot, a Honvéd Vezérkar Főnökét. Több órás vita után Sztójay követ a következő tartalmú válasszal utazott vissza Berlinbe. A magyar fél a háromhatalmi szerződésnek megfelelően engedélyezi a német csapatok átvonulását, a repülőterek használatát, de a magyar katonai beavatkozás mértékéről és idejéről a minisztertanács később fog dönteni.⁹

A minisztertanács még ezen a napon összeült. Tudomásul vették a Hitlernek küldött üzenetet, de Teleki véleményét támogatva a fegyveres fellépést csak akkor tartották célszerűnek, amikor a német támadás következtében a jugoszláv hadsereg ellenállása már megtört, a horvátok pedig kiléptek a jugoszláv államszövetségből és kinyilvánították önállóságukat.¹⁰

Úgy gondolták, különösen Teleki miniszterelnök, hogy így feloldható az 1940. december 12-én megkötött magyar–jugoszláv örök barátsági szerződés és a Duna–Tisza közén indítandó magyar támadás közötti ellentmondás. E határozatról és a készülő német támadásról Teleki levélben értesítette a jugoszláv és az angol kormányt. Igyekezett meggyőzni őket arról, hogy a súlyos döntéseket kényszerűségből hozták meg és a honvédség csupán a magyar kisebbség védelme érdekében fog fellépni.¹¹

Londonban azonban nem tolerálták Teleki igyekezetét és álláspontját. Egyértelműen leszögezték; amennyiben Magyarország átengedi területét a német csapatoknak, úgy megszakítják a diplomáciai kapcsolatokat. Ha pedig bármilyen indokkal csatlakoznak a támadáshoz, úgy Magyarország számíthat Nagy-Britannia és szövetségesei hadüzenetére. Teleki Pál miniszterelnök ezt saját politikájának kudarcaként fogta fel, és nem találva más kiutat, 1941. április 3-ára virradó éjjel föbe lőtte magát.

A magyar lépések

A magyar válasz még jóformán meg sem érkezett Berlinbe, amikor 28-án már Budapestre érkezett Eberhard Kinzel ezredes, a német szárazföldi vezérkar kelet-európai hadseregek ügyeivel foglalkozó osztályának vezetője, és megkezdte a hadsereg vezetőivel a tárgyalásokat. Őt a német felvonulás részleteiért felelős német tábornok, Friedrich Paulus

⁹ Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában. Dokumentumgyűjtemény. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1986. 3-4. számú okmány.

¹⁰ Horváth–Lengyel i.m. 29. o.

¹¹ u.o.

altábornagy, az OKH (Oberkommando des Heeres, Szárazföldi Haderő Főparancsnoksága) főszállásmestere követte. Kertelés nélkül a magyar vezérkar tudomására hozta a német igényt: öt magyar hadtest részvételére számítanak a Jugoszlávia elleni hadműveletekben.

"Március 30-án reggel érkeztem Budapestre, és azonnal tárgyalásokat kezdtem Werth tábornok, magyar vezérkari főnökkel és László ezredessel, a vezérkar hadműveleti osztályának vezetőjével. A megbeszélések akadály nélkül folytak, és gyorsan a kívánt eredményre vezettek."¹² A magyar vezérkar vállalta, hogy:

- repülőtereket bocsát a német légiereő rendelkezésére;
- biztosítja a XLI. és a XLVI. hadtestek vasúti illetve közúti felvonulását Romániába és a Dunántúlon;
- aktivizálja a légvédelmi körzeteket, a hozzájuk tartozó figyelő- és jelzőőrsökkel együtt;
- lezárja a jugoszláv határt, csapatokkal biztosítja a német erők felvonulását és ütközetbe lépését;
- mozgósítja a hadműveletbe bevonandó erőket, támadást indít a Duna–Tisza közén, és ezzel fedezi a Belgrád felé előre törő német csapatok szárnyait.¹³

A magyar csapatok támadásának időpontja azonban továbbra is nyitott maradt. Werth Henrik április 15-ében határozta meg azt a legkorábbi időpontot, amikor a magyar csapatok elérhetik készenlétüket a jugoszláv határ mentén. Paulus ezt túl késői időpontnak tartotta és ragaszkodott 12-éhez, mint legkésőbbi meginduláshoz. A magyar vezérkar főnöke Horthytól a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács április 1-jei összehívását kérte a mozgósítás azonnali elrendelése céljából. Mivel erre az engedélyt csak április 3-án kapta meg, nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar csapatok feltöltéséhez és felvonulásához nem lesz elegendő idő.¹⁴

(Április 3-án a kijelölt német csapatok átlépték Magyarország nyugati határát, s ezzel kezdetét vette a felvonulás Jugoszlávia ellen. – sz.)

Mivel a jugoszláv fordulat alapjaiban rengette meg Németország Szovjetunió elleni katonai terveit,¹⁵ gyors lépésekre volt szükség. Ennek eredményeként Németország szinte azonnal megindította csapatait a „rend” helyreállítása érdekében, így április 6-án betört Jugoszláviába.

¹² Ádám–Juhász–Kerekes: Magyarország és a második világháború. Kossuth kiadó, Budapest. 1959. 328. o.

¹³ Horváth – Lengyel i.m. 35. o.

¹⁴ Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1919–1945. Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1988. 251. o.

¹⁵ Részletesen lásd: Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: A délvidéki hadművelet. 1941. április. Püldo Kiadó. Budapest, 2003.

A magyar kormánynak is rövid időn belül szint vallott és a hadseregnek fel kellett készülnie egy esetleges hadműveletre.

Az első új felderítési adatok már szinte a német támadással azonos időben beérkeztek. A jugoszlávok a Letenyénél lévő hidakat felrobbantották, megszakították a magyar határ mentén húzódó közlekedési vonalakat, és a környező terepet aknákkal zárták le.¹⁶ A csendőrség április 7-i jelentése is a határ menti helyzet egyre súlyosbodó állapotát világította meg.

A Magyar Királyi Honvédség Fővezéréhez összekötői feladatokra beosztott német tábormok¹⁷ hadinaplója már 7-én megemlítette magyar területek elleni jugoszláv bombázást, 8-án pedig többszöri granicsár¹⁸ betörést jegyzett fel.¹⁹

Március 31-én elrendelték az országos légvédelem részleges mozgósítását, majd április 1-én reggel 6 órától működésbe lépett az Országos Légvédelmi Központ (ORLEKÖZ), a Légvédelmi Központok (LEKÖZ) 1-től 8-ig, a Munkácsi Kerületi Légvédelmi Központ (KERLEKÖZ) kivételével, továbbá az összes légvédelmi figyelő- és jelzőőrs.²⁰ A német felvonulás biztosítása és zavartalan végrehajtása érdekében a III. hadtest kirendelte az 5. ezred II. zászlóalját és egy tüzér üteget Dávidházára, a 17. ezred III. zászlóalját és egy tüzér üteget Lentihez, egy zászlóalj és egy tüzér üteget Nagykanizsáról Lispére, és ugyan ilyen erőt Murakeresztúr–Gyékyenyésre. Erre azért volt szükség, mert a jugoszlávok nagy ütemben mozgósították erőiket, megszállták az erődrendszert, a Dunát elaknásították, és aktivizálták a légi felderítésüket.

Ezek feladatait a Lispére kiküldött zászlóalj kivételével a németek április 3-tól átvették.²¹

1941. április 3-án az alábbi felhívás jelent meg a Délmagyarország című, Szegeden megjelenő napilapban: „Felhívás a város közönségéhez! A lakóházak légmentésének szabályozása ügyében kiadott 81.800/1940. évi honvédelmi miniszteri rendelet alapján a város légoltalmi parancsnoka felhívja a város közönségét, hogy az elsötétítéshez szükséges eszközöket és anyagokat azonnal helyezze kész állapotba, hogy az elsötétítésre vonatkozó

¹⁶ Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában i.m. 10. számú okmány

¹⁷ Kurt Himer vezérőrnagyról van szó, aki április 2-án az OKH-nál kapott megbízást az összekötő törzs felállítására és a parancsnokság átvételére. Feladata Hitler és Horthy, illetve a német és a magyar vezérkar és parancsnokság közötti állandó összeköttetés biztosítása volt.

¹⁸ Jugoszláv határvédő, határőr erők.

¹⁹ Századok. 1965. 6. szám i.m. 1231–1232. o.

²⁰ Pokorny i.m. 1. o.

²¹ u.o.

rendelet kiadásától számított két órán belül a lakóházak és egyéb építmények elsötétítése végrehajtható legyen. Aki ennek a rendelkezésnek nem tesz eleget, két hónapig terjedő fogházzal büntetendő kihágást követ el.”

Ugyancsak a Délmagyarország írta, április 4-i számában, hogy a jugoszláv királyi hadsereg több, magyar és horvát származású katonája dezertált és átszökött a magyar határon. Az április 6-i szám pedig arról tudósít, hogy a határ menti jugoszláv erődítéseket megszálló „...csapatok főleg délszerbiai és montenegrói legénységből állnak. Mialatt a hadsereg felsorakozik a határon, a magyar és német falvakat felfegyverzett csetnik alakulatok szállják meg.”

A katonai megállapodásnak megfelelően a magyar vezérkar március 28-ától kezdődően számos intézkedést adott ki a német csapatok felvonulásának, az ország biztonságának és a készülő hadművelet előkészületeinek szavatolása érdekében. Így többek között a németek át-, illetve felvonulásához biztosította a vasútvonalakat és — elsősorban a Dunántúlon — a közutakat.

Már március 28-án a vezérkar főnökség 1. osztálya intézkedést adott ki az illetékes vasúti parancsnokságok számára, hogy a németekkel kötött megállapodás alapján március 27-től tehermentesítik a Lökösháza vonalat, így biztosítva a német szállítmányok gyors áthaladását. Egyben jelezte, hogy ettől kezdve a KSzV (Katonai Szállításvezetőség) intézkedik arra, hogy német kérésre mely szállítmányokat irányítsák a Szeged–Battonya kilépő állomásra.²²

A belgrádi hatalomátvétel után sokszorosára nőtt a Magyarországon átvonuló német csapatok aránya. A vezérkar kiemelt feladatként kezelte ezeket az átvonulásokat, Március 30-án például a m. kir. honvéd vezérkar főnöke, Werth Henrik gyalogsági tábornok aláírásával ment ki a következő „AZONNAL! BIZALMAS!” intézkedés:

„Folyó év március hó 30-án és 31-én német gépkocsizó csapatrészek vonulnak át Magyarországon a Bécs, Győr, Budapest, Kecskemét, Szeged, Arad-i úton. 30-án 1 repülő híradó osztag gépkocsikon, összesen 10 fő. Éjjelezik Kecskeméten, ahol üzemanyagot vételez fel. 31-én a menetet Szegeden át Aradra folytatja. Ugyan ezen a napon, külön menettel érkezik egy repülő híradást üzemeltető század gépkocsikon. Állománya: 2 tiszt, 51 altiszt, 234 fő legénység. Budapesttől nyugatra, Pilisvörösvár, Piliscsaba területén éjjeleznek. A század

²² HL Vezérkarfőnökség iratai (továbbiakban: VKF) 4567/ vkf. 1.oszt. eln. – 1941 Német szerelvények Battonya felé.

másnap a menetet Budapesten, Kecskeméten, Szegeden át és Aradra folytatja. Amennyiben a századnak üzemanyagra szüksége van, úgy azt az I. hadtest közvetlenül elégtse ki.

31-én a reggeli órákban a Göring ezred /állománya 2.800 fő/ Hegyeshalomnál lépi át a határt és a fent jelzett útvonalon menetel Aradra. Éjjelezés 31-ről április 1-re Budapest nyugat Pilisvörösvár, Nyergesújfalu területen. Az ezredet 31-én a kora reggeli órákban a II. hadtestparancsnokság által kirendelt, németül tudó összekötő tiszt várja a bécsi betonúton gépkocsival és a hadtest illetékességi területén kísérje át.

Az I. és az V. hadtestparancsnokság a hadtestek illetékességi területére való belépéskor az ezred mellé ugyanilyen összekötő tisztet rendeljenek ki hasonló feladattal.

A légvédelmi tüzér ezred, április 1-én folytatja a menetet Budapesten, Kecskeméten, Szegeden át Aradra. Az ezred 1-én úgy induljon meg, hogy végével Budapestet 4⁰⁰ és 5⁰⁰ között elhagyja. Ezt az összekötő tiszt a német ezred parancsnoknak jelentse. Az I. hadtestparancsnokság egy közege Budapest határában várja az ezredet és úgy vezesse azt át a városon, hogy a forgalmasabb útvonalakat elkerüljék. Kecskeméten üzemanyagot vételeznek fel. Amennyiben a németek Kecskemétre az üzemanyagot még nem szállítottak volna előre, a HM 3.b. osztály 31-én estére, Kecskemétre szállíttasson ki 70 000 liter gépkocsi benzint, 27 000 liter diesel motor üzemanyagot és az egészre számolva 10 százalék olaj és kenőanyagot. Az alakulatok részére szállásokat az I. hadtestparancsnokság készíttesse elő.”²³

Az utolsó pillanatban azonban a német hadvezetés értesítést küldött, hogy a jelzett német gépkocsizó csapatrészek érkezése néhány nappal később valósul meg.²⁴

Ezzel párhuzamosan a magyar vezérkar megkezdte a mozgósítási, felvonulási valamint a támadó tervek kidolgozását. Ehhez, különösen a támadó tervek kidolgozásához, részletes és pontos információkra volt szükség az ellenséges erők nagyságáról, elhelyezkedéséről és várható szándékáról.

Március 29-én 14 óra 15 perckor a körmendi portyázó század parancsnokság jelentette, hogy Felsőszölnök, Apátistvánfalva, Szalafő területén jugoszláv részről 28-án reggeltől a távolsági forgalomban, míg déltől a határszéli forgalomban is határozottan el. Német részről a felsőszölnöki őr területén szintén életbe lépett a határozat.²⁵

²³ HL VKF 4773/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Német egységek átvonulása magyar területen.

²⁴ HL VKF 4793/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Német csapatok átvonulásának eltoldása.

²⁵ HL VKF 4775/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Határozat Körmentől délre.

A háború jelei április 6-ától már a magyar–jugoszláv viszonylatban is megmutatkoztak. A jugoszlávok megerősítették a határőr őrsöket és megszállták az erődövet. Nagy ütemben mozgósították erőiket, megkezdődött a „Potiska” hadosztály ikreződése. Mindenütt hermetikusan lezárták a határt, teljes szélességében. A szombathelyi III. hadtest jelentette, hogy a murakeresztúri, letenyei és gyékényesei vasúti és közúti hidakat felrobbantották, míg a többi fontos műtárgyat aláaknázták. Reggel 4 óra 30 perckor erős ágyúzás és géppuskatűz hallatszott a német jugoszláv határról, aminek hatására több granicsár őrs felszerelve, futásban vonult vissza.²⁶

Érdeemes megemlíteni, hogy a jugoszlávok már március 10-től igen gyakran hajtottak végre a határ menti hidakon robbantási-szerelési gyakorlatokat. A megfigyelések szerint a hidak pillérjeinek tölteteit a gyakorlatozás után már ki sem szedték a pillérek aknakamráiból. A letenyei és a murakeresztúri hidakat, valamint a Murán és a Dráván üzemeltetett kompokat 6-án, a német támadás megindulása után robbantották fel. A rombolást csak a Cserneceél található komp kerülte el. A későbbi műszaki szakmai vizsgálatok megerősítették, hogy a robbantásokat alapos békeelőkészítés előzte meg. Nem voltak tekintettel, nem gondolkodtak a műtárgyak esetleges későbbi helyreállításával, használatával kapcsolatban, nem takarékoskodtak a robbanóanyaggal.²⁷

A katonai megállapodásnak megfelelően a magyar vezérkar március 28-ától kezdődően számos intézkedést adott ki a német csapatok felvonulásának, az ország biztonságának és a készülő hadművelet előkészületeinek szavatolása érdekében. Biztosították a német csapatok felvonuláshoz a vasútvonalakat és közutakat. Kijelölték továbbá azokat a repülőtereket, amelyeknek fel kellett készülniük német repülőkötelékeket befogadására.

A magyar vezérkar a jugoszláv intézkedések ellensúlyozására életbe léptette a saját védelmi tervét. A határt Csikériától a Dunáig a 15. gyalogdandár és a 16. határvadász-zászlóalj, míg Csikériától keletre a Tiszáig a 14. gyalogdandár és a 66. határvadász-ezred védte. A Dunától nyugatra Somogyudvarhelyig a 11. gyalogdandár biztosított. A határvédelem vezetésére a 3. hadseregparancsnokság beérkezéséig a szegedi V. hadtestparancsnokot jelölték ki. A folyamerők 6-án és 7-én a Dunán kapuval, a Tiszán kapu nélküli zárat²⁸ létesítettek. A Tiszán az I. folyamzárászlóalj Szeged alatt, a Dunát Dunaszekcsónél az őrnaszád ezred I. osztálya biztosította. A zártelepítés mind a két folyón

²⁶ HL VKF 4858/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Jugoszláv hidak felrobbantása.

²⁷ Magyar Katonai Szemle (továbbiakban: MKSZ) 1941.7. szám Görgényi Dániel: Jugoszláv rombolások a délnyugati határon. 139–146. o.

²⁸ Folyamzárak, amelyek kapu létesítése esetén átjárhatók.

április 8-ára befejeződött. A csapatok felvonulásának biztosítása érdekében az előrevonási útvonalakra és átkelőhelyekre műszaki és légvédelmi egységeket rendeltek ki.²⁹

A HM április 4-án kiadott 21.393/el.n.3.c. és 22.274/el.n.3.c. -1941 rendeletére a csapatoknak kiutalták az „A” készletre meghatározott lőszer mennyiséget. Az I., IV. és V. hadtest április 6-án intézkedett az alárendeltek felé, hogy készüljenek fel az érkező lőszer gyors szétosztására és rendeltetési helyére való juttatására. Ezért még annak beérkezése előtt tervezzék meg a szállításokat és készítsék elő a szállítóeszközöket. A szállítások az 1. (Csepel), 4. (Törökbálint) és 16. számú (Lovasberény) központi lőszerraktárakból kerültek kiszállításra.³⁰

A IV. hadtest által kiadott kimutatás egyik melléklete a 10. gyalog dandár számára:

M. Kir. főesi IV. honv. hadtest parancsnokság. 4.sz. melléklet a IV. hdt. par. 4205/el.n. anj. tti 1941. számú rendelkezéshez.

K i m u t a t á s

a 16. honv. lőszerraktárból a IV. hdt. alakulatai "A" készletére kiszállítandó lőszerrel.

Mely alakulatnak	M e l y		8 mm. 31 M.			20 mm 36 M.	37 mm 36 M.	
	alakulat címére	állomáshelyre	éles	magvas éles	fényj. éles	rep. r.t.	rep. r.t.	
			t ü l t ö n y z					
10. tti. oszt.	10. táb. tti. oszt.	Kaposvár	8.000					
6/II. szj.							50	
Összesen:			8.000				56	
11. tti. oszt.	11. táb. tti. oszt.	P á c s	8.000					
8/I. szj.							28	
IV. S. hu. szj.				2.000		2.000		
Összesen:			8.000	2.000	2.000		28	
18/II. szj.	18/II. szj.	Sárközvárd				474	140	
12. tti. oszt.	12. tti. oszt.	Tolna	8.000					
Mindösszesen:			24.000	2.000	2.000	474	224	

Április 6-án a reggeli órákban a magyar–román határszakasz román oldalán is mozgást jelentettek a portyázó osztagok. A 60. portyázó osztag határszakaszával szemben, Mezőszopor–Berkenyes területén (Kolozstól 12 kilométerre, délkeletre) például a román 82. és a 90. gyalogezred zárkózott fel a határra és az érintett községekben határzárt rendeltek el.³¹

²⁹ Pokorny i.m. 4. o.

³⁰ HL II. 1471 10. gyal. dd. 49. doboz 863/kt.-1941. Lőszer kiszállítás „A” készletre

³¹ HL VKF 4853/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 1941. Román mozgósítás.

Légi tevékenység

Jugoszláv berepülést követően Budapesten 6-án, a német támadás megindulása után, 18 órakor szólaltak meg először a szirénák. Légiharcra nem került sor, mivel a Mátyásföldről felemelt 1/3-as vadászszázad nem találkozott ellenséges gépekkel.³² Április 7-én már hazánkat is több légitámadás érte. Szegedet több alkalommal támadták meg a jugoszláv királyi légierő gépei. A célpont a vasútállomás és a repülőtér volt. A károk a magyar légvédelemnek és a német vadászrepülőknél köszönhetően nem voltak jelentősek. A jugoszláv kötelékek közel 70%-os veszteséget szenvedtek. Az utolsó három támadásnál a bombázógépek már meg sem tudták közelíteni célpontjaikat. Az utolsó kísérletben már csak két gép vett részt. A magyar légvédelem mindkettőt lelőtte. Pécs és Villány légterében is hasonló légitevékenység folyt.³³

/HTM 48.867 és 48.868 Egy közszemlére tett, lelőtt jugoszláv bombázó Szegeden, a mai Móra Ferenc Múzeum előtt/

³² Hadtörténelmi Közlemények (továbbiakban: HK) 2004. 1. szám. Olasz Lajos: Jugoszláv légitámadások Magyarország ellen 1941 áprilisában. 177. o.

³³ Olasz i.m. 180–181. o.

Kisebb kötelékek támadták még meg Siklóst, Kelebiát, Körmentet, Zalaegerszeget és több vasúti szerelvényt, közöttük személyvonatokat is. Az anyagi kár nem volt jelentős, de egy gyermek meghalt és többen súlyosan megsérültek. Április 8-ától érezhetően csökkent az ellenség légi tevékenysége, csak szórványos berepüléseket hajtottak végre valószínűleg felderítési feladattal.

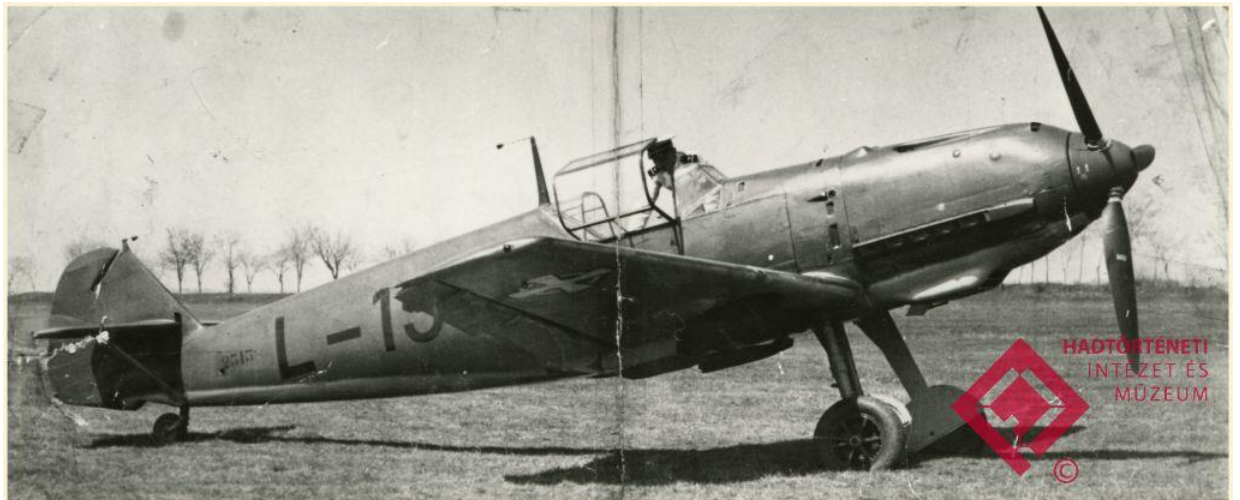
A légitámadásokkal párhuzamosan kisebb összetűzésekre került sor a szárazföldön is. A jugoszláv granicsárok (határőrök) több esetben átlépték a magyar határt és támadást intéztek biztosító erőink ellen. A magyar határvadászok a támadásokat minden esetben visszaverték és több foglyot ejtettek.

A magyar vezérkar megfelelő és pontos információkkal rendelkezett a rejtett jugoszláv repülőbázisokról és arról is megbízható hírei voltak, hogy hol melyik repülő csoportok helyezkednek el. Egy, április 5-én összeállított jelentés alapján:

Helység	Repülő bázis/ezred
Sarajevo	2., 33., 64.
Skopje	3., 63., 65., .66.
Zagreb	4., 10.
Niš	5., 35.
Belgrád-Zimony	6.
Mostar	7., 67., 69., 62., 70.
Bela Crkva (Fehértemplom)	31.
Kraljevo	32., 61., 68.
Újvidék	34.

Ugyanezen a napon, a német rádiófelderítőktől kapott információ alapján, a 7. jugoszláv repülő ezred ezredese jelentette az országos légiflotta parancsnokságnak, hogy a 66.

és 67. repülő csoport ma 10.00-kor Prijlejina-ra (Preljina) elrepült. A személyzet 11.00-kor érkezett oda.³⁴

/HTM 78 925 Jugoszláv Messerschmitt Bf-109E/

Április 7-én 11.00-kor német romboló vadászgépek a szegedi légtérben négy Bristol Blenheim típusú háromszemélyes jugoszláv bombázógépet lőttek le. A lezuhant gépek teljesen megsemmisültek, ezért jelzésüket beazonosítani nem lehetett. Az egyik az Újszegedi lőtérrel 400 m-re délre, a második Ószentiván (neve ma Tizasziget) községtől délre 500 m-re, a harmadik jugoszláv területre zuhant, míg a negyedik Szeged-Boszorkányszigettől délre esett a Tiszába. Ugyanezen a napon 13.30-kor saját légvédelmünk lőtt le kettő darab Bristol Blenheim típusú háromszemélyes jugoszláv bombázót, amelyek a zuhanást követően teljesen megsemmisültek. Az egyik jugoszláv területre, míg a másik magyar területre, Szegedtől délre, egy km-re a Tiszába zuhant. A repülőgépek személyzetét katonai tiszteletadással, a római katolikus és a görögkeleti egyház szertartása szerint temették. Az Ószentivánon lezuhant gép személyzetének eltemetésére az ottani közigazgatási hatóságok intézkedtek.³⁵

A Honvéd Légierő Parancsnokság április 14-én jelentett a Honvéd Vezérkar felé a 10-én délután Nagysomkúton kényszerleszállást végrehajtó jugoszláv Do-17-es közepes bombázógépről. Személyzetét, Zlatko Kudrna repülő főhadnagy megfigyelő tisztet, Ivan Pavelics repülő pilótát és az öt fő legénységet Nagybányán és Kolozsváron át Budapestre szállította a HM 21. osztálya. 13-án hallgatták ki őket 2.vkf. D. (defenzív – elhárító) osztálynál a légierő parancsnokság bevonásával. Összefoglalva a következőt mondták:

³⁴ HL VKF 4855/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Jugoszláv repülőterek, repülőbázisok rejtett tároló helyei.

³⁵ HL VKF 4940/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Lelőtt Jugoszláv repülőgépek.

A gép parancsnoka a jugoszláv 3. repülő ezred 64. osztály 208. repülő század /Skopje/ megfigyelő tisztje volt. Miután százada április 6-10. között a Pristina–Petrovac–Pec repterekről a Kustendil–Palánka–Staracin–Kumanova területén 40-60 kilométeres óránkénti sebességgel előre törő német gépesített hadoszlopokat 100 kg-os bombákkal napokon keresztül támadták, – kimerülve a pozegai „H” repülőtérré vonultak vissza, ahová akkor már a 7. repülő ezred /Mostar/ maradványai is visszavonultak. Ott kapta a parancsot, hogy gépkocsin Kraljevóba utazzék és ott a század egyik Do-17. Do-17 repülőgépét, amely az előző napi harcokból került oda javítás végett, – vegye át és repüljön át vele Szarajevóba, ahová véleménye szerint valószínűleg a század Pozsegán lévő többi repülő gépei is időközben áttelepítésre kerültek.

10-én 13 h-kor indultak Kraljevóból Szarajevóba. Útközben az akkor már napok óta tartó erős havazás és felhős idő annyira megnehezítette a látási s így a tájékozódási viszonyokat, hogy Szarajevó repterén vakrepüléssel nem tudtak leszállni. Ezért kénytelenek voltak északi irányba fordulni és repülni, ahol Belgrád vagy Újvidék repülőterén remélték, hogy le tudnak szállni. Azonban mindenfelé sűrű felhőzet lévén 4000-nél magasabban voltak kénytelenek repülni s miután több órás repülés után sem jutottak ki a rossz időjárásból és üzemanyaguk is időközben elfogyott, áttörték az alattuk lévő sűrű felhőzetet s Nagymurány mellett szükségből kényszerleszállást hajtottak végre. A leszállásnál a gép kb. 15 %-os sérülést szenvedett. Miután a gépet a csendőrség őrizetbe vette, őket Budapestre szállították.³⁶

Nem csak a déli határnál jelentek meg jugoszláv gépek. Április 12-én Nagybereznán 18 óra 10 perckor hajtott végre kényszerleszállást egy jugoszláv három motoros Savoya–79 típusú nehézbombázó, a mostari 7. nehézbombázó ezred állományából. Az ungvári repülőtérről kiszálló bizottság hallgatta ki a személyzetet, amely egy tisztviselőből, az ezredorvosból, öt altisztből állt. Elmondásuk szerint 12-én 11 óra 30 perckor Indultak Mostarból, ahol teljes káosz uralkodott a 10-i és 11-i olasz légitámadások miatt. A repülőteret a horvát állam önállóságának hírére (ez 10-én volt – sz.) az összes parancsnok gépkocsikon elhagyta. A visszamaradt állomány, ahogy ők is, különböző irányokba elrepült. Először Pozsegát igyekeztek elérni, de 6000 méteren a hófelhőben a műszereik elfagytak, így Ungvár irányába repültek. Ungvár állomás nevét alacsony repülésben igyekeztek elolvasni, de mivel ez nem sikerült Uzsok felé repültek tovább. Uzsoktól a felhők miatt kellett visszafordulni és alkalmas helyen leszálltak. A nagybereznai határvadász-laktanyából elősiető legénység megakadályozta, hogy tovább repüljenek. Mostaron elmondásuk szerint nincs angol repülő,

³⁶ HL VKF 4939/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Nagysomkútnál kényszer leszállt Do-17.

de más reptereken igen. A 7. ezred parancsnok neve Dragits Hlinko alezredes. A mostari repülőter parancsnoka Makiedo alezredes. Az „alap” parancsnoka Basavits Jovan alezredes. Az egyik altiszt azt is elmondta, hogy 6-án hajnalban az albán tengerpartot támadták, de az olasz gyártmányú bombák nem robbantak fel.

A repülőgépben Breda géppuska volt felszerelve megfelelő lőszerrel. Térképet nem hoztak magukkal.³⁷

Április 12-én 10 órakor Érd határában, Ilkamajor területén, egy kétmotoros, kettő géppuskával felszerelt Bristol Blenheim gyártmányú, 3516. számú jugoszláv repülőgép szállt le. Fedélzetén Molnár Vladimir (László) repülő törzsőrmester pilóta és Sklukovics Száva szakaszvezető jugoszláv katona. Az ilkamajori csendőrőrs a két katonát Budapestre a légi parancsnokságára kísérte, ahol kihallgatták őket. Elmondták, hogy a Zimonyból Tuzlába áttelepített 11. repülőszázad állományába tartoznak. Századparancsnokuk Lazarevics Dragomir őrnagy és a század nyolc darab Bristol Blenheim gépből áll. A században 10 tiszt szolgál, minden géphez két fő, összesen 16 fő volt beosztva. Az egész századnak Szabácsról Tuzlába kellett áttelepülnie, ők azonban Magyarországra felé vették az irányt. A szerbek még utánuk is lőttek géppuskával. Az indulásnál négy darab 100 kilogrammos és 10 darab nyolc kilogrammos bombát kellett volna bemálnázniuk, de a mély talaj miatt ezt nem rakodták be. A gépbe egy pilóta és egy megfigyelő puska van beépítve. A fényképezést Zeiss-féle kézi kamerával végzik. Elmondták, hogy a földi személyzet a felszállások után szétszéledt. Arról nem tudnak, hogy saját gépjük átrepültek-e Oroszországba. A jegyzőkönyvben itt megjegyzés található: „Ez valótlan közlés.”³⁸

A Belügyminisztérium április 10-én küldte át a Külügyminisztériumba a legélt, április 7-i eseményeket összefoglaló jelentését:

„ Budapest, 1941. április 7.

A BELÜGYMINISZTERIUM TUDOMÁSUL MEGKÜLDI
A KÜLÜGYMINISZTERIUMNAK A CSENDŐRSÉG KÖZPONTI
NYOMOZÓ PARANCSNOKSÁG TÁVIRATI JELENTÉSÉT
A JUGOSZLÁV KATONAI TEVÉKENYSÉGRŐL

Szám 8487/1941

³⁷ HL VKF 4941/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Jugoszláv repülő kényszerleszállása.

³⁸ HL VKF 4942/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Jugoszláv repülőszemélyzet kihallgatása.

Szigorúan bizalmas!

M. kir. Külügyminiszter Úrnak
(Ghyczy³⁹ Öméltósága kezeihez)

Budapest

A lenti jelentést Nagyméltóságodnak tisztelettel közlöm
Budapest, 1941. ápr. hó 10-én

A miniszter rendeletéből
miniszteri osztályfőnök

Megkapja: M. kir. Miniszterelnök Úr is.

Másolat a 8487/1941. VII. res. B. M. számú iktatmányról

Távmondat. — 1941. április 7-én 14 h 30 I. — A magyar királyi Belügyminiszter Úrnak (Közbiztonsági Osztály vezetője) Budapest. — Jugoszláv területen Óbéba és Oroszlános között vasúti átereszeket a jugoszlávok felrobbantották. Kükölkő közelében a jugoszláv határszélen egy horvát és egy bosnyák katonaszökevény teljes felszereléssel átszökött, megadta magát. Közlésük szerint a jugoszláv hadsereg Bácskát kiüríti, és Zimony irányába visszavonul. — Hercegszántó közelében lévő jugoszláviai Béreg községben a szerbek a vasútállomást és a műutat felrobbantották. Gara közelében lévő Regőce jugoszláv községből a szerbek kivonultak. Hatvan főnyi németet túszként magukkal vittek, de fegyveres szerb csapatok, valószínűleg csetnikiek, vissza-visszatérnek és a lakosságot, különösen a németeket ütik-verik. — Ószentiván község felett 7-én 11-h-kor négy német és egy jugoszláv repülőgép között légi harc fejlődött ki, melynek során a jugoszláv repülőgépet lelőtték. A gép és 2 pilótája szénné égett. — Szegeden 7-én 11 h 15 I-től 12 h 20 I-ig légitámadás volt. Jugoszláv repülők Szegedre bombát dobtak. Egy darab 50 kg-os bomba esett a MÁV. nagyállomás épületére, mely a tetőt és az első emelet mennyezetét átütve a MÁV. főnök lakásában a sezlontra esett, de nem robbant fel. Egy bomba esett a MÁV. nagyállomás mellett a töltésre, vágányokban kárt nem csinált, csak a vezetéket szakította fel. Két bomba esett a MÁV. nagyállomás mellett a Galamb utcában a Boldogasszony sugárút 42. számú ház előtt az úttestre. Ez utóbbi a villamos vágányt feltépte s kb. 5 méter átmérőjű és 3 méter mély krátert csinált. Szeged „Tiszai” pályaudvaron bombatalálat érte az ott lévő üres német szerelvényt. Egy német katona súlyosan megsebesült s a magyar mozdonyvezető géppuskatalálattól kórházba szállítás közben meghalt. A pályaudvar megrongálódott. Ennél a bombatámadásnál egyéb haláleset nincs. Bomba esett a tiszai vasúti híd mellett is, de kárt nem okozott. Az első légitámadásnál jugoszláv gépek a szegedi repülőteret is lőtték géppuskával. Sérülés nem történt. Ezt követően közel egymás után volt még két légiriadó, de ezek alatt légitámadás nem volt. — A pécsvidéki bombázásról utólag még a következők részletek érkeztek: Siklóson 7-én egy jugoszláv bombavetőt, amely Pécs felől 11 h-kor D. irányban haladt, Siklós fölött egy német vadászgép utolérte. A jugoszláv 3 motoros bombázó, hogy terhén könnyítsen, a siklósi vár fölött eldobálta bombáit. Ezek közül 2 bomba egy lakóházra esett és felrobbant. Három bomba nem robbant fel, s ezek közül egyet megtaláltak. Négy siklósi polgár megsebesült. A német vadászgép rövid harc után a jugoszláv bombázót lelőtte. A gép utasai szénné égtek. Közülük csak a jugoszláv alezredes ismerhető fel. A pécsi repülőtér bombázása alkalmával

³⁹ Ghyczy Jenő (1893. május 4. – 1982. január 18.) 1939-től a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője volt, majd 1940 decemberétől rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, külügyminiszter-helyettes (külügyi államtitkár). Csak 1943 júliusától külügyminiszter.

utólagos megállapítás szerint, egy felszállni készülő német vadászgép a szárnyán megsérült és egy személy megsebesült. A Siklóson lelőtt gépet nem a légvédelmi tüzérség, hanem a most jelentett német vadászgép lőtte le. A pécsi repülőtér bombázása során a légvédelmi tüzérség, utólagos megállapítás szerint, egy jugoszláv gépet lőtt le, mely Pécs határában lezuhant. Német vadászgép a másik jugoszláv bombázót üldözőbe vette és Rózsafa község határában lelőtte. A gép kigyulladt a személyzet közül kettő meghalt, egy ejtőernyővel kiugrott, súlyos égési sérüléssel kórházba szállították. Pécsen ma több esetben jelentek meg jugoszláv repülőgépek, de a német vadászok elűzték őket. — Ezt a jelentést előterjesztem a m.kir. Belügyminiszter Úrnak (VI.b. és VII. oszt.) a m. kir. Vezérkari Főnök Úrnak (2. oszt. Koffa) és a m. kir. Csendőrség Felügyelőjének. — 7243/B.kt. 1941. szám. — Központi nyomozó Parancsnokság.”⁴⁰

Az események tükrében érdemes megjegyezni, hogy még 1941. február 28-án a m. kir. Honvéd Haditechnikai Intézetben (HTI) a Jugoszláviának szállítandó lőszer műszaki kérdései tárgyában tartottak szakmai megbeszélést. Jelen volt a HTI részéről vitéz Ferenczy Béla hm. tk.⁴¹ alezredes és Almásy Pál hm.tk. százados. A MÁVAG részéről, a Cserhalmi György, a (FFG) részéről Matuschek Richárd, míg a Weiss Manfréd üzemet Halász György és Bálint János képviselte. A megbeszélés – a 7,5 cm-es repeszgránát, a 15 M hegyiágyúhoz, a 8 cm-es repeszgránát a 5/8 M könnyű ágyúhoz, a 81 mm-es aknavetőgránát és a 37 mm-es páncélgránát a Skoda 37 mm-es páncéltörő ágyúhoz – a szállítási és gyártás technikai kérdéseivel foglalkozott.⁴²

1. Mozgósítás

A délvidéki hadműveletre történő mozgósítás a 3. hadseregparancsnokságra, valamint annak IV. és V. hadtestére, a 2. hadsereg I. és VII. hadtestére (ez utóbbiból csak a 19. gyalogdandár), továbbá a gyorsdandárra, a folyamerőkre, a déli határ mentén állomásozó határvadász-egységekre, valamint egyéb műszaki, tüzér közvetlenekre, tartalékokra és biztosító alegységekre terjedt ki. A vezérkar a mozgósítást két ütemben rendelte el. Első ütemben április 3-án és 4-én kiadott mozgósítási parancsa vonatkozott a m. kir. 3. hadsereg parancsnokságára, az I., a IV. és az V. gyaloghadtetekre, a gyorsdandárra, a jugoszláv határon szolgálatot teljesítő határvadász alakulatokra, illetve a fővezérség közvetlenek közül a folyamerő dandárra, a repülődandárra, a nehéztüzérosztályokra, a

⁴⁰ Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941–1945. Főszerkesztő Dr. Liptai Ervin vezérőrnagy, Fabijan Trgo altábornagy. Zrínyi katonai kiadó. Budapest, 1986. 30–31. o.; A Koffa a Honvéd Vezérkar Kémelhárító osztály Központi offenzív alosztály zsargonja.

⁴¹ A hm. tk. a hadiműszaki törzskari rövidítése volt.

⁴² HL VKF 4578/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Lőszerszállítás Jugoszláviába.

légvédelmi tüzerekre valamint egyéb híradó, műszaki csapatokra és intézetekre. Mozgósításra került a 19. miskolci gyalogdandár is azzal a céllal, hogy a Tiszától keletre fedezze és támogassa a főcsoportosítás balszárnyát.⁴³ A második ütemben, április 6-tól a többi kijelölt alakulatot mozgósították.⁴⁴ A mozgósítási parancsot az érintett parancsnokságok április 3-án az esti órákban (17.00-tól kezdve) kapták meg; a folyamerők mozgósításának kezdete még 3-án éjjel előtt meg lett változtatva: 4-ike helyett 5-én 0.00 órára.⁴⁵

A részleges mozgósítást elrendelő parancs április 4-én kiegészítést nyert a pót- és menet-alakulatokra nézve, amennyiben a Vezérkarfőnök elrendelte, hogy azok az alakulatok mégis felállításra kerülnek és pedig a gyalogságnál a hadiállomány 10%-ával, a többi alakulatoknál a hadiállomány 25%-ával.

A vezérkarfőnökség április 5-én kiterjesztette a részleges mozgósítást még a Fővezérségre, a Fővezérség közvetlen alakulatokra, menetalakulatokra, valamint az I. és VII. hadtestre; e két hadtest első mozgósítási napja április 6-ika 00.00 órával lett megállapítva azzal a kitéttel, hogy a részleges menetkészültséget 11-én, a teljes menetkészültséget 12-én kell elérni.

Végül a Vezérkarfőnök még április 7-én elrendelte, hogy a mozgósítást 8-án befejező csapatok a menetkészültséget négy órával előbb, tehát 20.00 órakor érhék el.

Április 5-én a részleges mozgósítási parancsot a Vezérkarfőnök további intézkedései követték: a Honi katonai légvédelmi készütség elrendelése április 6-ika 00.00 órával, a „J” (Jugoszláv) határvédelem életbeléptetése, folyamzárak létesítése a Dunán (kapuval) és a Tiszán (kapu nélkül), a Bajai áthajózás szemrevételezése a IV. hadtestparancsnokság által, valamint az intézkedés, hogy az V. hadtestparancsnokság Szegeden maradjon.

Április 6-án tisztázódott a helyzet, amikor aznap 5 órától kezdve Németország hadiállapotba lépett Jugoszláviával és megkezdte támadását. Most már Magyarország is felhagyott tartózkodó és várakozó álláspontjával, amennyiben – a Fővezérség 7-én kiadott „Felvonási és szállítási intézkedés”⁴⁶ szerint – Legfelsőbb elhatározásból kifejezésre juttatta, hogy Magyarország katonai szövetség keretében részt vesz a tengelyállamok Jugoszlávia elleni hadműveleteiben.

⁴³ Horváth–Lengyel i.m. 45. o.

⁴⁴ Horváth Csaba: 70 éve történt...és Magyarország visszavonhatatlanul belekeveredett a második világháborúba. Sereg Szemle IX. évfolyam 1. szám. 2011. 15. o.

⁴⁵ Pokorny i.m. 2. o.

⁴⁶ Lásd a felvonulás résznel

Közben a befutott hírekből következtetni lehetett, hogy a Duna–Tisza közötti Potiska hadosztály ikreződése folyamatban van, és hogy oda erősebb csapatszállítások úton vannak. A Vezérkarfőnök így számolt azzal, hogy a Duna–Tisza közötti április 6-án kb. három hadosztály, egy erődhadosztály és egy lovashadosztály áll velünk szemben és további megerősítések beérkezése valószínű.⁴⁷

Ez alatt az elrendelt RM (részleges mozgósítás) tovább folyt – igaz, hogy az érintetteket nem kielégítő, lassú ütemben, melyet a vasutak gyér személyforgalma és az árvizek okoztak.

Mivel így április 6-án a magyar hadsereg részvétele a tengelyállamok Jugoszlávia elleni hadjáratában már el volt döntve, a Vezérkarfőnök még azon a napon elrendelte a műszaki határvédelem végrehajtását és a IV. hadtest területén hídrobbantások előkészítését. Ugyancsak április 6-án megkezdte az I. folyamzár-zászlóalj – az 1/II. őrnaszád osztály biztosítása mellett – a Duna-folyamzár, a III. folyamzár-zászlóalj a Tisza-folyamzár telepítését, az 1/I. őrnaszád osztály Budapestről Bajára futott ki, határvédelmi állomásának elfoglalására.

Április 7-ike már teljesen a küszöbön álló háború jegyében állott. Jugoszláv repülőgépek bombatámadást intéztek Pécs, Szeged, Zalaegerszeg és egy Körmen felé haladó vonat ellen. A németek birtokba vették mindkét barcsi hidat, helyreállították a 7-én reggel felrobbantott gyékényesi hidat és ott egy hídfőt alkottak.⁴⁸

12 órára a 3. hadseregszabályozó vezérkari tisztek eligazításra lettek berendelve a Vezérkarfőnökhöz. Ez alkalommal a „Felvonulási és szállítási intézkedés” kiadásra került, összes mellékleteivel. Egyben a szállításszabályozó vezérkari tiszteket a következőképpen tájékoztatták: „A mozgósítás késői elrendelésének és lassú végrehajtásának oka nem a katonai vezetésnél található; a tartalékosok bevonulásának gyorsítása érdekében intézkedés történt a vonatközlekedés sűrűsítésére, a németek a Dunántúlról és a Bánátról 12-én, sőt, ha lehet már 11-én megkezdik a támadást és sietnünk kell, hogy le ne késsünk; a hadtest szállítást szabályozó vezérkari tisztek mindent kövessenek el, hogy a felvonulás gyalogmenetben és vasúti szállítással történik, a hadtestparancsnokságok a felvonulási segédlet mellékletei szerint

⁴⁷ Lengyel Ferenc: A Magyar Királyi Honvédség első háborús éve (1941) ZMNE. Budapest, Egyetemi kiadó, 2004. 34-35. o.

⁴⁸ Pokorny i.m. 4. o.

útba indítják a gyalogmenő részeket, amint azok menetkészek. Teljes menetkészültséget nem kell bevárni; ugyanaz vonatkozik a vasúti szállításra is.”

A felvonulási intézkedéseket a dandárparancsnokságok még április 7-én – részben előzetes értesítés formájában is – kapták meg, a csapatok pedig április 8-ika folyamán.⁴⁹

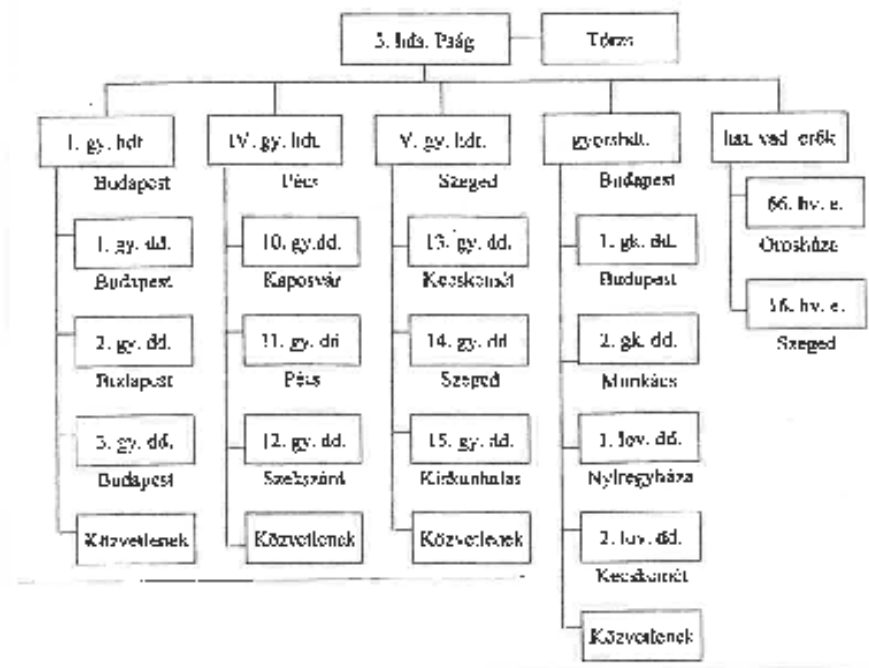
A terv szerint a csapatoknak 24 óra állt rendelkezésükre a behívók kiküldésére. Így az első tartalékosok beérkezésével 5-étől, illetve 6-ától lehetett számolni. Április 6-án megérkezett Magyarországra a német összekötő törzs, mely igen kellemetlen híreket hozott. Parancsnokuk ugyanis azt közölte a magyar vezérkar illetékeseivel, hogy a német 2. hadsereg már 8-án megindítja támadását a Dunántúlon.⁵⁰ Mindez magában hordozta azt a lehetőséget, hogy a magyar 3. hadsereg lekési a támadást, és esetleg nem lesz rá szükség. Ebben az esetben pedig elmaradhat az oly hően várt területek visszacsatolása. Ezért a katonai felsővezetés az amúgy is feszes (8-10 nap) mozgósítási normákat jelentősen lecsökkentette 5 illetve 7 napra, holott a csapatok még az eredeti ütemet sem tudták tartani.

A mozgósított erők vázlata a közvetlenek nélkül⁵¹

⁴⁹ HL TGy.: 2191. 2-5. o.

⁵⁰ Bővebben: Kun József: A német hadvezetés magyarországi politikájához 1941. március–július. Századok 1965.6. szám

⁵¹ Lengyel: A Magyar Királyi i.m. 24-25. o.

A vezérkar összesítése szerint a hadműveletre összesen 365 000 embert mozgósítottak.⁵² Ez több mint kétszeres biztosítása volt a tervezett létszámnak.

⁵² Horthy-Magyarország részvétele i.m. 39. o.

/Gorondy-Novák Elemér altábornagy a magyar királyi 3. hadsereg parancsnoka.
Székely Aladár 1940/

A vezérkari tisztek a délvidéki hadművelet után megírt tapasztalati jelentései a nem kellő ütemű mozgósítás okaként a következőket jelölték meg:

- a mozgósítás a feladat megkezdéséhez viszonyítva túl későn lett elrendelve. A Legfelső Honvédelmi Tanács (1939-ig Legfelsőbb) helytelen személyi összetétele miatt napokig tartó meddő viták alakultak ki, amelyekben a katonai vezetés nem tudott érvényt szerezni akaratának;⁵³

⁵³ A Kormányzó és a katonai vezetőkön kívül állandó tagja volt még a pénzügy-, a belügy és a külügyminiszter, akik ebben az esetben, személytől függően, teljesen máshogy értékelték a helyzetet.

- a váratlan fordulat miatt rövid idő nem tette lehetővé, hogy az ország lakosságát hangulatilag felkészítsék. Bennük még — joggal — a barátsági szerződés szelleme élt, így a mozgósítást sokan egyszerű stílusgyakorlatnak tekintették;
- a posta nem volt felkészülve a hétvégén és az ünnepnapokon végrehajtandó kikézbésítésekre. Ezért sok helyen a tartalékosok 24—28 órával később kapták meg a behívókat;
- a vasúti forgalmat korán csökkentették le és a nyári időszámítás miatt megváltozott menetrendet nem propagálták kellő mértékben;
- sok parasztot a halaszthatatlan tavaszi munka, valamint a bevonulás idejére járó alacsony családi pótlék késleltetett, illetve tartott vissza. Számtalan családban megélhetési gondok lépnek fel, ha a családfő hosszabb ideig távol van;
- a különböző polgári szervek nem az ország, hanem a saját érdekeiket tekintik elsődlegesnek, amikor kivételezéseket tesznek, felmentési kérelmek garmadával árasztják el a területi szerveket;
- az „M” törzseknél (békében csak kerete volt, amit behívások útján kellett feltölteni) igen alacsony a hivatásos tisztek száma. Példaként a 3. hadseregparancsnokság esetét hozták fel. Mivel azt egy alacsonyabb szervezeti egység (IV. hadtest) állította fel, így a legfontosabb irányító szerv alakult meg utoljára. Ennek kapcsán kifogásolták azt is, hogy a hadtest a legjobban képzett tiszteket megtartotta magának, míg a gyengébbet átirányították a hadseregparancsnoksághoz. A törzs csak 9-én állt össze, a harcálláspont pedig 10-én déltől vált működőképessé. Ez igen késői időpont volt, hiszen a felvonulás már javában tartott és a csapatoknak már csak egy napjuk volt a támadás megindításáig;
- a mozgósítás egyik legnagyobb gondjaként említették meg a gépjárművek, az országos járművek (szekerek) állapotát és bevonultatási nehézségeit. Elterjedt az a gyakorlat, hogy a kiállításra kötelezett úgynevezett „M” járműveket tartanak fenn. Ezek általában már használhatatlanok, vagy igen komoly javításokra szorulnak. A tulajdonosok akként vélekednek, hogy amennyiben a hadsereg igényt tart a járművekre, akkor javíttassa meg őket;
- a területi szervek nem veszik komolyan a mozgósítási feladataikat. A nyilvántartások pontatlanok, a változásokat nem vezetik. Hiába lett 200%-ban behívó kiküldve, a hadsereg feltöltöttsége alig érte el a 70%-ot. Ez az arány a járművek vonatkozásában még rosszabb volt;
- a mozgósítási normákat szinte mindenki túl szűknek tartotta. Ez különösen a gyorshadtestet érintette hátrányosan, mivel esetében nem lehetett alkalmazni a területi

elvet. A kevés jármű azt követelte, hogy feltöltéséhez az ország egész területét igénybe vegye;

- a területi elv sok előnye mellett hibaként rótták fel, hogy a mozgósított területek túlterheltekké váltak, ezekben szinte megállt az élet, míg a többieket alig érintették a mozgósítás következményei.⁵⁴

„A mozgósítás egyébként tervszerűen folyt le. Rajtunk és előkészítési munkálatainkon kívülálló okokból állott elő csupán késedelem. A „SAS” behívójegyeket⁵⁵ ugyanis postán kellett kézbesíteni, de a vonatközlekedések korlátozott volta miatt a posta is csak jóval később ért oda mint rendesen. A bevonulók ugyancsak az átlag napi egy vonatra szorultak. A meghosszabbított menetkészültségi idő következtében azonban ez nagyobb személyi hiányokat nem eredményezett. Átlag dandáronként 100-120 fő hiánnyal vonultunk föl.”⁵⁶

A korabeli magyar mozgósítási rendszer valóban túl bonyolult és decentralizált volt. Ráadásul a hadsereg vezetése, illetve a körzetparancsnokok nem rendelkeztek olyan hatáskörökkel, amelyek lehetőséget adtak volna a helyzet lényeges javítására. A vezérkari tisztek által megírt tapasztalati jelentések zömükben valósok voltak, amit később a csapatok állapota és tevékenysége egyértelműen bizonyított.

A másik kedvezőtlen — bár súlyában kisebb, de mégsem jelentéktelen — hír alapját a román diplomáciai lépések adták. Ugyanis április 5-én Antonescu román államvezér (conducător) közölte a bukaresti német nagykövettel, hogy amennyiben a magyarok csapatokat vonultatnak fel a Tiszától keletre, úgy meg fogják támadni őket. A magyar vezérkarnak így le kellett tennie arról a szándékáról, hogy a 3. hadsereg bal szárnyát a 19. dandárral a Tisza túloldaláról fedezze. Gróf Teleki örökségébe lépő Bárdossy miniszterelnök üdvözlő táviratot küldött a Führernek és a Ducénak. Ebben hitet tett a háromhatalmi egyezmény mellett és bejelentette, hogy a minisztertanács elhatározta a 3. hadsereg mozgósítását. A 19. dandárt visszavonják a Tisza jobb partjára és a folyó vonalát a magyar csapatok nem fogják átlépni.⁵⁷

⁵⁴ Horváth–Lengyel i.m. 46-47. o.

⁵⁵ Mozcósítás elrendelésekor a nem tényleges állomány behívására szolgáló, postai úton továbbított behívójegy. A SAS jelzés a „Sürgős Azonnal Siess” kezdőbetűinek rövidítése. A behívottnak, annak kézhezvétele után legkésőbb 48 óra alatt be kellett vonulnia.

⁵⁶ VKF 1941. eln./1.oszt. 5251. Tapasztalati jelentések gyűjtője. Kádár Gyula vezérkari alezredes 3-4.o.

⁵⁷ Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. V. kötet. Összeállította: Juhász Gyula. Akadémia kiadó, Budapest. 1982. 733. sz. irat: A berlini magyar követ telefon-számjel távirata a külügyminiszternek. Illetve Bárdossy válaszevele a két említett vezetőnek.

A mozgósítás seregtest- és egység-szintű tapasztalatai más szempontból is érdekes képet mutattak. Természetesen a hadsereg, a hadtest és a dandár kategória is más problémákkal küzdött, amit a következő jelentések is bizonyítanak.

Gyimesy Frigyes vezérőrnagy, a 3. hadsereg vezérkari főnöke a következő tapasztalatokat⁵⁸ terjesztette föl:

„A rejtett mozgósítást megelőző időszakban a hadseregparancsnokság tájékozottságát és a helyzetbe való beleélését hasznosan elősegítették a Vezérkar Főnökének közlései a német csapatmozgásokról, felvonulásról. Ezen túlmenően azonban egy német összekötőtisztnek jelenléte a hadseregparancsnokságnál kívánatosnak látszott már attól az időponttól kezdve, amikor német seregtestek kerültek a hadseregparancsnokságnak alárendelt III. hadtest területére, okvetlen szükséges lett volna azonban attól az időponttól kezdve, amikor a 3. hadseregparancsnokság szemeltetett ki a hadművelet vezetésére /:tehát legkésőbb annak mozgósításáról:/. Valójában német összekötő tiszt a hadseregparancsnokságnál a hadművelet alatt sem tartózkodott, azt pedig a német rádióállomás nem pótolhatta. Ennek hátránya különösen akkor tűnt ki, amikor német visszaéléseket kellett a Bácskában mihamarabb megszüntetni.

A Fővezérségtől kirendelt összekötő tisztek nem jelentettek elég sűrűn – bár elvértve a hadseregparancsnokságot is tájékoztatták. A Fővezérség útján beérkezett tájékoztatás érthetőleg némileg késett.

A RM-t közvetlenül megelőző napokban ellenőrizhetetlen hírek voltak forgalomban a kormányzat és a katonai vezetés közt fennálló ellentétek, valamint külpolitikai állásfoglalásunk tekintetében. Miután ilyen hírverést a jövőben se lehet megakadályozni, hasznosnak vélem, ha az illetékes katonai központi tényezők a hadsereg és hadtestparancsnokságokat /:stb.:/ – ha röviden is, – bizalmasan tájékoztatják. Így elejét lehet venni káros suttogó propagandának.

1./ A mozgósítást a gyér vasúti forgalom természetesen lassította, mert a behívójegyeket későn kézbesítette a posta, majd a behívottak zömének bevonulása a rendszertelen, illetve gyér forgalom miatt önhibáján kívül késedelmet szenvedett. Ilyetén a 2 nappal kitolt menetkészültségi időpontban a hadseregparancsnokság és közvetlenjei csak lényegében voltak menetkészek, illetve elszállíthatók. Ez az egyhamar meginduló

⁵⁸ A m. kir. Honvéd vezérkar főnökének parancsára 43 vezérkari tisztnek kellett felterjesztenie a Délvidék és a Muraköz megszállásával kapcsolatos tapasztalatait. A jelentésnek ki kellett térnie a mozgósításra, a felvonulásra, a hadműveletekre, a felszabadított területeken ténykedésre, továbbá a leszerelés időszakára.

hadműveleteknél károsan hatott ki, annak ellenére, hogy Pécsen a hadseregparancsnokság közegeket hagyott vissza a később beérkezőknek a hadseregparancsnoksághoz való irányítása céljából.⁵⁹

2./ Bár a hadseregparancsnokság jelentette a felvonulási területre való elindulását, napokkal később is még mindig Pécsre irányították útba a központi szervek a tiszteket és legénységet. Így a hadiakadémiából beosztásra került hallgatókat is.

3./ Miután a hadseregparancsnokságok békeállománya ellentétben a hadseregparancsnokságok békeállományával a parancsnokon és vezérkarfőnökökön kívül csak kettő /:eddig egy:/ vezérkari tisztből, s kettő személyi segédtszobából állott, illetve áll, a mozgósított (M.) állományának minőségi összeállítása különösen fontos. Azaz miután a parancsnoknak és vezérkarfőnöknek nincs módja törzset békében „nevelni”, egyrészt lehetőleg oly parancsnokok, vezérkari tisztek és beosztottak kerüljenek a hadseregparancsnoksághoz, akik a hadseregparancsnok és hadsereg vezérkari főnök bizalmát bírják, azaz kiválasztásuknál ők befolyásukat érvényesíthessék, másrészt szakma szerinti és a parancsnoksághoz mért bő tapasztalattal rendelkezzenek és ilyenén pótolják az összeszokottság hiányát.

Evvel szemben a helyzet az volt és az most is, hogy a hadseregparancsnokság törzsének zöme hadsereg vezérkarfőnök megkérdése nélkül kerül összeállításra (a központ által kijelölt tisztek is). A felállító békealakulat /:jelenleg IV. hadtestparancsnokság:/ a reá háruló összeállítást rendszerint tisztán számszerűleg – a minőségre való tekintet nélkül – végzi. A legutóbbi összeállításnál igyekeztem befolyásomat érvényesíteni /:pld. összekötő tisztek kiválasztásánál:/ azonban kevés eredménnyel. Okok: A felállító alakulat természetesen elsősorban saját állományát biztosítja minőségileg is a legjobban. /:Minden szentnek maga felé hajlik a keze.:/

Vidéki hadtest nem rendelkezik kellő számú fiatalabb korú nyugállományú tisztekkel vagy minőségileg kiváló tartalékos tisztekkel, akiket hivatásos tisztek pótlásaként jól lehetne alkalmazni.

Ilyetén tehát a hadseregparancsnokság törzse minőségileg legalább részben gyenge volt.

A jövőre nézve javaslom, hogy a béke hadseregparancsnoknak /:hadsereg vezérkarok:/ adassék meg a mód:

⁵⁹ A 3. hadsereg parancsnokságát döntően a pécsi IV. hadtest állította föl.

a./ hogy M. törzsének kiválasztására határozott befolyást gyakoroljon, illetve abban közreműködjen,

b./ hogy egyszer évente a hadseregparancsnokság M. hadrendje szerinti tiszti állományát és irodaszemélyzetét gyakoroltassa, illetve összeszoktassa. Nem ténylegesek részére ez ellenőrző szemle volna /:tartalma 1 hét:/.

Ezekre annál is inkább szükség van, mert a legutóbbi tapasztalat szerint a hadseregparancsnokság tisztikara az 1940. évi hák óta /:tehát 7 hónap leforgása alatt:/ lényegében kicserélődött. Így más volt mindhárom vezérkari osztályvezető, más volt az ezekbe az osztályokba beosztottak zöme, más a hadseregsegédtiszt és csendőroszttag parancsnok, más a repülő parancsnok stb.

Ilyen viszonyok mellett magam sem csodálkoztam, hogy a törzsmunka kezdetben igen gyenge volt. A repülő parancsnoknak esetét, mint kirívó esetet, a tanulság érdekében külön is jelentenem kell:

A hadsereg repülő parancsnok vitéz Podhradszky Andor alezredes M. beosztása – jelentése szerint – bombázó osztályparancsnok volt és csak az irányítás napján szerzett tudomást új beosztásáról. Bevonult IV. 9-én a RM. 5. napján egymagában Pécsre a hadseregparancsnoksághoz avval, hogy Kaposvárról jön, mert Veszprémből a légierő parancsnokság oda irányította.

Nem tudta, hogy miért irányították Kaposvárra, továbbá azt sem tudta, hogy törzse van rendszeresítve. Törzse később Kaposváron került felállításra, de már csak úgyszólván post festum vonult be a hadseregparancsnoksághoz a hadműveleti területre IV. 12-én.

Visszás volt a helyzet a rendszeresített 2 összekötő tiszt tekintetében is.

A hadseregparancsnokságot felállító IV. hadtestparancsnokság hivatásos tisztek hiányában tartalékos tiszteket tervezett e helyekre beállítani. Ez ellen felszólaltam, és legalább nyugállományú tisztek beosztását szorgalmaztam, mert az átlag tartalékos tiszt ily feladatnak nem tud megfelelni. Katonai tudása kevés, és nehezebben tud magának a kiküldés helyén /:hadseregparancsnoknál:/ érvényt szerezni, tehát sem nem lát eleget, sem nem jelent érdemlegeset.

Miután vidéki hadtestek nem rendelkeznek megfelelő /:főleg fiatalabb korú és rangú:/ nyugállományú tisztekkel, a HM rendelkezése folytán az I. hadtest biztosította a

hadsereg összekötő tisztet. Mindkettő későn vonult be és alkalmatlannak bizonyult. Egyikük /:Kenyeres nyugállományú őrnagy, volt országgyűlési képviselő:/ csak április 15-én vonult be /:tehát post festum:/, fekete pantallóban jelentkezett, mert hiányzott a felszerelése és törődöttségénél fogva még irodai munkára sem volt használható. Egyhamar leszereltem.

Ugyancsak kicserélődött az 1940. évi hátországi kiegészítés óta az altiszti, tisztési és legénységi állomány nagy része is, ami még fokozta a nehézségeket.

A 3. hadseregparancsnokságnál ezeket a nagyfokú változásokat az okozta elsősorban, hogy az eddigi felállító I. hadtest helyébe a IV. hadtest lépett, de többrendbeli változással a jövőben is számolni kell, miért is az előzőekben javasolt kiválasztási befolyás biztosítását és „szoktatási” gyakorlat rendszeresítését minden esetben szükségesnek tartom. Az ország aránylagos szegénysége tehergépkocsikba a legutóbbi részleges mozgósítás alkalmával /:majd később a hadműveletek során:/ újból kiütközött. Így az részleges mozgósítás alatt a hadsereg közvetlen távíró építő- és távíró üzemeltető század jelentette, hogy nem kapott elegendő számú tehergépkocsit és illetően nem képes menetkészültségét elérni. Kérte azt, hogy ló fogatolásra állhasson át. Utóbbihoz érthető okokból nem járulhattam hozzá és illetően a HM segítségét kellett igénybe venni.

Tudom, hogy a honvédség vezetősége a tehergépkocsi fontos kérdését igyekszik a korszerűség követelményeinek megfelelően megoldani. Addig, míg nem áll az országban elegendő számú tehergépkocsi rendelkezésre, azt javaslom, hogy M. állománytáblázatokba csak annyi tehergépkocsit állítsunk be, amennyit a reális statisztika szerint tényleg kiállíthatunk. Így sok zavarnak vágunk elébe. A helyzet javulásával azután fokozatosan térhetnénk át a minél erősebb motorizálásra.”⁶⁰

⁶⁰ VKF 5251/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Tapasztalati jelentések gyűjtője. Tapasztalati jelentés a Délvidék felszabadításával kapcsolatban. vitéz Gyimesy Frigyes tábornok.

/HTM 31 583 A kép baloldalán a fenyőfa mellett Gyimesy Frigyes vezérőrnagy a 3. hadsereg vezérkari főnöke/

Zsedényi Zoltán vk. ezredes, a m. kir. I. honvéd gyorshadtest vezérkari főnöke a mozgósítás tapasztalataival kapcsolatban a következőt jelentette:

„1./ A mozgósítás a németek diktálta eseményekhez képest későn volt elrendelve.

2./ Az a körülmény, hogy a menetkészültség időpontjai az 5., illetve 7. napban voltak megadva, nem lassította a bevonulások ütemét, sőt inkább a realitással számolt. A SAS behívójegyek és a sokáig tartó többszöri mozgósított állapotban való várakozás ugyanis hozzászoktatta az embereket ahhoz, hogy sohasem vonulnak be későn, aki később vonult be, meg volt a reménye ahhoz, hogy mint felesleget nem veszik igénybe.

3./ A polgári járművek bevonulása hasonló okokból szintén elhúzódott. A gépjárművek egy része használhatatlan volt, sok pedig a tulajdonos személyének változása miatt nem volt igénybe vehető. Utóbbi körülmény az igénybevétel alól való kibúvás oly formája, amelyet mielőbb jogszabállyal meg kellene gátolni.

A gyorshadtest tehergépjárműveinek biztosítása csak a legnagyobb nehézségek árán, a HM illetékes osztályának legerélyesebb beavatkozása után sikerült csak. Oka: Nincs az országban elég tehergépkocsi, ami van, erősen lehasznált, különösen áll ez a vidéki tehergépkocsikra. Ezért a 2. gépkocsizó dandár és az 1. lovas dandár tehergépkocsijait alig lehetett előteremteni és egyes vonatalakulataik több, mint egy hetes késéssel vonultak fel. A

VIII. hadtest állítólag a gyorshadtest részeinek saját tehergépjármű-kontingenséből annyi tehergépkocsit adott át, hogy saját alakulatait nem tudta volna mozgósítani.

A gyorshadtest parancsnokság néhány tehergépkocsiját is csak napok alatt lehetett Budapesten összeszedni, annyi volt használhatatlan tehergépkocsi.”⁶¹

Dárdai Ernő vezérkari százados, a 12. dandár vezérkari főnöke, tapasztalati jelentésében a mozgósítással kapcsolatban a következőket jelentette:

„A dandár a Mozcósítási parancsot április 3-án 03.00h-kor kapta. A vasúti és a postai forgalom hiányossága következtében a mozgósítás vontatottan kezdődött. Az engedélyezett időn /:5 nap:/ belül azonban az alakulatok a menetkészültségüket elérték.”⁶²

A különböző szintek, jól láthatóan, más-más problémával küszködtek a mozgósítással kapcsolatban. Ehhez még hozzájárult a tavaszi árvíz, a posta lassúsága, a tavaszi munkák kezdete és a békés területgyarapítások mozgósítási hulláma. A tartalékos tiszti állomány nagy százalékban gyorsan bevonult, de a legénységi állomány bevonulása nagyon lassan haladt.

Természetesen ez a bevonulási ütem minden alakulatnál más és más volt. Főleg a bevonulási körzet infrastruktúrájától függött, hiszen volt olyan terület, ahol naponta csak egy vonat járt és a fentebb jelzett árvizek miatt a vasúti pályák több helyen rongálódtak. Ugyan ez mondható el egyes helyen a hidakról is. Több legénységi állományú 1938 óta már nem az első behívójegyét kapta, ezért minden lehetőséget kihasznál (kérelem, indokolt késői bevonulás stb.), hogy lehetőség szerint „lemaradjon” erről az akcióról.

2. Felvonulás

A mozgósítási feladatokkal párhuzamosan a Vezérkar megkezdte a felvonulási tervek előkészítését és pontosítását. Ennek eredményeképpen április 6-án kiadta intézkedését a felvonulásra:

„1./ Föv.hdm.41.IV.6.

Felvonulási és szállítási intézkedés
(Szó szerint, lényegtelen részek kihagyásával)

1./ Magyarország katonai szövetség keretében részt vesz a tengelyállamok Jugoszlávia elleni hadműveleteiben.

⁶¹ VKF 5251/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Tapasztalati jelentések gyűjtője. Zsedényi Zoltán vk. ezredes, a M. kir. I. honvéd gyorshadtest vezérkari főnöke, tapasztalati jelentése.

⁶² VKF 5251/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Tapasztalati jelentések gyűjtője. Dárdai Ernő vk. százados a 12. dandár vezérkari főnöke, tapasztalati jelentése.

A Legfelsőbb Elhatározás alapján alám rendelt mozgósított magyar haderő részeit felvonultatom.

2./ A jugoszláv haderőről beérkezett híreket /:lezárva IV. 6-án 12 h-val:/ a csatolt melléklet tartalmazza.⁶³

3./ Az intézkedés tartalmazta még a felvonulási hadrendet, a felvonulási területeket és az alárendeltségi viszonyokat. ...

6./ A felvonulás biztosítása:

a/ A határvédelem:

aa/ A védőleges határvédelmet a 10.416/K.k.vkf.1941. sz. alatt kiadott határvédelmi intézkedéseim szerint kell ellátni.

A határvédelemre „kijelölt” seregtestek helyett az alábbi b/ pont szerinti erők állnak rendelkezésre a határvédelem alátámasztására és a felvonulás biztosítására.

bb/ A határvédelmet a Duna–Tisza közén a 3.hds.pság. felvonulásáig az V hadtestparancsnokság irányítja;

c/ A Dunától nyugatra Somogyudvarhelyig a IV. hadtestparancsnokság távozása után a határvédelmet a 11. dandárparancsnokság vezeti. /:A dandárparancsnokság ettől kezdve Pécs lehet./ A Barcsnál esetleg bevetett német erőkkel a magyar határvadász csapatok összhangban működjenek, de a határt külön parancsom nélkül ne lépják át. Feladatuk a német erők erők előnyomulása esetén is a határvonal őrzése marad.

A határvédelemre alkalmazott erőket külön melléklet tartalmazta.

b/ A Duna–Tisza között felvonuló magyar erők felvonulásának biztosítása az V. hadtest csapataira, a 2. lovasdandárra és a 19. dandárra hárul. Ezeknek az erőknek a vezetéséért, – a határvédelemhez hasonlóan – a 3. hadseregparancsnokság beérkezéséig ugyancsak az V. hadtestparancsnokság felel.

aa/ Törekedni kell arra, hogy a 2. lovasdandár, a 13., 14., 15. és 19. dandárok illetve a 66. határvadász ezred csapatai és parancsnokságai a kijelölt körleteket, terepszakaszokat minél előbb elérjék. A 20. ezred I. zászlóalját csak a 2. lovasdandár, vagy a 13. dandár elővédjeinek beérkezése után kell a 15. dandár felvonulási területére irányítani.

bb/ A dandárok biztosítási területe 13., 14. és 19. dandároknál a felvonulási területtel egyezik. A 15. dandár biztosítási területe Csikéria, 135 háromszögelési pont, Doboka 142 háromszögelési pont, Mélykút /:1:200 000 méretarány szerint:/ vonaltól nyugatra a Dunáig terjedjen.

cc/ Egy esetleges ellenséges betörés elhárítására – ha az a 3. hadseregparancsnokság beérkezése előtt történik – az V. hadtestparancsnokság a IV. hadtestparancsnokság beérkezett erőit is igénybe veheti.

7./ A felvonulás végrehajtása:

A felvonulás részben gyalogmenetben, részben vasúti szállítással történik.

A felvonulás kezdete a 4-én 00.00 órától mozgósítottak részére 9-én 00.00 órától, a 6-án 00.00-val mozgósítottak részére 11-én 00.00 óra. Azokat az alakulatokat, amelyek a fenti időpontnál előbb menetkészek, ha gyalogmenetre tervezettek, a meghatározott parancsnokságok azonnal indítsák útba, illetve a vasúti szállításra tervezett csapatoknál a menetkészültség elérését a hadtestparancsnokságok a területileg illetékes vasútvonal parancsnokságokkal azonnal közölik, hogy a vasúti szállítás mielőbb megkezdhető legyen...

Külön melléklet tartalmazta a felvonulás légvédelmi biztosítását, a légierő felvonulását a híradás és tábori posta működését...

14./ A határt elvileg csak külön kiadott intézkedésekre szabad átlépni.

⁶³ Lásd a jugoszláv hadsereg bemutatásánál.

Kivételt képez az-az eset, ha a jugoszlávok az arra vonatkozó intézkedések kiadása előtt ellenségeskedést kezdenének és ennek elhárítása érdekében a határ átlépése szükségessé válik.

Kapják: hadsereg-, hadtestparancsnokságok, ezek szállítás szabályozó tisztjei, a dandárparancsnokságok szállítás szabályozó tisztjei, illetve az érdekelt Fővezérési és a központi szervek.

Budapest, 1941. április hó 6-án 20 h.

Werth Henrik gyalogsági tábornok sk.
m.kir. honvéd vezérkar főnöke”⁶⁴

/HTM 87 513 Határbiztosítás I./

⁶⁴ Pokorny i.m. I. sz. melléklet Felvonulási és szállítási intézkedés.

/HTM 87 514 Határbiztosítás II./

A gyalogmenetekre vonatkozó intézkedés kiadása sem késett sokáig. Ez a legfontosabb és leggyorsabb megindulási parancsként szerepelt a felvonulásnál.

„Gyalogmenetek végrehajtásának részletei
/:Csak a lényeges részek: /

- 1./ A gyalog felvonuló alakulatok menetét a 4/a.-f. mellékletben meghatározott hadtestparancsnokságok rendeljék el.
- 2./ ... Forgalomszabályozó tisztek ...
- 3./ ... /:Gyalog felvonuló alakulatok előnyben részesüljenek a vasúti szállítás után menetelő alakulatokkal szemben, a csapatok az egyéb alakulatokkal – vonatrészekkel – szemben.:/ ...
- 4./ A hadtestparancsnokságok a menetek tervezésénél az alábbi megkötéseket feltétlenül tartsák szem előtt:

a/ IV. hadtestparancsnokság a kijelölt alakulatokat menetkészültségük elérése után mielőbb indítsa útba. A III. és V. hadtestparancsnokságokkal az ugyanezen mellékletben felsorolt alakulatok beérkezési idejére vonatkozóan lépjen érintkezésbe.

b/ I. hadtestparancsnokság a kijelölt gyalog menetelő alakulatokat egy oszlopban IV.11-én 11.00-kor indítsa útba. Ezek felvonulási területeiket még 11-én érik el. Menetvonal: Kiskunlacháza, Solt, Kalocsa, Hajós, Jánoshalma. ...

c/ Az I. gyors hadtestparancsnokság az 1. gépkocsizó dandár, 2. lovas dandár Budapesti gépkocsizó alakulatait és a gyors hadtestparancsnokságok hadtest híradó századát, a gyors hadtestparancsnokságnak alárendelt Budapesti fővezérség közvetlen alakulatokat menetkészültségük elérésétől kezdve úgy indítsa útba, hogy azok IV.11-én 10.00-ig Budapest-et elhagyják. Menetvonal: Budapest, Kiskunlacháza, Solton át. Az említett alakulatok felvonulási területeiket 11-én estig érik el. ...

A 2. lovas dandár Ceglédre és Lajosmizséről jövő alakulatai csak a Cegléd, Lajosmizse, Kerékegyháza, Izsáki utat, a Nagykőrösről és Kecskemétre jövők csak Nagykőrös, Kecskemét, Izsáki utat használhatják, Számolni kell azzal, hogy Budapest, Szegedi úton 10-én és 11-én egy nagyobb német gépesített sereget fog átvonulni.

A 2. gépkocsizó dandár IV.11-én estig a Miskolc, Füzesabonyi úton Nagykáta, Tápióbicske, Tápiószentmárton általános körzetébe, az 1. lovas dandár gyalog menetelő részei ugyancsak 11-én estig a Debrecen, Szolnoki úton Törökszentmiklós, Szajol általános körzetbe érkezzenek be.

Az 1. lovas dandár említett részei 12-én Cegléd, Kecskemét, Izsákon át úgy meneteljenek felvonulási körletükbe, hogy Cegléd-et 10.00-ig hagyják el.

A 2. gépkocsizó dandár Cegléd, Kecskemét, Kiskunfélegyházán át úgy meneteljen felvonulási körzetébe, hogy élével Ceglédet 12-én 11 h-kor érje el.

d/ V. hadtestparancsnokságok a gyalog menetelő alakulatok felvonulásának tervezésénél az alábbiakat tartsa szem előtt:

aa/ A Bajáról kelet felé és a Szegedről nyugat felé irányuló mozgások a Csávoly, Mélykút, Öttömös úton bonyolódjanak le.

bb/A Kecskeméti részek irányításánál vegye figyelembe az említett német sereget mozgását.

cc/ Az Abonyból és Újkécskéről felvonuló alakulatokat az Abony, Jászkarajenő, Újkécske, Alpári úton meneteljenek felvonulási körzetükbe. A német seregetestek ... /mint fent/.

dd/ 10-én és 11-én az esetleges Szegedről Kistelek-re irányított alakulatok Sövényházán át meneteljenek.

e/ 5./ és 6./ ... /: Egyéb részletintézkedések :/”⁶⁵

⁶⁵ Pokorny i.m. 1. Főv. hdm.41.IV.6.számhoz I./7. melléklet Gyalogmenetek végrehajtásának részletei.

/HTM 90 755 Gépjárműves felvonulás, 1938 M Botond rajgépkocsi/

A vezérkar a felvonuláshoz igen pontos és részletes terveket adott ki. Minden alakulat számára meghatározta a felvonulás módját, rendjét és idejét. Alegységekre lebontva előírták, hogy melyek menetelnek, melyek kerülnek vasúti szállításra, illetve melyek mozognak saját járműveikkel. A gyalogos és a gépjárműves alakulatok számára felvonulási útvonalakat, míg a vasúton szállítottak számára kirakó- és gyülekezési körleteket jelöltek ki.

Ezt az amúgy is túlszervezett felvonulási tervet a vezérkar maga borította fel kapkodó intézkedéseinek kiadásával, amit a mozgósításból adódó nehézségek még tovább bonyolítottak.

A IV. hadtestparancsnok ezek alapján április 7-én adta ki alárendelt dandárjai és közvetlenjei számára felvonulási intézkedést:

„Intézkedés a felvonulásra

Vezérkarfőnök rendeletére

1./ A 10. és 12. dandárok valamint a IV. hadtest közvetlen csapatok és vonat részben gyalogmenetekkel, részben vasúton vonulnak fel.

2./ Vasúti szállítás: (104. vasúti parancsnokság közvetlenül intézkedik).

3./ Gyalogmenetek:

A./ A 10. dandártól: 10. dandár huszárszászad, 10. dandár sebesült szállító gépkocsi oszlop – M. – állomáshelyükről Bárta (Mohácsról északra, 8 km-re).

B./ A 12. dandár zöme (kivétel: akik vasúti szállítással mennek: 18. gyalog ezred II. zászlóalj, 48. gyalog ezred II. zászlóalj, 48. gyalog ezred közvetlenek, 12. dandár híradó század, élelmezési oszlop, egészségügyi oszlop).

A dandárparancsnokság a dandár gyalog menetelő részét Bogyiszló, Gerjen, Fadd, Tolna, Szekszárd területére vonja össze.

C./ A IV. hadtest közvetlen csapat és vonatból: a) IV. gépvontatású közepes tarackos osztály, IV. légvédelmi tüzérosztály, IV./1., 2. sütő oszlop, IV./1., 2. sebesült szállító gépkocsi oszlop, IV./1., 2. tehergépkocsi oszlop – Pécsről Dunaszekcső – Bata körzetébe (a IV. gépvontatású közepes tarackos osztály-parancsnok parancsnoksága alatt)

b) IV. hadtest vonat parancsnokság, IV. hadtest vonat, légvédelmi kocsizó géppuskás század IV/1-8. kocsizó IV. ló ellátó oszlop – Sárpilis, Decs körzetébe (IV. hadtest vonat parancsnok alatt).

4./ A fent meghatározott körleteket IV.10-én 24.00-ig el kell foglalni, menetkészségi hiányokra való tekintet nélkül is.

5./ A fenti körzetből IV.11-én 05.00-tól partváltás.

Átkelési sávok és átkelési helyek:

Alapelv: Amint csak lehet a Bajai hídon és a Dunaszekcsői kompon vonulunk át a túlsó partra, ha az ellenséges légi tevékenysége ezt megengedi. Ettől függetlenül az átkelés megszervezésére és előkészítésére az alábbiakat rendelem:

Déli sáv a következő átkelési helyekkel: a) Dunaszekcsői rév; b) Bajai híd; c) Bajai híd melletti komphely.

Átkelnek: a 3. pont A./ és C./ alatt felsorolt alakulatok a IV. gépvontatású közepes tarackos osztályparancsnok intézkedései szerint.

Északi sáv: a következő átkelési helyekkel: d) Bogyiszlói rév; e) Tolna, Dombori hajóállomásnál lévő rév.

Átkelnek: a 3.B./ alatt felsorolt alakulatok a 12.dandárparancsnok intézkedései szerint, ha Dunaszekcsőnél és Bajánál nem lehetne átkelni.

6./ Az átkelés műszaki vezetője a hadtest műszaki parancsnok. Álláspontja: IV.10-én 10h-tól Báticaszék postahivatal. – Ugyanott fenti időtől a Bajai híd forgalmának szabályozására kirendelt Szakváry vezérkari százados a hadtestparancsnokságtól.

7./ A hadtest műszaki parancsnok a hadtest műszaki erőivel és eszközeivel közvetlenül intézkedik és pedig: déli átkelési sáv: 6. árkász század; északi átkelési sáv: IV. utász zászlóalj.

8./ Az áthajózás után elfoglalandó körletekre vonatkozólag az egyes seregtestek szállítás szabályozó vezérkari tisztjei intézkednek.

9./ Az átkelésnél számítani kell ellenséges légi tevékenységgel.

10./ A dandárparancsnokok, valamint a hadtest közvetlen parancsnokok M. körletéből való elindulásuk idejét, valamint az átkelések előtt elfoglalandó körletekbe való beérkezés időpontját a hadtestparancsnokságnak jelentsék.”⁶⁶

Az intézkedés elég gyorsan, egy nappal később, módosításra került. Az előzőekben jelzett „kapkodás” miatt több helyen is változott az elgondolás, sőt még az időjárás

⁶⁶ Pokorny i.m. VI. számú melléklet 2/IV. hdt. I.a. 41.IV.7. Intézkedés felvonulásra.

folyamatos változása is alakította a terveket. Ez egyes alakulatoknál még pozitív is lehetett, hiszen a csúszások miatt több esetben csak a módosított intézkedést kapták meg.

„Intézkedés a felvonulásra

1./Főv.hdm.41.IV.6.számú rendeletére

A 2./IV. hadtest I.a.41.IV.7.sz. rendeletemet, módosítom:

1./ A hadtest gyalogmenetelő részeink Dunán való átkelésére alapelv marad, hogy amit csak lehet, azt a Bajai hídon, ill. a Bajai híd mellett lévő kompon vonjuk át a túlsó partra.

2./ Az elrendelt csoportképzések általában megmaradnak.

Az egyes csoportok menetére az alábbiakat rendelem:

A./ 10. és 12. dandár huszárszázad Stix százados parancsnoksága alatt a M (mozgósítási) állomáshelyéről f.h.9-én 06.00-kor induljon. Menetvonal: Pécs, Pécsvárad, Bátaszéken át Pörböly puszta, Szőke puszta területe. IV.9-én Püspöknádasdon, 10-én Pörböly puszta, Szőke puszta területén éjjelezzon és 11-én átkelve a Dunán érje el elhelyezési körletét.

B./ A IV. gépvontatású tarackos osztályparancsnok csoportja 9-én 06.00-kor induljon. Menetvonal: Pécs, Pécsvárad, Bonyhád, Bátaszék, a Bajai hídon át az elhelyezési körletbe. Ez a csoport 9-én végleges elhelyezési körletét érje el.

3./ 12. dandár gyalogmenetelő részeinek Szekszárdtól délre elhelyezett alakulatai 9-én a dandárparancsnokság részletes intézkedései szerint Bátaszéken át a Bajai hídon kelnek át és még 9-én érik el Bácsvaskút (ma Vaskút – sz.) területét. A Szekszárdtól északra lévő alakulatok 9-én estig érik el Bátaszék észak területét és 10-én keljenek át a Dunán és érik el e napon kijelölt szálláskörletüket. A 12. dandár vonat 10-én estig érje el Bátaszék észak területét, 11-én keljen át a Dunán és érje el szállását.

C./ A IV. hadtest vonatparancsnokság csoportja 11-én estig érje el Bátaszék észak területét, 12-én keljen át a Bajai hídon, ahonnan szállás körletébe menetel.

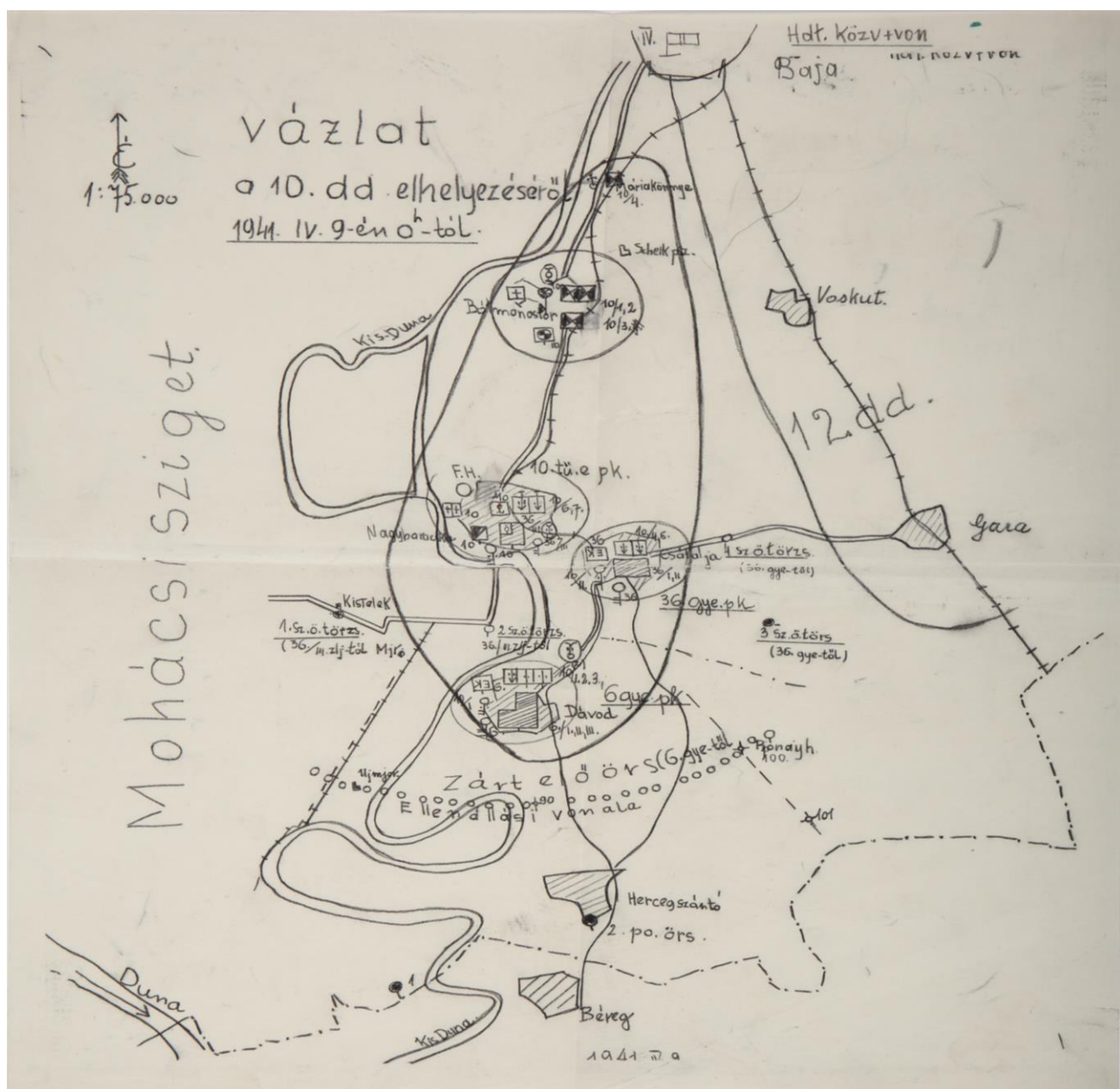
4./ A Bajai hídnál a forgalmat Szakváry vezérkari százados szabályozza.”⁶⁷

⁶⁷ Pokorny i.m. VII. számú melléklet 6/IV. hdt. I.a. 41.IV.8. Intézkedés felvonulásra.

/HTM 61 532 Horváth László altábornagy a IV. hadtest parancsnoka/

A 10. dandár elhelyezkedése április 9-én⁶⁸

Ugyanekkor az V. hadtestparancsnok is kiadta felvonulási intézkedését. Jól látható, hogy a hadtest várható feladata miatt az intézkedés bár alapvetően követte a szabályzatban meghatározott formát, sokban különbözött a IV. hadtest intézkedésétől.

⁶⁸ HL II. 1471. 10. gyal. dd.1.a. oszt. 99. számú okmány 53. doboz

„Intézkedés az V. hadtest felvonulására.

A Föv.1./Föv.hdm.41.IV.6.számú intézkedésére:

1./ Az V. hadtestparancsnokságnak alárendelt seregtestek, a 66. határvadász ezred, valamint a hadtest vonat felvonulási területét, a szálláscsoportok körzetét és a határvédelemre rendelt erők működési területének sávhatárát az adott vázlat tünteti fel.

2./ A felvonuló seregtestek gyalogmenetben indítandó alakulatainak menetét az adott melléklet mutatja.

3./ A seregtestek felvonulását a határvédelemre rendelt erők biztosítják. A határvédelmet a Duna–Tisza közén a 3. hadsereg parancsnokság beérkezéséig továbbra is az V. hadtestparancsnokság irányítja. Ezért az eddig határvédelemben résztvevő erők továbbra is az V. hadtestparancsnokságnak maradnak közvetlenül alárendelve.

4./ Biztosítás: a) A 13. dandár nyugati szállás csoportja Tompa dél és Kelebia délen, a keleti szálláscsoportja Rókabögyös vasútállomásnál a legkorábban beérkező élével biztosítja a felvonulást. A 13. dandárparancsnokságot a határvédelemtől a 20. ezred I. zászlóaljparancsnoka (Kisszállás vasútállomás) és a 16. határvadász ezred 2. portyázó század parancsnok (Alsóközpont)⁶⁹ tájékoztassa.

b) A 14. dandár nyugati szálláscsoportja Alsóközponttól délre, keleti szálláscsoportja Szentmihálytelek⁷⁰ délen biztosítja a legkorábban beérkező csapataival a seregtest felvonulását. A dandárparancsnokságot a határvédelemtől a 16. határvadász ezred 2. portyázó század parancsnok és a 9. ezred I. zászlóaljparancsnok (Szentmihálytelek) tájékoztassa.

c) Egyebekben mindkét dandár biztosítási területe megegyezik a felvonulási területével. – A határvédelemben résztvevő erők nincsenek a dandárparancsnokságok alárendelve, de velük a szoros érintkezést tartásuk fenn. Ezeknek seregtesteikhez való bevonulására az V. hadtestparancsnokság külön fog intézkedni.

d) A 13. és 14. dandárparancsnokságok IV/9-én 18.00-kor foglalják el kijelölt álláspontjukat. (Egyéb részletintézkedések).⁷¹

A hadtest külön intézkedése a 15. dandár felvonulására és felvonulási területének biztosítására.

„15.dd. Kiskunhalas

Intézkedés a 15. dandár felvonulására és a dandár területének biztosítására

1./ A 15. dandár biztosítási területe Csikéria 135 háromszögelési pont, Doboka 142 háromszögelési pont, Mélykút vonaltól nyugatra a Dunáig terjed.

2./ A határvédelmet a Duna–Tisza közén az előljáró 3. hadseregparancsnokság beérkezéséig az V. hadtestparancsnokság vezeti. Ez esetben a 15. dandár is határvédelemre kijelölt seregtest. A határvédelemtől tájékozódják a 16. határvadász zászlóalj-parancsnoknál (Vaskút) és a 20. ezred I. zászlóalj parancsnoknál.

3./ A 20. ezred I. zászlóalj és a 15. tüzér osztály 1. üteg csak a seregtestek felvonulása után – külön parancsomra – vonul be seregtestéhez.

⁶⁹ Alsóközpont korábban Szeged, ma Mórahalom része.

⁷⁰ Pontosabban Rőszkeszentmihálytelek, ma Szeged része, mint Szeged-Szentmihály.

⁷¹ Pokorny i.m. IV. számú melléklet 18./V.hdt.I.a.41.IV.8.szám Intézkedés felvonulásra.

4./ A 15. dandár a felvonulás befejeztével az I. hadtest parancsnoksága alá lép (Mélykút).

5./ A 15. dandárparancsnokság IV.8-án 18.00-ra Bácsborsódra érkeznek be.⁷²

A vasúti felvonulási tervben rögzítették a kirakodóközveteket és azt, hogy a vezető szervek, alakulatok, pontosan hol raknak ki. Nem volt egyszerű feladat az egyeztetés, mert a jelzett vasútvonalak leterheltsége már-már veszélyeztette a folyamatos szállításokat.

„A vasúti felvonulás végrehajtása

a/ A felvonuló 3. hadsereg kirakását legfelsőbb fokon a 2.kszk.⁷³ /: Szolnok :/ vezeti.

b/ Kirakó közvetek:

»A« kirakó körzet: Bátaszék, Baja, Bácsbokod, Szekszárd. Itt raknak ki: a 10., 12., 2. dandárok és a IV. hadtest közvetlenek vasúton szállított részei. ...

»B« kirakó körzet: Kiskőrös, Kiskunhalas, Bácsalmás, Kisszállás. Itt raknak ki: 1., 13., 15. és 1. gépkocsizó dandárok, I. hadtest közvetlenek, 3. hadsereg közvetlenek zöme. ...

»C« kirakó körzet: Kiskunfélegyháza, Kiskunmajsa, Kistelek. Itt raknak ki: 3.hadsereg közvetlenek egy része, V. hadtest közvetlenek, I. gyors hadtest közvetlenek/: egy része :/ 2. lovas, 2. gépkocsizó és a 14. dandárok.

»D« kirakó körzet: Kecskemét, Lajosmizse, Izsák. Itt raknak ki: 1. lovas dandár I. gyors hadtest közvetlenek egy része. ...

»E« kirakó körzet: Orosháza, Cegléd, Szeged. Itt raknak ki: 19. dandár. ...

c/, d/, e/ ... Hadműveleti irányító tisztek ... egyéb részletek.”⁷⁴

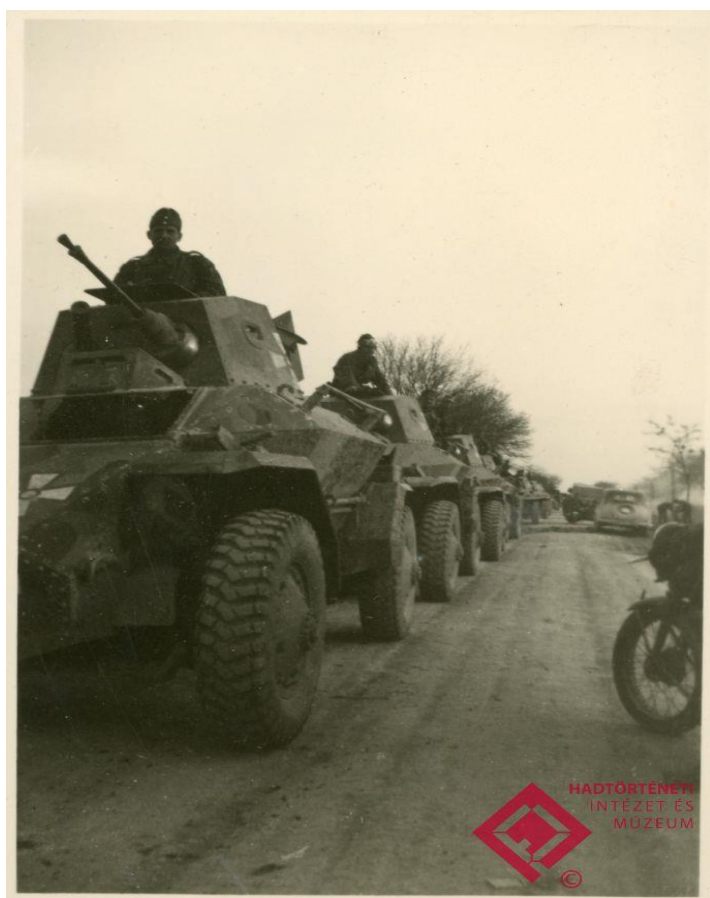
⁷² Pokorny i.m. V. számú melléklet 23./V.hdt.I.a.41.IV.8.szám Intézkedés a 15. dandár felvonulására és a dandár területének biztosítására.

⁷³ Központi szállításvezetőség.

⁷⁴ Pokorny i..m. I/8. melléklet. 1/Föv.hdm.41.IV.6. A vasúti felvonulás végrehajtása.

/HTM 87 697 Csaba páncélgépkocsi-oszlop besorolva I. A katonák 1939 M Csaba páncélgépkocsik előtt állnak./

/HTM 96 844-175 Csaba páncélgépkocsi-oszlop besorolva II./

/HTM 92 597-6 Vasúti szállítás/

Táblázat a felvonulásról⁷⁵

Alakulat megnevezése	A beérkezés		Megjegyzések
	Időpontja	Helye	
3. hadseregparancsnokság	09-én 23,00	Kiskunhalas	Működőképes 10-én 12.00-tól
IV. hadtestparancsnokság (Pécs)	10-én 16,00	Baja	
10. dandár (Kaposvár)	09-én este 10-én 12,00 között	Bátmonostor, Dávod, Csátalja	
Alakulat megnevezése	A beérkezés		Megjegyzések
	Időpontja	Helye	
11. dandár (Pécs)	09-én 16,00		Határvédelmet lát el,

⁷⁵ Horváth–Lengyel i.m. 51-54. o.

			mint fővezérségi közvetlen
12. dandár (Szekszárd)	09-én reggel és 10-én délután között	Vaskút, Gara	
IV. utászászlóalj (Baja)	08-tól	Baja	A Dunán áthajózást biztosít
IV. gépvontatású légvédelmi tüzérszótály (Pécs)	09-én 20,00-tól	Baja	A kirakó körzetet biztosítja
IV. gépvontatású tarackos tüzérszótály (Pécs)	09-én 10,00	Baja	
I. hadtestparancsnokság Budapest	11-én 15,00	Mélykút	Közvetlenek nélkül
1. dandár (Budapest)	11-én este és 12-én este között	Bácsalmás, Kisszállás, Jánoshalma	Szétszórt kirakás, így a gyülekezés késik
2. dandár (Budapest)	13-án reggel	Gara	Átalárendelve a IV. hadtestnek
3. dandár (Budapest)	Nem került elszállításra, 16-án leszerelt.		
V. hadtestparancsnokság (Szeged)		Szegeden maradt	08-tól a határvédelmet irányítja
13. dandár (Kecskemét)	Zöm 09-én este, részei 10-én reggel 37. gyalogezred II. zászlóalj csak 12-én	Öttömös, Tompa, Kelebia, Rókabögyös (Ásotthalom külterületi tanyaközpontja)	Bevont erők: a 13. és 11. gyalog dandár, 20. gyalogezred I. zászlóalj a 66. határ vadász ezred és a 16. határ vadász zászlóalj
14. dandár (Szeged)	09-én estig	Kiskundorozsma, Alsóközpont Szentmihálytelek, Szeged	11-étől a határ biztosítás vezetését a 3. hadseregparancsnokság vette át

15. dandár (Kiskunhalas)	csoport 10-én 01, 30	Madaras	Az I. hadtestnek alárendelve
	csoport 11-én 01,00	Katymár	A felvonulást 08-án már ennek megfelelően kezdi meg
	csoport 10-én délelőtt	Bácsbokod	
19. dandár (Miskolc)	Parancsnokság: 11-én hajnal 13. ezred I. zászlóalj: 11-én reggel 43. ezred I. zászlóalj: 11-én 13.30 Tüzérség: 11-én 16.00 13. ezred III. zászlóalj és a 43. ezred III. zászlóalj: 13-án, a többiek 12-én	Szeged-Alsóközpont Szeged-Alsóközpont Dobó-tanya Bokor-tanya Bokor-tanya	Alárendeltek nélkül A dandárt az V. hadtest alárendeltségébe utalta a vezérkar
66. határ vadász ezred (Orosháza)	20. határ vadász zászlóalj 09-én 31. határ vadász zászlóalj 09-én többiek 10-én	Szóreg Makó, Csanádpalota, Deszk	Az V. hadtest alárendeltségében a határt biztosítja
V. kerékpáros zászlóalj (Rozsnyó)	12-én 24.00	Szeged	
V. tüzérsztály (Kecskemét)	08-án 20.00	Kiskundorozsma	
V. gépvontatású légvédelmi tüzérsztály (Eszterháza)	04-én 22.00	Baja	A Duna-hidak biztosítása
V. utász zászlóalj	08-án du.	Szentmihálytelek, Szóreg, Kiskunhalas	A felvonulás mű- szaki biztosítása

Gyorshadtest parancsnokság (Budapest)	10-én 17.00	Kiskunhalas	
1. gépkocsizó dandár (Budapest–Jászberény)	lépcső 09-én 21.00 lépcső 10-én 04.30. lépcső 11-én este	Kiskőrös Kecel Kecel	A felderítő zászlóaljából két századot nem tudtak időre felállítani
2. gépkocsizó dandár (Kassa, Ungvár, Munkács, Rétság)	élel: 11-én 18.00 véggel: 11-én 24.00	Jánoshalma Mélykút, Kiszállás körzete	A dandár 10-én, 11-én 320 km-t tett meg! A 12. kerékpáros zászlóalj csak 12-én érkezett be
1. lovas dandár (Nyíregyháza, Munkács, Nyírbátor, Vásárosnamény)	3. huszár ezred huszárezred: 12-én reggel 4. huszár ezred huszárezred: 13-án délután 13. kerékpáros zászlóalj: 13-án 21.00 14. kerékpáros zászlóalj: 13-án 08.00 tüzér osztálya: 14-én	Nemesnádudvar, Hajós, Császár-töltés Császártöltés, Miske körzete	A dandár beérkezése 12-én reggel csak kb. 20-25%-ban történt meg
2. lovas dandár (Budapest, Cegléd, Kiskunhalas, Kecskemét)	Parancsnokság: 10-én 18.00 1. huszárezred: 10-én 18.00 2. huszárezred: 11-én 13.00 15. kerékpáros zászlóalj: 10-én reggel 16. kerékpáros zászlóalj: 10-én hajnal	Kisszállás Pusztamérges, Kisszállás nyugat, Kisszállás, Öttömös	A 2. lovasdandár zöme tehát 11-ére elérte a felvonulási területét

/HTM 94 061-2 Árvíz Szeged előtt/

Gyimesy Frigyes vezérőrnagy, a 3. hadsereg vezérkari főnöke tapasztalati jelentésében a következőt jelentette a felvonulással kapcsolatban:

„A hadművelet során a felvonulás és maga a hadművelet között nem lehet éles határvonalat húzni. A felvonulás előzetesen árvíz alatt álló, majd később talajvízzel borított területen történt. Az árvízhelyzet pontos feldolgozása, a rövid idő alatt, nem történt meg, ezért megfelelő információval sem a hadseregparancsnokság, sem pedig az érintett seregtestek nem rendelkeztek. Ez komolyan befolyásolta a felvonulás tervezését, szervezését hadtest-, dandár-szinten. A hadseregparancsnokság is nehéz helyzetben volt, amikor a súlyképzés, illetve az áttörési szakasz meghatározásáról kellett döntenie. Ezért a térkép alapján egy kiterjedt tereplépcsőre esett a választás, amely aligha állhatott víz alatt. (Mindenesetre érdekes, hogy a betörési pont eldöntését nem az ellenség helyzete, elhelyezkedése, esetleges gyenge pontja határozta meg, hanem, az, hogy mely területek nem állnak víz alatt. – sz.)

Ez is bizonyítja, hogy, hogy mennyire hiányzott a repülő felderítés, miután annak bevezetésére csak 11-én kerülhetett sor. Itt tehát a terepfelderítés és az ellenség felderítése is csorbát szenvedett...

...A hadseregparancsnokság a túlsúlyolt bajai hídra való tekintettel Dunaföldváron át gépkocsikon vonult fel, mert a vasúti katonai kőzetek a Budapesten át való kényeszerű vasúti

irányítás miatt esetleges hosszabb utazást helyeztek kilátásba. A gépkocsi-hiányt a hadseregparancsnokság mozgósított, de még nem irányított alakulat gépkocsijainak kölcsönbe vételével pótolta. Kiskunhalasra több lépcsőben a késő este folyamán érkezett be a nagy hiányok miatt csak szükségszerűen működőképes törzzsel...

...Kiskunhalas elhelyezkedése a vasúthoz képest megfelelő, a híradó-rendszert is jól kiépíthető volt, de a repülőtér hiánya minden tekintetben hátrányosan hatott a vezetésre. A felderítő- és futárgépek vezető törzs melletti elhelyezése ma már korszerű követelmény.”⁷⁶

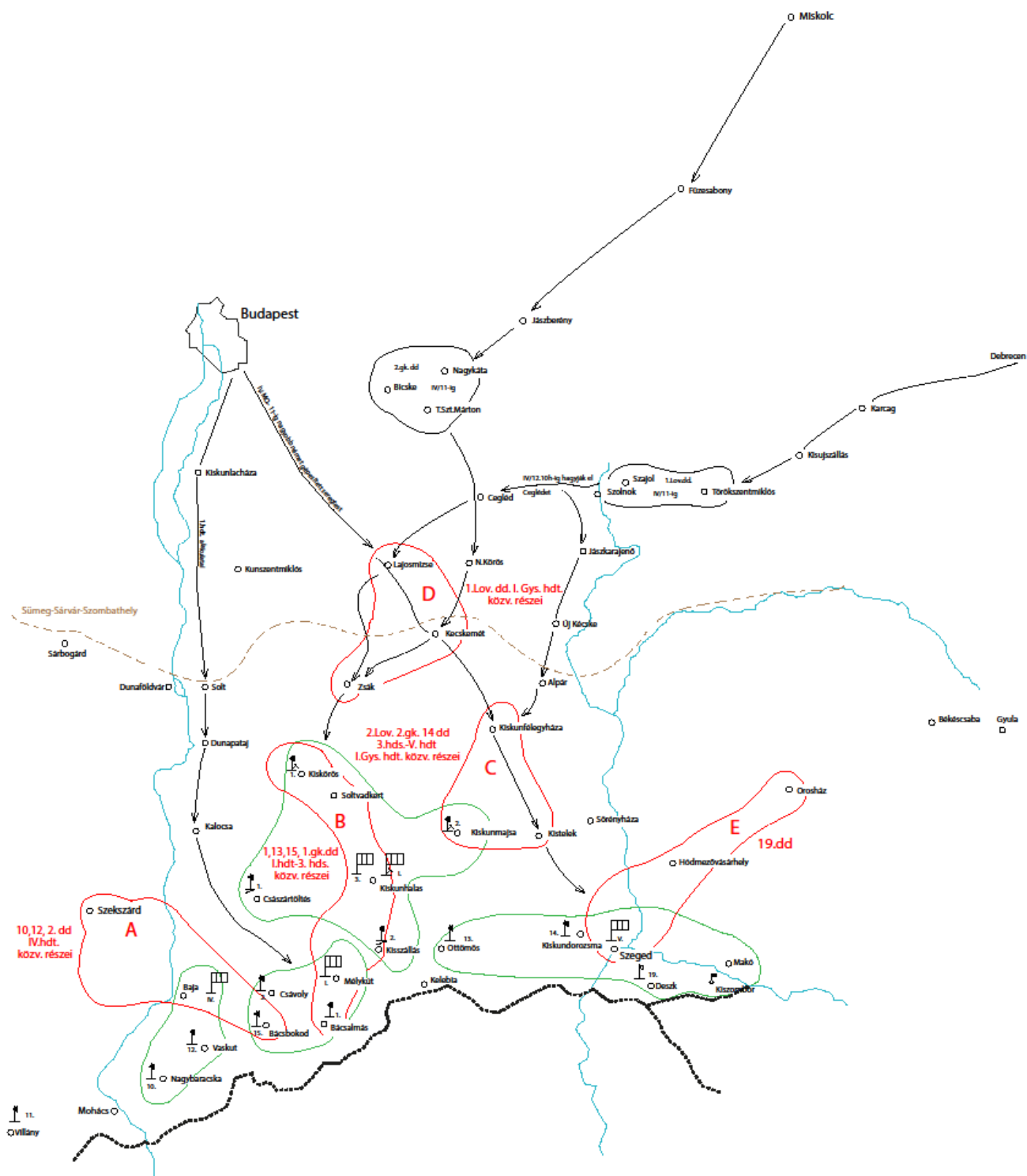
A támadás első napjára a 3. hadseregnek csupán alig több mint a fele érkezett be tevékenységi körzetébe. Az egységek összekeveredtek, a katonák kimerültek a nagy távolságú erőltetett menetektől, a gépjárművek pedig nem rendelkeztek elegendő üzemanyaggal.

⁷⁶ HL VKF 5251/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Tapasztalati jelentések gyűjtője. Tapasztalati jelentés a Délvidék felszabadításával kapcsolatban. vitéz Gyimesy Frigyes tábornok 4-5. o.

A 3.HDS. felvonulása

Jelmagyarázat:

- A felvonulási terület hátsó határa
- országhatár
- A.B.C.D.E. Kirakó körzetek
- Hadtestek felvonulási területe
- Gyalogmenetek

/Pokorny i.m. I/3. melléklet alapján/

Pokorny a felvonulás tapasztalatait a hadinaplók alapján a következőkben foglalta össze:

„a) A tényezők közé, melyek a felvonulást befolyásolták, elsősorban azok a nehézségek tartoznak, melyek a menetkészültségnek az előírt időponthoz való elérésénél mutatkoztak. Ezeket a nehézségeket a gyér személyforgalom és részben az árvízvédő munkálatok okozták, úgy, hogy a legénység sok helyen csak későn vonult be; hozzájárult továbbá a beszolgáltatandó gépjárművek hiánya és rossz állapota, valamint a részben tavaszi munkánál alkalmazott lovak késedelmes bevonulása és gyenge állapota. Fokozatosan érezhetőek voltak ezek a nehézségek ott, ahol a menetkészültséget a felvonulás sürgőssége miatt előbbre kellett helyezni. Ennek következménye az lett, hogy sok alakulat még a menetkészültség elérése előtt megindult vagy elszállításra került, ami utánszállításokat tett szükségessé. Egyes alakulatok kénytelenek voltak, elvonulásuk biztosítása érdekében állományukat a csapattest később induló alakulataiból kiegészíteni, ami viszont utóbbiak menetkészültségét hátráltatta. Egyes alakulatok pedig egyáltalában nem indulhattak csapattestükkel, úgy, hogy azok csonkán érkeztek felvonulási helyükre. Mivel a menetkészültséget a Fővezérség nagyon siettette, egyes csapattestek mozgósításuk végrehajtásával egészen az elindulásukig éjjel-nappal el voltak foglalva, úgy, hogy pihenés nélkül, kifáradva indultak el mozgósítási helyükről.

A felvonulásra befolyással voltak továbbá a vasúti szállítások is. A felvonulás siettetése, valamint a közbeiktatott német szállítások miatt – különösen a Budapest–Szolnok, Budapest–Szeged, valamint a Kiskunfélegyháza–Kiskunhalas-i vonalon – torlódások keletkeztek. Ennek az lett a következménye, hogy az idejében a berakodáshoz beérkező csapat gyakran órákon keresztül vagy berakodásra, vagy indulására várt, útközben félnapokon keresztül vesztegelt és végeredményben késéssel és nem ott rakodott ki, ahol azt seregtestparancsnoka várta, vagy ahol az a felvonulási területre való gyalogmenetek megrövidítése miatt kívánatos lett volna. Mindazt súlyosbította a hideg, szeles, esős idő, úgy, hogy az ember és állat a berakodásra való várakozás és a hosszú szállítás alatt sokat szenvedett.

A gyalogmeneteknél a felvonulási területre az esőtől felázott, gyengébb minőségű utak sokszorosították a csapat fáradalmait – különösen az V. hadtest 13., 14. és 15. dandáránál, melyek az ellenséges repülők előtti rejtőzés érdekében ezeket a meneteket csak éjjel hajtották végre. A csapatok fáradalmait 10/11-én még az a körülmény fokozta, hogy a határ felé

felzárkózó és eltolódó különböző seregtestbeli alakulatok összekeveredtek és menetüket kölcsönösen megzavarták.”⁷⁷

Ehhez járult még bizonyos fokig az a nyugtalanság, melyet a Fővezérség április 7-iki eligazításnál elhangzott figyelmeztetés okozott, hogy a mozgósítással elkéstünk és azért sietni kell, hogy a németek talán már 11-én kezdődő támadásától a Dunántúlon és a Bánátból le ne késsünk.

A felvonulással kapcsolatban Kádár Gyula vezérkari alezredes, a IV. hadtest I.a. osztály vezetője a következőket jelentette:

„A hadtestparancsnokságnak IV. 7-én 12.00-ra kellett a szállásszabályzó törzs I. részét Budapesten jelentkeztetni, ahonnan futártiszt hozta meg a felvonulási segédlet egyik példányát a hadtestparancsnokság számára.

A felvonulás a kiadott intézkedések szerint minden említésre méltó súrlódás nélkül történt meg.”⁷⁸

A légi erő

A légi erő mozgósítását követően a 2. vadászrezdet és a börgöndi harc kiképző századot az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) irányítása alá vonták. Az 1. vadászrezdet, a 4. bombázóezred és a 3/5. bombázószázad az 1. repülődandár (parancsnok: Bánfalvy István vezérkari ezredes) alárendeltségébe került. Az I., IV. és V. közel felderítő századát a 3. hadsereghez, a III. közelfelderítő századát pedig a gyors hadtesthez osztották be. A többi feliasztott repülőegység, az önálló távolfelderítő osztály, a VI., VIII. és X. közelfelderítő század, az ejtőernyős-zászlóalj és a szállítószázad Fővezérség-közvetlen alakulatként működött. A mozgósítás után a földi részeknek április 9-én kellett megkezdeni az áttelepülést a kijelölt „H” repterekre, a légi részeknek pedig 11-ére kellett beérkezniük. A felvonulási terv szerint az 1/I. vadászosztály (CR-32) Pécsre, az 1/II. vadászosztály (CR-42) Szegedre, a 2/II. vadászosztályt (CR-42) Kecskemétre, a 4/II. bombázóosztály (Ju-86 K) Székesfehérvárra, a 3/5. bombázószázad (Ca-135 bis) Hajdúböszörménybe települt. A 4/1. bombázóosztály (Ju-86 K) már a tapolcai reptéren állomásozott. A távolfelderítő osztály (He-70 K), illetve a Légi fényképező és Kiértékelő Csoport (Ju-86 K, He-111 P) gépei Budaörsről kerültek bevetésre.

⁷⁷ Pokorny 31-33. o.

⁷⁸ HL VKF 5251/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Tapasztalati jelentések gyűjtője. Kádár Gyula vezérkari alezredes 6. o.

Az I. közelfelderítő század (He-46) a mátyásföldi, a III. (WM-21) a székesfehérvári, a IV. (He-46) a kaposvári, az V. (WM-21) pedig a kecskeméti repülőtérről működött.⁷⁹

A jugoszláv légierő a háború első napján csak néhány felderítő bevetést hajtott végre Magyarország felett. A jugoszláv 1. hadsereg parancsnoksága a német támadás hírére utasította a beosztott 1. közelfelderítő osztályt, hogy végezzen felderítést a magyar és a román határ térségében, és ha valahol ellenséges betörést észlel, bombázza a támadó csapatokat. Egy Br-19-es gép a Bezdán és Szabadka között, egy másik pedig Horgos és Nagykikinda között repülte végig a határszakaszt. A felderítők a magyar határ térségében támadási előkészületeket nem tapasztaltak. Délután, a Szabadka körzetében megismételt légi felderítés is csak kisebb csapatmozgásokat észlelt a magyar oldalon.⁸⁰

Hasonló felderítést végzett a 3. közelfelderítő osztály a Baranyai-háromszög térségében, a 4. közelfelderítő osztály pedig a Dráva és a Mura vonalán. A délutáni órákban a jugoszláv Főparancsnokság mélységi felderítést rendelt el Magyarország felett annak tisztázására, hogy a Duna-Tisza közén folyik-e jelentősebb csapatösszevonás és felvonulás a jugoszláv határ irányába. Mivel a 11. távolfelderítő osztállyal nem sikerült összeköttetést teremteni, a 62. bombázóosztálynak adták ki a parancsot. Az útnak indított Blenheim 17 óra 30 perc körül repült be a magyar légtérbe Bajánál, és a Kalocsa-Solt útvonalat követve Budapest felé tartott. A légvédelmi figyelőszolgálat időben észlelte és nyomon követte a gépet. Amint a Blenheim elérte a Csepel-sziget térségét, az Orléköz légiriadót rendelt el a fővárosban (18°-1836) Ez volt az első éles légvédelmi riasztás Budapesten. A légvédelmi tüzérséget tűzkészültségbe helyezték. Mátyásföldről pedig felszállt az 1/3. vadászszázad 3 db CR-42-es gépe. A jugoszláv felderítő azonban Ráckeve magasságában visszafordult, és Kelebia irányában elhagyta az országot.

A háború első napján Magyarország területét ellenséges légi támadás nem érte. A magyar légierő részéről a nap folyamán csak néhány felderítő berepülésre került sor a jugoszláv légtérben.⁸¹

Április 6-án készenlétbe helyezték a teljes magyar légvédelmi tüzérséget. A mozgósításban nem érintett seregtestek légvédelmi egységei az OLP alárendeltségébe kerültek.

A 3. hadsereg felvonulásával összhangban jelentős légvédelmi erőt, 18 ágyús és 28 gépágyús üteget (72 légvédelmi ágyú, 78 gépágyú) vontak össze a Cegléd-Pécs-Békéscsaba által

⁷⁹ HK 2004.1. Olasz Lajos i.m. 172. o.

⁸⁰ u.o. 177. o.

⁸¹ u.o.

határolt területen. Az I. légvédelmi tüzérsztály Baján, a IV. Pécsen, az V. Szegeden, a VIII. Békéscsabán kapott elhelyezést. A 103., 104., 105. légvédelmi tüzérsztály ütegeit Kiskunfélegyháza, Kecskemét és Cegléd térségébe vezényelték. A VI. légvédelmi tüzérsztály és a 104/3. ágyús üteg a 3. hadsereg alárendeltségébe, a 104/4. légvédelmi gépágyús üteg a gyorsadtest alárendeltségébe került. A felvonuló seregtestek tűzerejét további 60 gépágyúval növelték a beosztott gyalog- és gyorsdandárok légvédelmi gépágyús ütegei. A kivonuló légvédelmi alakulatokat a seregtestek beérkezéséig (legkésőbb április 11-ig) ideiglenesen szintén az OLP alá helyezték. A háború első napjaiban azonban a déli országrészben még nem állt rendelkezésre megfelelő légvédelmi erő. Az V. légvédelmi tüzérsztály április 7-én reggel érkezett meg Bajáról Szegedre. A VI. légvédelmi tüzérsztály 8-án foglalt tüzelőállást Kiskunhalason, a 104/2. és 105/3. ágyús üteg pedig csak 9-én rakodott ki Kecskeméten.⁸²

Az országos légvédelmi figyelő, jelentő és riasztó szolgálat 1941 tavaszán 346 figyelő őrsrel rendelkezett. Az I–VIII. hadtest területén 8 Kerületi Légvédelmi Központ (Kerléköz) működött (1. Budapest, 2. Komárom, 3. Veszprém, 4. Kaposvár, 5. Kiskunfélegyháza, 6. Szolnok, 7. Debrecen, 8. Nyíregyháza). Ezek gyűjtötték össze és értékelték az őrsök jelentéseit, majd továbbították az Országos Légvédelmi Központnak (Orléköz). A központok, a komáromi és a kaposvári kivételével, már bombabiztos helyiségekkel és automatizált hírendszerrel rendelkeztek. Az év elején, Munkácson új Kerületi Légvédelmi Központ (Kerléköz) létesült (9-es számmal). Észak-Erdélyben 4 központ felállítását tervezték (10. Máramarossziget, 11. Zilah, 12. Szászrégen, 13. Csíkszereda), kiépítésük azonban késett. Ezen a területen egyelőre csak 20 figyelő őrs működött, melyek a MÁV távbeszélő hálózatán keresztül Kolozsvárra, a IX. hadtest parancsnokságának jelentettek.⁸³

⁸² HK 2004.1. Olasz Lajos i.m . 173. o.

⁸³ u.o.

3. A Jugoszláv haderő helyzete és az erődvonal

A jugoszláv hadsereg a harmincas évek végére a térség egyik meghatározó haderejévé vált. Élén békében és háborúban egyaránt a legfelsőbb hadúr, a király állt (illetve annak kiskorúsága esetén a régensherceg).

Az egyes konkrét ügyek előkészítésében és a döntések meghozatalában segítségére volt két politikai és katonai szervezet is.

A legjelentősebb szerepet a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács töltötte be, amelyben a király elnökölt és a ő mondta ki a végső szót! Állandó tagja volt a miniszterelnök, a külügyminiszter és a hadügyminiszter. Azonban egyes, nagyobb horderejű kérdések megvitatásánál részt vettek az érintett miniszterek, illetve szükség esetén katonai szakértők is. Ez utóbbiak azonban nem rendelkeztek szavazati joggal.

A Hadi (Nemzetvédelmi) Tanács elnöki posztját a mindenkor miniszterelnök töltötte be. A tagok sorába tartozott lényegében minden miniszter, de a döntések általában itt is viszonylag szűk körben születtek meg. A hadsereg vezetői az üléseken csupán mint tanácsadók vettek részt. Háború esetén a Haditanács megszűnt, így minden döntés meghozatala a Legfelsőbb Honvédelmi Tanácsra várt.

A király után a legmagasabb szintű katonai vezető a hadügyminiszter volt. Általában katona töltötte be ezt a funkciót, de volt arra is példa, hogy polgári politikus került ebbe a beosztásba. A vezérkari főnök — mint a honvédelmi miniszter katonai helyettese — felelt a hadsereg kiképzéséért, mozgósításáért és a hadműveleti tervek előkészítéséért. Közvetlenül a hadügyminiszternek volt alárendelve, de a király is bármikor beszámoltathatta. Ezt a beosztást csak katona láthatta el, aki háborúban mindenkor a király mellett tevékenykedett mint első számú katonai tanácsadó és a hadműveletek irányítója.

A Nagyvezérkar a hadügyminiszterből, a Hadügyminisztérium magasabb parancsnokságaiból, a vasúti vezető szervek igazgatóságából és különleges osztályokból állt.⁸⁴

⁸⁴ Lengyel: A Magyar Királyi i.m. 23. o.

Szakmai szervei a következők voltak:

- Hadműveleti csoport (hadművelet, mozgósítás, szervezés);
- Hírszerző csoport (idegen államok felderítése, kémvédelem, idegen katonapolitika, rejtjelmegfejtés);
- Közlekedési csoport (vasút és hajózás, hadtáp, posta és táviróforgalom, ellátás);
- Kiképző csoport (több osztállyal) és
- Hadtörténelmi csoport.

A Nagyvezérkar, amelynek élén a már említett vezérkari főnök állt két helyettesével, a hadügyminisztériumba volt integrálva.⁸⁵

A Jugoszláv Királyi Hadsereg a két világháború között, személyi kiegészítés tekintetében, az általános védkötelezettségre épült. A katonai kötelezettség 21 éves kortól az 50. életév betöltéséig tartott. A tényleges szolgálati idő a szárazföldi erőknél 18, a haditengerészetnél 24, míg a légierőnél 36 hónap volt. A három haderőnem (szárazföldi, légi és haditengerészeti) békelétszáma 130 000 fő volt, de ezt teljes mozgósítással közel kétmillió főre is fel tudták duzzasztani.

A szárazföldi haderő hét hadseregből, ezen belül összesen hetvenkét gyalog-, tizenkét lovashadosztályból, továbbá harminchat tüzérezredből és egyéb fegyvernemi közvetlen alakulatokból és szakcsapatokból állt.

⁸⁵ Lengyel Ferenc: A Magyar Királyi i.m. 22-23. o.

/HTM 96 844-182 Jugoszláv löveg állásban (eredetileg 1880 M 15 cm-es osztrák–magyar Uchatius ágyú)/

A legnagyobb szervezeti egység a hadsereg volt, amely három-négy hadosztályból állt. A hadosztályok három-négy gyalog-, egy-két tüzérezredből és a közvetlen csapatokból szerveződtek. A gyalogezredek három-négy zászlóaljat foglaltak magukba.

A hagyományos lovasságot a testőr- és a sorlovasezredek képezték, amelyekhez egy-egy kerékpáros zászlóalj is szerveztek. Az értékelések szerint a lovasság volt a hadsereg egyik leggyengébb fegyverneme. Ezt azzal magyarázták, hogy az ország túlnyomó része sziklás hegyvidék, ahol a lovakat egyáltalán nem tudták használni, az utak száma pedig minimális. Így nem véletlen, hogy a csapattestek vonatát sok helyen ökrökkel, illetve öszvérekkel vontatták. Ugyanezen okok miatt kevés számú páncélost rendszeresítettek, de azok is már elavult francia (például Renault NC), illetve csehszlovák típusok (például LT-35) voltak. A szárazföldi erők legkorszerűbb fegyvernemét a tüzérség jelentette, amelyet 30 könnyű, 6 nehéz tábori és 1 vartüzér ezredbe osztották.⁸⁶

/HTM 80 105 Jugoszláv királyi tüzérek a harmincas évek végén/

A *légierő*, önálló hadműveleti légierőre, hadsereg légierőre és haditengerészeti légierőre tagozódott, ami több mint 900 különböző típusú és feladatú repülőgépből állt. Ebből közel 450 volt első vonalbeli gép és ennek is csak 60%-a volt modern eszköz. Ebből 580 darabot a

⁸⁶ u.o.

szárazföldi erők, míg 120-at a haditengerészet állományába rendszeresítettek. A korszerű típusokat Olaszországból, Nagy-Britanniából és Németországból szerezték be. A fennmaradó 300 gépet licenc- és saját fejlesztés alapján a hazai ipar állította elő. Saját fejlesztésűek voltak az IK-2-es és IK-3-as vadász, valamint a SIM-XIV-II. (Dornier) Do-17K és a Bristol Blenheim típusok. A vadászrepülőket két ezredbe (2. és 6.), ezredenként két osztályba szervezték. Állományukba 1941. április elején 43 darab Messerschmitt Bf-109E-3-as, 18 darab Hurricane-I és több mint IK-2 és Ik-3-as repülőgép tartozott. A négy bombázó repülő ezredbe (1., 3., 7. és 8.) valamint több mint 200 darab Bristol Blenheim, Do-17K, Sparviero see Savoia-Marchetti SM-79 és Breguet-19 típusú repülőgép tartozott.⁸⁷

A honi légvédelem 124 üteggel, 20 reflektoros osztaggal (120 reflektor, 60 fülelő), kilenc légvédelmi géppuskás szakasszal (108 géppuska) rendelkezett. A kivonuló hadsereg alárendeltségébe 21 légvédelmi üteg és 30 géppuskás szakasz tartozott. A légvédelmi jelző szolgálat 579 figyelő őrsből és 98 hírközpontból állt. Belgrád védelmét öt légvédelmi tüzérosztály (40 löveg), kettő reflektoros osztag és három géppuskás szakasz biztosította. A főváros körzetében 96 figyelő őrs és 13 hírközpont működött.⁸⁸

A haditengerészet a tengeri hajóhadból és a folyami erőkből állt. A hajóhadban egy 1870 tonna vízkiszorítású repülőgép-anyahajó, egy cirkáló (a volt német „Niobe”), egy torpedóromboló, tizenegy torpedónaszád, négy búvárnaszád, hat aknarakó, hat aknakereső, valamint öt egyéb úszóegység teljesített szolgálatot. A dunai folyamerőknél zömmel a volt osztrák–magyar monitorok, a „Bodrog”, a „Körös”, a „Bosna” és az „Enns” szolgáltak. Az állományt még két saját őrnaszád egészítette ki.⁸⁹

Az 1940-es év végén készült összefoglaló jelentés a következőket tartalmazta a jugoszláv erőkről:

„...9./ Határbiztosítás, határvédelem.

A határőrség /:graničari:/, határmenti kordonszerű felállításában, csoportosításában és erejében változás nem történt.

A már korábban a magyar határterületen volt szerb telepések /:dobrovoljácok⁹⁰:/, valamint a csetnik-egységek ma is ott találhatók.

⁸⁷ Olasz Lajos HK 2004/1. szám 171. o.

⁸⁸ u.o.

⁸⁹ Lengyel: A Magyar Királyi i.m. 23-24. o.

⁹⁰ Szerb telepések.

A határmenti erődítési vonalak megszállására külön „erődmegszálló csapat” /:posadna trupa:/ van felállítás alatt /:gyalogsági, tüzér és segéd egységek:/. Eddig erődmegszálló egységeket a magyar–jugoszláv–román hármashatártól a Duna-Tisza Duna–Tisza közében és Baranyában állapítottunk meg a Drávaig. A Dráva határ mentén kb. Gyékényesig 1940. december 15-től kezdődően az Eszék-i 41. gyalog ezred egy zászlóalja, a Virovitikai 2. lovas ezred egy karabélyos százada és a Bjelovári 42. gyalog ezred egy puskás százada látja el a határvédelmet ill. az eddig ott elkészített erődítéseket tartja megszállva.

13./ Szervezés.

a./ Múlt év augusztus 15-vel megalakult az új 3. alpini gyalog ezred Jahorinán /:gyakorló tábor Sarajevo DK. 20 km.:/,

b./ Az 1. és 2. alpini gyalog ezredet a Dravska ill. Savska hadosztályok kötelékéből kivonták és egy külön alpini dandárparancsnokság kötelékébe utalták.

c./ A csetnik egységek egy részéből ejtőernyős vadászosztagokat alakítanak; minden hadsereg területén egy 3 hónapos tanfolyamot állítottak fel ezek kiképzésére. Elnevezésüket „roham” egységekké változtatták meg /:jurišne jedinice:/. Hadseregenként egy-egy roham zászlóaljat állítottak fel, melynek ereje azonban ma csak egy-egy századnak felel meg.

d./ Minden gyalog ezred 5. százada úgynevezett „repülő század” /:leteča četa:/ feladata ejtőernyős vadászok támadásának elhárítása. Szükség esetén harácsoltszemélygépkocsikon⁹¹ lép működésbe.

e./ Felállították a 2. gépvontatású nehéz tüzérséget három osztállyal Sl. Brodban.

f./ A páncéltörő egységeket erősen szaporítják, egy részüket motorizálják. Páncéltörő lövegeket az erődítési rendszerbe is építenek be.

g./ Új páncéljárműves egységek felállítása folyik.

h./ Valószínűleg további egységeket tesznek gépkocsizóvá.

14./ Menetkészültség.

Legújabb hír szerint az Osječka hadosztály /:Eszék:/ felriasztásának időtartama 48 óra, míg ez az általa felállítandó iker hadosztálynál /:Slavonska 40. számú hadosztálynál:/ 4 nap.

⁹¹ Elkobzott.

Az Oszejúka hadosztály területén alakuló fővezérség közvetlenek és egyéb egységek 6-8 nap alatt érik el menetkészültségüket.”⁹²

A felvonulás időszakában és a tervezett támadást megelőzően már elég pontos információk álltak a vezérkar rendelkezésére a szemben álló jugoszláv erőkről. A katonai vezetés a jugoszláv katonáról igen elismerően szólt, akit önmagával szemben igényesnek, a harcokban keménynek, a nehézségek és a fájdalom iránt érzéketlennek és feltétlenül engedelmesnek tartott. Kiemelték továbbá, hogy jellembeli tulajdonságai miatt, amit a történelem során számtalanszor bizonyított — igen erős ellenfél. Az ország terepviszonyai és a hagyományok miatt saját területét, települését a végsőkig védi.

Az V. hadtest összefoglaló jelentése április 8-án a következő adatokat tartalmazta:

A fordulat óta egyre nagyobb ütemben zajlott az alakulatok mozgósítása és felállítása. A behívást kiterjesztették egészen 55 éves korig, de ez vonatkozott még a népfelkelésre, továbbá az országos- és gépjárműpark teljes bevonultatására is. A mozgósítás után a haderő létszáma megközelíti a jelzett 2 millió főt.⁹³

A határmentén elhelyezkedő granicsár (határőr) alakulatokat az erődökben, illetve közvetlenül az erődvonal mögött vonták össze. A Duna–Tisza közén az erődrendszer első és második vonalában a több erődzászlóalj rendezkedett be védelemre, közel 2400 fővel. Aktivizálták az erődrendszer fegyverzetét és kijavították a műszaki akadályrendszert.

A Duna–Tisza közén és a Drávaközben a jugoszláv 1. hadsereg erői gyülekeztek. Parancsnokságuk, valószínűleg Újvidéken települt. A hadsereg állományába három gyalog- és egy lovashadosztály tartozik. A beérkezett információk alapján a „Potiska” hadosztály ikerhadosztálya, állományában a 27., 32. és 51. gyalogezreddel, illetve 5. és 21. tüzérezreddel bontakozott szét Őrszállás, Szabadka körzetében és védelemre rendezkedett be. A másik két jelzett hadosztály Dél-Szerbiából érkezett, állományukban hat gyalogezred és kettő tüzérezred tartozik. Hadrendi számuk nem ismert. A 3. lovashadosztály, mint a hadsereg második lépcsője, 3. lovas ezrede Csantavér környékén, 4. lovas ezrede Zenta és Nagyikinda területén, 3. kerékpáros zászlóalja Szabadka, Bácsstopolya között, 3. lovas tüzérezrede Szabadka dél területén, 3. gépesített osztálya Zenta környékén helyezkedik el. Valószínűleg mint a hadsereg második lépcsője készül fel a védelmi feladatokra. A Tiszától keletre két, míg a Drávaközben egy hadosztály vonult föl. Újvidék és Palánka térségéből újabb erők átdobása

⁹² HL VKF 4181/vkf.1.oszt. eln. – 1941 Összefoglaló helyzetjelentés 1940 második feléről (Jugoszlávia).

⁹³ Horváth–Lengyel i.m. 55. o.

lehetséges, de ezek nem kerültek megerősítésre.⁹⁴ A légi felderítés késői bevezetése miatt a beérkezett hírek megerősítése késett. Igaz, óvatosan kezelték ezt a felderítési nemet, hiszen a jugoszláv légi tevékenység még aktív volt.

1941. április 10-én kiadására került egy tájékoztató, amely már a német támad hatására kialakult helyzet alapján értékelte a jugoszláv haderőt.

A jugoszláv mozgósított haderő 33 sorhadosztállal, 3 lovas hadosztállal, 2 alpesi dandárral és több mint 800 repülőgéppel kezdte meg a hadműveleteket, több mint 1 200 000 fővel. A haderő az információk szerint április 6-ig a bolgár és albán határnál 14 hadosztállal és 1 lovas hadosztállal vonult fel, amihez az ország belső részeiben található 9 hadosztályos csoportból még kb. 5 hadosztály erősítést irányítottak. Így a haderő zöme, mint (19 hadosztály és 1 lovashadosztály) Milan Nedić⁹⁵ tábornok parancsnoksága alatt egy seregcsoporthoz (3. hadseregcsoporthoz) összevonva Kelet- és Dél-Szerbiában alakult meg.⁹⁶

A hadosztályok létszáma átlagosan 25 000 főt tett ki. A kelet- és dél-szerbiai területeken végrehajtott nagy német támadások eredményeként a Skopje környékén elhelyezkedő három hadosztály (ebből egy Bregalnička és egy Vardar hadosztály azonosítva) valószínűsíthetően megsemmisült, míg az ettől nyugatra elhelyezkedő két hadosztályt (ebből a Šumadija azonosítva) is felmorzsolták, és maradványai görög területre húzódtak át. A Ništől keletre védő 5. hadsereg egy-két hadosztályának zömét szintén szétverték a német gyorscsapatok. Április 10-én tehát a háborút megkezdő haderőből hat-hét hadosztály eshetett ki és közel 150 repülőgép semmisült meg.

Az északi területek védelmi berendezéseinek tökéletesítéséből, a kiürítési intézkedésekből és az eddig kialakult helyzetből arra lehet következtetni, hogy az északi és nyugati határterületeken a jugoszláv haderő szívós védelmet fog kifejteni és halogató harccal próbál időt nyerni. Ezért komolyabb ellenállás várható a Duna–Tisza közén is. A veszteségek figyelembevételével egyértelműen kijelenthető, hogy a haderő erkölcsi értéke – egyes fanatikus szerb csoportokat leszámítva – erősen visszaesett.⁹⁷

Ebben a tájékoztatóban találjuk a saját propagandaszervek alkalmazásával kapcsolatos irányelveket is. Ezek alapján a Fővezérség propagandaszázadának két szakaszát irányították a 3. hadsereghez, Kiskunhalasra, ahol 11-én, a parancsnokságon kellett jelentkezniük.

⁹⁴ Pokorny i.m. 35. o.

⁹⁵ 1941. augusztus 29-től Nedić lett a németek megszállta Szerbia bábkormányának miniszterelnöke; a háború előtt pedig ő volt a német orientáció egyik leglelkesebb szorgalmazója.

⁹⁶ HL II. 1471. 10. gyal. dandár 31. doboz I.b. 40./Föv. hdm 41.IV.10. Ellenséges helyzet április 10.

⁹⁷ u.o.

Munkájukat a hadtestek 1./b. osztályai irányították, figyelembe véve azt a célt, hogy a honvédségi propagandaanyagok gyűjtése mellett a hadtörténelmi tények is rögzítésre kerüljenek.⁹⁸ Kiemelt feladatként jelent meg a csapatok és a lakosság hangulatának pozitív irányú befolyásolása, írásbeli helyszíni riportok, fénykép- és filmfelvételek elkészítésével. Az elkészült anyagokat a hadseregparancsnokság 1./b. vezérkari tiszten keresztül kellett naponta, külön futárral felterjeszteni, a Fővezérséghez, amely gondoskodott a felvételekhez szükséges nyersanyag folyamatos pótlásáról.

A magyar és román határszakasszal szemben, az eddig kiadott segédletben foglaltak alapján, elhelyezkedő jugoszláv erődvonalak meg vannak szállva. Az erődmegszálló csapat különleges szervezetű, 6 zászlóaljból (egy zászlóalj kettő-három század, állománya 400-600 fő) és a területtől függően 1-3 tüzér ütegből áll. A légénység megbízható, jól kiképzett szerb nemzetiségű, megerősítve csetnik egységekkel, dobrovoljácokkal (szerb telepések).

A granicsár (határőr) egységeket a nyílt határszakaszokról az erődítésekbe, illetve azok mögé vonták össze és század, zászlóalj erejű tartalékokat hoztak létre. A granicsárok zöme évek óta szolgáló zsoldosokból áll, akik a helyi viszonyokról teljesen tájékozottak. A Kaposvár, Pozsega vonaltól keletre a Dunáig terjedően a 30. (Osječka) hadosztály áll zömmel a Baranyai-háromszögben. Állománya nagyrészt horvát, kisebb részben szerb.

„A Duna–Tisza közén az erődvonal mögött a Ferenc József-csatornáig az I. és II. Potiska hadosztály helyezkedik el. Állományának kb. 70%-a Duna–Tisza közti hadkötelezettekéből, kb. 30%-a szerb és bosnyák nemzetségűekből tevődik össze. Szabadka, Csantavér, Zenta területén a 3. lovas hadosztály csoportosul. Ez a hadosztály az 1. hadsereg területéről egészül ki, légénysége kb. 60%-ban szerb, míg fennmaradó része – szerb szempontból – megbízható hadkötelesekből áll. Részben a Potiska hadosztályok területén, részben azokhoz csatlakozva, részben Bácspalánka (közismertebb nevén Palánka), Újvidék területén április 6. óta egy új seregetest beérkezését lehetett megfigyelni. Az adatok alapján valószínűsíthető, hogy a Dunavska II. hadosztályról lehet szó.

...e./ A Tisza–Duna és a román határ közötti területen:

aa./ az erődvonal mögött általában Nagyikinda, Nagybecskerek területén a Potiska ho-k és a 3.lov.ho. részeiből /4-6-3(4)/ látszólag egy vegyes csoport alakult.

bb./ Ettől DK-re a Dunáig a Dunavska I. hadosztály, melynek megerősítése 1-2 nap óta folyik. E hadosztály zöme szerb nemzetiségű, csekély része helybeli sváb és román. Itt

⁹⁸ HL II. 1471. 10. gyal. dd. 31doboz I.b. 40./Föv.hdm 41.IV.10. 1./e. melléklet. Irányelvek a propaganda szervek alkalmazására.

megjegyzendő, hogy a megszállt terület nemzetiségeit részben nem vették igénybe, részben Dél-Szerbia csapataihoz, illetve munkás egységeihez osztották be.

cc./ Pancsova területén számolni lehet egy_lovas dandárral, mely az 1. hadsereg által felállított tartalék egység.

f./ Belgrád környékén a gárda hadosztály /tiszta szerb/ még általában béke elhelyezési körletében van.

g./ a Száva, Duna vonalán át É-i irányban oly csapatmozgás /szállítás/, melyből újabb seregestest érkezésére lehetne következtetni, nem volt megfigyelhető.

h./ Folyamegységek részei észleltettek Bezdánnál, Újvidéknél és Szemendriánál (Szmederevo, Szendrő – sz.) a Dunán, valamint Magyarkanizsa mellett a Tiszán.”⁹⁹

A jugoszláv erők alkalmazásával kapcsolatban nem vetették el esetleges jugoszláv vállalkozások lehetőségét sem, de az értékelések alapját a német eredmények adták. Ezek alapján biztosra vették, hogy a jugoszláv vezetés már észlelte és számol az északról indított Nagykanizsa, Eszék, Belgrád, illetve Temesvár, Versecz, Belgrád irányú német összetartó támadással, ami egyértelműen a Duna–Tisza közén elhelyezett erők bekerítését jelenthette volna. Ezért egy változatban számoltak a magyar erőkkel szemben álló hadosztályok kivonásával is, igaz ezt előzetesen nem lehetett biztosra venni. Azonban az értékelések is erősítették ezt a lehetőséget. Niš és Skopje elvesztése komoly zavart okozott a jugoszláv parancsnokságnál. Folyamatos robbanások hallatszottak a vasútvonalak, pályaudvarok környékéről (Bezdán, Kelebia, Szabadka stb.), ami pánikszerű rombolásokra utalt a magyar csapatok várható előrevonási útvonalain. Hírek érkeztek vezető államférfiak meneküléséről, közhivatalok kiürítéséről.¹⁰⁰ A német bombázások eredményeként gyakran megbénult az összeköttetés, ami komoly zavarokat, egyes esetekben káoszt okozott.

A jugoszláv haderő rejtett mozgósítását március 30-án rendelték el. A nyílt mozgósításra csak április 3-án került sor, mert a kormány nem akart ürügyet szolgáltatni egy német támadáshoz, és mindenképpen el akarta kerülni a háborút.¹⁰¹

⁹⁹ HL II. 1471 10. gyal. dd. 31 doboz I.b. 40./Föv. hdm. 41.IV.10. Ellenséges helyzet április 10.

¹⁰⁰ Pokorny i.m. 36. o.

¹⁰¹ Olasz Lajos HK 2004.1. szám i.m. 171. o.

3.1. Az erődvonal

Az eredeti térképen jól látható a karaolák (megerősített határőr-őrsök, laktanyák) elhelyezkedése a határ mentén és az erődívonalvezetése.¹⁰²

A jugoszlávok 1925-ben, kiemelten a Kisantant céljainak kiszolgálására, határerősítési munkálatokat kezdtek a magyar, az osztrák, az olasz, az albán, a görög és bolgár határon. Ezeket felhasználva kívánták fokozottan ellenőrizni a határforgalmat, illetve szükség esetén annak gyors lezárása is biztosított volt. Háború esetén ezeket a megerősített elemeket jól felhasználhatták védelmi harcra, vagy támadás esetén szárnybiztosításra.

A magyar határnál 1938-ban kezdődtek meg a komolyabb határerősítési munkálatok. Igaz, ezek még föld-fa erősítéseket, lövészárkokat, géppuskafészeket és harckocsiakadályokat jelentettek, de ezeket a földmunkákat már figyelemmel kellett kísérni. Az állandó jellegű erődöket 1939-ben kezdték megépíteni, már hadiállományra feltöltött műszaki csapatokkal és közmunkára alkalmazott lakossággal. 1941 elején a tervek nagy része már megvalósult, de még nem beszélhettünk összefüggő védelmi építményről. Az erődrendszer nem lehet a

¹⁰² HL térképtár 1:200 000 HT B.II.a.39.

csehszlovák erődvonalhoz vagy a román Károly-vonalhoz hasonlítani. Teljesen más volt koncepciójában, telepítésében, az erőelemek kiépítésében és tűzrendszerében is. A magyar határ mentén tehát elkészült a Muraközi szakasz a német–magyar határtól a Mura–Dráva összefolyásig, a Dráva-parti szakasz az összefolyástól a Dráva trianoni határt elérő szakaszáig, a Baranyai-háromszögben a Dráva és a Duna között, illetve a Duna–Tisza közén a Dunától a jugoszláv–román határig.¹⁰³

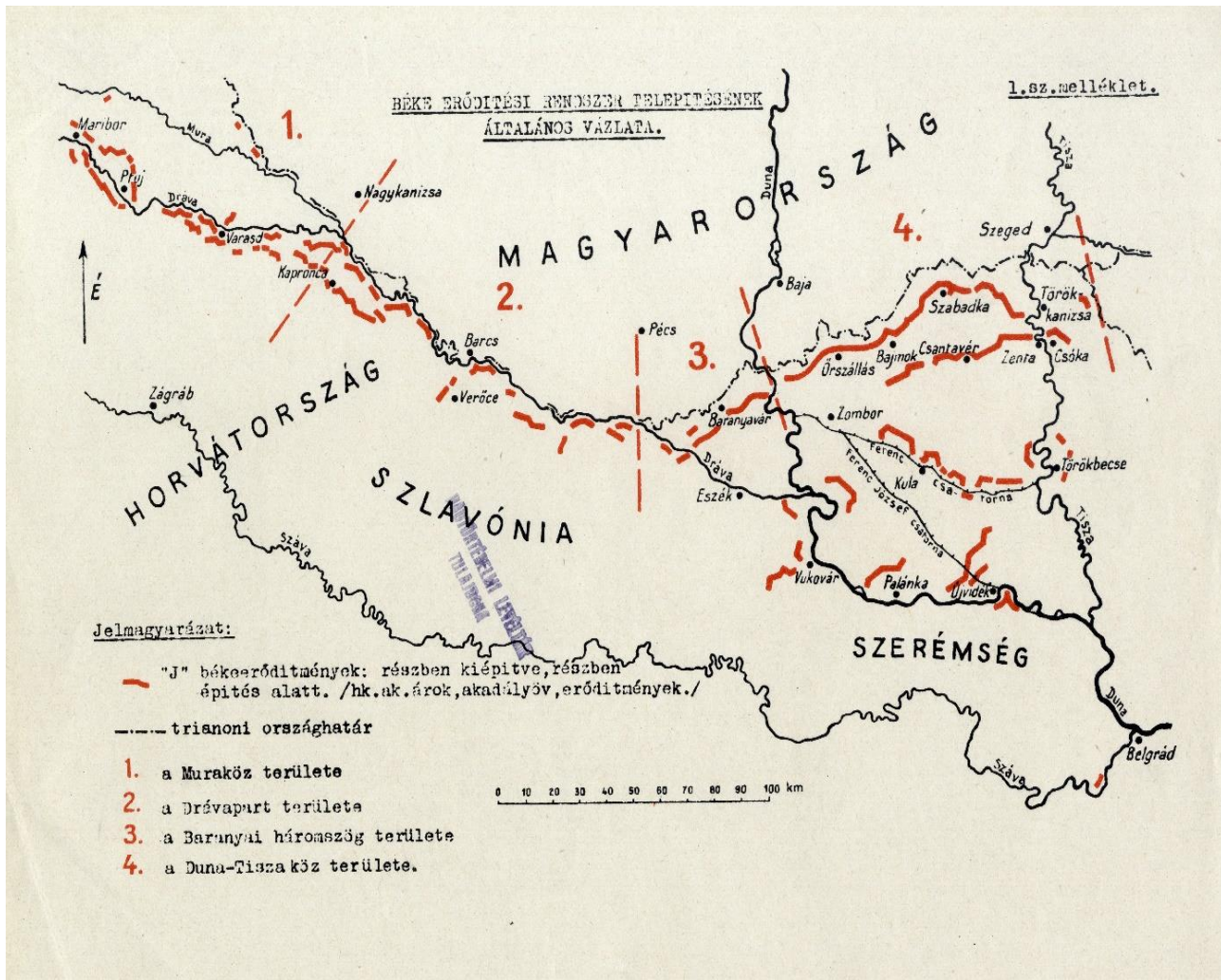
A határon átvezető utakat sorompóval, lassítókkal zárták le, a közúti- és vasúti hidakat aláaknázták és robbantásra készítették elő. A hidaknál szinte tartozéknak számítottak azok a kiserődök, amelyek ezeket a műtárgyakat biztosították. Hiszen időben az esetleges rombolások csak úgy hasznosulhattak, ha robbantott műtárgyakat erős tűzzel biztosították az esetleges átkelés, vagy helyreállítás megakadályozására. A későbbiekben világossá vált, hogy ezeket a kiserődöket végül nem használták fel támogatási feladatra.¹⁰⁴ A gépesített csapatok mozgásának lassítására vagy megakadályozására, esetleges elterelésére leásott vasúti síneket, vasbetongúlákat telepítettek. Az utak mellett további akadályokat, és azok gyors telepítéséhez szükségeszközöket is elhelyeztek.

A teljes jugoszláv erődvonal¹⁰⁵

¹⁰³ HL II. 1472.10. gyal.dd. 53. doboz

¹⁰⁴ MKSZ 1941. 7. szám. Görgényi Dániel: Jugoszláv rombolások a délnyugati határon. 145-146. o.

¹⁰⁵ HL II. 10. gyal. dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erődítési munkálatairól a magyar határ mentén 1940. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 53. doboz

Magyarországgal szemben a békeerődítések súlya a Duna–Tisza közén, a bácskai részen került kiépítésre. Az elgondolások szerint ezen a részen négy erődítési vonal kiépítését tervezték:

Közvetlenül a határ mentén vannak a megerődített granicsár őrők laktanyái. Ezeket tábori erődítés elemekkel, műszaki akadályokkal erősítették meg.

/HTM 86 188 Vasúti őrháznak álcázott közepes vasbeton erőd, akadályokkal/

Az első vonal a trianoni határral párhuzamosan, a határtól általában 5 km távolságra épült volna ki. Ez a legerősebben kiépített erődöv, ahol egymástól kb. 500 m-re két kiépített harcokcsiárok húzódik, mögöttük kiserődökkel. A határhoz közelebbi árok déli oldalát vasbetonból építették volna és abban oldalozó művek telepítését tervezték. Az erődvonal előtt folytatólagos műszaki akadályok, jellemzően drótakadály voltak elhelyezve.

/HTM 86 195 Tanyának álcázott vasbeton erőd/

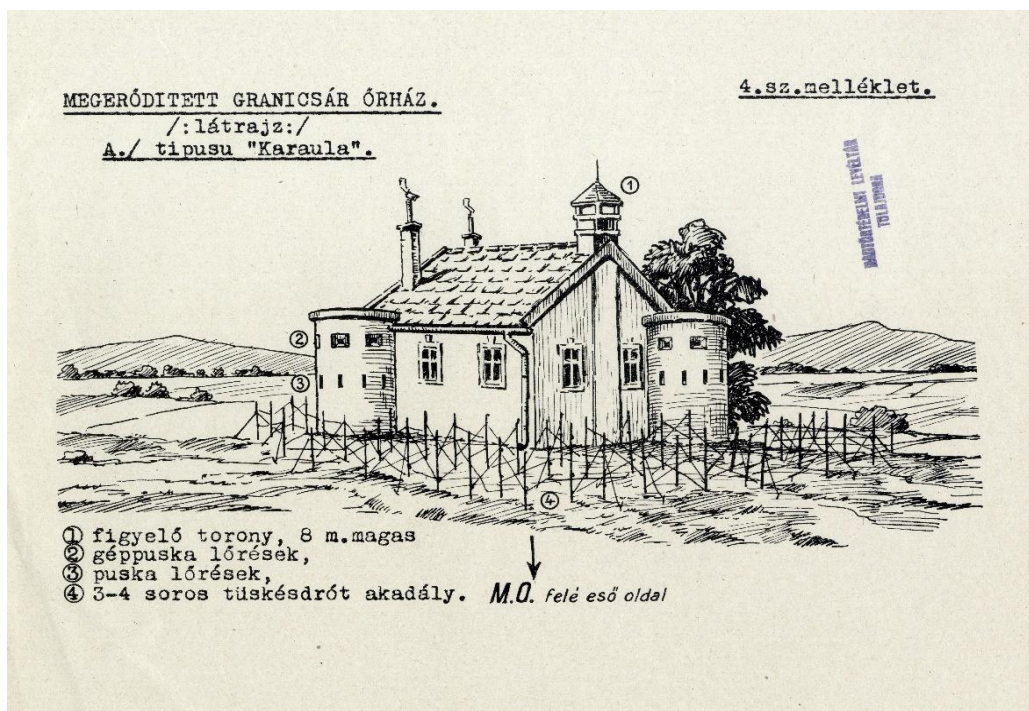
A második vonal az elsőtől délre kb. 10-20 km távolságra, de azzal párhuzamosan húzódott és harckocsiárok, valamint mögötte telepített erődorsóból állt.

A harmadik vonalat a Ferenc-csatornára támaszkodó kiépített hídfők képezték. A hídfők védelmét, illetve műszaki erősségét a harckocsiárok és a mögötte kiépített erődök alkották.

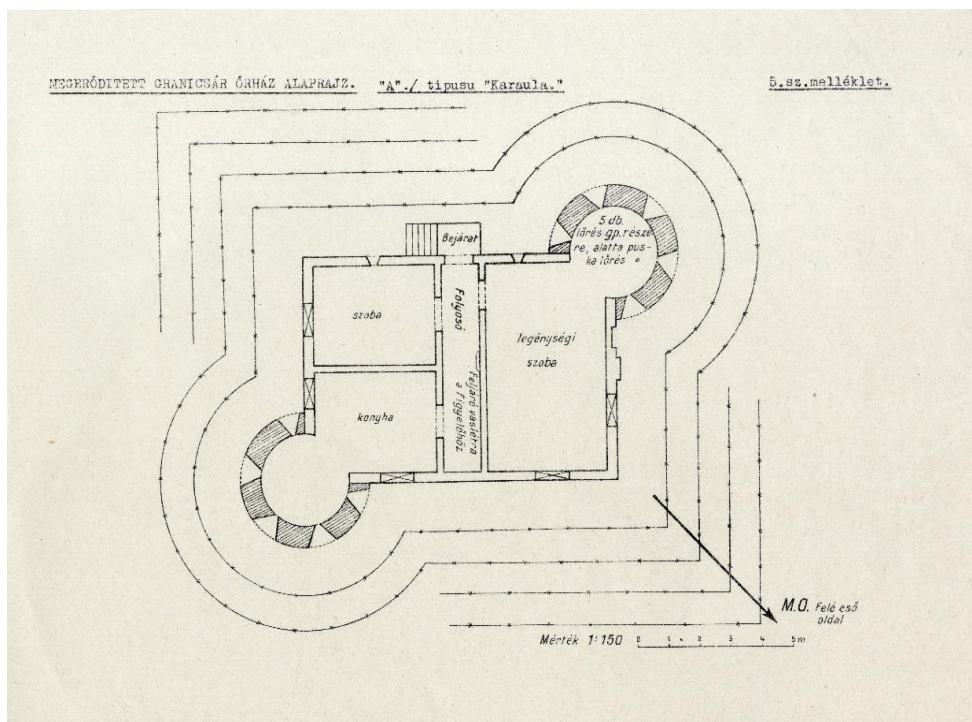
Az erődöv jellegzetes vonalvezetése ¹⁰⁶

¹⁰⁶ HL II. 10. gyal. dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erődítési munkálatairól a magyar határ mentén 1944. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 8. számú melléklet. 53. doboz

„A” típusú granicsár őrház¹⁰⁸

„A” típusú granicsár őrház alaprajza¹⁰⁹

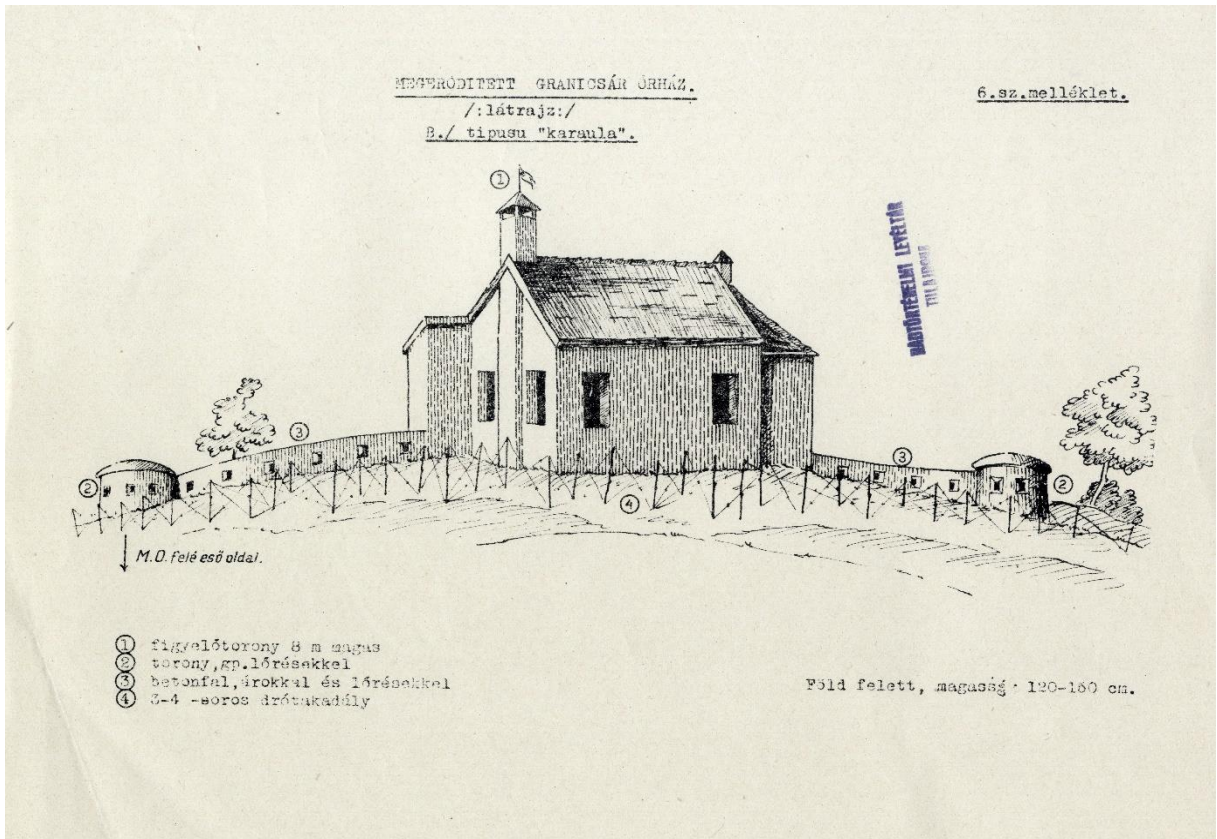
¹⁰⁸ HL II. 10. gyal.dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erősítési munkálatairól a magyar határ mentén 1940. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 4. számú melléklet. 53. doboz

¹⁰⁹ u.o. 5. számú melléklet.

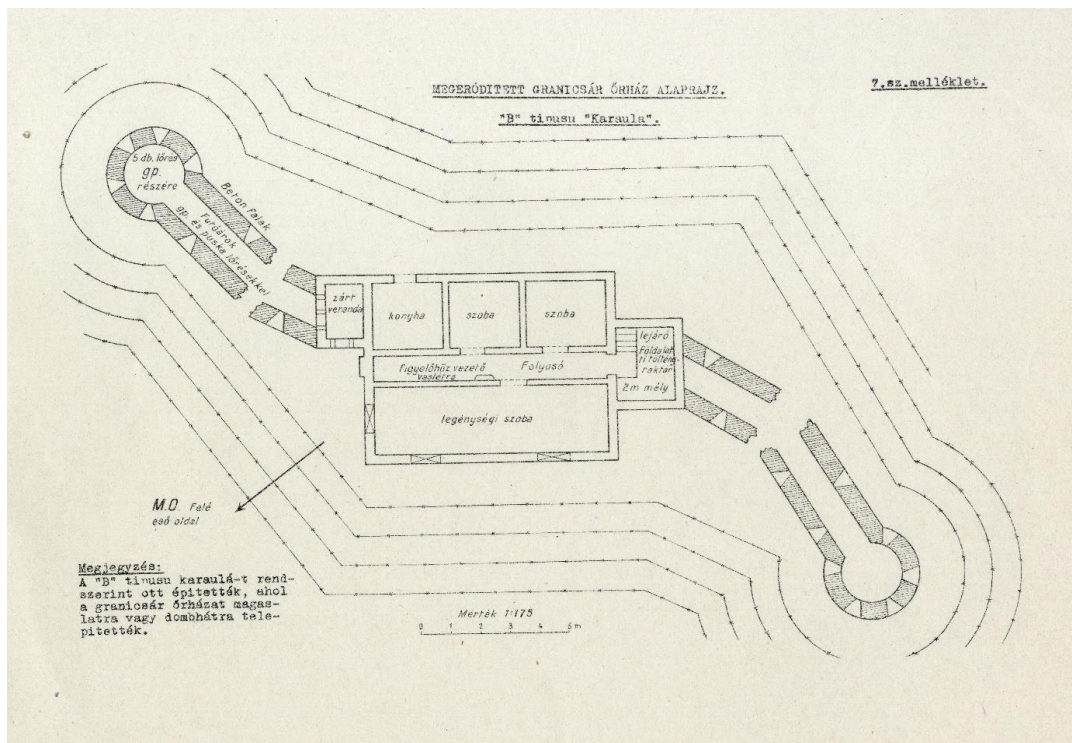

/HTM 86 872 Magyar katonák egy elhagyott granicsár őrház előtt/

A granicsár őrsök laktanyái általában egymástól 3 km távolságra épültek, közöttük a megfigyelés és az összeköttetés biztosítására magasfigyelőket emeltek. Ezek magassága kb. 8 m volt. Az őrsök vonalában az összeköttetést általában látjelekkel biztosították, mert a távbeszélő rendszer kiépítése még nem kezdődött meg.

„B” típusú granicsár őrház¹¹⁰

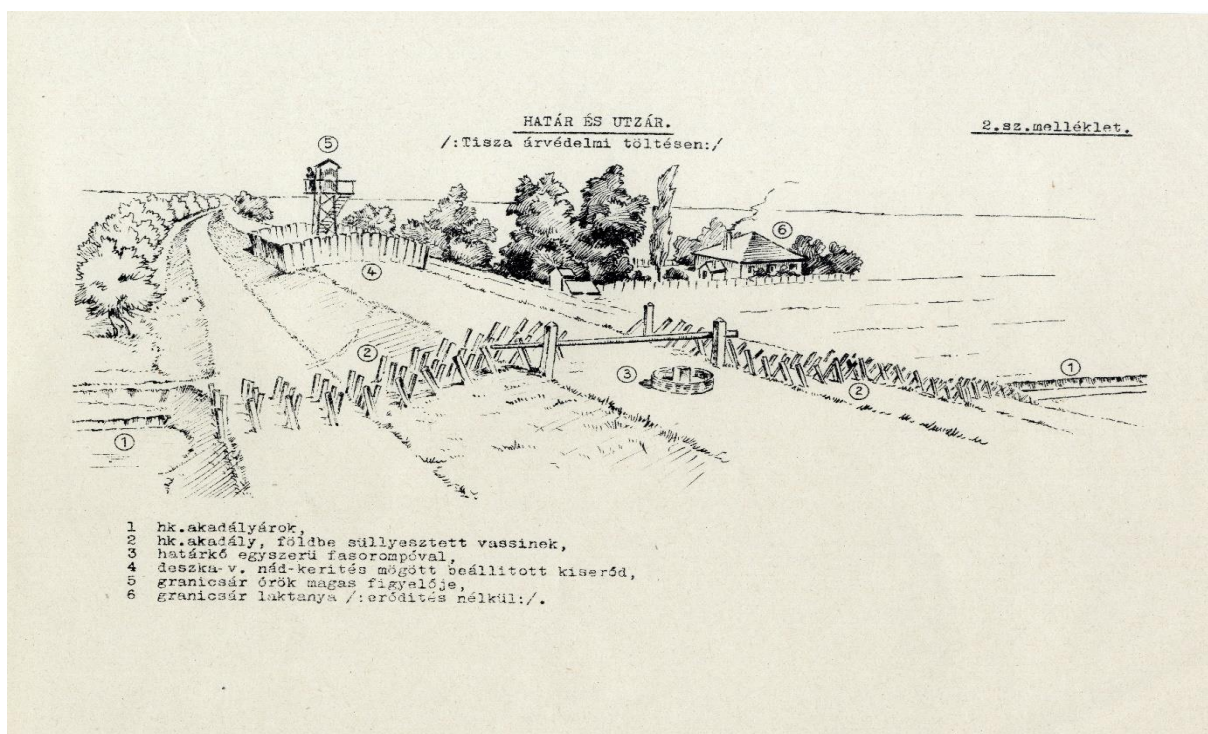

„B” típusú granicsár őrház alaprajza¹¹¹

¹¹⁰ HL II. 10. gyal. dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erősítési munkálatairól a magyar határ mentén 1944. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 6. sz. melléklet 53.doboz

Az őrők egyes helyeken nem voltak megerősítve, egyszerű tanyaépületek, parasztházak töltötték be a laktanyai funkciót. A megerősített grancsár őrök épülete (karaula) erősszerű védelmi célokat is szolgált. Ezért ezekben kiépítésre került egy biztonságot nyújtó vasbeton küzdőtér, a megfelelő sorozatlövő fegyverek elhelyezésével. Ezek golyószórók, illetve géppuskák lehettek. Az épületeket 3-4 soros drótakadály vette körül és kiépítésre kerülhettek tábori erődítési elemek is (lövészgödör, tartalék géppuskafészek stb.). A sorozatlövő fegyverek minden esetben a határ felé biztosítottak.¹¹²

Határút-zár egy változata¹¹³

A megerősített felderítési adatok alapján, a Duna–Tisza közén két erődövet építettek ki. Az első, egyben az erősebb, a határtól 3-5 kilométerre Bezdán, Gádor, Őrszállás, Bajmok, Szabadka, Palicsfürdő, Horgas, míg a második Pacsér, Csantavér és Zenta magasságában

¹¹¹ HL II. 10. gyal.dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erődítési munkálatairól a magyar határ mentén 19440. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 7. számú melléklet. 53. doboz

¹¹² u.o. 10. o.

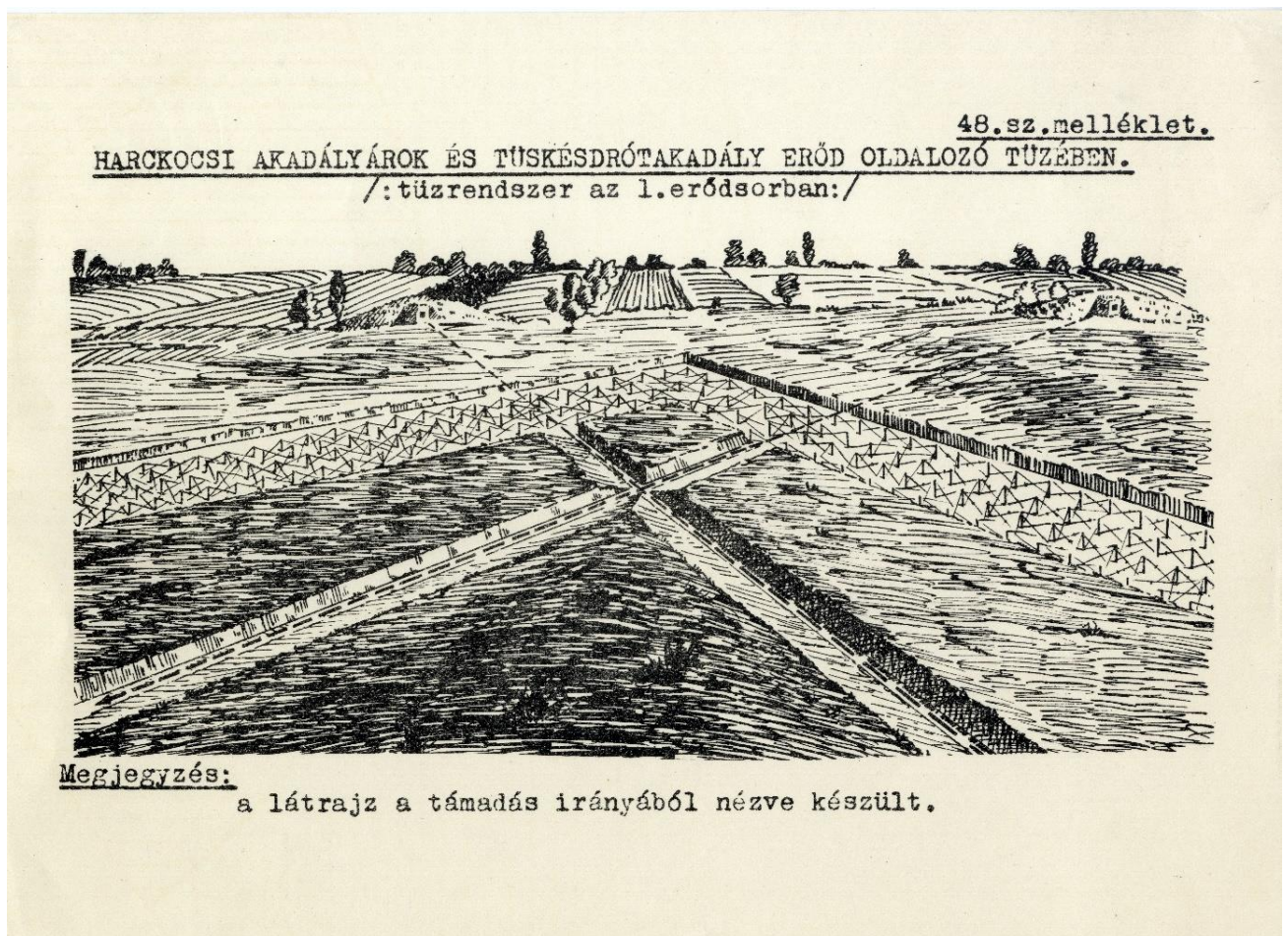
¹¹³ HL II. 10. gyal.dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erődítési munkálatairól a magyar határ mentén 19440. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 2. számú melléklet. 53. doboz

húzódott. Az erődöveket különböző mélységekben építették ki. Nagy gondot fordítottak a jól járható irányok, utak, vasutak lezárására. Egy-egy erődövből két erődsort építettek ki, amely a következő elemekből állt:

- harckocsiárok, beépített egyes és kettős oldalazó művekkel¹¹⁴; süllyesztett drótakadály-
öv (harckocsiakadály), helyenként beton baksorral;
- erőd sor, kiserődökkel és betonkupolás erődökkel;
- harckocsiárok, oldalazó művek nélkül;
- erőd sor, kis-, betonkupolás- és nagy erődökkel.

Az erődív mélysége 600-700 méter között volt. ¹¹⁵

Műszaki akadályrendszer¹¹⁶

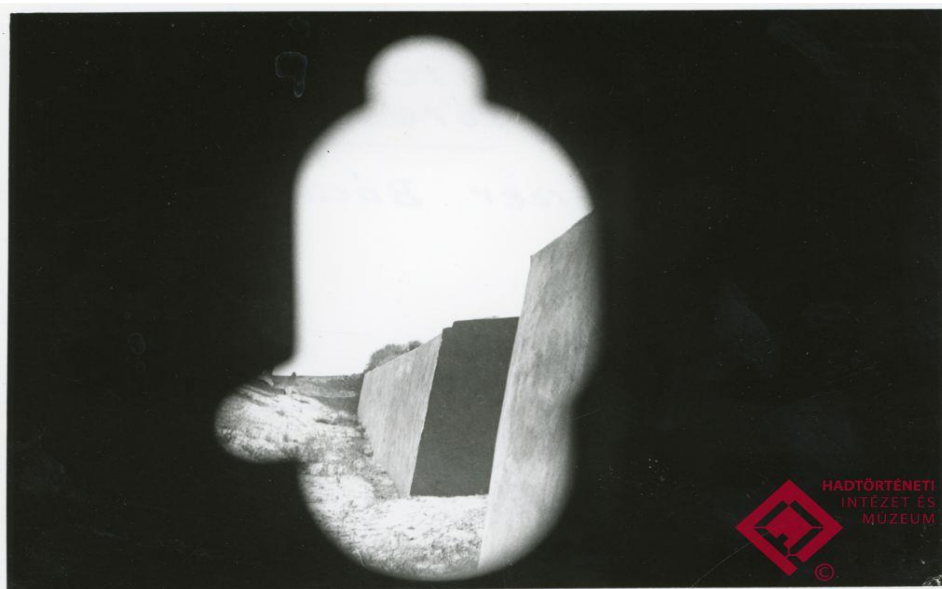
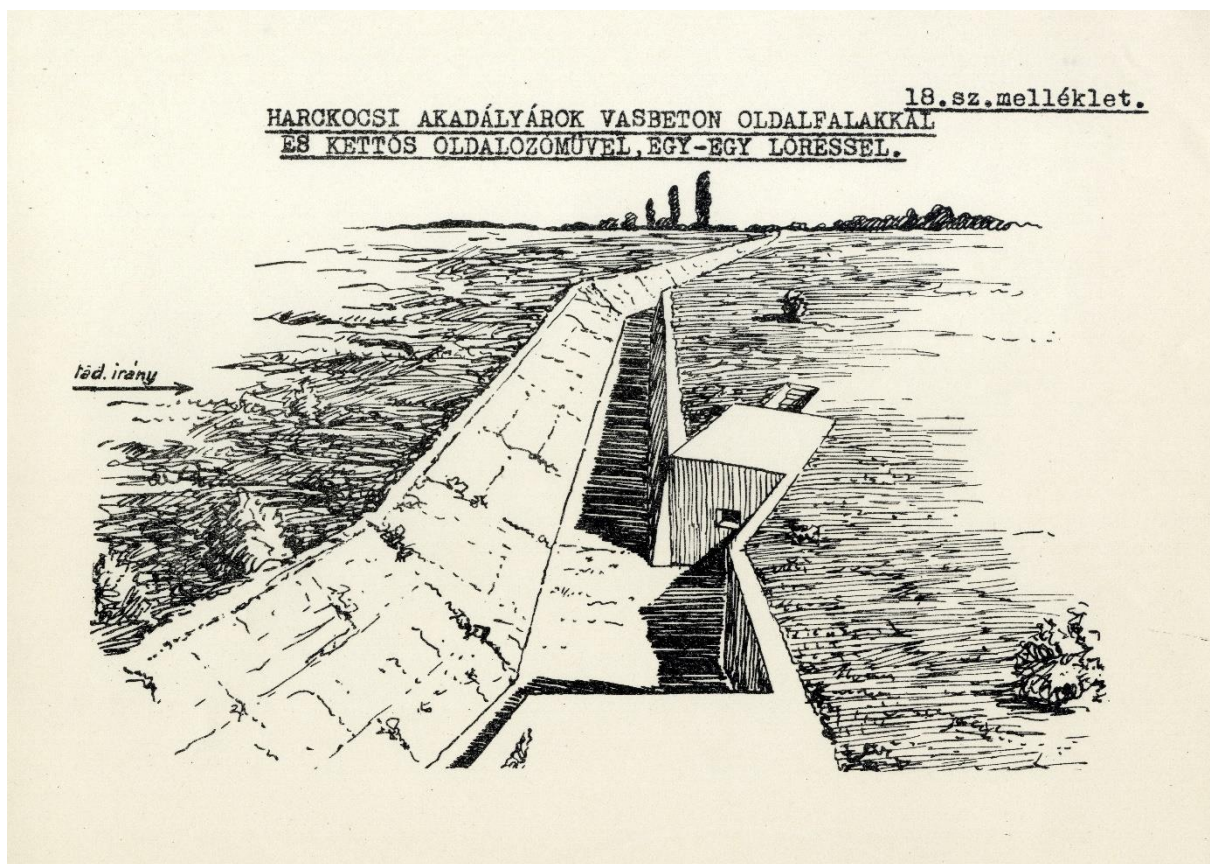

¹¹⁴ Lásd a harckocsiakadály vázlatnál.

¹¹⁵ Horváth-Lengyel i.m. 56. o.

¹¹⁶ HL II. 10. gyal. dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erődítési munkálatairól a magyar határ mentén 1944. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 48. sz. melléklet. 53. doboz

Harcocsiakadály (-akasztó) egy változata¹¹⁷

/HTM 86 186 Kilátás egy oldalazó műből/

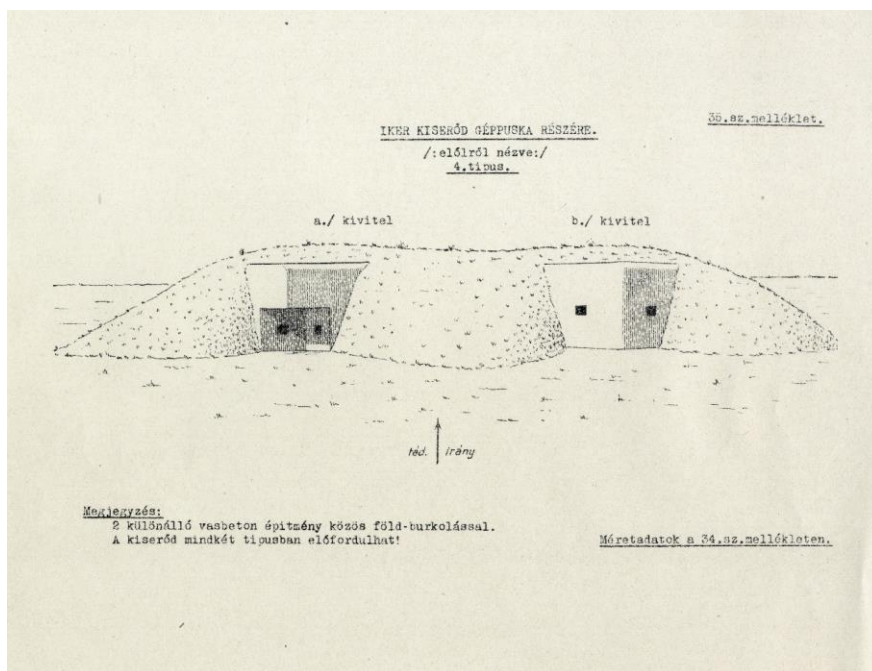
¹¹⁷ HL II. 10. gyal. dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erősítési munkálatairól a magyar határ mentén 1940. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 18. sz. melléklet. 53. doboz

/HTM 87 505 Az erődrendszer elemei (harckocsiárok, műszaki akadályok, harckocsiakasztók és tanyának álcázott erőd)/

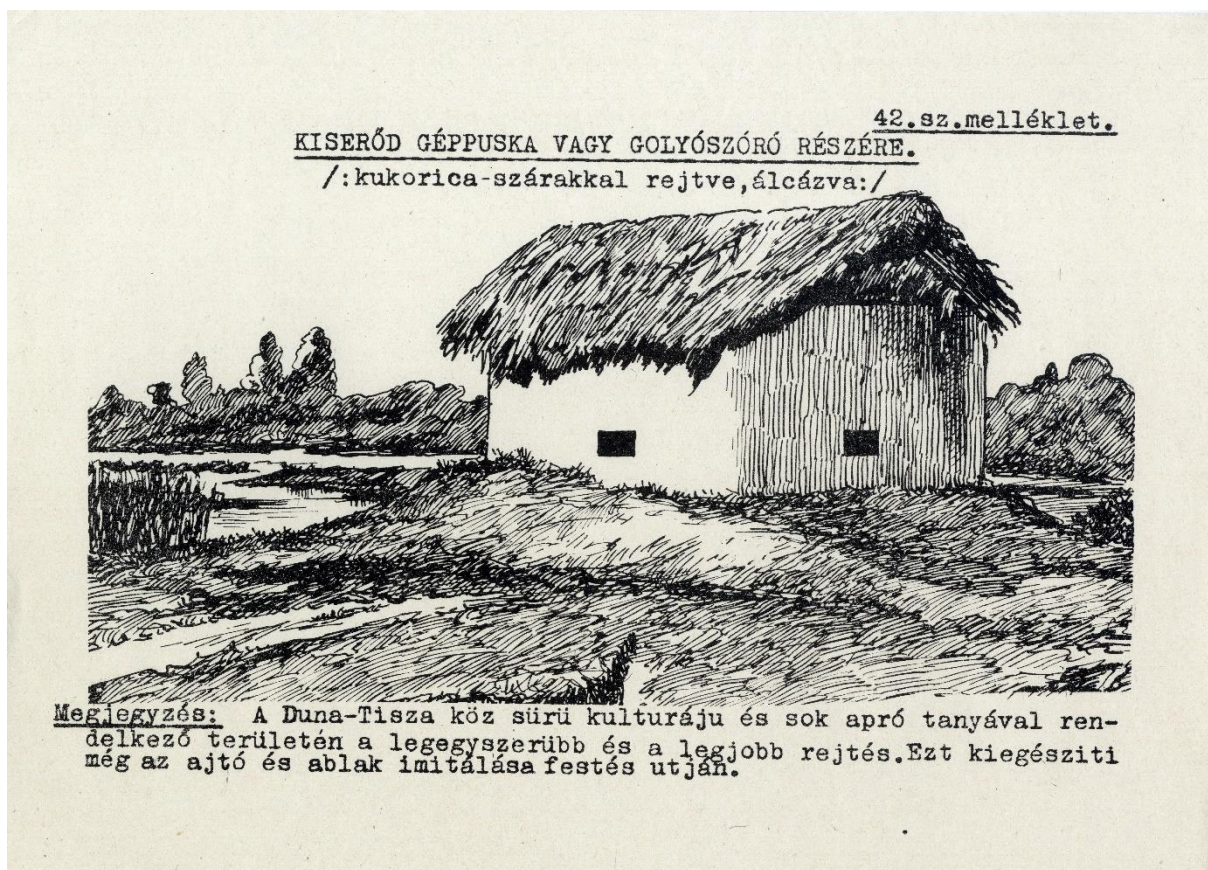
Az erődövekben elhelyezett, már kész vagy építés alatt álló vasbeton erődök tehát különböző típusúak voltak. A *kiserődök* általában 5 méter hosszúak és 2 méter szélesek voltak. Magasságuk több mint 3 méter volt, de ebből csak 1,8 méter emelkedett ki a földfelszín fölé. Bejárata nem a szokványos vasajtós megoldás volt, hanem úgynevezett bejárati aknán jutottak be a kezelők az erődbe. Falvastagsága 0,6 és 0,8 méter között változott. Fegyverzetét 2 darab géppuska vagy golyószóró jelentette. Az *iker kiserődök* adatai megegyeztek a kiserőd paramétereivel annyi különbséggel, hogy két kiserődöt építettek össze különböző variációkban. Építettek kiserődöket aknavető és páncéltörő ágyú számára is, igaz kisebb számban.

Iker kiserőd¹¹⁸

/HTM 61 176 Közepes erőd/

¹¹⁸ HL II. 10. gyal. dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erődítési munkálatairól a magyar határ mentén 1944.
VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 36. sz. melléklet. 53. doboz

A betonkupolás erődök voltak az erődöv legmasszívabb részei. Alapterületük elérte a 30 négyzetmétert, falvastagságuk 1,2 és 1,8 méter között változott. Szellőztető rendszerrel és jelzőrakéta-kilövőnyílással is rendelkeztek. Fegyverzetük 2 db páncéltörő ágyúból és 3 darab géppuskából, esetleg golyószóróból állt.

Az erődökben óvóhelyek, futóárkok (lövészárkok), különböző típusú figyelők, járműterelők, útszorítók voltak még nagy számban kiépítve. Az erődöket föld vagy kőhányással, illetve burkoló hálóval álcázták, sőt legtöbb helyen gyepféglával fedték az erődöket, így nehezítve azok felderítését. A legjellemzőbb a kiserődök fölburkolattal való ellátása volt, hiszen azok így szinte teljesen a terephez simultak. Az erődök tűzrendszerét úgy szervezték meg, hogy azok teljesen lefedjék az előttük lévő területet. Figyeltek arra is, hogy az építmények egymást is biztosítani, támogatni tudják. Az erődöveket az erőd-zászlóaljakkal szállhatták meg, kiegészítve különböző más erőkkel.¹²⁰

¹¹⁹ HL II. 10. gyal.dd. TÁJÉKOZTATÓ Jugoszlávia béke erődítési munkálatairól a magyar határ mentén 1940. VKF 101.300 szám M. 7./m. vkf. – 1940. 42. számú melléklet. 53. doboz

¹²⁰ Magyar Katonai Szemle 1941.7. szám. Paleta Géza – v. Dániel György: A jugoszláv országerődítés. 133-135. o.

Nem megerősített hírek szerint az erődöket megszálló csapatok az ún. „posadni batallion”-ok. Ezek a zászlóaljok négy századból állnak, amelyek közül három az erődvonalban, egy pedig tartalékban helyezkedik el. Az erődöket egy altiszt vezetésével általában kilenc fő legénység szolgálja ki. Ezek pontos feladatával kapcsolatban 1940 végén, 1941 elején még nem voltak pontos információk.¹²¹

Érdeemes itt idézni Tormássy-Szávits Sándor ezredes benyomását az erődövről: „Itt meg kell említenem, hogy a határon húzódó jugoszláv védővonal valóságos és értékes, minden eshetőségre kiterjedő erődvonalat képezett — mintaszerű betonvédőállás előtte ugyancsak betonból épített többszörös drótakadályokkal, majd e mögött széles eddig ismeretlen beton harckocsi árokkal kiváló oldalazási lehetőségekkel a harckocsi árokra, rejtett és álcázott betongéppuska fészkekkel mélységben tagozva. Összehasonlítva a csehországi és román határerődítésekkel, míg az előbbi csak egysoros betonfészkekből állott és semmi egyéből, az utóbbi viszont csak kiásott, mélyített harckocsi árok igen keskeny drótakadályal és téglából épített fészkekkel.”¹²² Az erődök leküzdésével kapcsolatos feladatok elrendelése kicsit megkésve kezdődött el. A m. kir. Honvéd Vezérkar főnöke 1941. március 10-én rendelte el egy értekezlet megtartását, amelynek tárgya:

1. Az erőd-megtámadási harceljárás kikísérletezésével és gyakorlásával kapcsolatosan felmerült eltérő felfogásoknak tisztázása.

2. Az egyes osztályoknak fentiekkel kapcsolatos tevékenységeinek és összműködésének rögzítése.

Az értekezletre március 19-én 11 órakor került sor a hadműveleti csoportfőnök irodájában. Az értekezlet a következő döntést hozta:

„Egyelőre a műszaki és gyalog csapatok külön-külön gyakorolják az alap és szakkiképzés részleteit. Az 5. vezérkarfőnöki osztály kidolgozza a Jugoszláv erődítések megtámadásának irányelveit, majd kiképzési segédletet állít össze. Ez után lesz döntés arra vonatkozólag, hogy a kiképzést hogyan folytatjuk.”¹²³

A m. kir. Honvéd Vezérkar főnöke a segédlet elkészítésével az V. hadtestet bízta meg. Az idő rövidege miatt figyelembe kellett venni az 1939-ben kiadott 42.154/el.n. számú „Erődök

¹²¹ HL II. 1472 10. honvéd gyalogdandár 53.doboz

¹²² HL T.Gy.I. 2668. Tormássy-Szávits Sándor: Visszaemlékezés a délvidéki bevonulásról Jugoszlávia elleni háborúval kapcsolatban (1941. április hó első felében) 2. o.

¹²³ HL VKF 4607/vkf.1. oszt. eln. – 1941. 4607 Sikvidéken telepített korszerű erődítések megtámadásának kérdése.

/erődrendszerek/ megtámadása” című segédletet, a síkvidéken telepített erődítések elleni támadás követelményeinek megfelelő átdolgozásával. Az 1939-es segédlet a román („R”) erődvonal leküzdésének alapjait tartalmazta. Bár sok volt a hasonlóság a két erődrendszer között, alapjaiban teljesen másra kellett készülni a Délvidéken. A román „Károly” erődvonal két övből állt és erődjei főleg oldalazásra (lőrésaik a másik erőd felé néztek) és a két öv között terep pásztázására voltak berendezve. Így az erődöket a szomszédos erődök védték, míg a bent tartózkodó csapatokat a vasbeton falak.

A déli erődrendszer teljesen más volt, hiszen az erődök lőrésai a határ, a támadók felé néztek, így viszont szemből is pusztíthatók voltak. Az elkészült segédlet felterjesztését május 3-ban határozták meg.¹²⁴

Március 29-én elkészült az erődrendszer megtámadásával kapcsolatos kiképzési tervezet is. Külön mellékletben foglalkozott a műszaki erődharc kiképzési területeivel, feladataival az erődök előterében és közvetlen harcérintkezésben. Kitért a kiképzéshez szükséges építményekre (akadálypálya, erődmakettek stb.) és javaslatokat tett azok gyors létrehozására.

Tartalmában átfogta a műszaki erődharc-kiképzés teljes palettáját a terepen történő mozgástól a nagy robbanótöltetek szereléséig és alkalmazásáig.

Mire azonban ez az javaslat végigfutott a „rendszeren” a naptár április 22-ét mutatott. Így nem volt véletlen, hogy a „Tárgyalanná vált” megállapítás került az okmány végére.¹²⁵

A határmenti hadtestek folyamatosan szereztek információkat a jugoszláv erődvonalban történő munkálatokról és azok hadrafoghatóságáról. A IV. hadtest (a jelentés alapján igencsak jól működő) 2. vezérkari osztálya az 1941. februári helyzetet március 7-én terjesztette fel a magyar királyi vezérkar főnökség részére:

¹²⁴ HL VKF 4743/vkf. 1. oszt. eln. -1941 Intézkedés a „Síkvidéken telepített korszerű erődítések” c. segédlet összeállítására.

¹²⁵ HL VKF 4760/vkf. 1. oszt. eln. - 1941. Intézkedés a „síkvidéken telepített korszerű erődítések” megtámadásával kapcsolatos kiképzésre.

„E r ő d í t é s e k

Hírjelentések:

Kolut (Küllöd – sz.) községtől ÉK-re kb. 150 m-re egy kiserőd épült, melyben 4 löveg van. Az erődön 4 lőrés van. Méretek ismeretlenek.

Bodonyánál (ma Nagybodolya) a báni magaslatokon beton állásokban lövegek és géppuskák vannak elhelyezve, melyeket a megszálló erők éjjel-nappal őriznek. A hegy É-i lábánál drótkadályok vannak telepítve.

A baranyai háromszögben az országutakon betonba erősített vasoszlopokkal sorompók vannak építve. A sorompók egy részét felszedték és most újból beépítik.

Az erődítési munkálatok Vinkovce és környékén szünetelnek. A vasútállomáson nagyobb mennyiségű erődítési munkálathoz szükséges építőanyag, nevezetesen deszka, faanyag, a betonozáshoz előkészített vasanyag, cement, tüskésdrót van tárolva. A 17. jugoszláv gyalogezredtől kirendelt őrség őrzi az anyagot. A baranyai háromszögben az erődítési munkálatok szünetelnek.

Dárdán az erődítési parancsnokság még ott van. Állítólag Pélmonostorra helyezik át. A pélmonostori és a báni magaslatokon épült erődítéseket éjjel-nappal őrség őrzi.

II. 3-án Dárdára tehergépkocsikkal nagy mennyiségű 100 x 80 x 80 nagyságú ládákat szállítottak. A ládákat katonaság rakta le. Tartalmuk ismeretlen.

II. 10-én Viroviticára 100 fő érkezett erődítési munkálatok folytatására.

I. 30-án éjjel DI Miholjacra 4 db gumikerekekkel ellátott, valószínűleg páncéltörő löveg és 8 géppuska érkezett. A DI miholjaci új emeletes iskola alagsorába helyezték el. A bácskai részen az erődítési munkálatok tovább folynak.

Bezdánban kb. 35-40 fő katonaság van, kik az erődöknél és az aláaknázott mütárgyaknál teljesítenek őrszolgálatot.

A Bezdánból a Kolut község /:Küllöd:/ felé vezető vasútvonal és az országút között, azon a részen, ahol az országút legjobban megközelíti a vasutat, egy kiserődöt építettek, mely mind a vasutat, mind az országutat pásztázni tudja. A kiserőd kukoricaszárral van befedve. A bejárat a Bezdán felőli oldalon, a lőrések pedig Kolut irányában vannak.

Kolut község É-i /:Béreg felé vezető országút:/ kijáratánál az országút Ny-i oldalán egy kiserőd van, mely tüzével a vasútvonalat és az országutat pásztázza. Az erőd náddal van befedve.

II. 3-án Pélmonostorra 600 fő munkaszolgálatos érkezett. A „Vardár” féle vendéglőben és a Szokol otthonban vannak elszállásolva. A kedvezőtlen időjárás miatt az erődítési munkálatokat még nem kezdték meg. A katonák az állomáson kavicsot rostálnak.

Virovitica és környékére II. 16-án munkás osztagok és gyalogság érkezett. A munkás osztagokat az erődítési munkálatok folytatására, a gyalogságot pedig a biztonsági szolgálat ellátása céljából helyezték ki.

II. 18-án Viroviticára 300 fő árkász érkezett az erődítési munkálatok folytatására.

A Pélmonostoron állomásozó 41/2. század legénységét kb. 280 fő a temetőnél épült barakkokba helyezték el.

A Pélmonostor környékén épült erődökbe a géppuskák, illetve a lövegek jelenleg még nincsenek behelyezve.

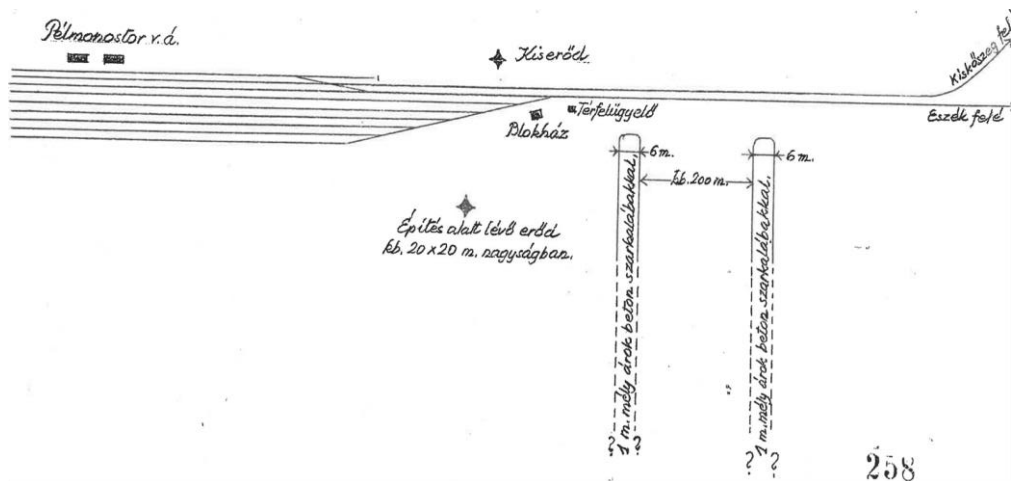
II. 11-én kb. 400 fő kevert évfolyamú tartalékos érkezett Pélmonostorra. Katonai szolgálatra hívták be őket. A Vardar féle vendéglőben, a laktanyának átalakított Nagyvendéglőben, valamint a község üres házaiban vannak elhelyezve.

A pélmonostori temetőnél a tüzérlaktanya építését még nem fejezték be.

Az erődítési munkálatok jelenleg mind a baranyai háromszögben, mind a bácskai vonalon szünetelnek.

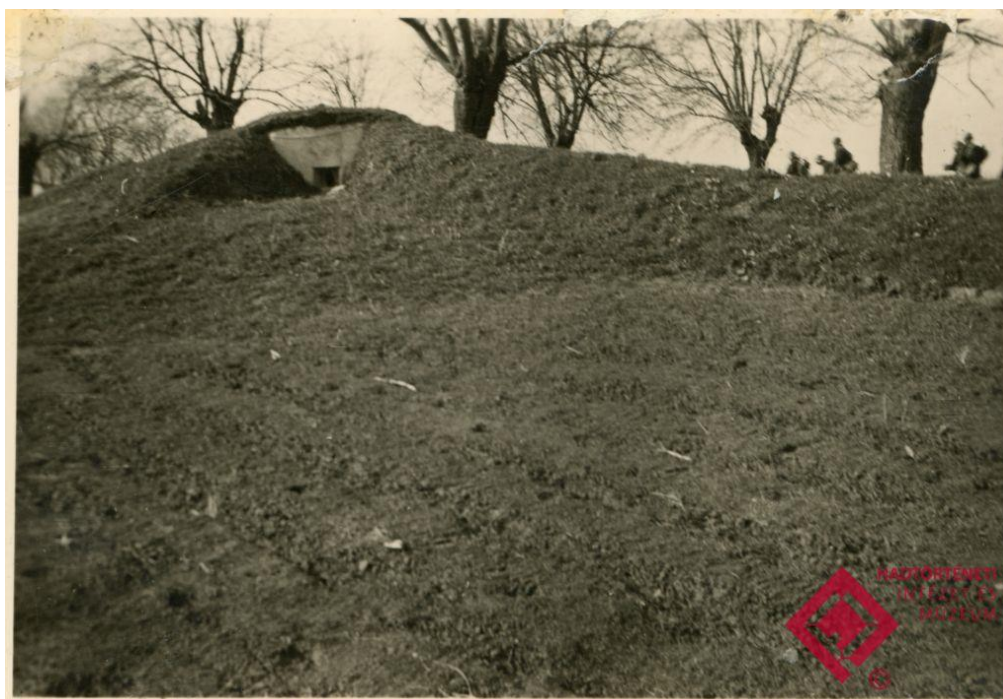
A pélmonostori vasútállomás déli kijáratánál épült erődítésekről készült vázlatot mellékelem. /:1. sz. al melléklet:/

1. sz. al melléklet

A barsi vasúti Dráva hídnál a 14. grancsár laktanya közelében épült betonerődítésbe I. 30-án egy tehergépkocsiról ½ órán át új lőszeres ládákat raktak be.”¹²⁶

A barsi vasúti Dráva hídnál a 14. grancsár laktanya közelében épült betonerődítésbe I. 30-án egy tehergépkocsiról ½ órán át új lőszeres ládákat raktak be.”¹²⁷

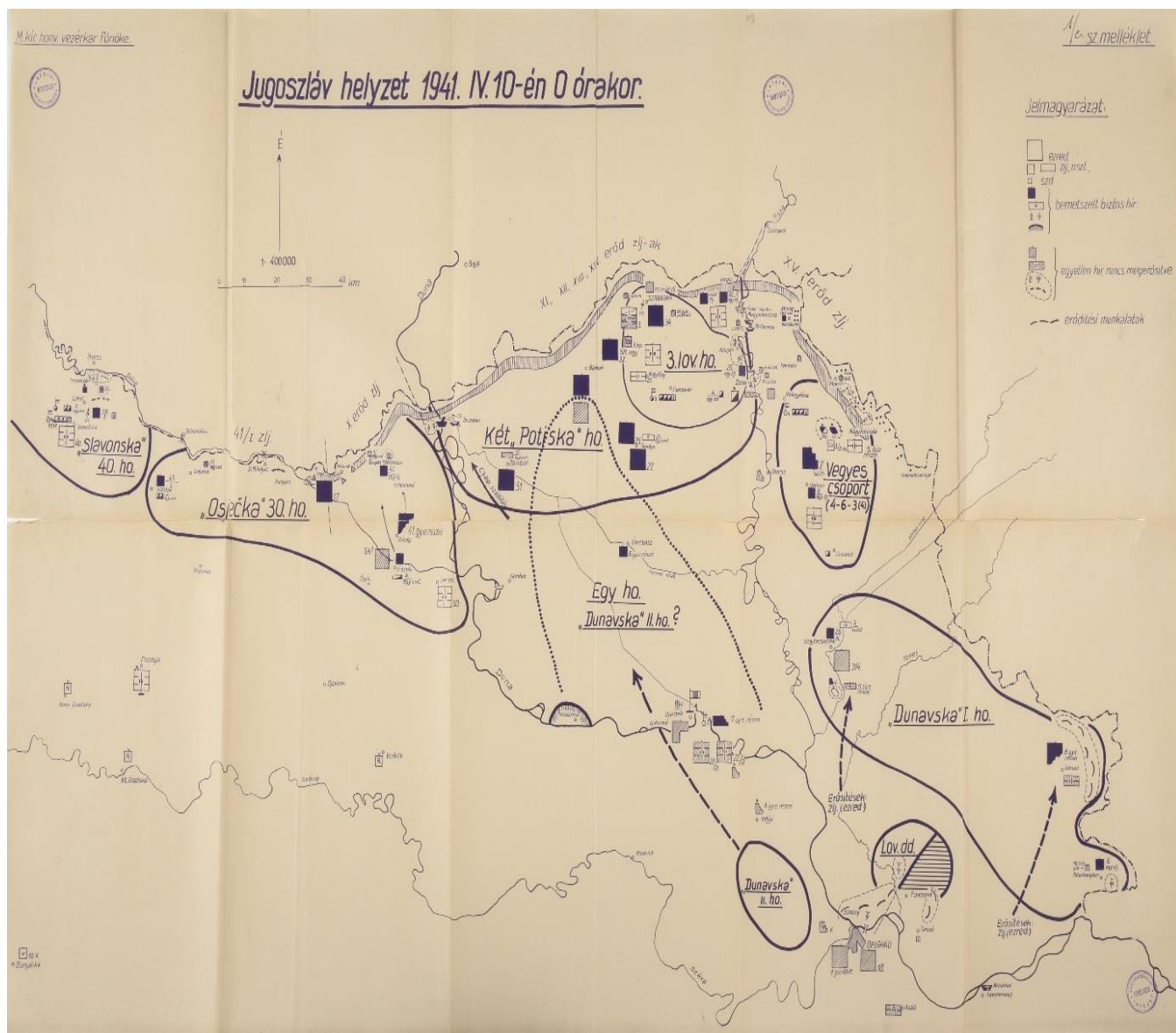

/HTM 98 463 Jugoszláv kiserőd/

¹²⁶ HL VKF 4685/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Erődítési adatok 1941. februárról a IV. hadtest előtti Jugoszláv határszakasról.

¹²⁷ HL VKF 4685/vkf. 1. oszt. eln. - 1941 Erődítési adatok 1941. februárról a IV. hadtest előtti jugoszláv határszakasról.

A jugoszláv haderő pontosított helyzete a déli irányba április 10-én¹²⁸

¹²⁸HL II. 10.gyal. dd. I.b. 1-44. 1941. 53. doboz

4. A m. kir. Honvédség állapota és helyzete 1941 tavaszán

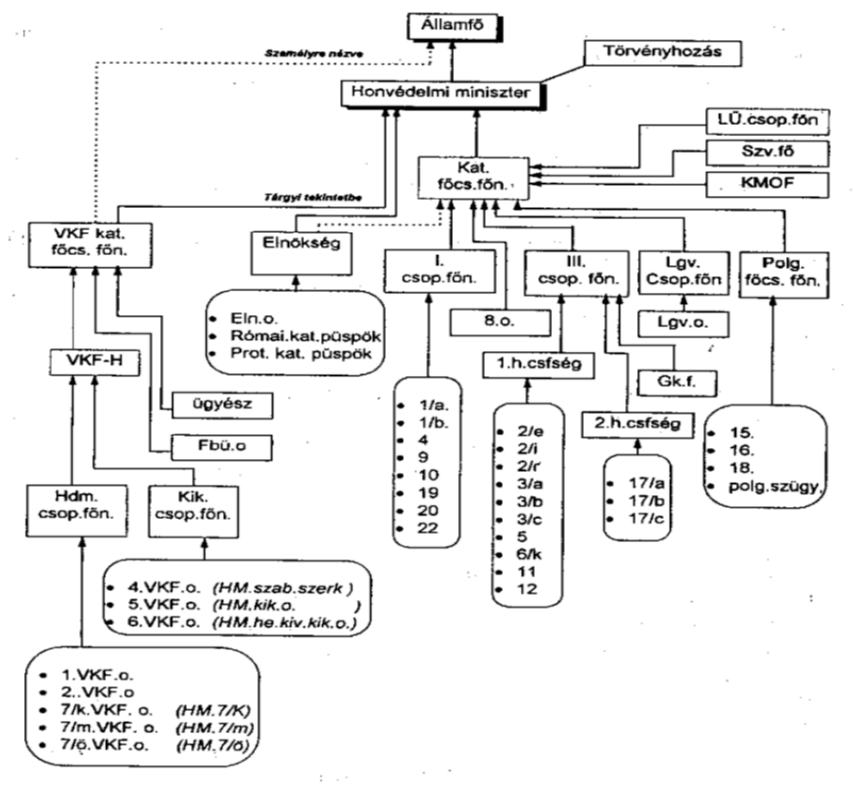
1940 őszére a hadsereg szervezetében fontos változások történtek. Kolozsvár székhellyel felállításra került a IX. hadtest, így kialakult a tipikus hármasszerű szervezés, három hadsereg három-három hadtesttel.

A kilenc hadtest egyenként 3-3 önálló dandárból, 1-1 lovas századból, 3-3 táborig tüzérosztályból, 1-1 gépvontatású közepes tarackos ütegből, 1-1 légvédelmi tüzérosztályból, 1-1 közelfelderítő repülő századból, 1-1 utász- és híradó zászlóaljból, valamint vonat és munkás alakulatokból állt.¹²⁹

A légi erő szervezetében ugyanekkor kb. 320 repülőgép volt. Ide tartoztak a hadtestekhez szervezett közelfelderítő századok, az 1., 2. vadászpilóta ezred, a 3. és 4. bombázóezred, az 5. közelfelderítő repülőezred és az 1. önálló távfelderítő osztály. Ide tartozott még az ejtőernyős zászlóalj gépállománya is.¹³⁰

1940-ben a Honvédelmi Minisztérium szervezete a következőképpen alakult:

(A szervezet a következő négy évben lényegében nem változott. – sz.)

¹²⁹ HK 1958. 3-4. szám Tóth Sándor: A Horthy hadsereg szervezete (1920–1944) 74. o.

¹³⁰ u.o.

- 1.) Hadművelési és szervezési csoport (a korábbi vezérkar hadművelési és kiképzési csoport feladatát vette át),
- 2.) Személyügyi csoport (a földi csoport ügykörének átvételével), és
- 3.) Anyagi csoport (ügyköre szinte teljesen megegyezett a korábbi főcsoport ügykörével).¹³¹

A miniszter és a honvéd főparancsnok közvetlen alárendeltségébe kerültek a fegyvernemi és a gazdasági felügyelők, ami az anyagi szolgálat fokozottabb ellenőrzését is jelentette. Igaz, ezek a tervezett változtatások csak részben valósultak meg, mégis az eddigi széttagolt Honvédelmi Minisztérium szervezésével összehasonlítva előrelépést jelentett.

Az 1940-es központi vezetést vizsgálva megállapítható, hogy a VKF személyi tekintetben az államfőnek volt alárendelve, a honvédelmi miniszterhez tárgyi tekintetben tartozott. Feladatának meghatározásánál kiemelték, hogy az ország összes erőforrásának előkészítéséért felel, a háborúra való felkészítés figyelembevételével. Befolyását a személyek kiválasztásánál is érvényesítette, kulcspozícióba csak vezérkari tisztek kerülhettek, a VKF döntése alapján. Hadművelési alkalmazás és háború esetén a VKF irányítása alá tartoztak a mozgósított egységek is.

A VKF helyettese a VKF utasítása alapján koordinálta a közvetlenül irányítása alá tartozó Hadművelési és a Kiképzési Csoportfőnökséget, melyeknek osztályai megváltoztak. A Hadművelési Csoportfőnökséghez az 1., 2., 7/k., 7/m. és a 7/ö. osztály tartozott. A Kiképzési Csoportfőnökséghez a 4., 5. és 6. vezérkari osztály tartozott. A 6. osztály a nemzetvédelmi és propagandaszolgálat vezetését és irányítását látta el.

A VKF-hez tartozott továbbra is közvetlenül az ügyész, valamint a fegyelmi és becsületbeli osztály. Meg kell említeni, hogy a 3. vezérkari osztály (Állomáshelyén kívül alkalmazott csapatok anyagi ellátása) kikerült a vezérkari osztályok közül.

A kiadott szervezési intézkedés alapján a magyar királyi Honvédség részletes hadrendje 1941. április elején a következő volt:

M. kir. miniszter: v. (vitéz) dálnokfalvi Bartha Károly szkv. (szolgálaton kívüli) vezérezredes

Szárnysegéd: ilenczfalvi Sárkány Jenő vk. (vezérkari) ezredes

¹³¹ A magyar hadügyi igazgatás története 1526–1990. Szerkesztette: Hermann Róbert. Zrínyi kiadó, Budapest, 2021. 340–341. o.

Elnökség: v. ebesfalvi Lengyel Béla vk. ezredes

Elnöki osztály: Perlaky Mihály alezredes

A honv. miniszter helyettese: bobai Győrffy-Bengyel Sándor altábornagy

Földi főcsoportfőnök: Schindler Szilárd altábornagy

I. csoportfőnök: v. Náday István altábornagy (8 osztállyal)

III. csoportfőnök: Ruszkiczay-Rüdiger Imre vezérőrnagy¹³² (6 osztállyal)

Légügyi csoportfőnök: v. Littay András vezérezredes (5 osztállyal)

A m. kir. Honvédezerkar főnöke: Werth Henrik gyalogsági tábornok (8 osztállyal)

Szárnysegéd: Hardy Kálmán vk. ezredes

Hadműveleti csoportfőnök: v. László Dezső vk. ezredes (5 osztállyal)

Kiképzési csoportfőnök: v. Horváth Sándor vezérőrnagy (3 osztállyal)

A katonai kabinetiroda főnöke és főhadsegéd: v. Keresztes-Fischer Lajos vezérezredes

A kabinetiroda főnökének helyettese: sárbogárdi Mészöly Elek vk. alezredes

1. szárnysegéd: v. békei Koós Miklós vezérőrnagy

A testőrség parancsnoka: v. csiktaplóczai Náray Antal ezredes

A legfelsőbb Honvédelmi Tanács vezértitkára: v. náray Náray Antal vk. ezredes

I. hadsereg (Kolozsvár): Schweitzer István altábornagy

Vezérkari főnök: v. Feketehalmy-Czeydner Ferenc vezérőrnagy

VI. hadtest (Debrecen): v. dédesi Bajnóczy József altábornagy

Vezérkari főnök: Cseke Mihály vk. alezredes

Tüzérségi parancsnok: Bogányi Károly vezérőrnagy

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: Kiskéry Lóránd vezérőrnagy

16. gyalogdandár (Szolnok): v. Hunfalvy Elemér vezérőrnagy

¹³² Ezen rendfokozat hivatalos megnevezése 1941. július 29-ig tábornok volt, a felsorolásban azért használjuk az az után bevezetett vezérőrnagy megnevezést, mert a tábornok szó egyidejűleg állománykategóriát is jelölt, rendfokozattól függetlenül.

10. gyalogezred (Szolnok): v. Kuczoray Dezső ezredes

I. zászlóalj (Szolnok),

II. zászlóalj (Berettyóújfalu),

III. zászlóalj (Karcag);

16. tábori tüzérsztály (Szolnok): névedi Bokross László alezredes

17. gyalogdandár (Debrecen): v. Bakay Szilárd vezérőrnagy

11. gyalogezred (Debrecen): Újlaky Jenő ezredes

I. zászlóalj (Debrecen), II. zászlóalj (Debrecen), III. zászlóalj (Orosháza);

18. tábori tüzérsztály (Orosháza): Ámon Ferenc alezredes

18. gyalogdandár (Békéscsaba): Olgyay Károly vezérőrnagy

19. gyalogezred (Békéscsaba): v. Dénesfalvy Dénes ezredes

I. zászlóalj (Békéscsaba),

II. zászlóalj (Mezőtúr),

III. zászlóalj (Orosháza),

18. tábori tüzérsztály (Orosháza): Noel Ödön alezredes

66. határ vadász-ezred (Orosháza): dezséri Bobok Miksa alezredes

31. határ vadász zászlóalj (Battonya),

20. határ vadász zászlóalj (Gyula),

66. tüzérsztály (Orosháza),

VI. gépvontatású közepes tarackos üteg; VI. légvédelmi tüzérsztály; VI. közelfelderítő repülőszázad; VI. fogatolt és VI. gépvontatású vonatosztály.

VIII. hadtest (Kassa): v. Szombathelyi Ferenc altábornagy

Vezérkari főnök: alsókománai Álgya-Pap Zoltán vk. ezredes

Tüzérségi parancsnok: v. Sajó János ezredes

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok v. szilasi és pilisi Szilassy Iván vezérőrnagy

22. gyalogdandár (Nyíregyháza): v. Máray Aladár vezérőrnagy

12. gyalogezred (Nyíregyháza): v. Kozma Zoltán ezredes

I. és II. zászlóalj (Nyíregyháza),

III. zászlóalj (Nyírbátor),

22. tábori tüzérosztály (Nyíregyháza): Klenóczy Aurél ezredes

23. gyalogdandár (Kassa): v. Máthé Kálmán vezérőrnagy

21. gyalogezred (Kassa): v. Pötze Dezső ezredes

I. zászlóalj (Kassa),

II. zászlóalj (Kassa),

III. zászlóalj (Szerencs),

23. tábori tüzérosztály (Kassa) testhali Jordán János ezredes

24. gyalogdandár (Ungvár): v. Vásárhelyi Andor vezérőrnagy

24. gyalogezred (Ungvár): v. Vízny Antal ezredes

I. zászlóalj (Ungvár),

II. zászlóalj (Huszt),

III. zászlóalj (Munkács),

24. tábori tüzérosztály (Munkács): v. alsóviszokai Gerlóczy László ezredes

8. határ vadász-dandár (Munkács): nagyrákói és kelemenfalvi Rakovszky György vk. ezredes

2. határ vadász-zászlóalj (Borsa): Sziklay Alfréd alezredes;

3. határ vadász-zászlóalj (Rahó): Batta Andor alezredes

10. határ vadász-zászlóalj (Ökörmező): Gönczy Aladár alezredes

11. határ vadász-zászlóalj (Fenyvesvölgy): Magda Elek alezredes

25. határ vadász-zászlóalj (Vezérszállás): Kunéry Gábor alezredes

26. határ vadász-zászlóalj (Nagyberezna): Pongor Miklós alezredes

8. határ vadász-tüzérosztály (Munkács): Sopronfalvy Jenő ezredes

VIII. kerékpáros zászlóalj (Nagyszöllös): Becsey Jenő ezredes

VIII. gépvontatású közepes tarackos üteg; VIII. légvédelmi tüzérosztály;

VIII. utász-zászlóalj; VIII. híradó zászlóalj; VIII. lovas század; VIII. közelfelderítő repülő század;

VIII. fogatolt és VIII. gépvontatású vonatosztály.

IX. hadtest (Kolozsvár): szentgyörgyvári Stirling László altábornagy

Vezérkari főnök: v. Horváth Ferenc vk. ezredes

Tüzérségi pk.: v. Oláh József ezredes

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: Berkovich Brunó vezérőrnagy

25. gyalogdandár (Nagyvárad): v. Góthay Béla vezérőrnagy

25. gyalogezred (Nagyvárad): v. kisóczy Kálmán Imre ezredes

I. zászlóalj (Nagyvárad); II. zászlóalj (Zilah); III. zászlóalj (Nagykároly)

25. tábori tüzérosztály (Zilah): Szepesváraljay Alfonz alezredes

26. gyalogdandár (Dés): v. Marschalkó Béla vezérőrnagy

26. gyalogezred (Dés): v. Kászonyi Zoltán ezredes

I. zászlóalj (Kolozsvár),

II. zászlóalj (Dés),

III. zászlóalj (Beszterce),

26. tábori tüzérosztály (Szamosújvár): v. Cseh Kálmán alezredes

27. gyalogdandár (Marosvásárhely): v. Kolthay Ferenc vezérőrnagy

27. gyalogezred (Marosvásárhely): v. Császy József ezredes

I. zászlóalj (Sepsiszentgyörgy),

III. zászlóalj (Székelyudvarhely),

III. zászlóalj (Marosvásárhely),

27. tábori tüzérosztály (Marosvásárhely): Bálint József alezredes

9. határvadászdandár (Gyergyószentmiklós): v. Lághy Emil vezérőrnagy

21. határvadász-zászlóalj (Gyergyótölgyes),

24. határvadász-zászlóalj (Kézdivásárhely),

32. határvadász-zászlóalj (Csíkszereda),

33. határvadász-zászlóalj (Tihucza),

9. határvadász-tüzérosztály (Gyergyószentmiklós): Kereszthy György alezredes

69. határvadász-ezred (Marosvásárhely): Ákosy Károly alezredes

22. határvadász-zászlóalj (Beszterce),

23. határvadász-zászlóalj (Marosvásárhely),

34. határvadász-zászlóalj (Székelyudvarhely),

69. határvadász-tüzérosztály (Marosvásárhely): szigeti Szabó Géza alezredes

IX. gépvontatású közepes tarackos üteg; IX. légvédelmi tüzérosztály;

IX. utász zászlóalj; IX. híradó zászlóalj; IX. lovasszásad; IX. közelfelderítő repülőszázad;

IX. fogatolt és IX. gépvontatású vonatosztály.

2. *hadsereg (Budapest):* v. Jány Gusztáv altábornagy

Vezérkari főnök: v. csikszentsimoni Lakatos Géza vezérőrnagy

I. hadtest (Budapest): Decleva Zoltán altábornagy

Vezérkari főnök: 1941. II. 1-től betöltetlen

Tüzérségi parancsnok: Ternegg János vezérőrnagy

Légvédelmi tüzér parancsnok: v. Barczaujfalussy Egon ezredes

Műszaki parancsnok: Stemmer László ezredes

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: v. Szücs Endre vezérőrnagy

1. gyalogdandár (Budapest): v. Aggteleky Béla vezérőrnagy

1. gyalogezred (Budapest): v. Asztalossy Aladár ezredes

I. zászlóalj (Budapest),

II. zászlóalj (Budapest),

III. zászlóalj (Aszód),

1. tábori tüzérosztály (Aszód): Billnitzer Ernő ezredes

2. gyalogdandár (Budapest): v. báró san martino del carsoi Heim Géza vezérőrnagy

2. gyalogezred (Budapest): v. Oszlányi Kornél ezredes

I. zászlóalj (Budapest),

II. zászlóalj (Budapest),

III. zászlóalj (Jászberény),

2. tábori tüzérosztály (Budapest): Berecz Sándor ezredes

3. gyalogdandár (Budapest): v. Osskó Károly vezérőrnagy

15. gyalogezred (Vác): v. Máday Vincze ezredes

I. zászlóalj (Vác),

II. zászlóalj (Budapest),

III. zászlóalj (Vác),

3. tábori tüzérosztály (Budapest): Solth Imre ezredes

I. gépvontatású közepes tarackos üteg; I. légvédelmi tüzérosztály;

I. utász zászlóalj; I. híradó zászlóalj; I. lovasszásad; I. közelfelderítő repülőszázad; I. fogatolt és I. gépvontatású vonatosztály.

II. hadtest (Székesfehérvár): v. Hennyey Gusztáv vezérőrnagy

Vezérkari főnök: Szirmay Aladár vk. alezredes

Tüzérségi parancsnok: dobfeneki Syposs János vezérőrnagy

Műszaki parancsnok: koltai Vidos Géza ezredes

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: v. Madaras Béla vezérőrnagy

4. gyalogdandár (Székesfehérvár): v. Paksy Ernő vezérőrnagy

3. gyalogezred (Székesfehérvár): v. Ginszkey Oszkár ezredes

I. zászlóalj (Székesfehérvár),

II. zászlóalj (Tatatóváros),

III. zászlóalj (Székesfehérvár),

4. tábori tüzérosztály (Székesfehérvár): Mérey-Kastner Róbert alezredes

5. gyalogdandár (Győr): v. Kolossváry Imre ezredes

16. gyalogezred (Győr): v. Mindszenty János ezredes

I. zászlóalj (Győr),

II. zászlóalj (Dunaszerdahely),

III. zászlóalj (Magyaróvár),

5. tábori tüzérosztály (Győr): v. maasfeldi Hanke Vilmos ezredes

6. gyalogdandár (Komárom): v. Németh Imre vezérőrnagy

22. gyalogezred (Komárom): v. Sziklay György ezredes

I. zászlóalj (Komárom),

II. zászlóalj (Komárom),

III. zászlóalj (Esztergom),

6. tábori tüzérosztály (Komárom): Mánhold Ede alezredes

II. kerékpáros zászlóalj (Érsekújvár): Barátosy Lajos alezredes

II. gépvontatású közepes tarackos üteg; II. légvédelmi tüzérosztály; II. utász zászlóalj; II. híradó zászlóalj; II. lovasszásad; II. közelfelderítő repülőszázad; II. fogatolt és II. gépvontatású vonatosztály.

VII. hadtest (Miskolc): v. szotyori Nagy Gyula altábornagy

Vezérkari főnök: v. felsőtorjai Kozma István vk. ezredes

Tüzérségi parancsnok: v. Rábay István vezérőrnagy

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: Beleznay Győző vezérőrnagy

19. gyalogdandár (Miskolc): v. Csatáry József vezérőrnagy

13. gyalogezred (Miskolc): v. Hegedűs Zoltán ezredes

I. zászlóalj (Miskolc),

II. zászlóalj (Miskolc),

III. zászlóalj (Tornalja),

19. tábori tüzérosztály (Miskolc): Tarnay Károly alezredes

20. gyalogdandár (Eger): v. Domaniczky Ödön vezérőrnagy

14. gyalogezred (Eger): uzoni Kovács Károly ezredes

I. zászlóalj (Eger),

II. zászlóalj (Eger),
III. zászlóalj (Gyöngyös),
20. tábori tüzérsztály (Gyöngyös): Kovács Tibor alezredes

21. gyalogdandár (Losonc): Róder Jenő vezérőrnagy

23. gyalogezred (Losonc): Tilger Ferenc ezredes

I. zászlóalj (Losonc),

II. zászlóalj (Balassagyarmat),

III. zászlóalj (Salgótarján),

21. tábori tüzérsztály (Losonc): Récsey Lajos alezredes

VII. kerékpáros zászlóalj (Rozsnyó): v. milnói Hernády Rudolf alezredes

VII. gépvontatású közepes tarackos üteg; VII. légvédelmi tüzérsztály; VII. utász zászlóalj; VII. híradó zászlóalj; VII. lovasszázad; VII. közelfelderítő repülőszázad; VII. fogatolt és VII. gépvontatású vonatosztály.

3. *hadsereg (Pécs):* Gorondy-Novák Elemér altábornagy

Vezérkari főnök: v. Gyimesy Frigyes vezérőrnagy

III. hadtest (Szombathely): v. balásfalvi Kiss László altábornagy

Vezérkari főnök: betöltetlen (ideiglenesen megbízva: v. Vályi Sándor vk. alezredes)

Tüzérségi parancsnok: v. Akay László vezérőrnagy

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: Weinmann Győző vezérőrnagy

7. gyalogdandár (Sopron): v. Mező Endre ezredes

4. gyalogezred (Sopron): v. Lovas Ferenc ezredes

I. zászlóalj (Sopron),

II. zászlóalj (Sopron),

III. zászlóalj (Veszprém),

7. tábori tüzérsztály (Sopron): Polonyi Lajos alezredes

8. gyalogdandár (Szombathely): Abt Ottó ezredes

5. gyalogezred (Szombathely): v. kisjókai Takách Elemér ezredes

I. zászlóalj (Szombathely),

II. zászlóalj (Körmend),

III. zászlóalj (Kőszeg),

8. tábori tüzérsztály (Szombathely): zabori Pachner László alezredes

9. gyalogdandár (Nagykanizsa): v. Széchy Imre ezredes

17. gyalogezred (Nagykanizsa): Kozdera László ezredes

I. zászlóalj (Nagykanizsa),

II. zászlóalj (Nagykanizsa),

III. zászlóalj (Zalaegerszeg),

9. tábori tüzérsztály (Nagykanizsa): v. Pozsonyváry Arthur alezredes

III. gépvontatású közepes tarackos üteg; III. légvédelmi tüzérsztály; III. utász zászlóalj;
III. híradó zászlóalj; III. lovasszáhad; III. közelfelderítő repülőszázad; III. fogatolt és III.
gépvontatású vonatosztály.

IV. hadtest (Pécs): Horváth László altábornagy

Vezérkari főnök: Futó József vk. ezredes

Tüzérségi parancsnok: v. Vécsey Aladár vezérőrnagy

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: Materna Győző vezérőrnagy

10. gyalogdandár (Kaposvár): Peterdy Pál vezérőrnagy

6. gyalogezred (Kaposvár): Tarnay Béla ezredes

I. zászlóalj (Kaposvár),

II. zászlóalj (Kaposvár),

III. zászlóalj (Nagyatád),

9. tábori tüzérsztály (Kaposvár): Kassay Albert alezredes

11. gyalogdandár (Pécs): v. Dömötör János vezérőrnagy

8. gyalogezred (Pécs): v. Tanító Béla ezredes

I. zászlóalj (Pécs),

II. zászlóalj (Pécs),

III. zászlóalj (Pécs),

9. tábori tüzérsztály (Pécs): Rátky Henrik alezredes

12. gyalogdandár (Szekszárd): harasztosi Török Kálmán vezérőrnagy

18. gyalogezred (Szekszárd): v. Matlary Árpád ezredes

I. zászlóalj (Szekszárd),

II. zászlóalj (Sárbogárd),

III. zászlóalj (Tolna),

12. tábori tüzérsztály (Tolna): Lehoczky Lajos alezredes

IV. gépvontatású közepes tarackos üteg; IV. légvédelmi tüzérsztály; IV. utász zászlóalj;
IV. híradó zászlóalj; IV. lovasszáhad; IV. közelfelderítő repülőszázad; IV. fogatolt és IV.
gépvontatású vonatosztály.

V. *hadtest (Szeged)*: v. Silley Antal altábornagy

Vezérkari főnök: Istóka Dezső vk. alezredes)

Tüzérségi parancsnok: Nagysolymosy Gyula vezérőrnagy

Műszaki parancsnok: Murahidy Gusztáv ezredes

Közigazgatás vezető és állomásparancsnok: v. Solymossy János vezérőrnagy

13. gyalogdandár (Kecskemét): turócdivéki és nagypalugyai Platthy Pál vezérőrnagy

7. gyalogezred (Kecskemét): v. Vasváry Frigyes ezredes

I. zászlóalj (Kecskemét),

II. zászlóalj (Cegléd),

III. zászlóalj (Kiskunfélegyháza),

13. tábori tüzérosztály (Kecskemét): Szalay-Marzsó Tihamér ezredes

14. gyalogdandár (Szeged): gróf Stomm Marcell vezérőrnagy

9. gyalogezred (Szeged): v. Deák László ezredes

I. zászlóalj (Szeged),

II. zászlóalj (Csongrád),

III. zászlóalj (Hódmezővásárhely),

14. tábori tüzérosztály (Szeged): v. Miklay Frigyes ezredes

15. gyalogdandár (Kiskunhalas): Lemberkovics Alajos vezérőrnagy

20. gyalogezred (Kiskunhalas): Lányi Imre ezredes

I. zászlóalj (Kiskunhalas),

II. zászlóalj (Kalocsa),

III. zászlóalj (Baja),

15. tábori tüzérosztály (Kiskunhalas): Szirmay Tamás alezredes

16. határvadász-zászlóalj (Kiskunhalas); V. gépvontatású közepes tarackos üteg; V. légvédelmi tüzérosztály; V. utász zászlóalj; V. híradó zászlóalj; V. lovasszásad; V. közelfelderítő repülőszázad; V. fogatolt és V. gépvontatású vonatosztály.

Gyorshadtest (Budapest): v. dálnoki Miklós Béla vezérőrnagy

Vezérkari főnök: Zsedényi Zoltán vk. alezredes

Tüzérségi parancsnok: Kováts vagy Ternegg Kálmán vezérőrnagy

1. gépkocsizó dandár (Budapest): v. Major Jenő vezérőrnagy

1. gépkocsizó zászlóalj (Budapest): Leide Richárd alezredes

2. gépkocsizó-zászlóalj (Budapest): Temesváry Gerő alezredes

3. gépkocsizó-zászlóalj (Budapest): Peinlich Béla alezredes
9. harckocsizászlóalj (Jászberény): Néray Vilmos alezredes
10. kerékpáros zászlóalj (Budapest): Mikófalvy Ferenc alezredes
1. felderítő zászlóalj (Budapest): Baló Zoltán alezredes
1. gépkocsizó könnyű tüzérosztály (Budapest): Selkey Oszkár ezredes; 1. légvédelmi gépágyús üteg; 1. gépkocsizó híradó-század; 1. gépkocsizó utászszázad.
2. gépkocsizó dandár (Munkács): v. Vörös János vk. ezredes
4. gépkocsizó zászlóalj (Kassa): Sándor István alezredes
5. gépkocsizó zászlóalj (Ungvár): Latorczay Lőrinc alezredes
6. gépkocsizó zászlóalj (Kassa): v. Keményfy Zoltán alezredes
11. harckocsizászlóalj (Rétság): Ramor Sándor alezredes
12. kerékpáros zászlóalj (Munkács): Horváth Zoltán alezredes
2. felderítő zászlóalj (Kassa): Zádor Endre alezredes
2. gépkocsizó könnyű tüzérosztály (Kassa): Burget Lajos alezredes; 2. légvédelmi gépágyús üteg; 2. gépkocsizó híradószázad; 2. gépkocsizó utászszázad.
1. lovasdandár (Nyíregyháza): v. Vattay Antal vk. ezredes
3. huszárezred (Nagyvárad): v. óvári és szentmiklósi Pongrácz Pál ezredes,
4. huszárezred (Nyíregyháza): v. makói és geleji Makay István ezredes,
13. kerékpáros zászlóalj (Szilágysomlyó): Szász Oszkár alezredes,
14. kerékpáros zászlóalj (Kolozsvár): Bartha Zoltán alezredes,
1. páncélos zászlóalj: Révhegyi Ferenc ezredes,
- Tüzérségi parancsnok: v. Egry Nándor ezredes
1. lovas tüzérosztály (Munkács): Bolner Béla alezredes; 3. gépkocsizó könnyű tüzérosztály: Tarcsay Adolf ezredes.
2. lovasdandár (Kecskemét): dálnoki Veress Lajos vezérőrnagy
1. huszárezred (Budapest): Dépolt Miklós ezredes,
2. huszárezred (Cegléd): Király András ezredes,
5. kerékpáros zászlóalj (Kiskunhalas): Bresztovszky Erik alezredes,
16. kerékpáros zászlóalj (Szeged): Petrovay Károly alezredes,

2. páncélos zászlóalj: Altorjay Jenő alezredes,
Tüzérségi parancsnok: Kesseő László ezredes,
2. lovas tüzérosztály (Kecskemét): v. Bártfay Ervin alezredes; 4. gépkocsizó könnyű tüzérosztály: Tarnóy Oszkár alezredes.

1. hegyidandár (Máramarossziget): Felkl Jenő vezérőrnagy

1. hegyi zászlóalj (Perecseny): Újlaky György alezredes,
2. hegyi zászlóalj (Szolyva): v. Pisky Zoltán alezredes,
3. hegyi zászlóalj (Rahó): Gorzó Árpád őrnagy,
4. hegyi zászlóalj (Nagybánya): Dósa Endre alezredes,
1. hegyi tüzérosztály (Máramarossziget): Kossuth Sándor őrnagy.

Fővezérség közvetlenek:

101. gépvontatású közepes tarackos tüzérosztály (Hajmáskér): v. Tóthfalussy Gyula ezredes
102. gépvontatású közepes tarackos tüzérosztály (Hajmáskér): Pentsy Zoltán ezredes
103. gépvontatású közepes tarackos tüzérosztály (Sopron): v. Kunczfalussy Jenő ezredes
101. légvédelmi tüzérosztály (Budapest): v. Szurmay Lajos ezredes
102. légvédelmi tüzérosztály (Budapest): zilahi Matoltsy Elek ezredes
103. légvédelmi tüzérosztály (Székesfehérvár): Perédy József ezredes
104. légvédelmi tüzérosztály (Miskolc): Tapody István ezredes
105. légvédelmi tüzérosztály (Kolozsvár): Újházy Károly alezredes
101. vasútépítő ezred (Szentendre): Molnár Pál ezredes
101. híradó ezred (Piliscsaba): Vasady Ernő ezredes
101. hidász zászlóalj (Komárom): Raffay György alezredes
101. vegyiharc zászlóalj: Sodró László alezredes

Fényszóró iskola

Budapest székesfőváros katonai parancsnoksága: v. Horváth Győző vezérőrnagy

27 kiegészítő parancsnokság

Katonai tanintézetek

- Honvéd Törzstiszti Tanfolyam (Budapest): Németh József vezérőrnagy
- Hadiakadémia (Budapest): Beregfy Károly vezérőrnagy
- Honvéd Ludovika Akadémia (Budapest): kisbarnaki Farkas Ferenc vezérőrnagy
- Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia (Budapest): Schmoll Endre ezredes
- Horthy Miklós Honvéd Repülőakadémia (Kassa): Illy Sándor vk. alezredes
- Kinizsi Pál Honvéd Csapattisztképző Iskola (Veszprém): v. Markóczy János ezredes

Toldi Miklós Honvéd Sporttanár és Vívómesterképző Iskola (Budapest): v. Bély Alajos vezérőrnagy

II. Rákóczi Ferenc Katonai Főreáliskola (Sopron): v. Sillay Jenő ezredes

Hunyadi Mátyás Katonai Alreáliskola (Kőszeg): Finta József ezredes

Kiképző tábor- és iskolaparancsnokságok:

Honvéd Gyalogsági Tábor (Várpalota): Legeza János vezérőrnagy

Honvéd Tüzérségi Tábor (Hajmáskér): v. Kováts Kálmán vezérőrnagy

Műszaki Gyakorló és Kiképző Tábor (Esztergom): v. Kassay-Farkas László ezredes

Légvédelmi Tüzér Gyakorló és Kiképző Tábor (Örkény): Binder Ottó ezredes
Gyalogsági Lőiskola (Várpalota): v. Lóskay Ferenc ezredes

Tábori Tüzér Központi Lőiskola (Hajmáskér): csatai Csatay Lajos vezérőrnagy

Légvédelmi Tüzér Lőiskola (Budapest): Árvay Győző ezredes

A Légierők főparancsnoka: v. Kencse Waldemár altábornagy

Vezérkari főnök: v. Vörös Géza vk. ezredes

A Légierők főparancsnokához beosztott tábornok: v. Justy Emil vezérőrnagy

Bisza Ferenc ezredes

1. repülődandár (Budapest): v. Bánfalvy István vk. ezredes

Vezérkari főnök: András Sándor vk. alezredes

1. vadászrepülő-ezred (Mátyásföld): Schwanger János alezredes

2. vadászrepülő-ezred (Kecskemét): Eperjesy József alezredes

3. bombázó-ezred (Tapolca): v. ippí és érkeserűi Fráter Tibor alezredes

4. bombázó-ezred (Szombathely): dítrói Orosz Béla alezredes

3. közelfelderítő osztály (Budapest-Mátyásföld és Kecskemét): Csicsery Gyula alezredes

1. önálló távolfelderítő osztály (Kecskemét): Keksz Edgár alezredes

1. ejtőernyős zászlóalj (Pápa): Bertalan Árpád őrnagy

Folyamerő dandár: v. Tasnády Guidó főtörzskapitány

Őrnaszád-ezred: pocerinai Georgievics Ödön főtörzskapitány

Folyamzár-ezred: Szabó Lajos főtörzskapitány

Egyéb katonai intézmények:

Honvéd Központi Átvételi Bizottság (Budapest): Gyimesi Ernő vezérőrnagy

Honvéd Hadilevéltár (Budapest): szászhidvégi Majos Miklós altábornagy

Honvéd Haditechnikai Intézet (Budapest): Czeigler Gusztáv altábornagy

Honvéd Térképészeti Intézet (Budapest): v. Somogyi Endre vezérőrnagy

Katonai attasék:

Berlin: v. Homlok Sándor vk. ezredes

Róma: v. Szabó László vk. ezredes

Párizs: hódosi Karátsony László alezredes

London, Washington: ujlaki Utassy Lóránd vk. alezredes

Belgrád: v. Vasváry József vk. ezredes

Moszkva: v. Faraghó Gábor vezérőrnagy

Pozsony: v. stanogorai Solymossy Ulászló vk. ezredes

Bukarest: Szántay Jenő vk. őrnagy

Szófia, Ankara: Hatz Ottó vk. őrnagy

A csendőrség felügyelője: v. Nemerey Márton vezérőrnagy

A méneskar felügyelője: sashalomi Háger Ottó vezérőrnagy

Békében összesen: 27 gyalogezred (81 gyalogzászlóalj),
16 határvadász-zászlóalj,
238 határvadász portyázó őrs,
6 gépkocsizó zászlóalj,
4 hegyi-zászlóalj,
9 kerékpáros-zászlóalj,
97 tábori tüzérüteg,
6 lovas tüzérüteg,
28 gépvontatású tüzérüteg,
43 légvédelmi tüzérüteg,
2 harckocsi-zászlóalj,
2 felderítő-zászlóalj,
2 páncélos-zászlóalj
33 lovasszásad,
9 utász-zászlóalj,
3 műszaki század,
1 vasútépítő ezred,
1 vegyiharc-zászlóalj,
1 hidász-zászlóalj,
9 híradóezred,
3 távbeszélőszázad,
10 közelfelderítő repülőszázad,
5 repülőezred,

1 távolfelderítő repülőosztály,
1 ejtőernyős zászlóalj,
Folyamerők.¹³³

/A tüzérség részletes szervezését a 3. számú melléklet tartalmazza/

A felsorolt szervezetek a békében meglévőket tüntetik fel. A harcoló alakulatok békében csak részben voltak feltöltve, azokat mozgósításkor egészítették ki. A gyalogdandárok második ezredét a békében meglévő ezredek állították fel, ikreződés útján. Vagyis minden kötelék (ezred, zászlóalj, tüzérosztály) önmagából felállított még egyet. Ezen új ezredek számozása harminccal nőtt. Pl. a 10. gyalogdandár 6. gyalogezredének ikrezrede a 36-os számot kapta. A gyalogdandárok tüzérosztályai is ikreződtek. Az I. gyorsadtestnek minden alárendeltje megvolt a békében is egy bő kerettel, amit mozgósításkor egészítettek ki. A hadseregparancsnokságok csak szűk kerettel rendelkeztek, őket a hadtestektől átirányított tisztekkel töltötték fel.

A Magyar Királyi Honvédség, mint azt az előzőekben felsorolt hadrendből is kiderül, igen nagy létszámú volt. A meglévő három hadsereg és a Fővezérség alárendeltségébe tartozó alakulatok mennyiségileg elegendőnek tűntek a magyar felsővezetés számára, a politikai célkitűzések katonai alátámasztására. A gondot mindenekelőtt a minőségi mutatók alacsony szintje jelentette. A tíz hadtestből csupán egy volt gépesítve, az is csak részben.

A gyaloghadtestekben igen kevés gépjármű volt, a szállításokat országos járművekkel (szekerekkel) kellett megoldani. Ez igen nehézkessé, lassúvá tette őket. A fegyverzetük sem volt a legkorszerűbb. Nagyon kevés sorozatlövő (géppisztoly, golyószóró, géppuska) fegyverrel rendelkeztek. Az állomány döntő többsége felújított és korszerűsített első világháborús ismétlő puskákkal volt felszerelve. A viszonylagos mozgékonyt csupán a hadtest közvetlen állományába szervezetett lovasszázadok, illetve kerékpáros zászlóaljok jelentették. A tüzérségnél, a szükségesnél jóval kevesebb löveg állt rendelkezésre. Ugyanez mondható el a légvédelmi tüzérségről is. Pozitívként talán a közelfelderítő repülőszázadokat lehet megemlíteni, amelyek a beszerzett felderítési adatokkal lehetővé tették, hogy a parancsnokok kellő időben reagáljanak a kialakult hadműveleti, harcászati helyzetre.

¹³³ HL II. 10. gyal. dd. 41.000/el. 1.a. - 1941. 1260 kt. Szervezési intézkedés. 49. doboz

Magyar viszonylatban a szárazföldi erők legkorszerűbb részét az I. gyorshadtest jelentette. Állományába tartozott a kisharckocsik 100%-a, gépjárművek közel 70%-a, a lovas és kerékpáros alakulatok több mint 80%-a. A problémát a gépkocsizó, a harckocsi (páncélos), lovas és kerékpáros alegységek igen eltérő menettulajdonságai, sebezhetősége és nem utolsósorban tűzereje jelentette. A több mint 60 kg-os kerékpárok az utakról letérve inkább hátrányt, mint előnyt jelentettek. A lovasegységek előtt nem volt ugyan leküzdhetetlen terepakadály, de sebezhetőségük és gyenge tűzerejük már eleve kizárta hatékony alkalmazhatóságukat. Ezen vegyes típusú seregettestet (a korabeli terminológia alapján) vezetni, alkalmazni és anyaggal ellátni igen bonyolult, esetenként lehetetlen volt.

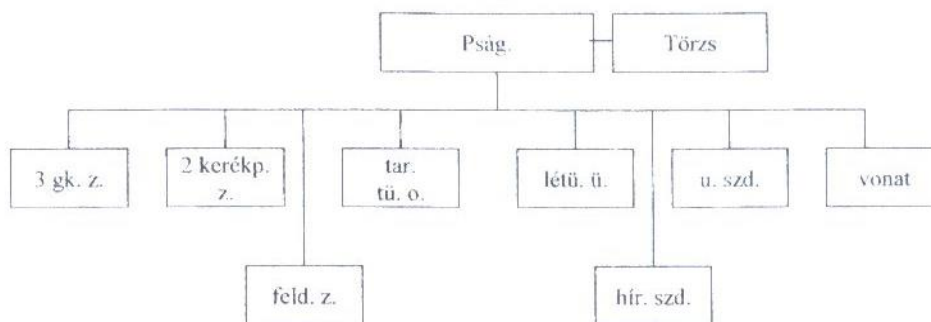
A modern eszközök — a repülők és a harckocsik — tekintetében sem jártunk az élen, sőt még a középmezőnyben sem. Az Ansaldo kisharckocsik egészét, míg a repülők döntő többségét Olaszországból szereztük be. Ezen eszközök már a vásárlás idején sem voltak korszerűek.

A trianoni tiltások miatt a honvédség kiképzettsége is sok kívánnivalót hagyott maga után. Ez leginkább a tartalékos (tiszti, tiszthelyettesi és sor-) állomány vonatkozásában mutatkozott meg. A felkészítésekre és a kiképzésre igen rövid idő jutott és nem volt meg a kellő anyagi és technikai háttere. Így az elméleti felkészítés és a stílus- (drill-) gyakorlatok játszották a főszerepet. Ez sajnos jellemző volt a tisztikar felkészültségére is. A kiváló elméleti ismeretekkel rendelkező katonai vezetőknek szinte alig jutott lehetősége arra, hogy meglévő tudásukat — különösen nagyobb kötelékek vezetésében — a gyakorlatban is kiműveljék.¹³⁴

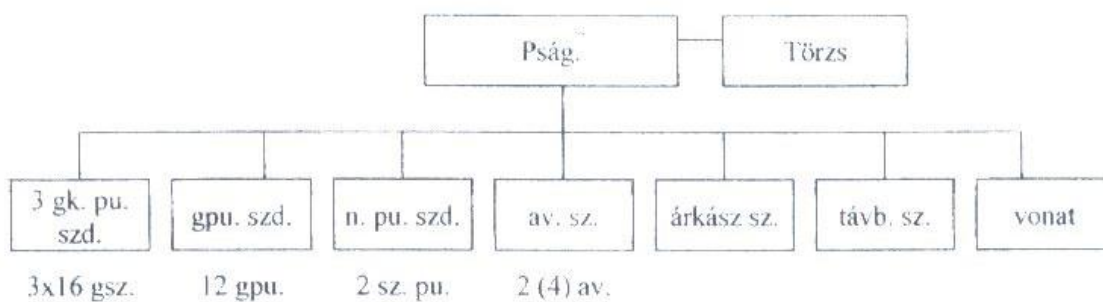
Az 1920-as és az 1930-as évek első feleiben a gyakorlatokat kis kötelékekben hajtották végre, ahol a tűzhatásokat kereplőkkel és egyéb hangjelzésekkel imitálták. További hiányosságként róható fel, hogy a revízió érdekében a különböző harctevékenységi fajták közül a támadást helyezték előtérbe, annak is a manőverező, gyors előnyomulást biztosító változatát. Szinte csak érintőlegesen szerepelt a kiképzési programokban az erődök, illetve a városok elleni harc. A védelmi harcra — különösen az állás jellegűre — még ennyi figyelmet sem fordítottak. Így nem lehetett véletlen, hogy a katonai vezetők és tisztek egy (jelentős) része az úgynevezett „faji harcmód” jelentőségét hangsúlyozta. Az ősi magyar virtussal, bátorsággal és leleményességgel akarták leplezni a technikai eszközökben és a kiképzésben meglévő hiányosságokat.

¹³⁴ Részletesen lásd: Magyarország hadtörténete IV. Szerkesztette: Horváth Miklós. Horváth Csaba: Nemzeti Hadseregéből magyar királyi Honvédség (1919–1938) 36-46. o.

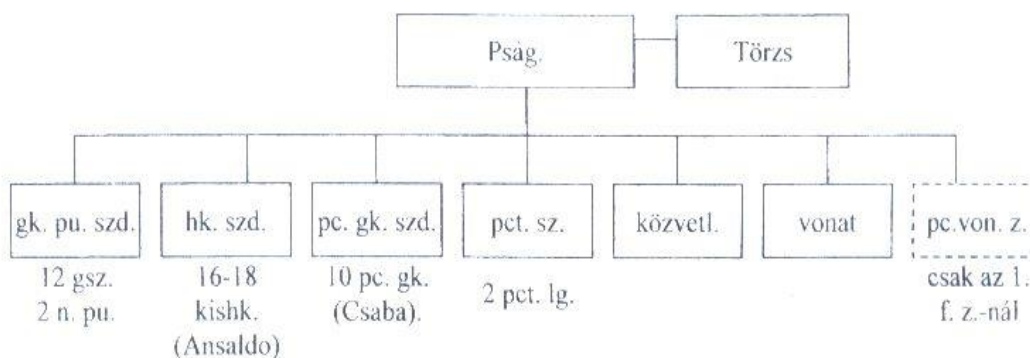
A gépkocsizó dandár szervezete¹³⁵

A gépkocsizó zászlóalj szervezete

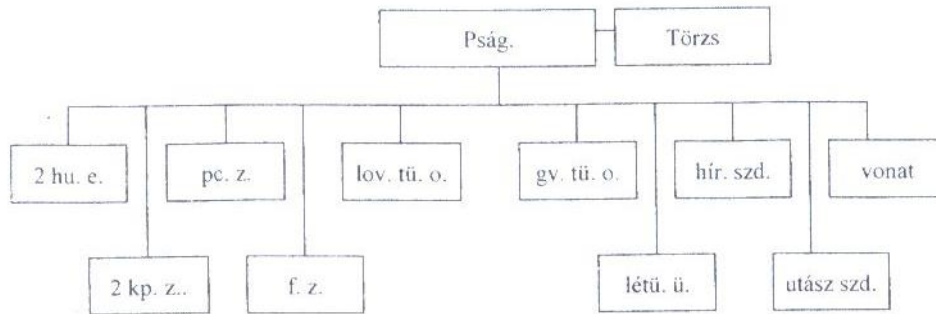

A gépkocsizó dandár felderítő zászlóaljának szervezete

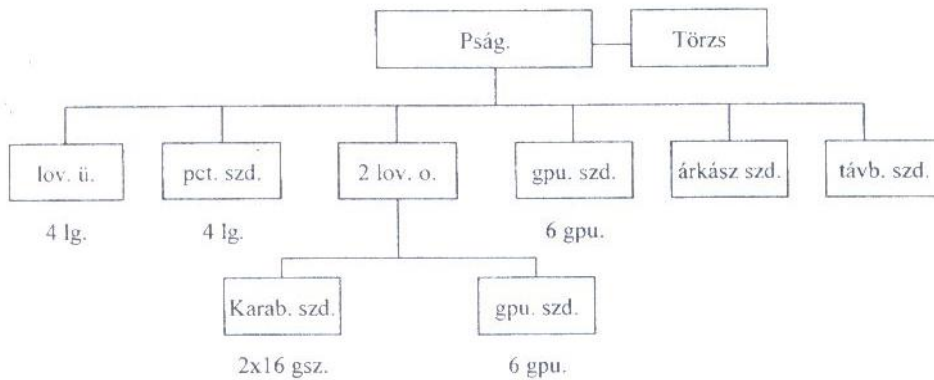

¹³⁵ A vázlatok (szervezetek) Lengyel: A Magyar Királyi i.m. 25-28. o.

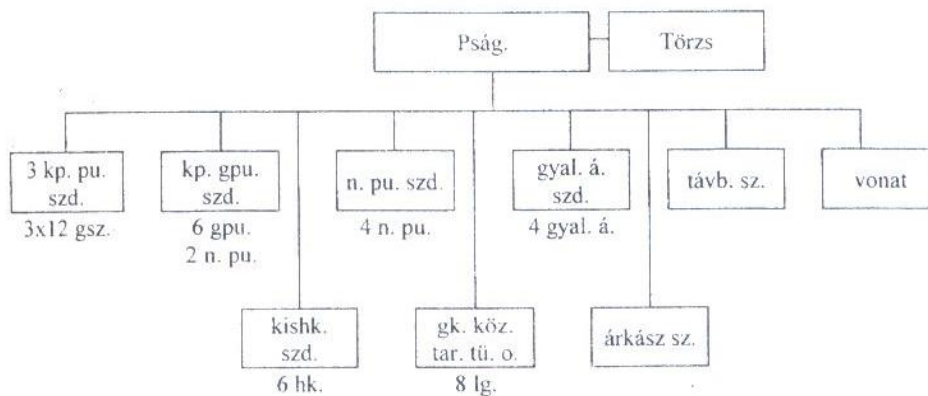
A lovasdandár szervezete

A lovasezred szervezete

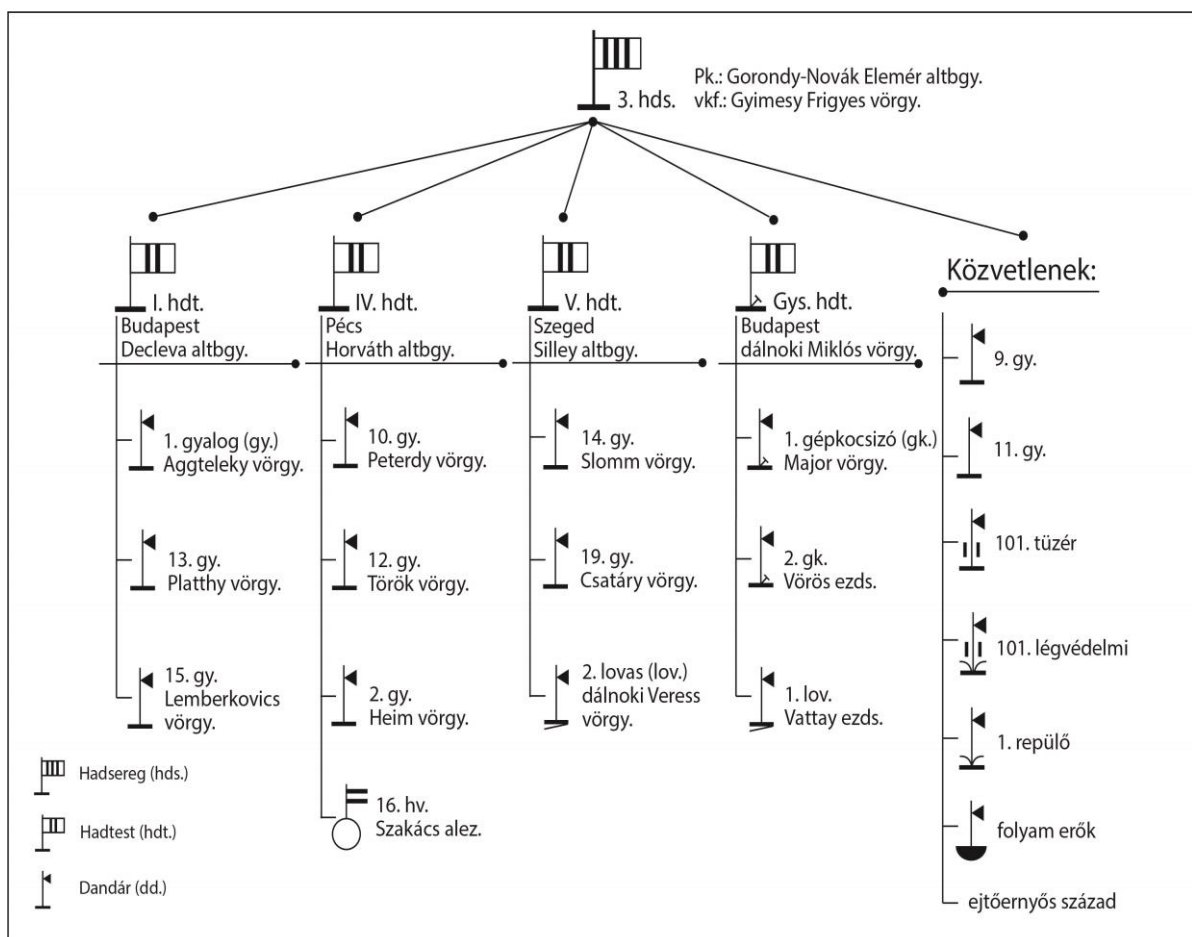

A kerékpáros zászlóalj szervezete

A Honvéd Légierő is gondokkal küszködött 1941 elején. A meglévő és a szervezeti ábrákon szerepeltetett 30 repülő századból csupán 18 volt feltöltött, a többi mind létszám, mind pedig technikai ellátottság szempontjából keretalakulat volt. A nyilvántartásokban szereplő 40 katonai repülőtérből csak 12 volt hadi használatra alkalmas. A hadrendben szereplő 296 repülőgépből csak 197 volt bevethető állapotban: 88 vadász, 44 bombázó, 52 felderítő és 13 távolfelderítő.¹³⁶

A 3. hadsereg szervezete a felvonulás elhúzódása miatt elrendelt átalárendelések figyelembe vételével: (Ez a szervezeti forma a hadművelet végéig lényegében nem változott. – sz.)

¹³⁶ Olasz Lajos: Jugoszláv légitámadások Magyarország ellen 1941 áprilisában. Hadtörténelmi Közlemények 2004/1. szám 172. o.

5. Felkészülés a támadásra

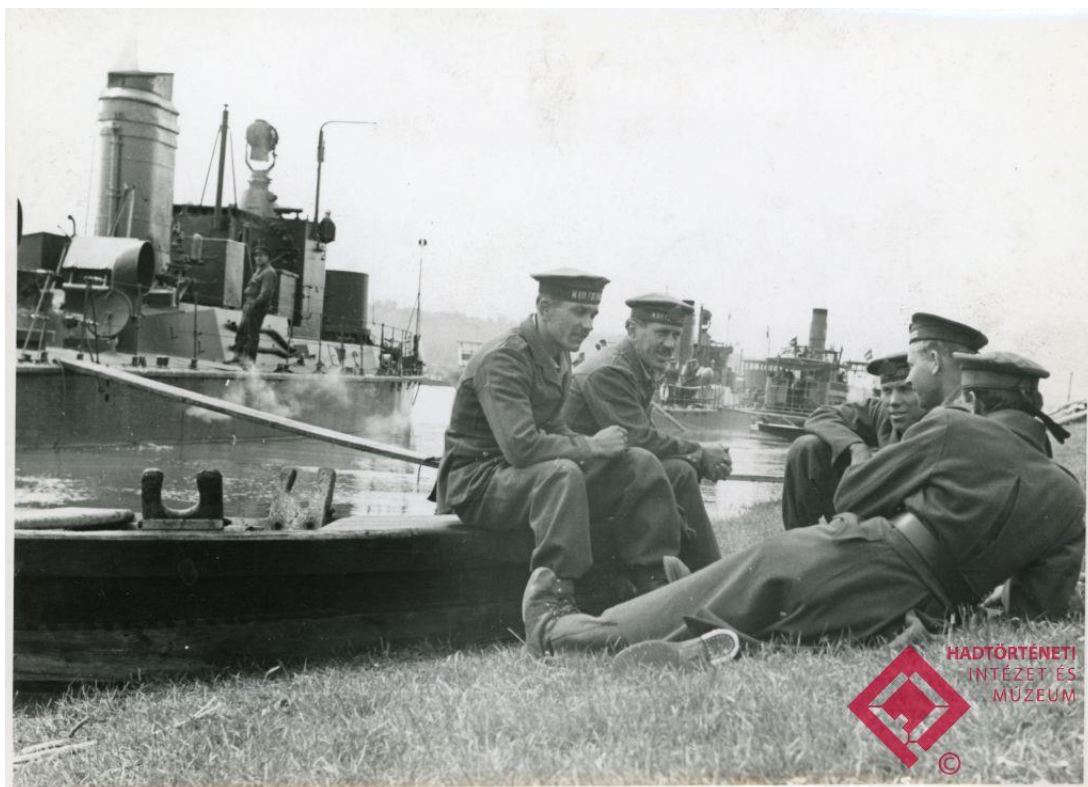
A Duna–Tisza közén elhelyezkedő jugoszláv 1. hadsereggel szemben a magyar 3. hadsereg, valamint a Fővezérség közvetlen alakulatai vonultak fel.

A magyar erők döntő többségét a három hadtest, valamint a 19. dandár gyalogsága tette ki. Állományukba összesen 20 gyalogezred, három közelfelderítő repülőszázad, két kerékpáros zászlóalj és egy önálló huszárszázad tartozott.

A magyar szárazföldi haderő legkorszerűbb kötelékét jelentő gyorshadtest két gépkocsizó dandárral, két lovasdandárral és egy közelfelderítő repülőszázaddal rendelkezett. A tüzérség a dandárok vegyes tüzérezredeiből, a hadtestek és a fővezérségi közvetlenek tüzérosztályaiból tevődött össze.

A magyar légi harcosállománya az 1. repülődandárba, valamint a magasabbegységek közelfelderítő repülőszázadaiba szerveződött. A repülődandár állományába az 1. és a 2. vadászrepülő-ezred, a 3. és 4. bombázóezred, az 5. közelfelderítő repülőezred, az 1. önálló távolfelderítő repülőosztály és az 1. ejtőernyős zászlóalj tartozott, amelyek, 84 vadász, 68 bombázó, 24 távolfelderítő és 6 szállító repülőgéppel rendelkeztek. Egyedül a bombázóezredekénél volt 42 repülőgép-hiány. A repülőezredek századaiba egységesen 12 gép tartozott. A gyaloghadtestek 1-1, a gyorshadtest kettő közelfelderítő repülőszázadot kaptak, egyenként 10 repülővel. Így a hadtesteknek összesen 80 közelfelderítő repülőgépük volt. Ezen kötelékek I.-től VIII.-ig a gyaloghadtestek számát kapták, míg az I. gyorshadtesthez a IX. és a X. század tartozott. A vadász- és bombázógépek egy része elavult olasz típusú volt. Alkalmazhatóságukban gondot jelentett az is, hogy a jugoszláv határ mentén alig volt használható repülőtér. A meglévő hiányosságokat szinte teljesen megszüntette a hazánkba áttelepült német vadász- és bombázóosztályok jelenléte.

A 3. hadsereg még számíthatott a folyamero-dandár támogatására is. A két folyó lezárására a folyamzár-ezred I. és III. zászlóalja készült fel, míg az őrnaszád-ezred zöme – köztük a „Győr”, a „Kecskemét”, a „Debrecen” és a „Sopron” őrnaszádok – a Dunán álltak készenlétben, hogy a támadás megindulásával egyidőben fedezzék a támadó 3. hadsereg jobbszárnyát.

/HTM 34 595 Bevetésre készen a Folyamerő dandár. (Balra a Kecskemét őrszázad.)/

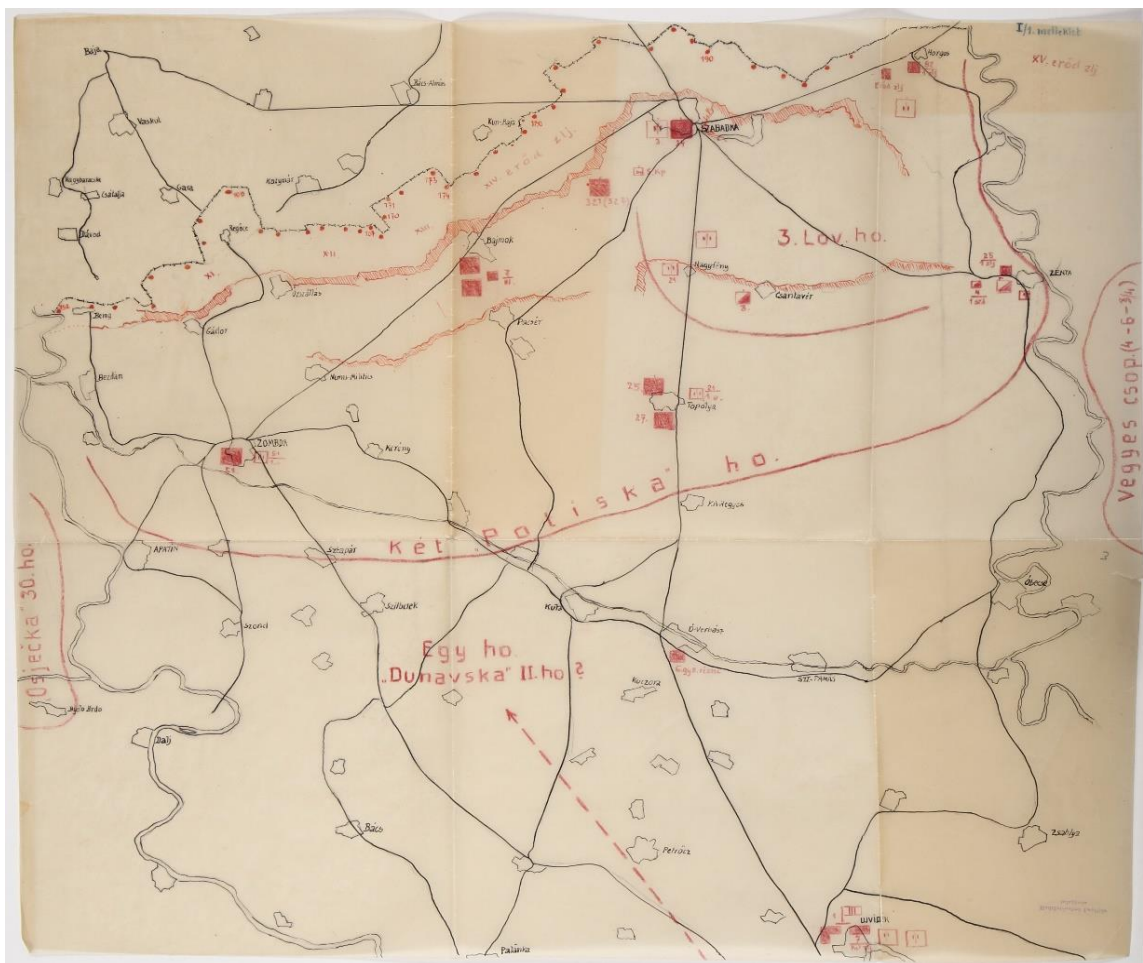
Erőviszonyok 1941. április 10-én a Duna–Tisza közén¹³⁷

Megnevezés	Magyar	jugoszláv	arány
gyalozred	20	6	3,3:1
lovaszred	4	3	1,33:1
gépkocsizó, ill. felderítő zászlóalj	8	—	8:0
páncéloszászlóalj	2	—	2:0
harckocsizászlóalj	2	—	2:0
kerékpáros zászlóalj	7 (+2 század)	—	8:0
erődzászlóalj	—	6	0:6
tüzérüteg	129	kb. 80	1,6:1
vadászrepülő század	8	—	8:0
bombázórepülő-század	10	—	10:0
közelfelderítő repülőszázad	5	—	5:0

¹³⁷ Horváth–Lengyel i. m. 59. o.

Mielőtt a táblázatban szereplő adatokat számszerűen értékelnék, figyelembe kell venni, hogy ezek — beleértve mind a két fél katonai erőit — csupán előzetes számításokat és nem a valós helyzetet tükröző erőviszonyokat mutatják be. Ugyanis a német támadás következtében a jugoszlávoknak már nem volt esélyük tartalékokat felvonultatni a térségbe, sőt a Duna–Tisza közének védelme stratégiai szempontból már nem bírt döntő jelentőséggel. Légierijük megsemmisült, míg ütőképes páncélos kötelékeiket a németek ellen fordították.

Összesített ellenséges és határhelyzet a csapatok információi alapján¹³⁸

Magyar részről pedig a már ismertett okok miatt a tervezett erőknek csupán alig 70%-ára lehetett számítani. Ugyanakkor a kialakult hadászati helyzetből adódóan a m. kir.

¹³⁸ Pokorny i. m. I/1. melléklet

Honvédség jelentős tartalékokkal rendelkezett. Mindezt összevetve a magyar túlerő így biztosított volt, elsősorban a légiő és a páncélosok vonatkozásában.

A magyar terv lényege

A magyar csapatok tevékenységének alapját a már korábban ismertetett 25. számú német utasítás képezte.

A 3. hadseregparancsnok szűk törzsével 9-én 23,00-kor érkezett meg Kiskunhalasra. Ekkor már ott tartózkodott a vezérkar futárja, aki átadta a VKF 28/Föv. hdm. 41.IV.10. számú hadműveleti intézkedését:

„A német XLVI. páncéloshadtest Barcsról Vinkovci, a XLI. páncéloshadtest Temesvártól Belgrád irányába támad. Benyomás, hogy az ellenség megrendült. Helyzete a barcsi és a temesvári csoportok bekerítése folytán kritikus. Így a Fővezérség a Duna–Tisza közén szívós ellenállással nem számol. A 3. hadsereg Szabadkától nyugatra jól összefogott súllyal törje át az erődvonalakat, nyugatról kerítse be és semmisítse meg a jugoszláv erőket. A gyorsanmozgó csapatokkal lehetőleg a Ferenc-csatornától délre előre törni, mielőbb elérni a Duna vonalát és birtokba venni az átjárókat. A 11. dandár a hadsereg jobb szárnyán támad azzal a feladattal, hogy a Baranyai-háromszöget birtokba vegye. A bezdáni csatornatorkolat zsilipje gyorsan elfoglalandó; a vállalkozás esetleg még a hadsereg megindulása előtt végrehajtandó...”¹³⁹

A németek április 10-én már Belgrádot támadták, s fennállt annak a veszélye, hogy a 3. hadsereg nem kerül alkalmazásra és elmarad az olyannyira várt délvidéki terület visszacsatolása. A felső vezetés ezért a támadás időpontját 11-ére hozta előre. Az új hadműveleti intézkedés 10-én késő este érkezett meg, amikor a parancsok már a dandároknál is ki voltak hirdetve.

A csapatok jelentős része még menetben volt, a beérkezettek pedig fáradtak voltak, állományukat rendezték, illetve a feltöltésekre vártak. Már az eredeti terv szerint is igen szoros volt a határidő. A támadás 24 órával történő előre hozása még kellemetlenebb helyzetbe hozta a csapatokat.

A hadsereg-parancsnokság ennek megfelelően módosította a hadműveleti tervet.

/4. számú melléklet/

¹³⁹ Horváth–Lengyel i. m. 60. o.

A 3. hadseregparancsnok elgondolásának lényege a következő volt;

„Az V. hadtest biztosítása mellett a IV. és az I. hadtestekkel 4534 és 4544 számú erődök között (Őrszállás térségében) áttöri a jugoszláv erődövet, birtokba veszi a Ferencsatorna hidjait, majd a gyorshadtest ütközetbe vetésével kifejleszti a sikert. Az elől támadó gyorshadtest csapataival Újvidéknél kijut a Dunához és befejezi a jugoszláv erők bekerítését. A továbbiakban valamennyi erő bevonásával megkezdí az ellenség megsemmisítését, és az elfoglalt terület katonai megszállását. Támadás kezdete az őrházakra 11-én délután, az erődövre 12-én 10 órakor. Az erődöv elleni tüzérségi előkészítés 12-én 8 órakor kezdődik, amit a német zuhanóbombázók is támogatnak.”¹⁴⁰

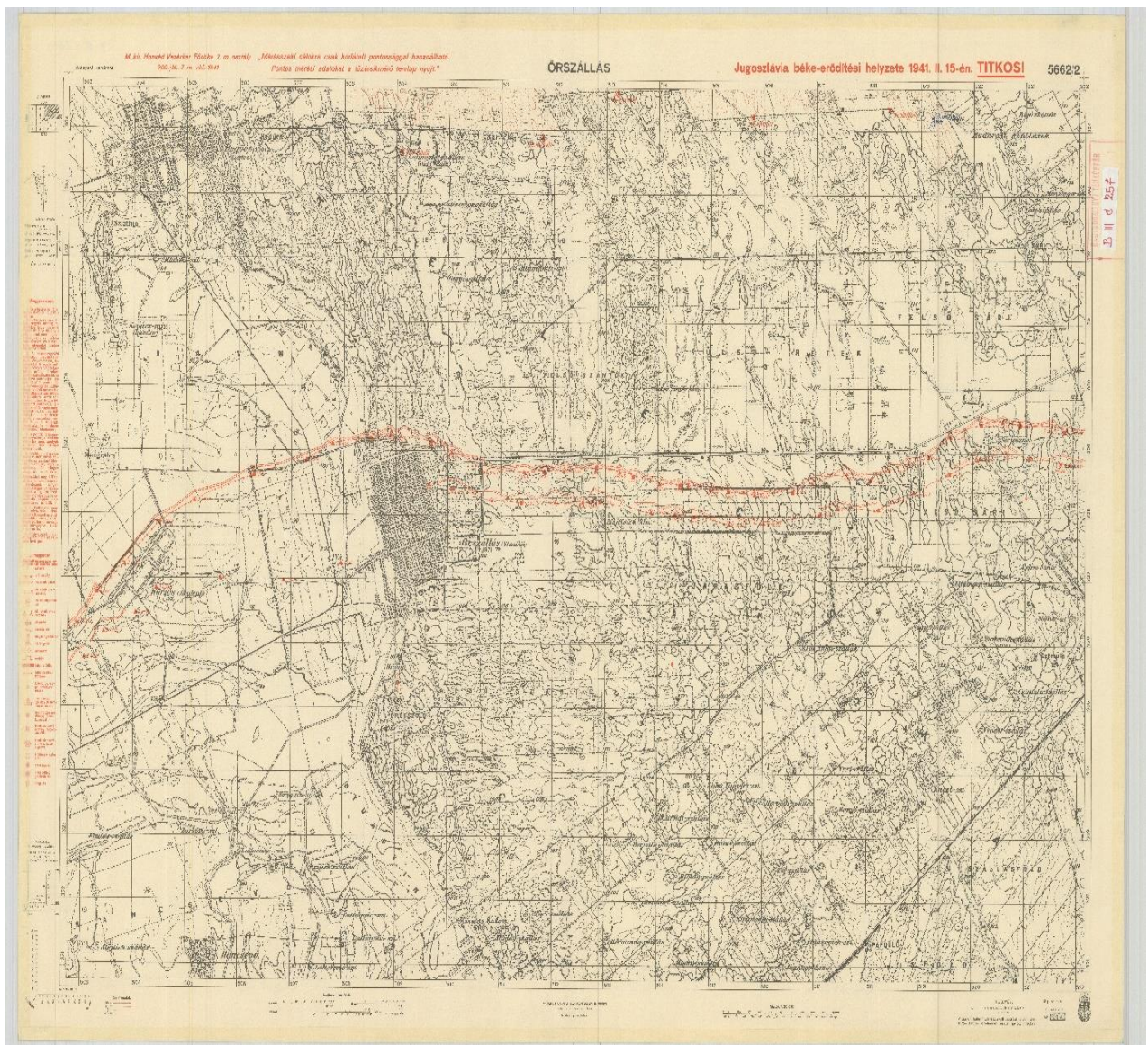

/HTM 23 860 Decleva Zoltán altábornagy (a képen még vezérőrnagy), az I. hadtest parancsnoka/

¹⁴⁰ Horváth–Lengyel i. m. 64. o.

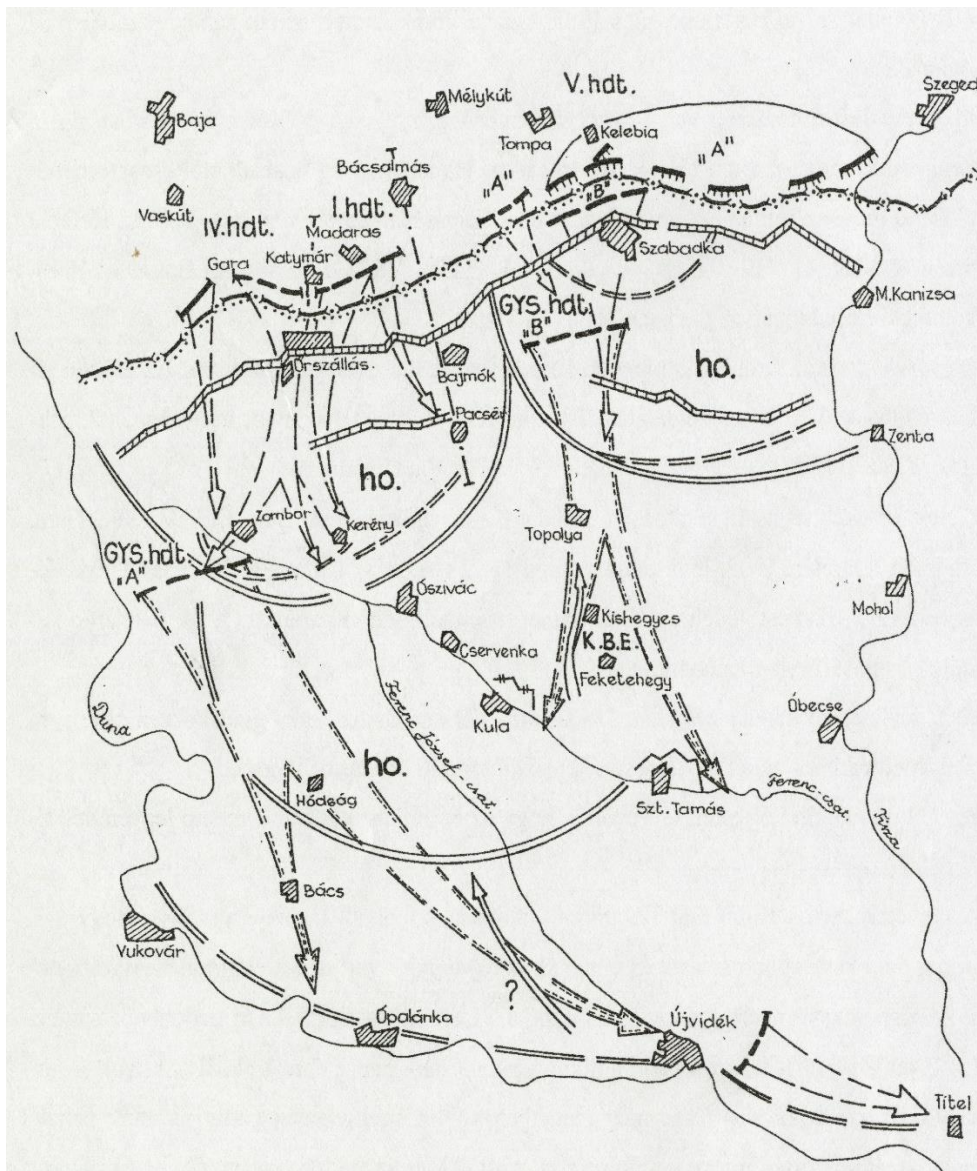
A magyar hadműveleti terv elgondolása inkább emlékeztetett a szovjet Tuhacsevszkij-féle mélyhadművelet elméletére, mint a német Guderian-féle páncélos háború elméletére. Az előbbi alapozta ugyanis az ellenséges védelemben történő betörést a gyalogságra (tüzérségre stb.), majd a harcokozó, gépesített és gépkocsizó csapatokat a gyalogság által kiharcolt áttörésbe szándékozott bevetni, a siker kifejlesztésére és az üldözés bevezetésére. Igaz, a m. kir. Honvédség páncélozott harcjárművekkel való ellátottsága – finoman szólva is – elmaradt a németeké mögött.

Az áttörés helye Őrszállástól keletre¹⁴¹

¹⁴¹ HL H.T. B.III.c.257. Jugoszláv erődítések térképe. Őrszállás.

A hadművelet részletes terve a hadtest-sávhatárokkal és a feladat-mélységekkel

/Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 40. o./

A hadseregarancsnok elhatározásáról összességében megállapítható, hogy az célszerűnek tűnt és megfelelt a korabeli magyar elvárásoknak. Az áttörési szakasz illetve a főerők alkalmazásának irányát helyesen választották ki. A szárnyon támadó csapatokat jobbról fedezte a Duna és lehetőséget adott a jugoszláv erők nyugatról történő bekerítésére. Az áttörés irányában a terep kissé kiemelkedett a lápos, vizenyős környezetéből és ott viszonylag jól járható volt, míg attól jobbra és balra a gyalogos közlekedés is nehézségekbe ütközött. A gyorshadtest ütközetbe vetését a siker kifejllesztése érdekében a Ferenc-csatornán

túl tervezték, ami teljesen megfelelt a korszerű követelményeknek. A Zombor környéki hidak, átjárók birtokba vételére légideszantokat kívántak alkalmazni, így az áttörés a gyorsan mozgó kötelékek ütközetbe vetésének biztosítása és a siker kifejlesztése teljes mértékig összhangba került.

A főcsapás irányába az egy-másfél jugoszláv hadosztállal szemben — az eredeti tervek szerint — három teljesen feltöltött magyar hadtestnek kellett volna felvonulni. Figyelembe véve a német csapatok erejét és tevékenységét ez az erő elegendőnek tűnt. A 2 km-es áttörési szakaszra öt gyalogdandárt (tíz gyalogezred), valamint negyven-ötven tüzéruteget vontak össze. Ez azt jelentette, hogy itt az arcvonal 1 km-ére tizenöt gyalogzászlóalj és száz-százhusz löveg jutott.

A Gorondy-Novák Elemér altábornagy által készített nagybani terv az áttörésre¹⁴²

¹⁴² HL H.T. Hadműveleti térkép H.IV.f.36.

Az alárendeltek feladatai:

A IV. és az I. hadtest közösen, általában Katymár területén képezzen súlyt, déli általános iránnyal. Mindkét hadtest a belső szárnyakon összpontosítva 1-1 kilométer szélességben támad. Válaszvonala a két hadtest között, Katymár-közép, Őrszállás-kelet 2 kilométer, Nemesmilitics közép. Támadás kezdete az őrházakra 12-én 06.00-kor, az erődövre 14.00-kor. Az erődív elleni tüzérségi előkészítés 12.00-kor kezdődik, amit a német zuhanóbombázók is támogatnak.

A IV. hadtest parancsnoka ez alapján adta ki saját támadási tervét április 11-12-re:

„33./IV. hdt. I.a. 41. IV. 11.

10. dd.

Támadó intézkedés IV. 11. és 12-ére.
1:200.000.

1./ A Duna és Tisza között egy erőd hadosztály, három gyaloghadosztály és egy lovas hadosztály van súlyjal Zombor, Szabadka területén.

A határmenti grancsár alakulatokat – karaolánként kettő-három figyelő kivételével – visszavonták részben az erődbe, részben az erődvonal mögé...

...2./ A Fővezérség benyomása szerint a Duna-Tisza közötti jugoszláv erők a rájuk mért csapások következtében annyira megrendültek és a helyzetük a bekerítés veszélye miatt annyira kritikussá vált, hogy az ellenség szívós ellenállásával a Fővezérség már nem számol.

3./ A 3. hadsereg a már rendelkezésre álló seregtestek zömével a jugoszláv erődvonalat Őrszállástól K-re áttöri, hogy a Duna-Tisza közben lévő erőket megsemmisítse.

4./ Ennek keretében a 2. dandárral és a 16. hegyivadász zászlóaljjal megerősített IV. hadtest feladata:

a Duna főága és Ilma major /:Régi térkép szerint Matheovics puszta, Felsőszentistvántól délkeletre:/ továbbá Katymár közép, 110.magassági pont, Nemesmilitics kelet.,Kerény délnyugat, Kis-Sztapár közötti területen a 10. és 12. dandárból képzett súlyjal a bal sávhatártól nyugatra 1 km-re eső sávban támadva az erődvonalakat áttörni, Zobort birtokba venni és a Ferenc csatornától délre Bácskertes dél, Bukováci szállások dél, Fernbach szállás vonalában hídfőt alkotni.

5./ A hadtesttől keletre az I.hadtest támad súlyjal a bal sávhatártól 1 km-re terjedő sávban.

6/ Ennek végrehajtására az alábbiakat rendelem el:

IV. 11-én:

a./ 12. dandár a már szóbelileg kiadott intézkedések szerint Katymár területére átcsoportosul és 14 órakor megindítandó támadással birtokba veszi a határmenti karaolákat. Ezután rohamosztagokkal és felderítő egységekkel az ellenség erődvonalát közelíti meg és deríti fel.

b./ 10. dandár Bácsbokodon át a 12. dandár mögé zárkózik fel Bácsborsod területén.

c./ A 16. hegyivadász zászlóalj zömével 14 órakor a György pusztától délre levő karaolákat támadja meg és foglalja el.

d./ Mielőbb jusson Gara területére hol vegye át a 16. hegyivadász zászlóalj azon részei feletti parancsnokságot, melyek a Gara, Zombori vasút vonalától nyugatra a Dunáig vannak.

Feladata: a karaolákat elfoglaló 16. hegyivadász zászlóalj zöm mögött felzárkózni úgy, hogy a 11-én délután megejtett szemrevételezés alapján folyó hó 12-én Gákovára támadhasson.

IV. 12.

a./ A 12. dandár az áttörést /:1:25.000 „Őrszállás” 5662/ 2. lap, melyet a 12. és 10. dandárnak egy-egy példányban kiadok a 4534, valamint a 4538. és 4540. sz. erődök közötti középvonalat alkotó sávban hajtsa végre. Támadás célja Nemesmilitics délnyugat.

Az áttörésre a dandár zömét akként vonja előre, hogy a támadás IV. 12-én a 8 órakor kezdődő 2 órai tüzérségi előkészítés után 10 órakor végrehajtható legyen.

Azt áttörést a tüzérségen kívül egy zuhanó bombázó osztály és egy vadász osztály támogatja. A bombatámadás 6 óra és 8 óra között lesz.

A zuhanó bombázók bevetésével kapcsolatban a saját első vonalak megbízható megjelölésére /:fehér vászon darabok, vagy lepedők:/ különös súlyt kell helyezni. A zuhanó bombázók bevetésének tartama alatt a tábori tüzérség tüzét teljesen szüntesse be. A bevetés időpontjára és egyéb részletekre külön intézkedem.

b./ 10. dandár 5 órai kezdettel Borsodon át Katymár nyugat területén nagy mélységben akként csoportosuljon, hogy a helyzet szerint a 12. dandár mögött vagy attól nyugatra bevethető legyen. A 12. dandár mögötti bevetésére a helyszínen rendelkezem.

c./ 2. dandár már rendelkezésre álló alakulataival a 8 órakor kezdődő tüzérségi előkészítés után 10 órakor Gákova általános iránnyal támadjon.

Feladata: a támadó hadtestzöm jobb oldalának biztosítása.

d./ 16. hegyivadász zászlóalj a támadás megindulása után a határ lezárására visszamarad. Az elfoglalt területről további intézkedésig az anyaországba való belépés polgári egyének részére tilos. Ez alól kivételt csak a hadseregparancsnokság engedélyezhet.

e./ Amennyiben a földi felderítés megállapítja, hogy az ellenség védőállás nincs megszállva a 12. dandár azonnal vezesse be a felderítést Zomboron át Bácsszentivánra és állapítsa meg merre és milyen erőben vonult vissza az ellenség. A felderítést a dandár csapatai kövessék.

7./ Tüzérség: a 2./IV. hadtest tüzérparancsnok (tpk.) 41. IV. 11.sz. alatt külön kiadott intézkedés szerint kerül alkalmazásra.

8./ Légierők: a 6./a. pontban említetteken kívül az alábbiak szerint kerülnek bevetésre.

Bombázó osztály az egyik vadász osztály biztosítása mellett az ellenség ütegállásokat, gyülekező tartalékokat és menetoszlopokat támadja, a másik vadász osztály vadászlégvédelemben részesíti a támadó zömöt.

9./ Műszaki erők: alkalmazását a műszaki toldalék tartalmazza.

10./ Légvédelem: a IV. hadtest légvédelmi tüzérosztály IV. 11-én a IV. hadtest átcsoportosításának és az új felvonulási területnek légvédelmét látja el súllyal Katymár területén.

IV. 12-én teljesen a Katymártól délre felvonult tüzérség zömének és a támadás 12. dandár légvédelmére helyezze a súlyt.

11./ Felderítés: a légi felderítést a 3. hadseregparancsnokság végzi.

Földi felderítés: 2. dandár Apatinra, 12. dandár Bácsszentivánra és Sztapárra.

12./ A hadtestparancsnokság szűkebb törzse IV. 11-én 14 órától Bácsbokodon, tágabb törzse Baján, Harcálláspont Katymár templom 12-én 7 óra 30-tól.

13./ Híradás: Külön toldalék szerint.

Április 11-étől kezdve a harcok tartama alatt a seregtest parancsnokságok álláspontjuk közelében saját felderítő repülőgép közeledése esetén ledobóhelyüket jelezzék.

14./ Anyagiakra vonatkozólag külön történik intézkedés.

Kapják: 10. dandár
12. dandár
2. dandár
16. hegyivadász zászlóalj
IV. légvédelmi tüzérosztály

3. hadseregparancsnokság
IV. hadtest tpk. és tudomásul
I. hadtest

Tábori posta 54.41.IV.11.19 óra 30 perc

IV. hadtestparancsnok”¹⁴³

Az V. hadtest a hadsereg keleti szárnyát biztosítsa. Szegedet és Kelebiát szilárdan tartsa kézben, majd csatlakozzon a főerők támadásához. Ha az ellenség Szabadkától északra támadást kísérel meg, számíthat a 2. lovasdandár ellencsapásával, amely Csikéria, Tompa, Kelebia területén gyülekezik. Elválasztó vonala az I. hadtest felé Bácsalmás, Bajmók, Bácskossuthfalva (mind kizárva)¹⁴⁴ sávhatára balról a Tisza. A gyorsdandár az áttörés alatt legyen készen a biztosító erők támogatására. Az erődív elfoglalása után az 1. gépkocsizó dandár várhatóan a IV. hadtesttel Zombor irányában, a 2. gépkocsizó és az 2. lovasdandár pedig délkeleti irányban fog támadni.

Ennek érdekében az 1. gépkocsizó dandár 11-én érkezzen be Baja-dél, Vaskút, Gara, Bácsborsod területére. A 2. lovasdandár tolódjon el Csikéria, Tompa, Kelebia területére, legyen kész az V. hadtest védelmét 12-én támogatni, majd külön parancsra a 14. dandáron keresztül délkeleti irányban támadni.

A 2. gépkocsizó dandár Mélykút, Jánoshalma, Kisszállás területén gyülekezzen és legyen készen rövid parancs után Bácsalmáson keresztül történő ütközetbe lépésre.

¹⁴³ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 1-108./10.dd I.a. – 1941 53. doboz

¹⁴⁴ A kizárva (kizárólag) jelentése ebben az esetben az volt, hogy nem tartozott a hadtest alkalmazási területéhez. Ezt azért jelezték így, mert a hadtesteket elválasztó sávhatárt nem húzhatták meg például egy városon keresztül. Ebben az esetben csak az egyik hadtesthez rendelték a területet, a bezárva kifejezéssel.

/HTM 95 993 A 2. gépkocsizó dandár 4. gépkocsizó lövész zászlóalja indulásra készen. Középen Botond rajgépkocsin 1907/31 M Schwarzlose géppuska légvédelmi állványon. Mögötte 1939 M Ford-Marmon tehergépkocsik./

Az 1. lovasdandárt úgy kell előre vonni, hogy az bármikor ütközetbe vethető legyen déli, illetve délkeleti irányban.

A hadműveleti felépítések és a harcrendek kialakításánál is a várható német sikerekre építettek. Ugyanis a hadsereg második lépcsőjében csupán a gyorsadtest helyezkedett el. Mivel a gyorsadtestnek az áttörés után a siker kifejlesztése volt a feladata, tartalékképzésre csak az arcvonalból történő kivonás útján lett volna lehetőség.

A harcrendeket a főirányban igen mélyre tervezték. A hadtestek és a dandárok egy-két, míg az ezredek általában három lépcsőt képeztek. Így a IV. hadtest áttörési szakaszán akár 12 zászlóaljat is fel tudtak volna sorakoztatni, ha a helyzet úgy kívánta volna meg. A zászlóaljak egymás mögötti felsorakoztatása igen emlékeztet az első világháborús módszerekre. (Gondoljunk a „hullám harcrendekre”!) Azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy egy jól kiépített erődövet kellett leküzdeni és erre még a második világháborúban is a műszakiakkal megerősített gyalogság volt a legalkalmasabb. Persze tény az is, hogy igen erős légi, tüzérségi és páncélos támogatás mellett. Esetünkben a légi előkészítést 40-50 db repülőgéppel (német és magyar gépek közösen), a tüzérségi előkészítést

pedig 200-240 löveggel tervezték végrehajtani. A harckocsik bevonását az áttörésbe nem tervezték, erre vonatkozó utalással sehol sem lehet találkozni.

A hadművelet gyors és sikeres végrehajtása megkövetelte volna a Ferencsatorna hidjainak időben birtokba vételét. A fővezérség a zombori hidak elfoglalására tervbe vett egy ejtőernyős századot, de ez aligha lett volna elegendő. A csapatok műszaki erői mennyiségileg elegendőek voltak, de szegényes felszerelésük – különösen a korszerű hadihíd-készletek hiánya – miatt képtelenek voltak a csapatok gyors előrejutását biztosítani.

Végül tényként kell megállapítani, hogy a legfelsőbb vezetés ismerte ezeket a gondokat és tudta, hogy „olcsón” és sikeresen akkor tudja célját elérni, ha a németek már megtörté a jugoszláv főerők ellenállását.

Mivel a német támadás Ausztria területéről már március 6-án megindult, a 3. hadsereg hadműveletének sikere szempontjából az előrehozott támadásnak nem volt különösebb jelentősége, hacsak az nem, hogy még jobban kifárasztották a csapatokat és növelték a zűrzavart.

A IV. hadtestnél például a támadás időpontjában csak a 12. gyalogdandár volt hadrafogható, mert a 10. dandár beérkezésével csak 11-én déltől lehetett számolni. Az előrehozott támadás miatt nem volt lehetőség arra, hogy a támadó csoportosításokat az előre megtervezett körletekben és erőkkel alakítsák ki. A hadtestparancsnok ezért engedélyezte, hogy a támadást az elért helyzetből indítsák meg, alárendeltjei és jobbszárnyának fedezése érdekében kénytelen volt igénybe venni a 16. határvadász-zászlóaljat is.

/HTM 19 014 Török Kálmán vezérőrnagy, a 12. gyalogdandár parancsnoka/

Még bonyolultabb volt a helyzet az I. hadtestnél, hiszen dandárjai még felvonulóban voltak. Sávjában csupán a 15. gyalogdandár határt biztosító részei tartózkodtak. Ráadásul a hadtestparancsnok sem tett meg mindent a támadás jobb előkészítése érdekében. Az történt ugyanis, hogy a hadseregparancsnoki eligazítás után – abban a hitben, hogy a támadást 12-én kell végrehajtani – hazautazott Budapestre. Az újabb parancs hírére törzsét csak 11-én hajnalban riadóztatta, ő maga pedig délben érkezett vissza.

Az V. hadtest fejezte be legkorábban a mozgósítást és a felvonulást, hiszen szegediként gyakorlatilag „helyben volt”, helyzete mégsem volt megnyugtató. Erőei a határ mentén szét voltak húzva, a 19. dandárnak pedig csupán kisebb részei érkeztek be. Nem volt tartaléka és igen hézagossá sikeredett a határbiztosítás. Így aligha tudott volna ellenállni egy komolyabb jugoszláv támadásnak.

/HTM 79 547-12 Beérkezett Toldi-oszlop a megindulási parancsra vár (1938 M. Toldi A20 könnyűharcokcsik, középen 1938 M Puch GS 350 motorkerékpár, elől 1938 M Mercedes-Benz G-5 terepjáró személygépkocsi)/

/HTM 79 547-16 A gépkocsizó gyalogság parancsra vár (Botond rajgépkocsik)/

6. Felzárkózás az erődvonagra

A csapatok megindulásával párhuzamosan a Kormányzó kiadta hadparancsát.

/5. számú melléklet/

A IV. hadtest sávjában, az ismert okok miatt a kiutalt támadási sávban 11-én délelőtt csak a 12. dandár 18. gyalogezrede és a 16. határvadász-zászlóalj volt hadra fogható. A hadtestparancsnok minden rendelkezésre álló erőt riadoztatott. A délelőtt folyamán három tüzéruteggel rendelkezett, amelyeket azonnal tüzelőállásba rendelt és azt a feladatot szabta számukra, hogy 14.00-től semmisítsék meg a 158–162. számú karaolákat.¹⁴⁵

A tüzérségi előkészítés után 15.30-kor indult meg a támadás. A jugoszláv határőrök többnyire már az ütegek első lövései után szétfutottak és csak kisebb részük fejtett ki ellenállást. A 18. ezred a támadáshoz három lépcsőben építette fel harcrendjét. A zászlóaljak egymáson keresztüli folyamatos harcbevetésével két kilométerre megközelítették az erődvonalat. A kiküldött felderítő járőrök az akadályelemek előtt erős ágyú- és

¹⁴⁵ Lengyel Ferenc: A 3. Magyar Királyi Hadsereg délvidéki hadművelete. ZMKA. Budapest, 1994. 38. o.

géppuskatüzet kaptak. Az ezred 23.00-ra felzárkózott a felderítők mögé és egészen hajnalig tűzharcot vívott az ellenséggel.¹⁴⁶

A 18. gyalogezredtől jobbra a 16. határvadász-zászlóalj két százada és egy páncéltörő szakasz támadott. A határvadászok már 14.00-kor megindultak, miután a páncéltörő lövegek egy-egy lövéssel megsemmisítették az előttük lévő őrházakat. A határozott és gyors támadás meglepte a jugoszláv határőröket, akik közül sokan megadták magukat. A harccsoport György-pusztánál (Regőce délnyugat) tört előre és 16.00-ra elérte Béla-majort (Gádor északnyugat). Sötétedés után három felderítő járőre felzárkózott az erődövre és álló figyelésbe ment át. A járőrök 12-én 03.00-kor jelentették, hogy az ellenség szinte pánikszerűen menekül állásaiból.

/HTM 86 871 Elfoglalt jugoszláv magasfigyelő/

¹⁴⁶ Horváth–Lengyel i. m. 65. o.

A dandár 48. gyalogezredéből délután csak egy zászlóalj érkezett be. Ezt az alegységet a dandárparancsnok azonnal az elől lévő támadó csoportosítás szárnyának fedezésére rendelte ki. Az ezred többi része késő este vonult be Katymárra.

A hadtest 10. dandára a nap folyamán 45 kilométeres gyalogmenetet hajtott végre Bácsborsod, Bácsbokod területére, ahová 22.00-ra érkezett meg.¹⁴⁷

Az I. hadtest sávjában a hadtest új állományából a saját sávjában csak a 15. dandár tartózkodott. A hadseregparancsnok parancsa szerint a 13. dandárnak 11-én estig, az 1. dandárnak pedig 12-én délig kellett beérkeznie az I. hadtest hadműveleti területére.

A 15. dandár zöme 10-én este még Katymár, Bácsborsod területén tartózkodott. A IV. hadtestparancsnok utasítására az éjszaka folyamán a dandár kivonult a két településből és keleti irányban tolódott el. 11-én délelőtt első lépcsőben az 50. gyalogezred bontakozott szét, III., II., I. zászlóalj sorrendben. A 15. tüzérezred Katymár-dél-délkeleten foglalt tüzelőállást azzal a feladattal, hogy ellenséges betörés esetén támogassa a dandár védőharcát. Az 50/III. gyalogzászlóalj támogatására három löveget különített ki.¹⁴⁸ A gyalogezred támadása a tüzérségi előkészítés után 15.00-kor indult meg. A III. zászlóalj elfoglalta az őrházakat, majd egy százada keletre fordult, mivel oldalazó tüzet kapott. Ezt követően a zászlóaljak egymás után az első harcrendjén keresztül felváltva kerültek alkalmazásra. Az erődökhöz a II. zászlóalj ért ki elsőnek. Előnyomulása során igen erős tüzérségi és géppuska tüzet kapott. 18.30-ig 800 méterre közelítette meg az akadályokat, majd ezt követően a sötétedés és az ellenség szünni nem akaró oldalazó tüze miatt beásta magát. A zászlóalj vesztesége egy halott és három sebesült volt. A lakosság és a hadifoglyok későbbi elmondása szerint a védők 24 halottat és kb. 70 sebesültet szállítottak hátra. A III. zászlóaljból kivált század éjszaka 8 fogollyal érkezett be a zömhöz.¹⁴⁹

A 13. dandár 10-én este szerzett tudomást arról, hogy az I. hadtest alárendeltségébe fog lépni. Az V. hadtestparancsnok új körletét Madaras-délkelet és Bácsalmás-dél területén jelölte ki és elrendelte, hogy a dandár oda 11-én estére teljes harckészültségbe vonuljon be. Április 11-én hajnalban érkezett meg az I. hadtest vezérkari főnökének utasítása, hogy a beérkezés időpontja nem este, hanem 14.00. A dandárparancsnok

¹⁴⁷ Pokorny i. m. 52. o.

¹⁴⁸ Pokorny i. m. 54–55. o.

¹⁴⁹ Horváth–Lengyel i. m. 66. o.

riadoztatta csapatait és azonnal megkezdték a mintegy 40-50 kilométeres gyalogmenet végrehajtását.¹⁵⁰

A kialakult helyzet miatt az I. hadtestparancsnok a támadás időpontjáig nem számolhatott sem a 13. dandár, sem más alakulatok beérkezésével, kénytelen volt a sávjában lévő biztosító erőket – a 13/7/I. gyalogászlóalj és három határőrsöt – felhasználni. A hadtest ezen erőket gépjárműveken Madarasra szállította, ahol hat rohamcsoportot képeztek belőlük. A rohamcsoportok állománya egy gyalogszakaszból, 3-4 fő határőrből, két árkászrajból, egy-két golyószórós rajból, valamint 1-2 páncéltörő lövegből tevődött össze. Azt a feladatot kapták, hogy vegyék romboló tűz alá a 169–174. számú karaolákat,¹⁵¹ majd 15 órakor rohamozzák meg és foglalják el azokat. A hadtestparancsnok támogatásukra a 13/II. tüzérosztályt jelölte ki. Mivel a rohamcsoport nem rendelkezett elegendő lőszerrel, a 20. gyalogezredtől kértek kölcsön. A vállalkozás, illetve a tüzmegnyitás emiatt csak 18 órakor kezdődhetett meg.¹⁵² A páncéltörő lövegek repeszgránátokkal pillanatok alatt szétlőtték az őrházakat, amit a rohamcsoportok gyorsan el is foglaltak. A grancsárok¹⁵³ az első lövésre szétfutottak és nem fejtettek ki komolyabb ellenállást. Így az előnyomulás a 171. számú karaola irányát kivéve mindenütt folyamatos volt. Ennek az őrháznak a gyors elfoglalását azonban nem az ellenség, hanem a saját tüzéségünk akadályozta meg. A rohamcsoport éppen rohamra indult a már szétlőtt őrház ellen, amikor a tüzérosztály valamelyik ütege közéjük lőtt. A sajnálatos eset következtében egy honvéd elesett, kettő pedig súlyosan megsérült.¹⁵⁴

A hajnalban riadoztatott 13. dandár, három órás késéssel ugyan, beérkezett. Elszállásolni azonban csak éjfél után tudott, mivel Madarason és Bácsalmáson ekkor még más csapatrészek tartózkodtak.

Az 1. dandárból a támadás időpontjára csak a parancsnokság, az I. gyalogászlóalj és a hadtest önálló huszárszázada érkezett meg. Ezeket az erőket a hadtestparancsnok Göböljárás, Kunbaja, Csikéria területére küldte ki felderítési és biztosítási feladatok ellátása céljából. A dandár többi része fokozatosan gyülekezett Jánoshalma, Mélykút és Bácsalmás területén.

Az V. hadtest alárendeltségébe 11-én délelőtt – a 15. és a 13. dandár kivonása után – a 14. és 19. gyalogdandár, valamint a 66. határvadász-ezred tartozott. A 19. dandár

¹⁵⁰ Lengyel: A 3. Magyar királyi i. m. 40. o.

¹⁵¹ Megerősített határőr őrház.

¹⁵² Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 44. o.

¹⁵³ Jugoszláv határőrök.

¹⁵⁴ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 44. o.

azonban még felvonulóban volt. A két dandár kiválása után a 3. hadsereg zöme és Szeged között több mint 60 kilométeres határszakasz maradt minden biztosítás nélkül. A hadtestparancsnok ennek ellensúlyozására három támadó-, egy határbiztosító harccsoportot és erős hadtesttartalékot hozott létre a meglévő erőiből.¹⁵⁵

Az egyik csoportot a 14. dandár főerői képezték és Kelebia-délen gyülekeztek azzal a céllal, hogy felszámolják a jugoszláv határőrsöket és kedvező terepszakaszon védelembe menjenek át. A zászlóaljok nem összefogottan, hanem beérkezésük sorrendjében léptek harcba. Így a 14/I. zászlóalj 14 órakor, a 14/9/II. zászlóalj 14.30-kor, míg a 14/9/III zászlóalj 16.20-kor indította meg támadását.¹⁵⁶ A zászlóaljok tüzérségi támogatás és nehézfegyverek nélkül, csupán pár golyószóró fedezete alatt rohamozták meg a granicsár állásokat. A jugoszláv határőrök nem tudtak ellenállni a heves rohamoknak, mindenütt visszavonultak. A harccsoportok mindenütt elfoglalták az őrházakat és azok mögött védelembe mentek át. Felderítő járőreik egészen az erődvonalgig nyomultak előre.

A harccsoportnál történt még egy tanulságos és említésre méltó eset. A 44/39/III. zászlóalj 7. százada lekészt a támadásról. Amikor beérkezett megindulás pontjára, ott éppen a 2. lovasdandár 4. gépvontatású tüzérosztálya foglalt öntevékenyen tüzelőállást. Az osztályparancsnok egy ütegeből, a 7. századból és a Kelebián át Tompa felé menetelő 2. kisharckocsi-századból harccsoportot hozott létre saját parancsnoksága alatt. Az üteg gyorsan szétlőtte a 189. és a 190. karaolákat, amelyekből a védők szétfutottak. Előretörésüket a határőrök vonala mögött húzódó széles harckocsiárok és erős műszaki zár akadályozta, amit az erőd védői heves tűzzel biztosítottak. Az alkalmi harccsoport az erős tűzrajtaütések ellenére átjárókat készített az akadályokon és tovább nyomult előre. 20 órára már Szabadka előtt voltak, ahol újabb védőövbe ütköztek. Itt erős tűzharc bontakozott ki.¹⁵⁷

A tüzérparancsnok a tűzfészek kiemelésére harckocsikkal megerősített járőröket küldött ki, amelyek több csetnik csoportot tettek ártalmatlanná, illetve ejtettek fogságba. Ezt követően a sötétség beállta után – a csoport Szabadka északi kijáratánál védelembe ment át. (Ezeket az alegységeket parancsnokaik napokig keresték.)

A harmadik támadó harccsoport a 19/13/I. zászlóaljból, az V/2. utász századból, a 16/2. portyázó századból és két tüzérütegből alakult meg, a 19. dandárparancsnokság vezénylete alatt. A támadás csak késő este indulhatott meg, mert a 13/I.

¹⁵⁵ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m.41–42. o.

¹⁵⁶ A 14. dandár tevékenységét részletesen lásd Pokorny i. m. 64–67. o.

¹⁵⁷ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 42–43. o.

zászlóalj 35 kilométeres gyalogmenet után csak 16.30-kor teljesen kimerülve érkezett meg sávjába. Az ütegek 5 perc alatt szétlőttek hat őrházat, amelyekből a granicsárok visszavonultak a pár száz méterrel hátrább kiépített védőállásokba. Újabb tüzérségi tűzcsapások és heves rohamok után a 13/I. zászlóalj szétszórta a védőket és 23 órára elérte a számára kijelölt terepszakaszt.

A Tisza és a Maros között a 66. határvadász-ezred, míg Horgossal szemben a 14/9/I. zászlóalj biztosította a határt. Ezen a részen nem került sor harcokra. A 14/9/I. zászlóalj 11-én 14.00-tól a 19. dandár alárendeltségébe került.¹⁵⁸ A hadtestparancsnok tartalékjába a 14/9/II. a 14/39/I. gyalogzászlóalj, a 20. határvadász-zászlóalj, a 14. tüzérezred másik fele és a 19. dandár beérkező részei kerültek, amelyek Alsóközpont területén gyülekeztek.¹⁵⁹

A Dunán lévő folyami erők „Sopron” őrnaszádja 17 óra 30 perckor lépte át a trianoni határt azzal a feladattal, hogy erőszakos felderítést végezzen Bezdánig, állapítsa meg az aknazárak helyét és a partvédelem rendszerét. Előnyomulása közben 18 óra 50 perckor a jugoszláv folyami zárvédelem tüzérségi tüzébe került. Gyors manőverrel és hatásos ellentűzzel áttörte az ellenség tűzövét és eljutott Bezdánig. Ott felderítette az aknazárat és a zsilipet, majd sikeresen visszatért az ezredéhez. A Tiszán lévő zárvédelmi erők a parton támadó alakulatokkal együttműködve részt vettek a jugoszláv határvédelem felszámolásában. Az egyik folyammegfigyelő őrs nehézgéppuskák tüzével lefogta a Tisza jobb partján kiépített erődállást, majd lendületes rohammal közelharcban elfoglalta azt. A tiszai csoportosítás ezt követően zárvédelmi feladatokat látott el.¹⁶⁰

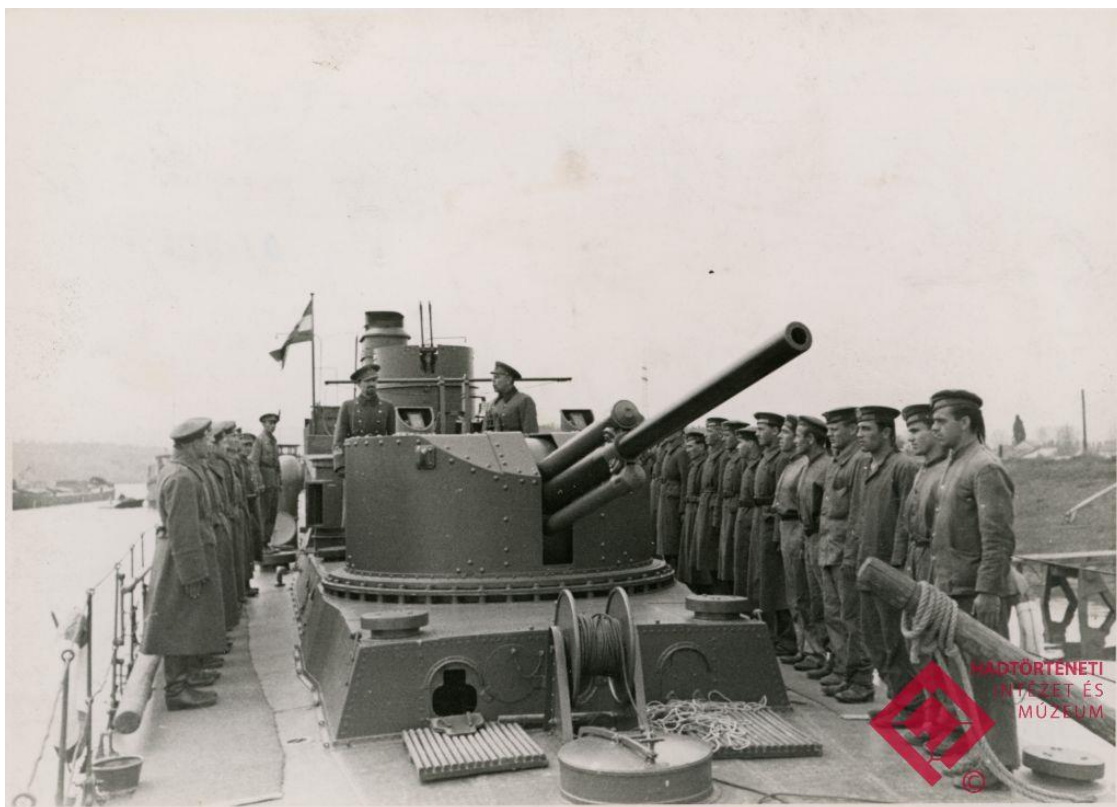

/HTM 34 554 A Győr őrnaszád/

¹⁵⁸ Horváth–Lengyel i. m. 67. o.

¹⁵⁹ Pokorny i. m. 67 o.

¹⁶⁰ Horváth–Lengyel i. m. 67–68. o.

/HTM 34 560 Eligazítás az áttörés előtt/

Az előrehozott támadás a gyorsanmozgó csapatokat is érintette. A hadseregparancsnok utasításának megfelelően meg kellett gyorsítani a dandárok előrevonását. Az 1. gépkocsizó dandár 11-én délben Baja, Csátalja, Gara, Bácsbokod területén tartózkodott. 17.00-kor érkezett a parancs, hogy azonnal vezesse be a felderítést, főerőit pedig haladéktalanul vonja előre az erődvonat elé. Felderítő zászlóaljja – megerősítve egy puskás századdal, egy géppisztolyos szakasszal, egy árkászszakasszal és a 9. kerékpáros üteggel – három felderítőosztágot hozott létre az előrevonási útvonalak és az erődív felderítésre. Az osztagok 20.00-ás indulás után megállapították, hogy Bezdánra, Regőcére, Nemesmiliticsre vezető utak járhatatlanok, az erődív még meg van szállva, abból szórványos tüzet kaptak.¹⁶¹ A dandár az éjszaka folyamán átcsoportosítást hajtott végre. Az 1. zászlóalj Vaskútra, a 2. zászlóalj Garára, a 3. zászlóalj főerőivel Csátaljára, részeivel pedig Hercegszántóra menetelt.

¹⁶¹ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 47. o.

/HTM 95 994 Az 1. gépkocsizó dandár 3. gépkocsizó lövész zászlóalj Botondja, egy 37 mm-es Rheinmetall páncéltörő ágyúval (PaK 35/36)/

A 10. kerékpáros zászlóalj 50 kilométeres menet után 12-én reggelre, Bácsbokodra érkezett. A 2. gépkocsizó dandár 12-én reggelre érkezett be új körletébe, mégpedig a 4. zászlóalj Mélykútra, az 5. zászlóalj Kisszállásra, a 6. zászlóalj Jánoshalmára, a felderítő zászlóalja Mélykútra. A 12. kerékpáros zászlóalj még szállítás alatt volt, s csak 12-én délután érte el Mélykutat.¹⁶²

/HTM 94 061-17 Elbontott úttorlaszok/

¹⁶² Horváth–Lengyel i. m. 68. o.

A 2. lovasdandár a már korábban említett Csikéria–Tompa–Kelebia körletbe toldott el, hogy támogassa az V. hadtestet esetleges védőharcában, illetve szükség esetén délkeleti irányú támadást hajtson végre. Az alárendeltek helyzete: az 1. huszárezred Tompa, Háromhatár, a 2. huszárezred Cifra-major, Gróf-major, Alsómajor, a 15. kerékpáros zászlóalj Háromhatár, Csikéria-észak, a 16. kerékpáros zászlóalj Podmanicki szállások, a 2. páncélos zászlóalj a dandárparancsnoksággal együtt Tompa-északkelet 2 kilométer – iskola – területén.

Az 1. lovasdandár még felvonulóban volt.¹⁶³

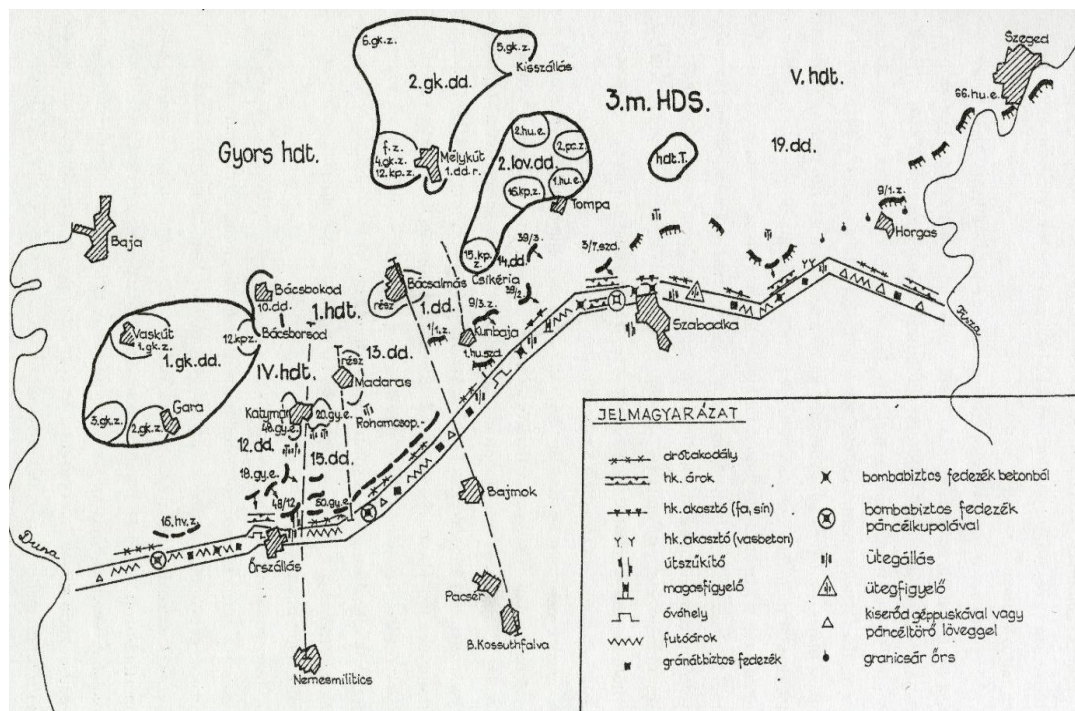
/HTM 79 504 dálnoki Veress Lajos vezérőrnagy közepén/

¹⁶³ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 44–47. o.

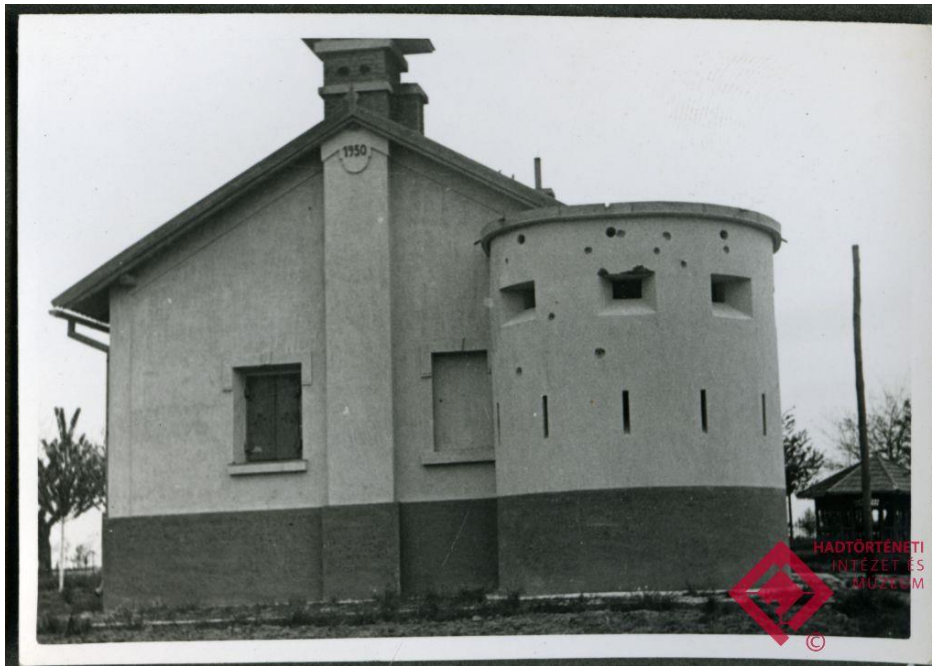

/HTM 87 675 Feladat pontosítása a 2. lovasdandár páncéloszászlóaljánál/

A 3. hadsereg helyzete 1941. április 11. 24.00-kor

/Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 45. o./

/HTM 30 499-275 Megsorozott karaola/

7. Az áttörés

Mivel a támadás időpontja előre lett hozva, a hadseregparancsnok 11-én kiegészítő intézkedéseket adott ki. E szerint a hadtestek a karaolák elfoglalása után 12-én reggelig fejezzék be támadó csoportosításuk kialakítását. A tüzérség szemrevételezés után nyomuljon előre, foglaljon tüzelőállást. A tüzérségi előkészítés kezdete 12-én 08.00. Az áttörési szakaszra egy saját bombázóosztály és egy német zuhanóbombázó ezred csapása volt tervezve.¹⁶⁴

A hadtestek a hadsereg tüzérparancsnokának intézkedése alapján készítették el a saját tüztervüket.¹⁶⁵ A IV. hadtest a 10. és 12. tüzérezredet és a IV. gépvontatású közepes tüzérosztályt, az I. hadtest a 15. és a 13. tüzérezredet és az 1. gépvontatású közepes tüzérosztályt, a 3. hadseregparancsnok pedig kilenc nehézüteget vonultatott fel az erődök rombolásához. A tüzérségi előkészítést hat mozzanatra osztották, 8.00, 8.40, 9.20, 9.30, 10.00 és 10.10-es kezdettel. A végrehajtandó feladatokat tüzérezredenként osztották el. Egy tüzérezredet réslövésre¹⁶⁶, egyet bénító tűz¹⁶⁷ lövésére, egyet az oldalazóművek – egyet pedig

¹⁶⁴ Pokorny i. m. 78–79. o. és HL VKF 1941 eln/1.a. 4914. Stuka együttműködés megbeszélése.

¹⁶⁵ A tüzérségi tűznek meghatározott feladatra, térben és időben előre történő szabályozása.

¹⁶⁶ Erődök lőrésére irányzott tüzérségi tűz.

¹⁶⁷ Az ellenség élő erőinek és harceszközeinek megbénítására, esetleg teljes harcon kívül való helyezésére szolgál.

a harckocsi árkokat és a műszaki zárat fedező erők lefogására jelöltek ki. A hadseregparancsnok alárendeltségébe tartozó közepes- és nehézütegek réslövést és a támadó csoportosítás támogatást kaptak feladatul.¹⁶⁸ A hadtestek 12-én reggelig végrehajtották a szükséges átcsoportosításokat és kialakították a támadó harcrendjüket.

/HTM 93 994 1939 M 21 cm-es gépvontatású nehéz tarack csőkocsija előrevonás közben/

/HTM 93 995 Lekapcsolt 1931 M 10,5 cm-es gépvontatású közepes ágyú/

¹⁶⁸ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 47–48. o.

A tüzérség az eredeti terveknek megfelelően 12-én 08.00-kor megkezdte a célok belövését,¹⁶⁹ majd a tüzérségi előkészítés végrehajtását. Körülbelül 300 lövés leadása után az előkészítést leállították, mert az 1. gépkocsizó dandár felderítő zászlóalja, valamint a többi járőr egybehangzó jelentése alapján beigazolódott, hogy az ellenség az erődöket kiürítette. Az I. hadtestparancsnok kérte ugyan a légielőkészítés mellőzését is, de azt már nem lehetett leállítani. Ezért a csapatok a repülőátalakítások befejezéséig állva maradtak.¹⁷⁰

A naplójelentések a német és a magyar repülőgépek támadását igen eltérően írják le. Annyi bizonyos, hogy a német „stukák” röviddel 9 óra után nyugati irányból érkeztek. A 27 gép közül csak pár dobott le bombát, a többi kioldás nélkül tovább repült. Őket a magyar Ju-86-os bombázóosztály követte 7 géppel. A kötelékből két gép az erődökre, a többi a saját csapataira – zömében a 15. dandárra – dobta le bombáit. Csodával határos módon senki nem sérült meg. Ez a pontatlan bombavetésnek és annak tudható be, hogy a 40-50 darab bombából csupán pár robbant fel. A repülőgépek csapása után az arcvonal egész szélességében, de időeltolódással, megindult a támadás.¹⁷¹

/HTM 20 885 Harckocsiakadályok (-akasztók). A háttérben megkezdték a rongált táviróvezetékek helyreállítását/

¹⁶⁹ A kijelölt célok távolságának és irányának pontosítására alkalmazott tűz.

¹⁷⁰ u.o. 48. o.

¹⁷¹ Horváth–Lengyel i. m. 69. o.

/HTM 61 172 Drótakadályok/

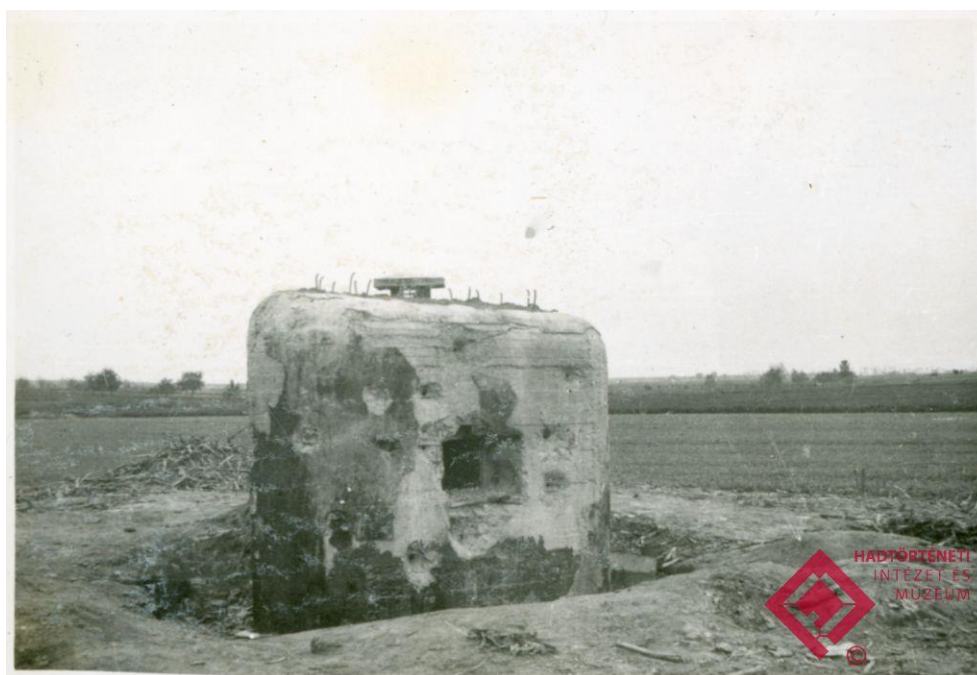
A IV. hadtest sávjában, az első lépcsőben támadó 12. gyalogdandár 48. gyalogezred 12.00-kor érte el az erődvonalat és azon komolyabb ellenállás nélkül átjutott. A 10. gyalogdandár Bácsbokod, Bácsborsod területére tolódott el. Az eredeti tervek egyik változata szerint a légitámadás után került volna sor egy légideszant század ledobására Zombor térségébe azzal a feladattal, hogy vegye birtokba a Ferenc-csatornán lévő hidat. Erre azért nem került sor, mert a szállítógépek a pápai repülőtérrel terheléssel nem tudtak felszállni, így azokat a jobb minőségű veszprémi repülőtérre kellett átirányítani.

/HTM 30 499-267 Elfoglalt kiserőd/

/HTM 30 499-268 Elfoglalt közepes erőd/

/HTM 79 547-17 Találatok egy kiserődön/

/HTM 96 844-186 Szétlőtt nagy vasbeton erőd/

/HTM 79 547-27 Drótakadályok az áttörési irányban/

HTM 79 547-29 A drótakadályok mögött I./

/HTM 79 547-36 A drótakadályok mögött II./

/HTM 96 844-191 Különös helyen kialakított géppuska-tüzelőállás/

17.30-kor a hadseregparancsnok utasította a hadtestet, hogy ne álljon meg napi feladatának terepszakaszán, hanem főerőivel nyomuljon be Zomborba. A hadtest a parancsot csak részben tudta teljesíteni, mert az alárendeltekkel megszakadt az összeköttetés. Zomborig

csak a 48. gyalogezred részei jutottak el, azonban a városba ők sem tudtak benyomulni. Ezért a bevezető utak mentén külső szállásorségeket állítottak fel az éjjelezés biztosítására.¹⁷²

Az I. hadtest sávjában a 15. dandár két ezrede egymás mellett bontakozott szét az erődvonalak leküzdéséhez. Az ezredek viszont három lépcsőben építették fel harcrendjüket. Az élzászlóaljok 12.00 és 13.00 között küzdöttek le az erődvonalat, majd Nemesmilitics nyugati részén szintén hosszú pihenőt tartottak. A hadseregparancsnok az I. hadtestet is utasította az előnyomulás folytatására. A 15. dandár ezt követően Kerény, Csonoplya területéig ment előre.¹⁷³

A 13. dandár mint a hadtest második lépcsője a 15. dandár mögött és attól kissé keletre követte az első lépcsőt. Egy megerősített zászlóalja Bajmoknál és Pacsér-keleten a hadtest balszárnyát biztosította. Főerői Pacsérig, illetve Bácskossuthfalváig jutottak el, ahol el is szállásoltak.

/HTM 10 28 10 Platty Pál vezérőrnagy, a 13. gyalogdandár parancsnoka/

¹⁷² Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 49. o.

¹⁷³ Pokorny i. m. 86. o.

Az 1. dandár beérkezett részei, klasszikusan a harmadik lépcső szerepét betöltve estére Bajmokat érték el. A nap folyamán a még felvonulásban lévők is beérkeztek és Bácsalmáson gyülekeztek.

Az V. hadtest fő feladata a karaolák elfoglalása után a több mint 60 kilométeres határszakasz biztosítása volt. A hadseregparancsnok 12-én hajnali 04.00-kor juttatta el 97/3. hds. számú intézkedését a hadtesthez.

„Elsősorban a parancsnokhoz fordulok, amidőn megparancsolom, hogy teljes akaratát és minden erejét vesse latba, hogy az előttünk álló ellenséget visszavessük, a Ferencsatornát, majd a Dunát délen a lehető legrövidebb idő alatt elérjük. Fenti cél érdekében a következő kiegészítő intézkedéseket rendelem el:

a) V. hadtest 19. gyalog dandár Horgos észak területéről reggelig beérkező erőivel (4. zászlóalj és 5. üteg) Horgoson át Ludas-tótól délre eső irányban törje át az erődvonalat... ”¹⁷⁴

A parancsot vevő V. hadtest vezérkari tisztje önhatalmúlag úgy döntött, hogy ez a parancs végrehajthatatlan, ezért azt nem is továbbította a hadtest vezérkari főnöknek. Későbbi jelentésében döntését azzal indokolta, hogy a hadtesttől elvont erők, a 19. dandár felvonulásának csúszása és az igen széles sáv miatt teljesen irreálisnak tűnt számára a parancs. A hadtestparancsnoknak tehát nem volt tudomása a hadseregparancsnok intézkedéséről, amikor úgy rendelkezett, hogy a 11-én létrehozott harccsoportok menjenek át támadásba. Sőt a véletlenek folytán a hadseregparancsnok utasításának is eleget tett. Ugyanis a 19. dandár parancsnoka azzal a kéréssel fordult a hadtestparancsnokhoz, hogy a Horgos térségében védekező erőivel támadást indíthasson az erődök leküzdésére. A hadtestparancsnok az engedélyt megadta, mivel a felderítői jelentések egybehangzóan állították, hogy az ellenség visszavonult állásaiból, továbbá mert a támadás megindításával szükségessé vált a hadtest szárnyának fedezése, illetve a Tisza vonalának felderítése.¹⁷⁵

A 19. dandárparancsnok három gyalogzászlóaljból, négy tüzéregből és a 20. határvidékseregéből három harccsoportot hozott létre a zászlóaljparancsnokok vezetése alatt. A 14/9/I. zászlóalj-harccsoport délben lépte át a határt, s mivel ellenségbe nem ütközött, 17 órakor már Magyarokányán volt, ahol elszállásolt és felderítő járőröket küldött ki a folyó nyugati partjára. A 19/43/I. zászlóalj-harccsoport Horgostól nyugatra helyezkedett el. Támadását 10 órakor indította meg. Az őrházakat, valamint az erődöv első vonalát üresen

¹⁷⁴ Pokorny i. m. 116. o.

¹⁷⁵ Horváth–Lengyel i. m. 71. o.

találta. A másik vonal előtt azonban két (kb. 20-20 fős) szerb csoportba ütközött, amelyeket rövid tűzharc után szétszórt.

/HTM 79 547-22 Jugoszláv katonák megadják magukat/

A zászlóalj Pap-halom (Zenta külterülete a város vasútállomásától légvonalban 5 km-re északnyugatra) területén éjszakázott, zárt előőrsök biztosítása mellett. A 19/13/I. zászlóalj-harcsoport szintén ellenállás nélkül jutott át az első erődöven és 11 órakor elérte Palicsfürdőt. Itt azonban megállni kényszerült, mert a területen igen sok csetnik csoport működött. Közülük többet felszámolt, majd kellő biztosítás mellett elszállásolt.¹⁷⁶

A 14. dandárparancsnok alárendeltségébe – a 19. dandárparancsnok hatáskörébe vont erők után – a kelebiai és az I. hadtest fedezésére (Csikéria, Tompa, Kunbaja) kiküldött harcsoportok tartoztak. A vezetést nagymértékben nehezítette, hogy az összeköttetés több alárendelttel megszakadt. A dandárparancsnok semmit sem tudott az I. hadtesttel együttműködő alegységeiről, és nem volt összeköttetése a kelebiai csoportosításból a 14/39/II. zászlóaljjal sem. Arról sem tudott, hogy hova lett a 39. ezred III/7. gyalogszázada. (IV. gépvontatású tüzérosztály parancsnokának alárendeltségében volt ekkor. – sz.)

¹⁷⁶ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 51. o.

A 39/II. zászlóalj már eleve úgy érkezett ki 11-én harcterületére, hogy nem volt kapcsolata sem a dandárparancsnoksággal, sem a szomszédokkal. Az éjszakát és a 12-ei napot az erődív előtt töltötte teljes bizonytalanságban. Végül a zászlóaljparancsnok – tekintettel a nagy harci zajra – 18 órakor megindította a támadást. Az erődívben rengeteg hátrahagyott fegyvert és lőszeret találtak. Ezek begyűjtése után Szabadkáig nyomultak előre. Lezárták a városból Bajmokra vezető műutat, majd annak két oldalán harcszerű körülmények között éjjeleztek.¹⁷⁷ A 39/III. zászlóalj támadása már a kora reggeli órákban megindult! Az erődívön történő sikeres áthaladás után elsőnek vonult be Szabadkára. A pályaudvar környékén azonban igen szervezett és erős csetnik tűzbe került. A váratlan rajtaütés nagy zavart okozott a zászlóalj soraiban. Több órába tellett, mire a vad lövöldözésnek véget vetettek és a rendet helyreállították. A harccsoport a nap hátralevő részét és az éjszakát a környék átvizsgálásával és a csetnik csoportok felszámolásával töltötte el.¹⁷⁸

/HTM 79 547-63 Sártenger/

A 14/9/III. zászlóalj valamennyi lövegének bevonásával 8 órakor rövid tüzérségi előkészítést hajtott végre. Mivel az ellenség nem viszonzta a tüzet és mozgást sem észleltek, a századok erős felderítő járőrök fedezete mögött megkezdték előnyomulásukat. Kora délután Szabadka és Palicsi-tó között birtokba vették a Szeged felé vezető vasútvonalat, ahol heves tűzharcba keveredtek a Szabadkáról kiözönlő csetnikekkel. A zászlóalj az éjszakát a vasút

¹⁷⁷ Pokorny i. m. 118–119. o.

¹⁷⁸ Pokorny i. m. 120–121. o.

mentén töltötte el meg-megújuló harcok közepette.¹⁷⁹ A dandárparancsnok, tekintettel a Szabadkán kialakult helyzetre, a Kelebián tartózkodó két zászlóalj és a 14. önálló huszárszázadot is előrevonta. A 9/II. zászlóalj és a 14. huszárszázad mint dandártartalék Szabadka északnyugati kijáratait zárta. A 39/I. zászlóalj bevonult a városba, majd többször megisméltendő tűzharcok után a Bajmok felé vezető műutat vette birtokba, a már ott tartózkodó harccsoporttal együttműködve.¹⁸⁰

Az V. hadtestnek ez a harci napja több szempontból is tanulságos. Mindenekelőtt abban, hogy a határbiztosítási feladatokkal megbízott V. hadtestnél az engedélyezettnél és a főcsoportosításhoz viszonyítva is jóval korábban indult meg a támadás, ráadásul úgy, hogy a hadtestparancsnok meg sem kapta a hadseregparancsnokság intézkedését. Ebben a helyzetben értékelni és véleményt mondani is két szempontból lehet. Ha a parancsnok és utasítások szelleme szerint mondunk véleményt, akkor egy sor fegyelemsértést és önkényeskedést kell megállapítanunk. Viszont ha a kialakult helyzet szerint vizsgáljuk az ügyet, akkor az öntevékenységet és bátor kezdeményezést és a gyors reagálást, kell mindenképpen előtérbe helyoznunk.

A gyorshadtest felderítő járőrei már 11-én felzárkóztak az erődvonagra, majd éjszaka jelentették, hogy az ellenség megkezdte erőinek visszavonását. A gyorshadtest parancsnoka reggel intézkedett a dandárok előrevonására. A 12-én délelőtt tartott parancsnoki megbeszélésen vita bontakozott ki Miklós Béla és Gorondi-Novák Elemér tábornokok (a hadtest-, illetve a hadseregparancsnok) között, a gyorshadtest előrevonását és alkalmazását illetően. Miklós tábornok a felderítők jelentésére hivatkozva a gyorshadtest bevetését kérte. Ehhez a hadseregparancsnok nem járult hozzá, ragaszkodott eredeti elhatározásához. Ez igen nehéz helyzetbe hozta Miklós tábornokot, mivel intézkedéseit már kiadta, a járható utak pedig a főcsapást mérő hadtestek sávjába estek. Ráadásul az 1. gépkocsizó dandárral nem volt összeköttetése. Mire a parancsot kiadta, az 1. gépkocsizó dandár felderítő zászlóalja már Zomboron volt.¹⁸¹

¹⁷⁹ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 52. o.

¹⁸⁰ Pokorny i. m. 120. o.

¹⁸¹ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 54. o.

/HTM 20 810 dálnoki Miklós Béla vezérőrnagy a Gyorshadtest parancsnoka Esztergom táborban/

„Kivonat a hadtestparancsnok 76. számú parancsából:

... Szándékom a zömmel Zombortól délre hídfőt foglalni és Zombor, Kerény, Bácsgyula-falva, míg részekkel Bajna, Topolya, Csantavér területét birtokba venni.

Az 1. gépkocsizó dandár Zomboron túlhaladva jusson ki Apatin, Bácsszentiván, Zsarkovác (Sztrapár ÉNY 2 km) területére és derítsen fel Gombos, Szentfülöp, Kula irányába.

A 2. gépkocsizó dandár zömével Zombort és Kerényt, részeivel pedig Bácsgyula-falvát érje el. Derítsen fel Kula, Újverbász irányába.

A 2. lovasdandár Bajmokon át Topolya, Csantavér területéig nyomuljon előre és derítsen fel Szabadka, illetve Szenttamás irányokba.

Az 1. lovasdandár, mint tartalék Bajmok, Madaras, Bácsalmás területén gyülekezzen”.¹⁸²

/HTM 106 314-79 Az 1. lovasdandár páncéloszászlóaljának 1935 M Ansaldo kisharckocsijai, elől egy 1938 M Toldi A20 könnyűharckocsi/

Az 1. gépkocsizó dandár felderítő járőrei jelentették az utak állapotát és azt, hogy ellenállás nélkül átjutottak az erődökön. A dandárparancsnok értékelve az útviszonyokat, úgy döntött, hogy az 1. és 2. zászlóalj Gara, Regőce, Őrszállás menetvonalon gépjárművekkel, míg a 3. zászlóalj Hercegszántón át gyalog nyomul előre. Mivel összeköttetése nem volt, elhatározását lovas hírvivővel juttatta el a hadtestparancsnokságra. A dandár be sem várva a hírvivő visszaérkezését, 11 órakor megindult. Előnyomulását csak a rossz útviszonyok gátolták. A felderítő zászlóalj 12.30-kor, a gépjárműves csoport 16 és 18 óra között érkezett meg Zomborra. A Ferenc-csatorna hidjai rombolva voltak, azon átkelni nem lehetett. A 2. gépkocsizó zászlóalj elővéd századának sikerült pár csónakot felkutatni és azon átkelni. Az északi partot a dandár többi része biztosította.¹⁸³ A felderítő zászlóalj a csatorna északi partján nyomult előre. Élszázada Topolyától délre beleütközött egy több száz főből álló — éppen visszavonuló — szerb csoportosításba.

¹⁸² Pokorny i. m. 100. o.

¹⁸³ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 55. o.

/HTM 91 018 Az előtérben halott jugoszláv katonák/

Heves harc bontakozott ki közöttük, s az ellenség egyre szervezettebben állt ellen. Ekkor jelent meg a harcterületen Sándor Mihály hadapród két páncélgépkocsijával, akit parancsnoka az útvonalak felderítésére küldött ki. A hadapród észlelve a heves harcot, egyik páncélgépkocsiját visszaküldte jelentéstételre, a másikkal pedig oldalba támadta az ellenséges gyalogságot. Meglepi felbukkanása és a hatásos géppuskatűz igen nagy zavart keltett a szerbek soraiban. Egy részük megfutott, több százan pedig megadták magukat. Sándor Mihály hadapródot ezért a bátor tettéért a Kormányzó a Magyar Nagyezüst Vitézségi Éremmel tüntette ki. (Április 15-én hasonló tettet hajtott végre, amikor is Bácsszöregnél a harcban álló huszároknak nyújtott bátor, öntevékeny segítséget.)¹⁸⁴

A 3. gépkocsizó zászlóalj, amely gyalog kezdte meg menetét, Béreg térségében lépte át az erődövet. Küllődnél rajtaütött egy csetnik csoporton, aminek során 42 foglyot – köztük két tisztet – ejtett foglyul és nagy mennyiségű lőszer, gyalogsági fegyvert, robbanóanyagot és öt löveget zsákmányolt. 15 órakor érte el Bezdánt, ahol újabb ellenséges csoportot számolt fel. Ezt követően kísérletet tett a további előnyomulásra Zombor felé, de az utak járhatatlanok voltak.

¹⁸⁴ Honvédeink az új hadak útján II. Kis emberek – nagy hősök. (Legénységi fegyvertények 1939–43). Kiadja a Vitézi Rend Zrínyi Csoportja. Budapest, 1944. 75–76. o.

A hadtest 10. kerékpáros zászlóalja, amely három nap alatt 180 kilométert tett meg, Garán pihent.¹⁸⁵

/HTM 106 314-84 Kerékpáros zászlóalj pihenőben/

/HTM 106 314-81 1936 M 4 cm-es légvédelmi géppágyú tüzelőállásban/

¹⁸⁵ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 55. o.

A 2. lovasdandár 12-én reggel Madaras, Bácsalmás, Kunbaja, Csikéria területére tolódott el. Végre sikerült a kapcsolatot felvenni a IV. gépvontatású tüzérosztály-parancsnokkal és harccsoportjával, akiket a nap folyamán visszarendeltek csapataikhoz. A dandárparancsnok 14 órakor kapta kézhez a hadtestparancsnok 76. számú hadműveleti intézkedését. A sürgősségre való tekintettel összekötő tisztjei útján elrendelte az azonnal indulást. A dandár írásos parancsát a vezérkari főnök csak 19 órakor adta ki, miután a lovas részek Bajmokat, a többiek pedig Pacsért, illetve Bácskossuthfalvát érték el.¹⁸⁶ A 2. lovasdandár parancsnoka 12-én 14.00-kor kapta kézhez a hadtestparancsnok 76. számú hadműveleti intézkedését. Ennek tartalmát látva, összekötő tisztjei útján, azonnal riadoztatta alárendeltjeit az előrevonáshoz. A dandár menetét Kunbaja, Bajmok, Pacsér, Bácskossuthfalva útvonalon kezdte meg. Az írásos parancsot 19 órakor hirdette ki, amely a következőkre intézkedett:

Az 52/2. lovas dandár I. a. IV.12. számú parancsa:

„a) a páncélszászlóalj még a mai nap folyamán törjön előre Szenttamásra. Ott keljen át a Ferenc csatornán és a településsel szemben foglaljon el hídfőállást. E célból megerősítem fél utászs századdal, egy gépvontatású tüzérosztállyal, fél kerékpáros századdal. A harccsoport IV. 12-én 23,00-kor Topolyán alakul meg.

b) a 15. és a 16. kerékpáros zászlóalj, valamint az utászs század fennmaradó része az IV. gépvontatású tüzérosztály alárendeltségében Topolyára törjön előre és ott éjjelezik.

c) az 1. huszárezred Fenbach-major, Deuts-szálások, Plage-szállások (Kossuthfalva kelet 6 km központtal) területére meneteljen és ott éjjelezik.

d) a 2. huszárezred Bajmokon, Vojnits-szálláson át Csantavért érje el és ott éjjelezik.

e) ½ 2. lovas dandár gépkocsizó utász század és híradó század Topolyára.

f) 2. lovas dandár vonat Kossuthfalvára.

Dandárparancsnokság IV. 12-én 22.00-tól Topolya.”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 54. o.

¹⁸⁷ Pokorny i. m. 107. o.

/HTM 106 314-87 Gépvontatású tüzérség. Német 1937 M 10,5 cm-es tarack Hansa Lloyd közepes tüzérségi vontatóval/

Már ekkor nyilvánvalóvá vált, hogy a dandár a parancsot csak késve tudja végrehajtani. Ez elsősorban a menet nem kellő megszervezésének volt köszönhető. Az utakat nem derítették fel és nem szervezték meg a forgalomszabályzást. Ráadásul a menetoszlopok között nem tartották be a kellő távolságokat. Mindennek az lett a következménye, hogy Bajmok és Bácskossuthfalva között torlódások keletkeztek. A nagy kavardást a csetnikek természetesen kihasználták és módszeres rajtaütéseket hajtottak végre.

A 2. gépkocsizó dandár 12-ére virradó éjjel érkezett be Mélykút, Jánoshalma, Kisszállás területére. A hadtestparancsnok 13 órára magához rendelte a dandárparancsnokot, ahol a következő tartalmú parancsot közölte vele:

„a 2. gépkocsizó dandár zömével Zombort és Kerényt részeivel Bácskossuthfalvát érje el. Összekötetést tart az I. hadtesttel, felderít Újszivác, Kula, Újverbász irányába.”¹⁸⁸

¹⁸⁸ Pokorny i. m. 111. o.

/HTM 93 006 Vörös János vezérkari ezredes, a 2. gépkocsizó dandár parancsnoka (ezen a későbbi képen már vezérőrnagy)/

A dandárparancsnok visszatérve harcálláspontjára, kihirdette parancsát és riadót rendelt el. Az egységek már éppen megkezdték menetüket, amikor újabb parancs érkezett. Ebben az állt, hogy előnyomulási iránya megváltozott és főerőivel nem Zombort, hanem

Szabadkán át Újverbászt, illetve Szenttamást kell elérnie és hídfőt foglalni a Ferencsatornán. Továbbá a 13-ai feladata Újvidék elfoglalása lesz.

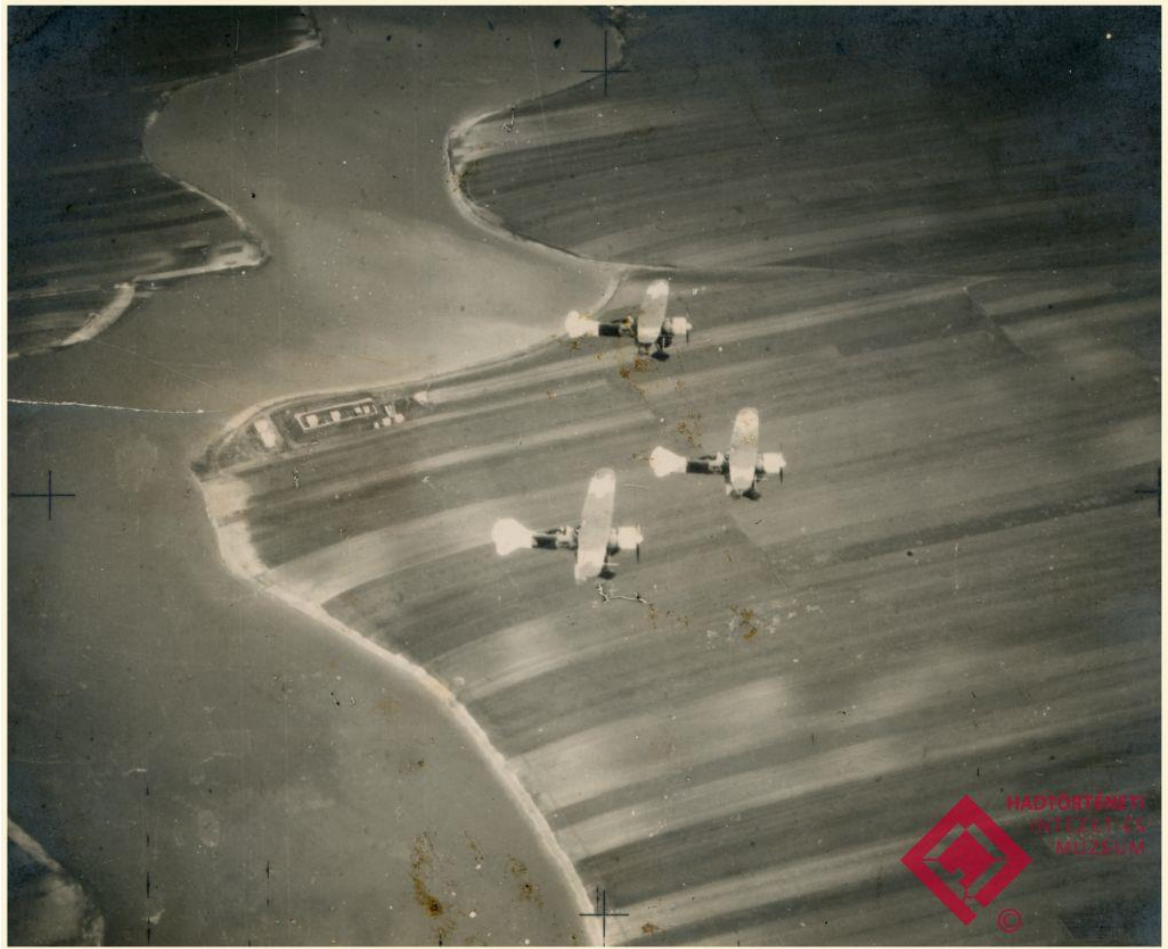

/HTM 61 178 Előre a műszaki akadályok között/

A dandárparancsnok az új feladatnak megfelelően két menetlépcsőt hozott létre. Sándor István alezredes (4. gépkocsizó zászlóaljparancsnok) parancsnoksága alá tartozó erők (a 4. gépkocsizó zászlóalj a 2. felderítő-zászlóalj, a 12. kerékpáros üteg, két légvédelmi félágús szakasz és egy utászszakasz) képezték az első menetlépcsőt és az volt a feladatuk, hogy Szenttamásnál jussanak ki a csatornához, akadályozzák meg a hidak felrobbantását és alakítsanak ki hídfőt.¹⁸⁹ A második menetlépcsőt Benda alezredes csoportja (az 5., 6. gépkocsizó és a 12. kerékpáros zászlóaljak, valamint a 2. gépvontatású tüzérsztyály és két utász szakasz) alkotta. Menetüket az első lépcső mögött kellett folytatniuk Kishegyes, Bajsa, Topolya területére.¹⁹⁰ A Sándor-csoport 15.30-kor kezdte meg menetét, de már Szabadka előtt kénytelen volt megállni. A városba, az út záruk és rombolások miatt csupán egy taligaút vezetett, ami a gépjárművek számára járhatatlan volt. Az oszlop az utászok segítségével öt óra alatt jutott át ezen a négy kilométeres útszakaszon. A dandárparancsnok, hogy elkerülje a torlódást és időt nyerjen, a főerőket képező Benda-csoportot visszafordította és a szegedi kerülőútra irányította. Úgy tűnt, hogy érdemes volt a kerülőt megtenni.

¹⁸⁹ Pokorny i. m. 112. o.

¹⁹⁰ u.o.

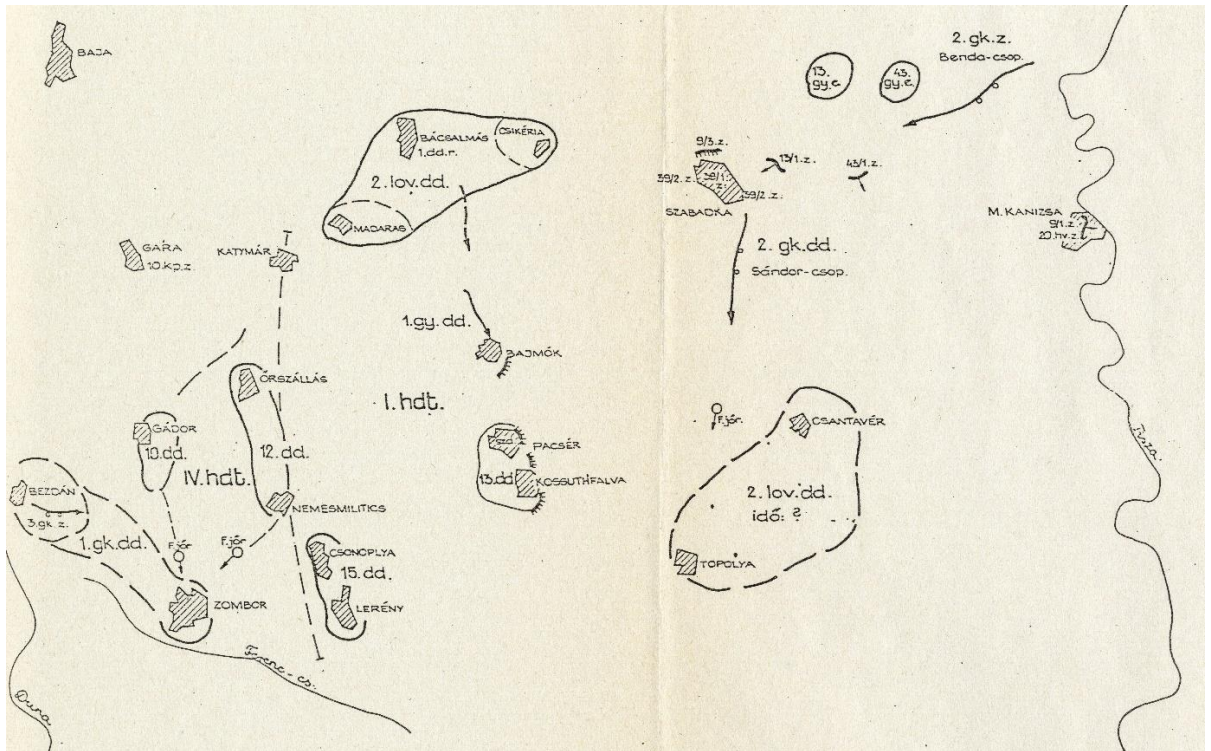

/HTM 80 759 Magyar FIAT CR-42 vadászpilóták a harcterület fölött/

A második menetoszlop igen hamar áthaladt Szegeden és már Szabadka előtt jártak, amikor kiderült, hogy a műút kb. 15 kilométeres szakaszon teljesen rombolva van. Az útjavítás egész éjszaka tartott, de az oszlop alig jutott előre.¹⁹¹ Ez alatt a Sándor-csoport bevonult Szabadkára és felvette a kapcsolatot az ott tartózkodó erőkkel. Itt találtak rá az ejtőernyős századra, amelyet a dandárparancsnok alárendeltségébe vont. Az ejtőernyős századnak eredetileg a szenttamási hidat kellett volna birtokba vennie, de navigációs hiba miatt Szabadkától délre kerültek ledobásra.

¹⁹¹ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 58. o.

A 3. hadsereg helyzete április 12-én 24.00-kor

/Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 50. o./

Az ejtőernyős század miután áttelepült Veszprémbe, felkészült, hogy ledobása után elfoglalja a Ferenc-csatorna Szenttamásnál lévő hídját és a földi részek beérkezéséig megtartsa azt. A bevetés négy szállítógéppel 17 órakor kezdődött volna. A gépeken egyenként 31 fő és a szükséges fegyverzet volt elhelyezve. A vezérgép felszállás közben kigyulladt. Mentésre szinte semmi esély sem volt, a 31 főből csupán nyolcan éltek túl a szerencsétlenséget. Életét veszttette a zászlóalj- és a századparancsnok is.¹⁹² A repülőter parancsnoka leállította a bevetést, de a vezérkar döntése alapján a 3. hadsereg parancsnoka 18 óra 45 perckor újból elrendelte a felszállást. A megmaradt három gép 19 órakor indult el feladata végrehajtására. Szenttamásig azonban nem jutottak el, mert navigációs hiba miatt Szabadka délen (Napfény területén) ugrottak ki. A század személyzetét végül Sándor alezredes gépkocsira ültette és a következő napokban mint gépkocsizó gyalogság vett részt a harcokban.

¹⁹² Horváth–Lengyel i. m. 76. o.

/HTM 5159 Az ejtőernyős század katonái már a Ferenc József-csatornánál/

/HTM 88 346 Felrobbantott híd a Ferenc József-csatornán Kiszács és Újvidék között/

Az őrnaszádezred aknakereső osztaga 12,30 órakor lépte át a határt és a szárazföldi erőkkel együttműködve elfoglalta a robbantáshoz már előkészített zsilipet. Ezzel megakadályozta, hogy a Ferenc-csatornán való átjárást az ellenség lehetetlenné tegye és esetlegesen elárassza a csatorna környékét. Ezt követően felszedték a bezdáni és a kiskőszegi aknazárat, így biztosítva az őrnaszádezred főerőinek előnyomulását Kiskőszegig.¹⁹³

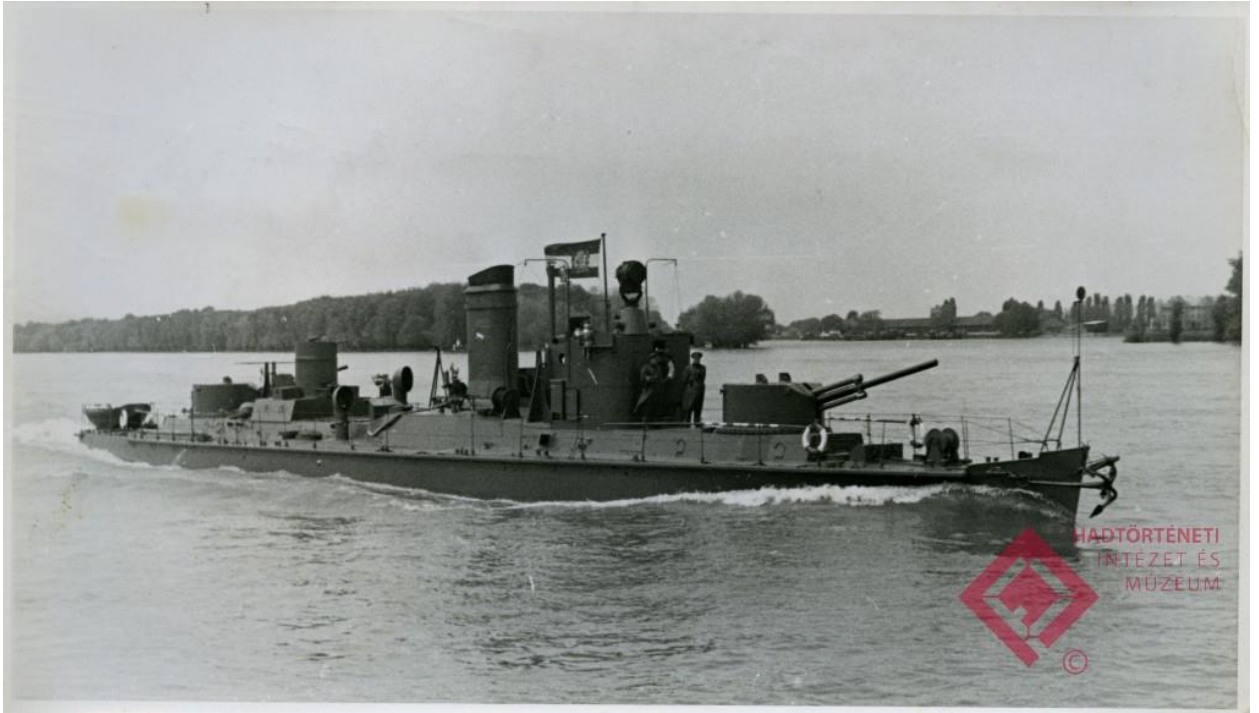

/HTM 34 564 Akcióban az őrnaszádezred I. őrnaszádosztályába beosztott PM-1 páncélos motorcsónak/

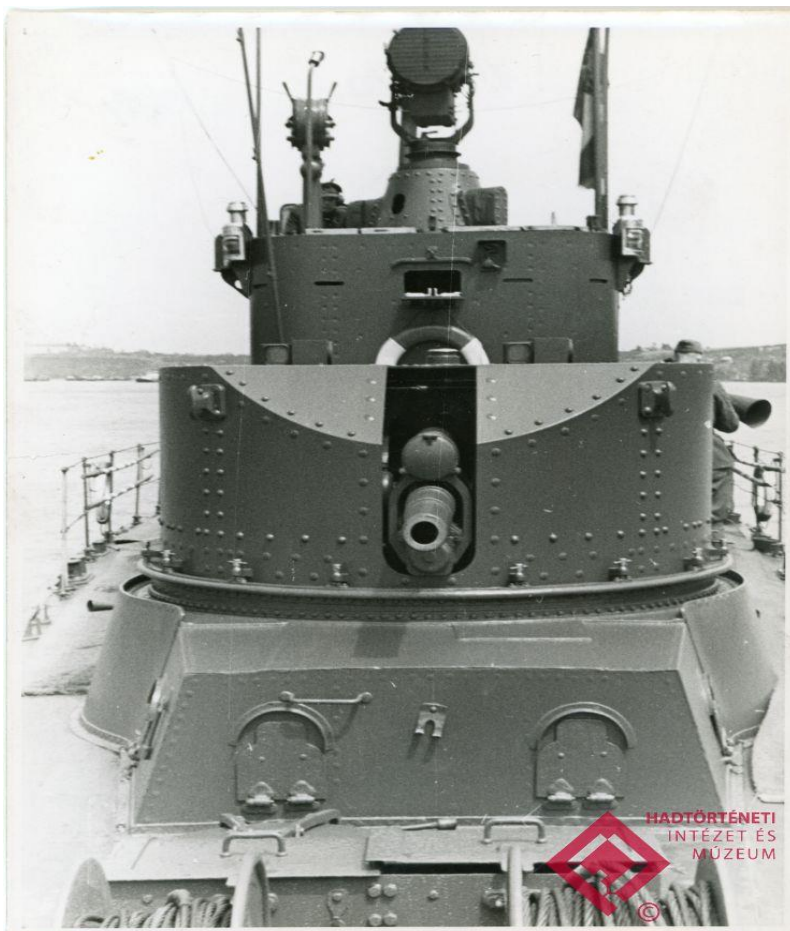
¹⁹³ Horváth–Lengyel i. m. 77. o.

/HTM 30454 A Győr (ex Compó) őrszázad felszerelve Bofors 29 M 8 cm-es légvédelmi ágyúval. Az úszóegységek egy részére 1941 tavaszán árbockosárra hasonló géppuskaállást szereltek fel, mert a Száva magas partjai között a fedélzeti fegyverekből nem tudták elérni a parti célokat/

/HTM A Győr űrnaszád/

/HTM 34 557 Tűzkész a lövegtorony/

8. A Duna–Tisza közén

A fővezérség arra törekedett, hogy 13-án a csapatok ériék el a Duna déli szakaszát és az egyre szaporodó csetnik akciók ellen eredményesen tudjon fellépni. A 3. hadseregnek olyan csoportosításban kellett kiérni a Dunához, hogy amennyiben szükséges gyorsan partot tudjon váltani Újvidéknél, illetve Palánkánál. Gorondi-Novák Elemér tábornok ennek szellemében adta ki utasításait a hadtestek felé.¹⁹⁴

A IV. hadtest 13-án 03.30-kor kapta meg a hadsereg 169/3. számú intézkedését. Ebből a lényegét az idézőjelbe tett rész tartalmazza: „IV. hadtest 12. gyalog dandárjával Bácsordas, Sztapár, Szend, Gombos területére. A hadtest ettől a területtől felderít Palánkára és Bács-Újlakra. 10. gyalog dandárjával Apatin, Bácsszentiván, Zombor területére. A 2. gyalog dandárt éllel Gódonon gyülekeztesse előre. IV. hadtestparancsnokság Zombor”.¹⁹⁵

/HTM 83 400 Heim Géza vezérkari ezredes, a 2. gyalogdandár parancsnoka/

¹⁹⁴ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 56. o.

¹⁹⁵ Pokorny i. m. 138. o.

A hadtestparancsnok a megindulást 10 órára tűzte ki azzal a kikötéssel, hogy a feladatokat még 13-án teljesíteni kell. Ez a parancs csak részben lett teljesítve.

/HTM 106 314-96 Előre I./

/HTM 106 314-152 Előre II. Az úton német 1937 M 10,5 cm-es (Göring) tarack/

Az I. hadtest IV. 13-ára Ószivác, Cservenka, Kula vonalának elérését, a Ferencsatorna északi ágnak birtokbavételét és a gyorshadtest balszárnyának biztosítását kapta feladatul. A hadtestparancsnok 13-án 14.45-kor adta ki intézkedését az aznapi előnyomulásra, a 15. dandárnak Ószivác, Cservenka, Kula, a 13. dandárnak Bajsa, Kishegyes, Bácsfeketehegy, az 1. dandárnak pedig Pacsér, Bácskossuthfalva végcéllal.¹⁹⁶

/HTM 10 28 20 Aggteleky Béla vezérőrnagy az 1. gyalogdandár parancsnoka/

¹⁹⁶ Pokorny i. m. 140. o.

A 15. dandár 14.00-kor indult el új elhelyezési körletébe, ahová 20 és 24 óra között minden nagyobb nehézségek nélkül meg is érkezett. A 13. dandár 14.45-kor kezdte meg menetét, amely korántsem volt olyan zavarmentes, mint a 15. dandaré. Már röviddel az előrevonás megkezdése után főereje Sárípusztánál (Őrszállás külterülete) elakadt. A menetét a járhatatlan utak és a sorozatos csetnik rajtaütések késleltették. Nagy nehezen eljutott Pacsérig, de a rossz menetszervezés és a forgalomszabályozás teljes hiánya miatt torlódások keletkeztek. Itt egymásra futott a 2. lovasdandár vonata,¹⁹⁷ a 13. és az 1. gyalogdandár zöme. A szerbek kihasználva a torlódásokat és a vezetés nagyfokú hiányosságait egész nap módszeres rajtaütéseket hajtottak végre.

/HTM 106 314-121 Csetnikek akcióban/

A magyar parancsnokok közül sokan tehetetlennek bizonyultak ezzel a harcmóddal szemben. Gyakran kellő biztosítás nélkül vonultak be a településekre és nem szervezték meg azok módszeres átkutatását, a kiemelt, illetve veszélyt jelentő építmények azonnali megszállását. Ezért a csapatoknál gyakran egyetlen puskalövéstől is pánik tört ki.

A 13. dandár – és a 2. lovasdandár lemaradt részei – a harcok és a torlódások miatt csak közvetlenül éjjel előtt hagyta el Pacsért. Az 1. dandár viszonylag gyorsan eljutott Pacsérig, de a torlódások miatt a város előtt maga is megállásra kényszerült. A dandárparancsnok egy megerősített zászlóaljzat kerülővel Kossuthfalvára irányított, míg a

¹⁹⁷ Mai szakkifejezéssel logisztikai (ellátó) oszlop.

főerők arra vártak, hogy az előttük lévő csapatok elhagyják a települést. A Pacséron vívott harcokban, az 1. gyalogezred is részt vett. A város északi részén végrehajtott tisztogatások során a szerbek 66 halottat és 200 foglyot vesztek, míg az 1. ezrednek 12 sebesültje és 3 eltűnt katonája volt.¹⁹⁸

/HTM 86 412 1907/31 M 8 mm-es Schwarzlose géppuska nyílt tüzelőállásban/

Az V. hadtestnél a hadtestparancsnok a napiparancsát 03.45-kor adta ki a dandárok számára, amely minél mélyebb déli irányú előretörést írt elő. A 14. gyalogdandár napi célja Csantavér és Nagyfény körzetének birtokbavétele volt. A dandárnál két csoportot hoztak létre az ezredparancsnokságok bázisán. A 9. gyalogezred csoportja (a parancsnokság, a 14. önálló huszárszázad, a 39/II. és a 9/III. gyalogzászlóalj, valamint három tüzérüteget Csantavérre, míg a 39. gyalogezred csoportja (a parancsnokság a közvetlenekkel, a 39/I. és a III. gyalogzászlóalj és két tüzérüteget) pedig Nagyfényre indult. A dandártartalék (a 9/II. gyalogzászlóalj két tüzérüteggel) Szabadkán maradt. A két csoport zöme viszonylag gyorsan – még sötétedés előtt – elérték menetcéljukat, de Nagyfényre, illetve Csantavérre történő bevonulásukat az igen aktív szerb ellenállás késleltette, de gondot okozott a műszaki akadályrendszeren történő átjutás is. A műszakiak egész éjszaka dolgoztak és kiépítették az

¹⁹⁸ Pokorny i. m. 143. o.

átjárókat. A legnagyobb gondot a 3-4 méter mély és 5-6 méter széles harcokosiárok leküzdése jelentette. Végül az akadályrendszeren átjutó első csapatok 14-én reggel érte el Csantavért.¹⁹⁹

A 19. gyalogdandár – amelynek alárendeltjei Szabadka, Horgos és Magyarkanizsa területén voltak szétszóródva – azt a feladatot kapta, hogy összpontosított erőivel Zentáig nyomuljon előre. A dandár előtt a hadtest kerékpáros zászlóalja menetelt, amely Horgoson, Magyarkanizsán, Zentán, Moholon át Óbecséig jutott.

/HTM 106 314-228 Egyre nehezebb az előrejutás. A képen német katonák is láthatók/

Zentára elsőnek a Magyarkanizsai csoportosítás vonult be. A 9/I. gyalogzászlóalj és a 20. határvadász-zászlóalj a település előtt igen erős tüzet kapott. A gyalogzászlóalj harchoz fejlődött, de a csetnikek ellenállását csak a jól összefogott tüzérségi tűzzel tudta megtörni. A település elfoglalása után egy biztosító csoportot küldött ki a Tiszához. Délután folyamán egymás után érkeztek meg a dandár csapatai Zentára. Minden egyes oszlopot tűzzel fogadták a szerbek. Hiába volt az erős biztosítás, a település tüzetes átfésülése, a tüzrajtaütéseket csak

¹⁹⁹ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 64. o.

részben tudták megakadályozni. Ismételten bebizonyosodott, hogy sem a parancsnokok, sem a csapatok nem lettek kellően felkészítve erre a feladatra.²⁰⁰

A csetnik harcmodor igen kellemetlenül érintette a magyar alakulatokat. A felderítőkkal és az elővédekkel általában nem bocsátkoztak harcba, hogy a főerők gyanútlanul sétáljanak be az előre megszervezett és jól összehangolt tűzcsapdájukba. Kíméletlenül kihasználták, ha nem volt kellő a magyarok harcbiztosítása, vagy a menetoszlopok összetorlódtak. Pánikkeltés és megfélemlítés céljából minden be- és kivonuló csoportra tüzet nyitottak. Ezt követően nappal, mint békés polgárok jártak-keltek az utcákon. Sötétedés után a megbeszélte jelre vagy időre elfoglalták rejtett tüzelőállásaikat. A rövid és hatásos tűzcsapások után igyekeztek gyorsan szétszéledni, a nyomokat eltüntetni és a fegyvereket elrejteni. A látszólag rendszertelen támadások mögött – amelyeket mindig eltérő időben és váltakozó helyeken hajtottak végre – igen tudatos szervezőmunka és tevékenység húzódott meg. E harcmodor hatása elsősorban morális téren jelentkezett. Egyetlen idegen katona sem érezhette magát biztonságban a zömében szerbek lakta településekben.

A 19. gyalogdandár állományából két csoport nem érkezett meg Zentára. A 13. gyalogezred szabadkai része az elhúzó harcok és az útvonal-pontosítások miatt Palicsfürdön maradt. A nap folyamán befejezte kirakodását a dandár még hiányzó része. A 13/III. gyalogzászlóaljot Horgosra, a 43/III. gyalogzászlóaljot pedig Magyararkanizsára irányították.²⁰¹

/HTM 93 992 Zsákmányolt jugoszláv lövegek/

²⁰⁰ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 65. o.

²⁰¹ Pokorny i. m. 146–147. o.

/HTM 106 314-213 Jugoszláv hadifoglyok/

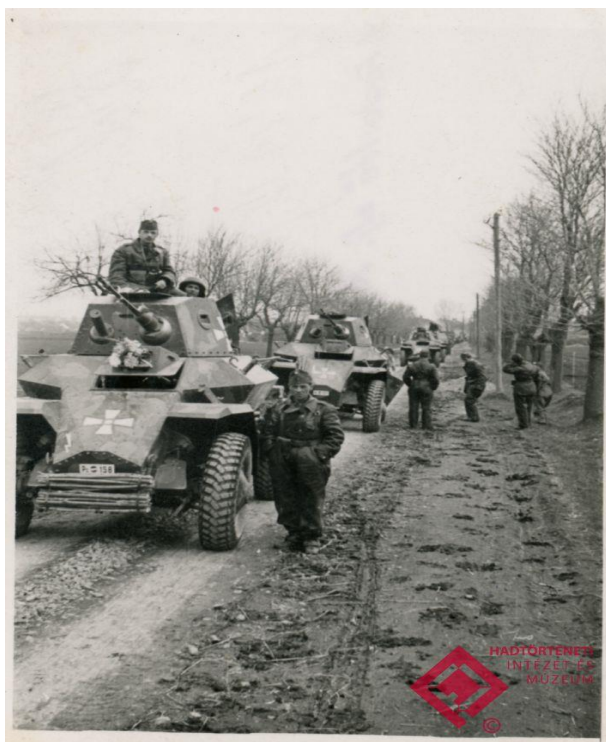
A gyorshadtest 13-ai tevékenységének alapját Gorondi-Novák Elemér és Miklós Béla tábormokok (a hadsereg- és a hadtestparancsnok) 12-én este tartott megbeszélése képezte, mivel a hadsereg vezérkari főnöke az írásos utasítást csak 13-án 19.00-kor juttatta el a hadtestparancsnoksághoz. (A kiadott parancs, a hadsereg napi összefoglaló jelentése és a hadtest tevékenysége között lényegi eltérések találhatók).

A hadtestparancsnok 12-én este 23.45-kor – a megbeszélés alapján – adta ki a másnapra vonatkozó intézkedését. Ennek lényege a következő volt:

„Szándékom 13-án gépkocsizó seregtestekkel a Dunát súllyal Újvidéknél, részekkel Titel, Palánka területén, a lovas dandárokkal pedig a Ferenc-csatornát Topolya, Új-Verbász, Szt. Tamás, Óbecse körletében elérni. Ehhez feladatok: az 1. gépkocsizó dandár zömmel Petrócz, Szépliget, Dunagálos, részekkel Palánka és a Vukovárral szembeni Duna-szakaszt érje el. 2. gépkocsizó dandár Szabadka, Új-Verbászon át Temerin, Káty és az Újvidéktől északra eső területet, részeivel Újvidéket és Titelt vegye kézbe. 2. lovas dandár Szt. Tamás, Kis-Hegyes, Új-Verbász területére nyomuljon elő, részeivel szállja meg Óbecsét. 1. lovas dandár Topolya, Bajsa, Vojnits-szállás és Jakab major területére nyomuljon elő”.²⁰²

²⁰² Pokorny i. m. 129. o.

A gyorshadtest parancsnokságának egész éjjel nem volt összeköttetése a 2. lovas- és a 2. gépkocsizó dandárral. Reggel 7 órakor jött ugyan egy rádióüzenet a 2. gépkocsizó dandártól, de az előző napi keltezésű volt. A 2. lovasdandárról még délelőtt sem tudtak semmit. A kiküldött lovas- és gépkocsi összekötők eredmény nélkül tértek vissza. Mivel a hadtestparancsnok veszélyeztetve látta Újvidék időbeni elfoglalását és a Duna déli szakaszának birtokba vételét, megváltoztatta elhatározását és az 1. gépkocsizó dandárt bízta meg Újvidék elfoglalásával.²⁰³ Délelőtt az 1. gépkocsizó dandár még a korábbi parancs értelmében tevékenykedett. Felderítő zászlóaljja Ószivácon és Kulán biztosított. A hidászok éjszaka a kulai hidat kiválóan megerősítették, így az minden jármű számára használhatóvá vált. A felderítők a déli órákban indultak meg Újvidék felé. A járőrök Petróc térségében egy ellenséges gyalogezredet észleltek, amely Újvidék irányában menetelt. A zászlóalj zöme a páncélgépkocsi-századdal és a megerősítő tüzérséggel Petróc és Dunagálos között oldalba támadta a szerbeket. A meglepetésszerű és gyors rajtaütés teljes sikerrel járt. Az ellenség zöme rövid ellenállás után szétfutott, illetve megadta magát. 30 szerb tiszt és 1000 katona esett fogságba. A felderítő-zászlóalj 16.00-kor elsőnek vonult be Újvidékre.²⁰⁴

/HTM 91 432 Az 1. gépkocsizó dandár felderítő zászlóaljja (1939 M Csaba páncélgépkocsik)/

²⁰³ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 67. o.

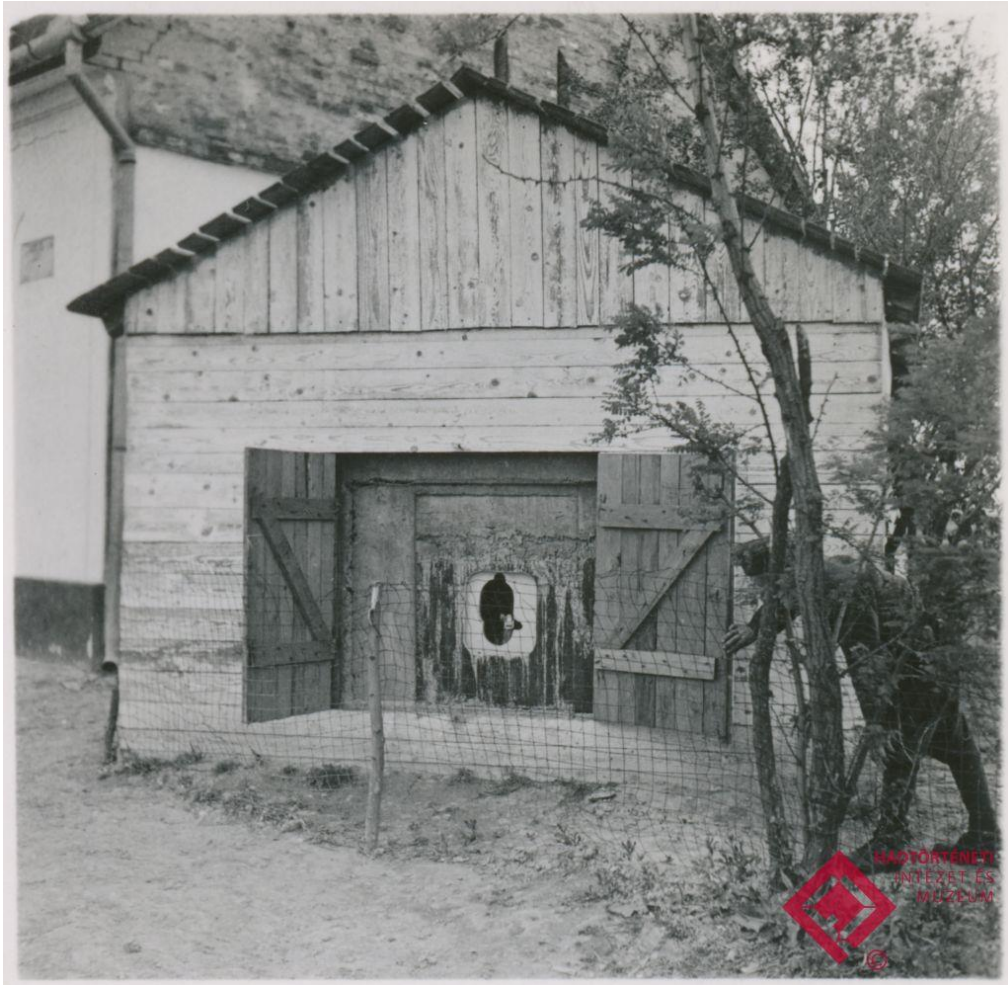
²⁰⁴ Horváth Csaba: A magyar királyi Honvédség felderítő rendszerének elvi és gyakorlati kérdései (1924–1942) Kandidátusi értekezés. Budapest, 1993. 147. o.

/HTM 91 735 Aknarobbanás után/

A dandár zöme Zombor, Kerény, Kula, Keresztúr, Liliomos, Petrőcz, Dunagálos, Újfutakon át menetelt. Előrevonása során említésre méltó esemény nem történt. Újvidéket 19.30-kor érte el, ahol azonnal hozzákezdett a város átfésüléséhez, majd elszállásolt. Egy gépkocsizó századnak parancsot adtak, hogy Titelig menjen előre és kelet felé biztosítson. Ennek végrehajtására azonban csak a következő nap került sor. A dandár gyalogrészei (a 2. gépkocsizó zászlóalj) Zombornál keltek át a Ferenc-csatornán és Bácsszentivánon, Doroszlón át Nemesmiliticsre meneteltek. Itt 19.00-kor gépjárművekre szálltak és Paripás, Pincéd területéig jutottak el.²⁰⁵

²⁰⁵ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 68. o.

/HTM 87 579 Faháznak álcázott vasbeton géppuskaállás/

/HTM 97 584 Vasúti átjárót biztosító vasbeton bunker Kulánál/

A 2. lovasdandár 12/13-án éjjel beérkezett ugyan kijelölt körletébe, de a szenttamási híd felderítését nem tudta bevezetni. A dandárparancsnok Kozocsa ezredes páncéloszászlóalját bízta meg a híd elfoglalásával és a csatornán létesítendő hídfő kialakításával. A feladat végrehajtásához fél utászs századdal, fél kerékpáros századdal és egy tüzérüteggel erősítette meg a zászlóaljat. A csoport 13-án 02.00-kor Topolyán alakult meg, amely azonnal felvette a kapcsolatot a Sándor-csoport elővéd századával. Mivel a kerékpáros részei nem érkeztek be időre, Kozocsa ezredes az elővéd század egy puskás szakaszát vitte magával. A harccsoport alig, hogy megindult, máris csetnik ellenállába ütközött. Rövid tűzharc után az ellenség visszavonult. A felderítő járőrök több 1-15 főből álló visszavonuló csoportot figyeltek meg, amelyek Szenttamás irányába haladtak.²⁰⁶ A páncéloszászlóalj szorosan követve a visszavonulókat, gyorsan behatolt a községbe. A szerbeknek így nem maradt idejük arra, hogy az akadályövnön nyitott átjárókat újra lezárják. Ugyanis az ellenség a

²⁰⁶ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 61. o.

Ferenc-csatorna hídjának biztosítása érdekében igen erős, műszaki zárokkal is ellátott védelmi rendszert épített ki Szenttamás körül. A zászlóalj a községben minden oldalról heves puska és géppuska tüzet kapott. Az erős ellenállást csak közel háromórás harc után – 09.00-re – sikerült megtörni. Ez alatt Szenttamáshoz érkezett Sándor alezredes csoportja is, amely kora reggel indult Nagyfénnyről.²⁰⁷

A 2. gépkocsizó dandár a szenttamási híd elfoglalása után kapta meg a 13-ai feladatát, miután helyreállt az összeköttetés a hadtestparancsnoksággal. A dandárparancsnok ekkor értesült arról, hogy eredeti feladatát az 1. gépkocsizó dandár vette át, neki pedig Kulán át Bácskeresztúr, Torzsa, Úrszentiván, Pincéd körzetébe kell csapatait bevonultatni.²⁰⁸

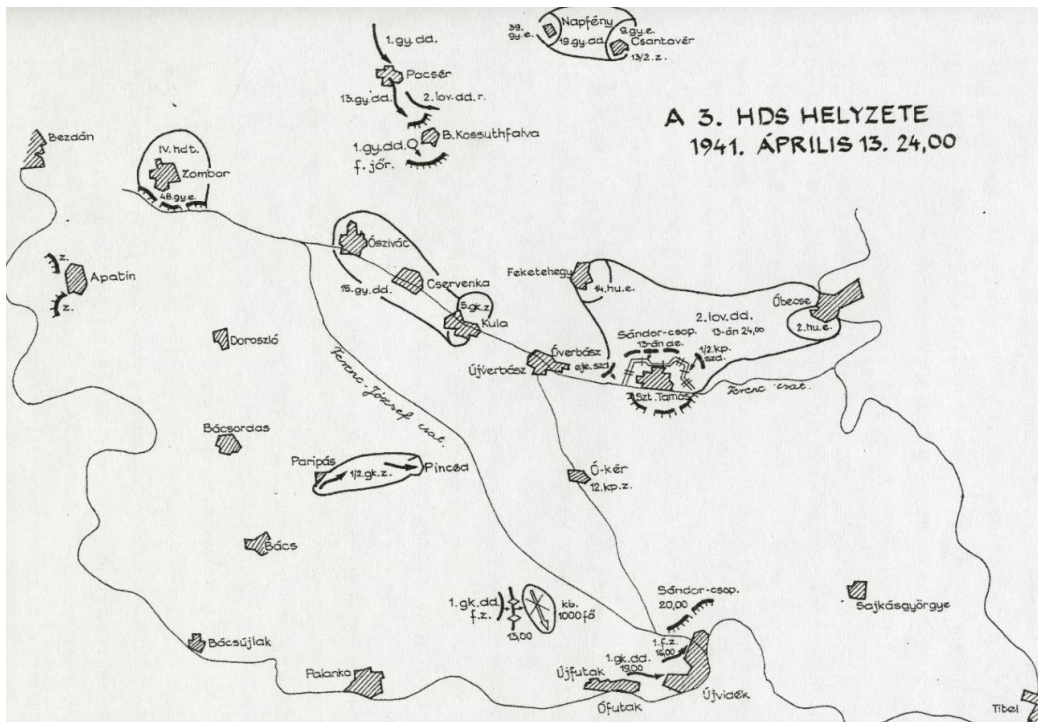
A Sándor-csoport – mint e dandár elővédje – a szenttamási hídfőből indulva késő este érte el Újvidék északi kijáratát, ahol harcszerű körülmények között éjjelezett.

A dandárparancsnokság és az 5. gépkocsizó zászlóalj a torlódások miatt csak Kuláig jutott. A Benda-csoport (5. gépkocsizó zászlóalj) egész nap Szabadka környékén – süllyal Palicsfürdőn – harcban állt a csetnikekkel. Csatlakozott hozzá a 12. kerékpáros-zászlóalj, amellyel együtt késő este érkezett meg a városba. A 2. gépkocsizó dandár így 13-án Szabadka és Újvidék között teljesen szétszóródott.²⁰⁹

²⁰⁷ Részletesen lásd A szenttamási híd c. alfejezetben.

²⁰⁸ Pokorny i. m. 136. o.

²⁰⁹ Horváth–Lengyel i. m. 80. o.

/Lengyel: A 3. magyar királyi hadsereg i. m. 73. o./

8.1 A szenttamási híd

Szenttamás és a szenttamási híd birtokba vétele kiemelt helyen szerepelt a magyar tervekben. Jelentősége már az első pillanattól megkérdőjelezhetetlen volt, hiszen a Ferencsatornán történő gyors átkelés biztosíthatta a bácskai terület gyors elfoglalását. Nem volt véletlen tehát, hogy a hadsereg-parancsnokság terveiben a modern hadviselés minden elemét igyekeztek bevetni a feladat teljesítése érdekében. Tisztában voltak azzal, hogy a híd szerbek általi rombolása napokkal vetheti vissza a jelzett terület elfoglalását. Természetesen ezzel a szerbek is tisztában voltak. Ezért Szenttamást megerősítették, a hidat pedig robbantáshoz készítették elő. Figyelembe kellett venniük a helység előtérben még elhelyezkedő szerb csapatokat, illetve az erődvonalból visszavonuló szerb erők biztonságos kivonásának biztosítását. Ezért a híd a szerb csapatok számára is kiemelten fontos volt, hiszen idő előtti robbantása szerb csapatokat sodorhatott kilátástalan helyzetbe.

Itt ismételtelen meg kell említeni, hogy a csapatok előrevonása, a rombolt szilárd burkolatú utak és az átázott terület miatt, várhatóan komoly akadály elé nézett. A csapatok nem térhettek le az utacról, mert azonnal elsüllyedtek, így többször, az említett utakadályok és rombolások miatt, visszafordulásra kényszerültek, hogy új utat keressenek. Ennek az lett a következménye, hogy a szervezetszerű alakulatok felbomlottak és egyes feladatoknál a

parancsnokok átalárendelt alegységekkel kellett, hogy megoldják a feladataikat. Ez történt az itt vizsgált akciónál is.

Az erődvonalon történő átjutás után két gyorscsoport alakult, amelyek feladata a szenttamási híd mielőbbi elérése és birtokbavétele volt, illetve hídfő kialakítása Szenttamás dél területén.

A 2. gépkocsizó dandár 12-én 16.00-kor kiadott 32. számú intézkedésével alakította meg gyorscsoportját Sándor István alezredes (4. gépkocsizó zászlóaljparancsnok) parancsnoksága alatt. Állományába:

- 4. gépkocsizó zászlóalj,
- 2. felderítő zászlóalj, az 1. kisharcocsi század kivételével,
- 12. kerékpáros üteg,
- két légvédelmi félszakasz, 4 légvédelmi löveggel,
- egy utász szakasz.²¹⁰

Feladata szerint azonnali indulással törjön előre Kisszállás, Tompa, Szabadka, Topolyán át Újverbász, Szenttamás területére. Itt keljen át a csatornán, alakítson ki hídfőt, majd derítsen fel Újvidék irányába.

A 2. lovas dandár 12-én 20.20-kor kiadott 55. számú intézkedésével hozta létre gyors csoportját Kozocsa ezredes parancsnoksága alatt. A páncélos zászlóalj-parancsnok csoportja 12-én 23.00-kor alakult meg Topolyán. A kijelölt állomány 13-án 00.00-kor kezdte meg a begyülekezést az előbbi helységbe. Állományába:

- 2. páncélos zászlóalj,
- fél 2. lovas gépkocsizó utász század,
- 4. gépvontatású könnyű tüzérosztály egy ütege,
- fél kerékpáros század a 15. kerékpáros zászlóaljtól.²¹¹

Feladata volt, hogy a fent említett menetakadályok lemaradt alosztályait mielőbb vonja előre Topolyára és törjön előre Szenttamásra. Ott átkelve a hídon foglaljon hídfőt és azt tartsa.

²¹⁰ Pokorny i. m. XII. számú melléklet 1. o.

²¹¹ Pokorny i. m. XII. számú melléklet 1–2. o

Sándor alezredes csoportjánál már a kezdeti időszakban zavar keletkezett. A jelzett út és időjárási viszonyok miatt a 2. gépkocsi dandár főerőinek Szabadkától vissza kellett fordulni és új útvonalat keresni. Ezért alárendeltsége, az eredeti elgondolással szemben, a 4. gépkocsizó zászlóalj a puskás század nélkül, a 2. felderítő zászlóalj kisharckocsi- és páncélgépkocsi százada, valamint egy légvédelmi gépágyús fél szakasz maradt. Ide csatlakozott még az ejtőernyős század.

A Sándor-csoport felderítő járőre (egy páncélgépkocsi szakasz) és elővédje (a 4. gépkocsizó zászlóalj 1. puskás századja, géppuskás szakasza, egy árkász- és egy páncéltörő ágyús szakasz) ekkor már Topolya-dél területén tartózkodott. A parancsnok és törzse Nagyfény-északon tartózkodott, ahol a többi alárendelt beérkezését várta. Az elővéd többszöri erős ellenállást letörve, 4 halott és 6 sebesült veszteséggel, Akasztófa 117 háromszögelési ponttól délre állt meg, ahol felvette a kapcsolatot a Kozocsa-csoporttal és ahhoz csatlakozott. A jelentések alapján világossá vált, hogy az ellenség lassan visszavonul.²¹²

A Kozocsa-csoport tovább nem várva, 13-án 03.30-kor indult meg Topolyáról az addig beérkezett erőkkkel, a páncélgépkocsi századdal, a 4. gépvontatású tüzérosztállyal, egy légvédelmi gépágyús- és egy gépkocsizó utász szakasszal. A be nem érkezett kerékpárosok pótlására, elővédjének megerősítésére, a Sándor-csoport egy puskás szakasza fölött is átvette a parancsnokságot. Kishegyest ellenállás nélkül érték el és reggel 6 órakor felzárkóztak Szenttamás északi szegélyére.

²¹² Pokorny i. m. XII. számú melléklet 2. o.

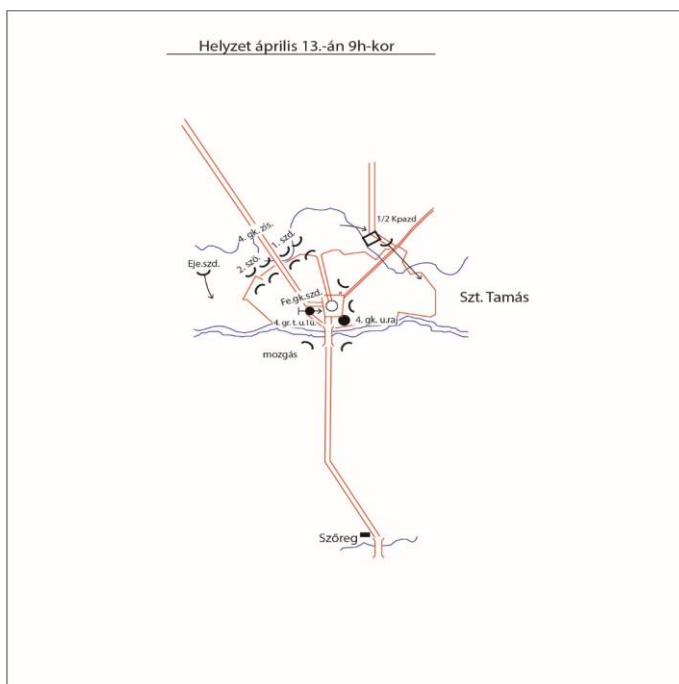

/HTM 108 198 Műszaki akadályok Szenttamás előtt/

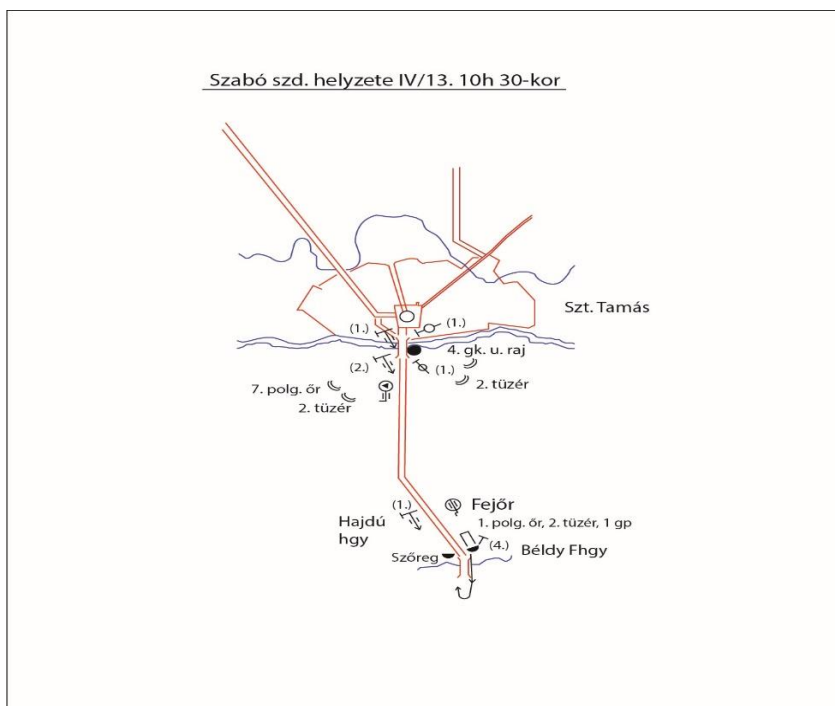
A figyelők jelentették, hogy a szerbek 10-15 fős csoportokban vonulnak vissza a községbe. Ezután a Kozocsa-csoport behatolt a lakott területre. Éle egészen a központig tört előre, ahol a templomtoronyból és a környező házak padlásairól erős géppuska, golyószóró és puskatűzet kapott. Két löveggel és a gépágyús szakasszal tűz alá vette a tornyot és a padlásokat. Ezzel párhuzamosan járőröket indított a környező házak megtisztítására. Csak 9 órára sikerült az ellenséges tűzfészkeket felszámolni és a fegyvereket elhallgattatni.

A Sándor-csoport felderítő járőre és elővédje nem hatolt be a községbe, bevárva parancsnokát figyelést folytatott. Az alezredes 04.00-kor indult meg Nagyfénnyről és 07.00-kor érte el Szenttamás északnyugati kijáratát. A helyzetet a figyelők jelentései alapján a

következő képen értékelte: a Szenttamás körül kiépített erődvonalban ellenséges gyalogság és csetnikek rendezkedtek be védelemre. A két csoportparancsnok egyeztette a feladatokat és ennek eredményeként, mivel a lovasdandár erői a belső területeken harcoltak, a „külső” harc vezetését Sándor alezredes vette át. Rendelkezésre álló erőivel kb. 400 méteres arcvonalon nyugati irányból megkezdte a községbe való lassú betörést. Elővéd páncélosai az útról letérve hamar elakadtak, így tűzzel támogatták a gyalogos erőket. Közben beérkezett a 2. gépkocsizó puskás- és géppuskás százada és páncéltörő ágyús raja, amelyeket harcba vetett az elővéd jobbszárnyán azzal a feladattal, hogy törjenek be a községbe és minél előbb ériék el a hidat. A puskás századot a 2. légvédelmi gépágyús szakasz közvetlen tűzzel támogatta. Az így kialakított jobbszárny és a csatorna közötti hézagban az ejtőernyős századot alkalmazta, azzal a feladattal, hogy akadályozza meg az időközben aktívvá vált ellenséges csatárokat, hogy azok esetleg a puskás század mögé kerüljenek. Feladatuk volt továbbá, hogy a falu nyugati részén próbáljanak átkelni a csatornán és hidat a déli oldalról birtokba venni. Ha ez nem sikerül, akkor a csatorna mellett előre törve minél előbb ériék el a hidat. Hátát egy géppuskás szakasszal és közben a Kozocsa-csoporthoz beérkező 15. kerékpáros zászlóalj fél századával biztosította. 8 óra után a Sándor-csoport erői már elkezdett helység-harcot vívtak a hézagokat jól kihasználó ellenséges erőkkel. Balszárnyának biztosítására, az eddig hátbiztosítást végrehajtó, fél kerékpáros századot rendelte előre. Feladatuk szabták még számukra, hogy Szenttamás keleti részét tisztítsák meg az ellenségtől.

Közben beérkezett a 2. lovasdandár felderítő zászlóaljának kisharckocsi százada. Felettük Sándor alezredes átvette a parancsnokságot és a falu északi részére rendelte őket, hogy szükség esetén akár déli, akár keleti irányba alkalmazhassa őket. Kozocsa ezredes közben légvédelmi gépágyús szakaszát hátra vonta, míg páncélgépkocsi százada (Szabó Gyula százados) és tüzér ütege önálló tevékenységet folytatott az ellenállási gócek ellen. Ez ebben a helyzetben a legjobb megoldás volt, hiszen az alegységek vezetői közvetlen, azonnali döntéseket tudtak hozni a kialakult helyzetekben. 9 órakor, amikor községben elhallgatták a templomtoronyban és a közeli házakban kialakított tűzfészkeket, Szabó százados elhatározta, hogy egy gyors előretöréssel elfoglalja hidat és megakadályozza annak esetleges fölrobbantását. A helyzet pontosítása után előrerendelt egy lövegszakaszt a híd északi oldalához és réslövéssel megsemmisítette a déli oldalon lévő betonfigyelőt, ahol a gyújtózsínórok láthatóan összefutottak. Majd járőrrel és egy utász rajjal vakmerően áthajtott a hídon és elvágatta az összes gyújtózsínórt, és szűk hídfőt foglalt a déli oldalon. Ez alatt az idő alatt a hozzájuk csatlakozó 20-30 polgári őrral 20 szerb katonát és 15 csetniket fogtak el. Az utászok a hídról 14 mázsa robbanóanyagot szereltek le.²¹³

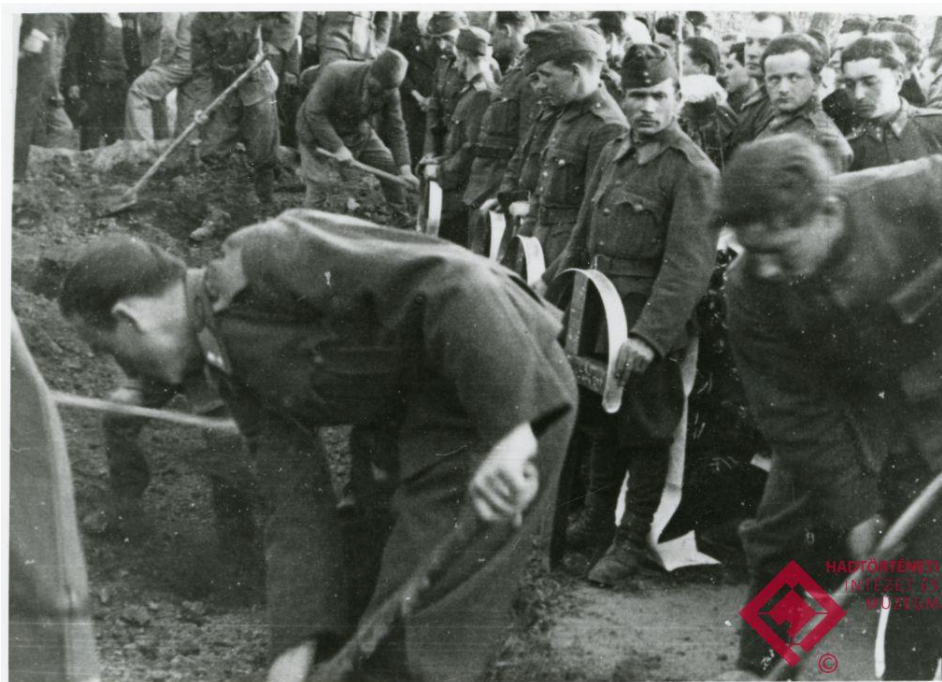
A kialakult helyzetről 10.30-kor küldött jelentést Kozocsa ezredesnek. A jelentést Sándor alezredes is tudomásul vette, majd 11.20-kor a a következő parancsot küldte a századosnak:

²¹³ Pokorny i. m. XII. számú melléklet 4. o.

„A község megtisztítása folyamatban. A jelentett hídfőállásba a 2. puskás század fog beérkezni, addig tartsa a hídfőt. Esetleges jelentéseket a község északi kijáratához várok.”²¹⁴

A parancs 11.30-kor érkezett meg. Szabó közben, a hídfő biztosítása és esetleges kiszélesítése érdekében, Szőreg irányába előre küldte Béldy főhadnagyot egy páncélgépkocsi szakasszal. A főhadnagy Szőreg bejáratánál egy jól kiépített szerb állásba futott, ahol két páncélgépkocsiját azonnal kilőtték. Béldy főhadnagy és legénysége öt tagja elesett, ketten súlyosan megsebesültek.²¹⁵ Sándor alezredes csoportja délig folytatta a község teljes megtisztítását, és közben megerősítette a hídfőt egy puskás szakasszal. Ezután rendezte csapatait és bevezette a további felderítést. Dálnoky Veress Lajos vezérőrnagy, a 2. lovasdandár parancsnoka, 14 órakor érkezett be a községbe.

A szenttamási híd birtokba vételéért indított akció kiemelt katonai jelentőséggel bírt a hadművelet során. Ez volt az egyetlen olyan helyzet, hogy jól kiépített és komoly erővel biztosított védelmet kellett felszámolni. Ez kiegészült a helyséharc minden elemével, továbbá hídfőfoglalással és biztosítással. Jól látható, hogy megfelelő erőteljes vezetéssel és a fegyvernemek, szakcsapatok együttes alkalmazásával, az előzőekben vázolt nehézségek ellenére, sikert teljesíteni a feladatot.

/HTM 87682 vitéz Béldy László főhadnagy és társainak temetése/

²¹⁴ u.o.

²¹⁵ u.o.

9. A siker kifejlesztése

A 3. hadsereg 14-ei fő feladatát a 169/3. hds. IV.12. számú parancsa határozta meg, ami Duna–Tisza közének teljes megszállását határozta meg. Ez a gyakorlatban a még el nem foglalt területek birtokba vételét és a csapatok célirányos átcsoportosításának végrehajtását jelentette. A gyorsadtestnek jutott az a feladata, hogy befejezze az ellenség szétverését, teljes hosszában megszállja a Duna vonalát és szükség esetén átkeljen azon.²¹⁶

Az 1. gépkocsizó dandárnak süllyal Újvidéket, részeivel Titelt és Újfutakot, a 2. gépkocsizó dandárnak a 13-ára meghatározott körletet, részeivel Palánkát és környékét kellett megszállni. Az 1. lovasdandárt Bajmokon és Topolyán gyülekeztették, míg a 2. lovasdandár állva maradt.

/HTM 2016.5.25.106/DFK Vattay Antal vezérkari ezredes, az 1. lovasdandár parancsnoka (a képen már vezérőrnagy) német tisztekkel/

Az 1. gépkocsizó dandár zöme már 13-án beérkezett Újvidékre, ahol egész este nyugalom volt. Éjfél után azonban a szerbek 20-30 perces időközökkel a város minden részében tűzrajtaütéseket hajtottak végre a magyar járőrökön és a szabadban éjjelező

²¹⁶ Pokorny i. m. 151. o.

csapatrészekben. A lövöldözés csak pirkadatkor kezdett elcsendesedni.²¹⁷ A dandárparancsnok Titel elfoglalására a megerősített 3. gépkocsizó zászlóaljat (egy század nélkül) küldte ki. A titeli csoporthoz csatlakozott Sándor alezredes egy megerősített százada is. A két kötelék Temerin és Sajkásgyörgye között rajtaütött egy szerb ezreden. A határozott és gyors akció következtében rengeteg hadianyagot zsákmányoltak és közel 2000 főt ejtettek fogságba.

/HTM 34 190 Major Jenő vezérőrnagy, az 1. gépkocsizó dandár parancsnoka értékeli a helyzetet/

A 2. gépkocsizó zászlóalj 13-án Hódság, Paripás területén maradt vissza. 14-én 06.00-kor indított menetét Úrszentivánon és Dunagáloson át folytatta. A zászlóalj miután a IV. kerékpáros zászlóaljat Újfutakon hagyta, 16.00-kor Újvidékre érkezett, s megkezdte a repülőter környékének átfésülését.²¹⁸

A 2. gépkocsizó dandár – Sándor alezredes Titelre küldött százada kivételével – a nap folyamán begyülekezett kijelölt körletébe.

Április 14-én a reggeli órákban került kiadásra a hadsereg 243/3. számú intézkedése, amely kilátásba helyezte a gyorshadtest kivonásának és a németeknek történő

²¹⁷ Horváth–Lengyel i. m. 84. o.

²¹⁸ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 63. o.

alárendelésének valószínűségét. A hadtest 14-én lényegében már ennek az intézkedésnek a figyelembevételével alakította ki csoportosítását.²¹⁹ Közben a IV. hadtest sávjában, különösen Zomborban újra és újra fellángoltak a harcok. Szinte állandósultak a szerbek rajtaütései, az orvlövészek kegyetlenkedései. A hadtestparancsnok a rend helyreállítása érdekében elrendelte a zombori polgármester eligazítását, polgári őrség megszervezését, hirdetések kifüggesztését, valamint elrettentő példaként több elfogott fegyveres kivégzését. A hadtest 14-re a rend helyreállításán túl azt a feladatot kapta, hogy Bácsalmás és Újpalánka között biztosítsa a Dunát, egy különítményt pedig küldjön ki Bácsra. A hadseregparancsnok közölte azt is, hogy a IV. gépvontatású tüzérosztály a gyorshadtesttel együtt kivonásra fog kerülni.²²⁰

A 10. gyalogdandár a neki alárendelt 18. gyalogezreddel Zomborban maradt és a rend helyreállításán fáradozott. A 12. gyalogdandár lett kijelölve a meghatározott Duna-szakasz biztosítására. Ehhez Sztrapár, Gombos, Szond, Bácsbordas területére kellett átcsoportosítani főerőit. A dandár ezt a körzetet az egyre fokozódó ellenállás miatt csak 15-én tudta elfoglalni. Április 14-én a zöm csupán Sztrapár, Szond területét érte el. A dandárparancsnok sötétedéskor leállította a zászlóaljok menetét, mert ilyenkor a rajtaütések mindig kiújultak.

Az I. hadtest zöme április 14-én állva maradt, csak a 13. dandárnál voltak kisebb mozgások. A hadtestparancsnok a nap folyamán rendszabályokat fogantatosított a menetekre és a harcokra vonatkozóan. Kifogásolta, hogy a csapatmozgások szervezetlenek, és hiányzik a kellő forgalomszabályozás. „Az utakon a 3-as, 4-es oszlopok egymásba rohannak, szembe mennek egymással, végtelen torlódások keletkeznek, miközben a parancsnokok mindezt tehetetlenül nézik.” Mindezekre való tekintettel elrendelte a menetfegyelem szigorú betartását, a forgalomszabályozás feszes megszervezését, a városokba történő bemenetel előtti alapos felderítést, az utak szabadon hagyását, valamint a városokon és a településeken kívüli éjjelezést.²²¹

Az őrnaszád ezred az elkövetkezendő napokban tovább folytatta az előnyomulást. A „Sopron” őrnaszád Újvidéknél bekapcsolódott a város környékén kibontakozott harcokba. Géppuskás rajaival hatásosan támogatta a gyorshadtest csapatainak harcát és megakadályozta, hogy az ellenség partot tudjon váltani. Ezt követően kivált az ezred kötelékéből és aknakereső osztagával mint elővéd folytatta tevékenységét. Estére elérte Szalánkemént, ahol aknazár állta

²¹⁹ Pokorny i. m. 157. o.

²²⁰ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 75. o.

²²¹ Horváth–Lengyel i. m. 86. o.

útját. A zár felszámolása és a pihenő 15-én délig tartott. Ekkor az elővéd újból megindult és délután befutott Belgrádba. Ezáltal lehetővé vált, hogy a Belgrádban rekedt magyar nagykövetséggel helyreálljon az összeköttetés. A főerők 16-áig megtisztították a Dunát, így az hajózhatóvá vált, majd a „Győr”, a „Szeged” és a „Debrecen” is megérkezett a jugoszláv fővárosba. A tiszai folyamzár-zászlóalj 16-án Zentáig ment előre.²²²

Jelentősebb harcokra csak a 15. dandárnál került sor Kulán. Reggel 03-tól a templom tornyából, a magasabb épületek tetejéről igen erős tűz feküdt a településben tartózkodó magyar katonákon. A dandár a nap folyamán átkutatta Kula, Cservenka, Újszivác környékét és 150 foglyot ejtett.²²³ Kisebb harcok voltak még Pacséron, ahol az 1. dandár alakulatai tartózkodtak. A nagyfokú ellenségeskedés megtörése érdekében – a hadseregparancsnok utasításának megfelelően – Pacséron 4 fő fegyverest felakasztottak, 24-et agyonlőttek, 8 polgári egyént pedig felkoncoltak.²²⁴

Az I. hadtesthez dél körül érkezett meg az a parancs, amely szerint a 13. és 15. dandár kilép alárendeltségéből és visszakerül az V. hadtesthez. A 2., a 14. és a 19. dandárok pedig 15-én 14.00-tól az I. hadtest alárendeltségébe kerülnek.

Az V. hadtest alakulatainak zöme április 14-én pihent, míg egyes részei terület-átfésüléseket hajtottak végre. Minden erőfeszítés és kemény fellépés ellenére Szabadkán nem volt nyugodt a helyzet. 14.00-kor a szerb fegyveresek újból a városházát támadták, annak ellenére, hogy a főteret már halottak egész sora borította. Mivel a honvédség alakulatai képtelenek voltak rendet teremteni, a szerbek ellenállását megtörni, a városba vezényeltek 380 rendőrt és 650 csendőrt.²²⁵

²²² u.o.

²²³ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 64. o.

²²⁴ u.o.

²²⁵ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 77. o.

/HTM 65 903 Csendőr szakasz/

A magyar gyorsan mozgó alakulatok német alárendeltségbe történő utalása már április 12-én felvetődött. Jodl tábornok arra kérte Kurt Himer vezérőrnagyot, a német összekötő törzs parancsnokát, hogy puhatolja ki a magyaroknál, hajlandóak-e egy rövid időre a gyorshadtestet a német 1. páncéloscsoport alárendeltségében alkalmazni Szarajevó térségében. A német kérést a vezérkar hajlandó volt teljesíteni, de azt kérte, hogy az ügyet tereljék politikai útra. Himer megígérte, hogy ebben a kérdésben személyesen a Führer fog lépni, amit Hitler Horthyhoz címzett közvetlen üzenete erősített meg:

„Főméltóságú Uram! Sietve szeretném Főméltóságod hozzájárulását kérni az alábbiakhoz:

1. A magyar hadsereg zöme — mivel a Szerbia elleni további hadművelethez már nincs rá szükség — megállítandó a Dráva–Duna általános vonalon.
2. Az 1. és 2. gépkocsizó dandárokból álló gyorshadtest vegyen továbbra is részt a német motorizált egységek hadműveleteiben, a német hadsereg kötelékében.

A jugoszláv állam teljes összeomlása talán már a mai napon befejezett ténynek tekinthető. Úgy gondolom, ez mindannyiunk számára a legjobb húsvéti ajándék...”

A Minisztertanácsban éles vita alakult ki az ügy kapcsán. A miniszterelnök a kérelem kapcsolatban kifejtette aggodalmait. „Katonáim akciója nem a szerb nép ellen irányul, amellyel békében akarok élni.”²²⁶

Horthy elismerte ugyan az aggályok jogosságát, még sem merte Hitler kérését visszautasítani. Időhúzási céllal megint közbülső megoldást kerestek. Arra hivatkoztak, hogy a Duna-hidak le vannak rombolva, így ott az átkelés lehetetlen. A kivonás csak kerülővel lehetséges. Horthy nyilván arra számított, hogy ez a pár nap nyereség elegendő lesz Jugoszlávia teljes összeomlásához, így nem lesz szükség a gyorshadtest alkalmazására. Április 13-án a vezérkar végül is megkapta az engedélyt a kormányzótól a gyorshadtest kivonására.²²⁷

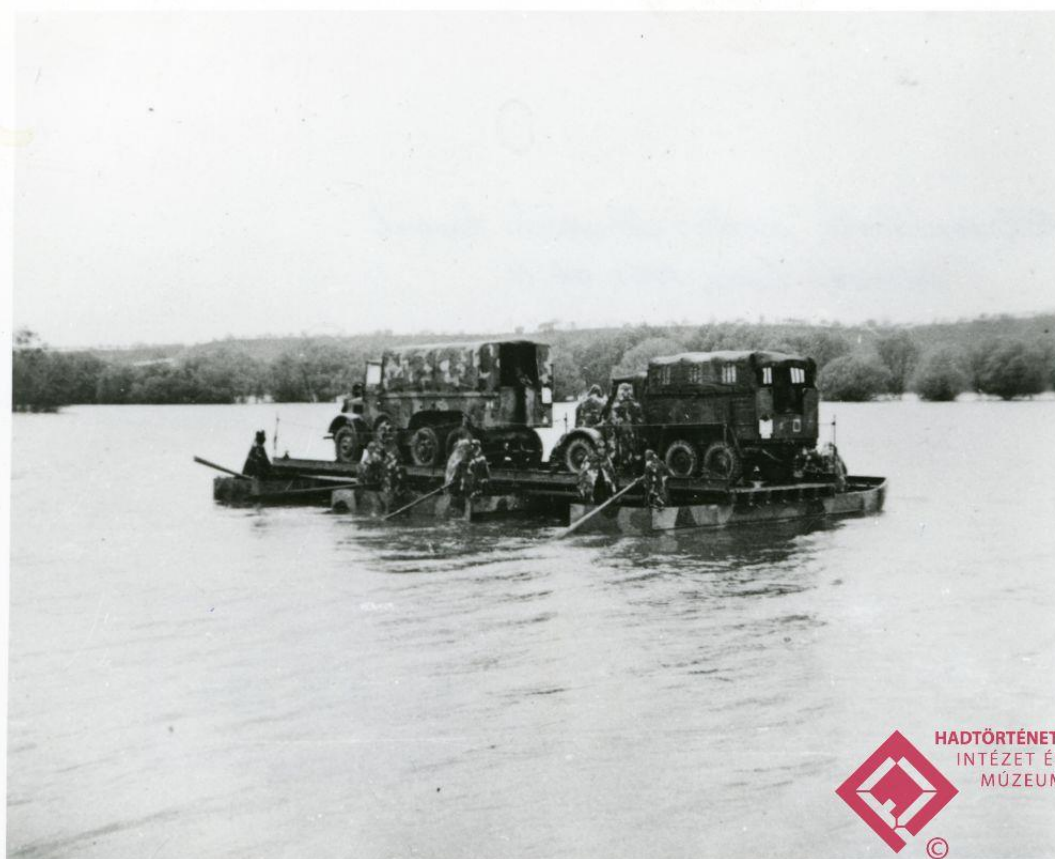
A hadseregparancsnok április 14-én 02,45-kor adta ki az erre vonatkozó intézkedést. Miklós tábornok azonban csak késő este szerzett tudomást a parancs létezéséről. Az történt ugyanis, hogy hiába keresték a hadtestparancsnokot, senki sem tudta hol tartózkodik!?

A 243/3. hds. I.-a 1941. IV. 13. számú intézkedés alapján német alárendeltségbe került a gyorshadtest parancsnoksága, az 1. és 2. gépkocsizó dandár (a kerékpáros zászlóaljak kivételével), a hadtestközvetlen tüzér, légvédelmi tüzér, műszaki, híradó, valamint a vonat gépkocsizó részek.²²⁸

²²⁶ Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 65. o.; Horthy-Magyarország részvétele i. m. 18. számú irat 50–53. o.

²²⁷ Részletesen lásd: Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon 1938–1945. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 211–214. o.

²²⁸ Pokorny i. m. 160–163. o.

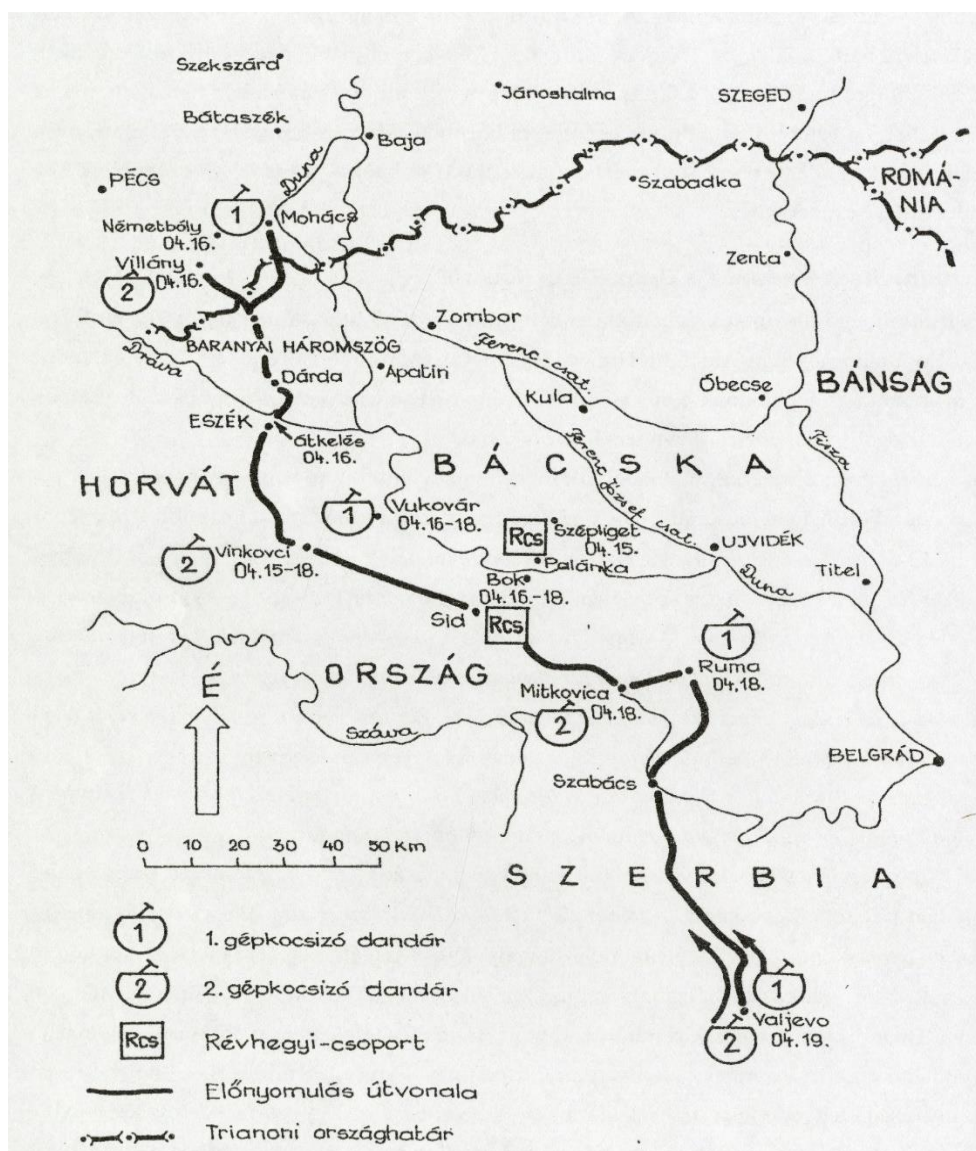

/HTM 89 177 Folyamátkelés ponton áthajózási taggal. A képen az alárendelésre nem került 12. kerékpáros zászlóalj géppuskás századának Botond típusú raj gépkocsija és Krupp típusú félraj-gépkocsiját szállítják./

Miklós Béla vezérőrnagy és vezérkari főnöke, Zsedényi Zoltán vezérkari ezredes április 16-án este Belgrádba utaztak és jelentkeztek Kleist vezérezredesnél, a páncéloscsoport parancsnokánál. Az ő parancsa értelmében a gyorshadtestnek a 8. német páncélososztályt kellett leváltani Szabács, Valjevo térségében. A gépkocsizó dandárok 18-án reggel kezdték meg menetüket, de a Száván hidak hiányában csak 19-én reggel tudtak átkelni, illetve kijelölt körletükbe beérkezni. Ekkor érkezett meg Kleist vezérezredes parancsa, miszerint a jugoszláv hadsereg kapitulációja miatt az előnyomulást meg kell állítani.²²⁹ Ezen idő alatt a kerékpáros és a harcokocsizó csoport Révhegyi Ferenc ezredes parancsnoksága alatt április 16-án Ópalánkánál átkelt a Dunán és Vukováron keresztül felvette a kapcsolatot a gyorshadtest gépkocsizó dandáraival. A támadás leállítását után a gyorshadtest csapatai május 6-ig Eszék, Vinkovci, Vukovár térségét és az eszéki hidat biztosították.

²²⁹ Századok 1965/6. szám Kun i. m. 1235. o.

A Gyorshadtest menete :

/Lengyel: A Magyar Királyi i. m. 66. o./

A magyar 3. hadsereg már április 21-én megkezdte csapatai fokozatos kivonását a Duna–Tisza közéről. Április 21-én az I. hadtest, 25-én pedig a IV. hadtest csapatai indultak haza vasúti szállítással.²³⁰

Szeptember végéig Gorondi-Novák Elemér altábornagy parancsnoksága alatt a következő csapatok maradtak vissza a Délvidéken:

V. hadtestparancsnokság: Silley Antal altábornagy, Újverbász

12. gyalogdandár: Török Kálmán vezérőrnagy, Zombor

²³⁰ Lengyel: A 3. Magyar Királyi i. m. 79–80. o.

13. gyalogdandár: Platthy Pál vezérőrnagy, Óbecse
14. gyalogdandár: gróf Stomm Marcell vezérőrnagy, Szabadka
15. gyalogdandár: Lemberkovits Alajos vezérőrnagy, Bács
2. lovasdandár: dálnoki Veress Lajos vezérőrnagy, Újvidék²³¹

Ez idő alatt az elfoglalt területen katonai közigazgatást vezettek be két központtal. Szabadkán Rittó Dezső vezérőrnagy, Újvidéken pedig Novákovits Béla vezérőrnagy²³² látta el a vezetői teendőket. A fővezérség szeptember 15-én elrendelte a még Bácskában állomásozó csapatok hazaszállítását, ami a hónap végére meg is történt.²³³

10. Csetnik támadások a honvéd alakulatok ellen

A déli területekre bevonult csapatokat szinte azonnal szervezett támadások érték. A 36. gyalogezred parancsnoka például április 14-én jelentette, hogy az éjszaka folyamán is erőteljes lövöldözés volt a környéken. A járőrök több polgári személyt is elfogtak és bekísértek az ezredparancsnokságra. Ezekről névjegyzéket vettek fel, illetve külön jegyzékbe foglalták a tőlük elkobzott fegyvereket. Akit éjszaka az utcákon elfogtak, kivétel nélkül őrizetbe került. Jelentette továbbá, hogy a parancsnokságon 14 fő jugoszláv katonaszökevényt is őriznek, aki német, illetve magyar nemzetiségűek és otthonukba szeretnének visszatérni. Erre külön intézkedést kért, mert őrizetük jelentős mértékben megterheli az állományt, továbbá élelmezésükre nincs plusz norma megállapítva. Az éjszakai lövöldözés kivizsgálás alatt áll, azt rövidesen felterjeszti a 10. dandárparancsnokság részére Zomborba.²³⁴

A kialakult helyzetnek megfelelően azonnali intézkedésekre volt szükség a honvédség elleni akciók megakadályozására.

²³¹ Horváth–Lengyel i. m. 90. o.

²³² 1941. április 17. és augusztus 16. között a katonai közigazgatás parancsnoka Újvidéken. 1941. június 4-től címzetes altábornagy.

²³³ Horváth–Lengyel i. m. 90. o.

²³⁴ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár I.b. 36. gyalogezred parancsnokság 41.IV.14. szám 19. Éjszakai lövöldözés. 53. doboz

Az ellenséges érzületű egyénekről a dandárok I.b. (elhárító és hírszerző) tisztjei folyamatosan gyűjtötték és terjesztették fel az új információkat. A 10. dandár I. b. tisztje április 18-án a következő jelentést terjesztette fel a IV. hadtest I.b. osztályára:

„A fegyverkutató alkalmával tartott házkutatásnál Lázics nevű egyénnél talált /:Krekova utca 16. szám alatt:/ csetnikekről készített csoportképet mellékelten felterjesztem.

A csatolt fényképen lévő egyének Kuntscher Emereich úr /:lakik Fő utca 11. szám alatt:/ szerint a következők:

- 1./ Maxim Golub paplankészítő
- 2./ Zurkovics Milán korcsmáros
- 3./ Rausky Milán rendőrzetű
- 4./ Markovics Milovan pénzügyi szolga /:?:/
- 5./ Rakocsevics szolga

6./ Lázics Koszta a rendőrség útlevelel osztályán volt alkalmazott. Ennek a házában találták a csatolt fényképet. A házkutatás alkalmával nem volt otthon található, állítólag katonai szolgálatra vonult be a jugoszláv hadseregbe.

7./ Brankov Stavan árus Sivacki út /:?:/

8./ Karalics Koszta

9./ Héger György „Száva” kézbesítője, volt rendőr /:állítólag a hadisegély pénztárnál sikkasztott, csetnik pénztáros volt:/ Bemondás szerint jelenleg is a Városházán van /:nincs ellenőrizve az utolsó adat:/.

10./ Zombori lakos neve ismeretlen..

11./ Sztojcsits Petár újságkihordó /:állítólag elesett tűzharcban:/

12./ Gyuritz Jócza nyugállományú rendőr /:állítólag agyonlőtték:/

Melléklet: 1 darab fénykép

Kapják: IV. hadtest parancsnokságnak felterjesztve”²³⁵

²³⁵ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandárparancsnokság I.b. 41.IV.18. szám 18. Csetnikekről készített fénykép felterjesztése. 53. doboz

/HTM 106 314-188 Begyűjtött fegyverzeti anyag/

Folyamatosak voltak a lakossági bejelentések is. Ezek nem csak a magyar nemzetiségű lakosoktól származtak. Idjuski D. Radivoj gimnáziumi pedellus például április 15-én tett terhelő bejelentést Nasztasics Stoján gimnáziumi iskolaszolga ellen.

9./10. dd. I. b. 41. IV. 15. szám
hadtestparancsnokságnak

IV.

Zombor

„Csetnik-gyanúsról jelentés

Jelentem, hogy Nasztasics Stoján gimnáziumi iskolaszolga ellen a lakosságtól vett értesülés alapján csetnik gyanú merült fel.

Idjuski D. Radivoj gimnáziumi pedellus előadása szerint Nasztasics Stoján IV. 12-én tért vissza a szerb arcvonalról. Vasárnap délután lakásáról ismeretlen helyre távozott és csak családját hagyta vissza. A gimnázium kulcsait (pince, padlás és a tanterem kulcsainak nagy részét) magával vitte. Idjuski D. Radivojné előadta, hogy Nasztasics felesége vasárnap beszélgetés közben azt említette, hogy ő nem fél, de a csata most kezdődik. Idjuski D. Radivoj előadása szerint az egyik tanteremben fegyvereket és lőszert találtak az iskolába elszállásolt

katonák. Ezekről a fegyverekről a 10. dd. pság-nak nincs tudomása, mert a gymnázium körletét először a 12. dd. pság foglalta el és az szedte össze a fegyvereket. A gymnázium ny-i tüzfala mellett ásott gödörnyomok állítólag szintén Nasztasics Stoján iskolaszolgától erednek.

Nasztasics Stoján-nal felvett jegyzőkönyvet mellékelten felterjesztem.

Idjuski D. Radivoj gymnáziumi pedellus feleségével együtt a gymnáziumban lévő lakásukon tartózkodik, eddig gyanúra nem adtak okot, megfigyelés alatt állanak.”

Melléklet: 1 drb. jegyzőkönyv

A dd. pk. helyett

.....
dd. vkf.²³⁶

A IV. hadtest I.b. osztálya viszont a vkf. 2. osztály 42.893/el.n.2.vkf D.1941.számú rendelete alapján folyamatosan tájékoztatta az alárendeltek a területükön található vagy feltételezett megbízhatatlan egyénekről. A listák községenként lebontva tartalmazták a neveket. Az április 19-én küldött kimutatást például Futó József vk. (vezérkari) ezredes hadtest vezérkari főnök a 10., 12. dandárnak, az 1. lovasdandárnak, a zombori csendőr szárnynak, a Zombori rendőrkapitánynak és a Zombori katonai közigazgatás vezetőjének küldte meg.²³⁷

A területek megszállása után a szerb szabadcsapatok tevékenysége folyamatosan felerősödött. Ennek ellensúlyozására a hadtestek b. osztályai folyamatosan tájékoztatták a dandárokat. Felhívták a figyelmet a várható akciókra és utasításokat adtak a veszélyeztetett területek átfésülésére. A IV. hadtest b. osztálya által kiadott utasítás például kiemelte, hogy a trianoni területváltozások eredményeként a magyar és német lakta területekre betelepített szerb lakosság folyamatosan terrorizálta az ott lakókat. Erőszakosságtól sem riadtak vissza, földjeiket ingyen kapták meg, azért adót nem fizettek, ellentétben az „öslakosokkal”, és emellett még más kedvezményeket is kaptak. Mivel retorziótól nem kellett tartaniuk, nem riadtak vissza a legszélsőségesebb eszközöktől sem, hogy az ott lakókat megfélemlítsék és kihasználják. A magyar csapatok bevonulása után ez a helyzet alapjaiban megváltozott. Néhány nap elteltével azonban „ők veszélyeztetve látják jogtalanul szerzett vagyonukat, így semmi veszteni valójuk nem lévén, bosszúból folytatják a kilátástalan harcot, orvul, lesből

²³⁶ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandárparancsnokság I.b. 41. IV. 15. szám. Csetnik gyanús jelentés. 53. doboz

²³⁷ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár I.b. 38./IV. hadtest 41.IV.19. szám 24. Visszacsatolt területek gyanús egyénjeinek névjegyzéke. 53. doboz

támadnak és minden eszköz jó nekik arra, hogy tehetetlen dühüket levezessék. Búvóhelyeik tanyák, erdőparcellák, hol szétszórta megbújnak, de egye vállalkozásokra összeverődnek, majd ismét szétszóródnak búvóhelyeikre. Sokan magyarul beszélnek és magyarnak vagy horvátnak vallják magukat, ilyen területek, melyek közelében gyakran fordulnak elő orvtámadások, a legalaposabban megtisztítandók a menekülés útjának elvágása céljából, a megtisztításra kerülő területet körül kell fogni, mely a karhatalom dolga, osszanak be csendőröket /:cső. nyomozókat:/ oly települések lakói, kiknél fegyvereket, lőszert, robbanóanyagot találnak annak ellenére, hogy a beszolgáltatását elrendelték, fogjuk el, akik fegyverrel állanak ellent, azok azonnal a helyszínen felkoncolandók, viszont ha az említett foglyok menekülést kísérelnek meg, fegyverhasználat helyén való, csak egész és erélyes intézkedésekkel lehet gátat vetni ezen szabadcsapatok és felelőtlen, fanatikus szerb elemek garázdálkodásának.”²³⁸

A rendelet intézkedett az elfogottak gyűjtéséről, jegyzőkönyv felvételéről és későbbi priorálásáról is. Külön felhívta a figyelmet a városok és falvak átfésülésének fontosságára. Itt szükséges az illetékes központi szervek bevonása és a magyar lakosságból minél hamarabb ki kell építeni egy olyan b. (besúgó) hálózatot, amely jelzi a területekre visszatérő csetnikeket, jugoszláv hadseregben szolgált katonákat, megbízhatatlan, ellenséges elemek felkutatását. Segíti a hatóságokat rejtett fegyver raktárak és fegyvert rejtegető egyének felderítésében.

„...ezek gyűjtve a fogolygyűjtő táborokban /:Baja, Kiskundorozsma:/ adandók le az összes lőfegyvereket /:vadász, katonai:/ lőszert, robbanóanyagot jugoszláv kincstári tárgyakat felszerelést, ruházatot, lovat, járművet stb. el kell kobozni és anyaggyűjtő állomásoknak átadni.”²³⁹

(A rendelet „kapják” része pontosan mutatja a 10 dandárnak alárendelt alakulatokat: 6. és 36. gyalogezred, 10. tüzérezred, 10. dandár lovasszázad, légvédelmi gépágyús üteg és vonat parancsnokság. – sz.)

Természetesen a jelzett, veszélyeztetett területek lokalizálására pontos információkra volt szükség. Ezért a 3. hadsereg tájékoztatókat adott ki a hadtestek számára, az általuk megszállt területekre vonatkozólag. A IV. hadtest számára a következő tájékoztatás került kiadásra: Csetnik parancsnokság Szabadkán volt, jelenleg a szervezet központja a Tiszától keletre található Oroszlános község környékén van,

²³⁸ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár I.b. 30./10.dd. 41.IV.19. szám Támpontok és irányelvek a szerb szabadcsapatok által veszélyeztetett területek átfésülésére. 53. doboz

²³⁹ u.o.

- Csetnik csoportparancsnokságok működnek Pacséron és Zomborban. Előbbinek van alárendelve Bajmok környéke kb. 160 fővel, Pacsér 50 fővel, Bácsstopolya kb. 200 fővel. Utóbbinak Zombor kb. 200 fővel, Bezdán kb. 80 fővel, Béreg, Stanisic és Regőce környéke összesen kb. 190 fővel,
- Számolni kell további az 1918 után betelepített szerb lakosság tevékenységével, továbbá a dobrovoljac települések szervezeteivel. Ezek kiemelten Parrag, Ópalánka, Kula, Őrszállás, Ószivác, Szenttamás és Óbecse területén a legaktívabbak,
- Külön figyelmet érdemel az angol Intelligence Service ügynökeinek tevékenysége. A Zágrábból irányított és Magyarország, Németország és Olaszország ellen hírszerző tevékenységet folytató ügynökök továbbra is jelen vannak a térségben. Együttműködnek a csetnikekkel és a központi irányítás miatt rádióval is rendelkeznek. Jelenlegi központjuk Szabadkán lehet,
- A kommunista párt által összefogott, jól szervezett csoportok is kiemelt veszélyt jelentenek. Különböző fedőszervezetekben csoportosultak, mint például a „Preporod” nevű olvasóköri, vagy az „Urs” (Ujedinjeni Radnički Syndikalne Saves). Mivel a szabadkai fogházból a kommunistákat elengedték, felforgató tevékenységükre bárhol lehet számítani. Különösen a zsidó vezetés alatt álló ifjú kommunisták lehetnek aktívak. Valószínűleg támogatják a csetnik akciókat,
- Tisztogatni kell az ismert csetnik egyéneket, a kommunistákat, a dobrovoljacok és a visszamaradt szerbek között.²⁴⁰

„37./10. dd. I. b. 41. IV. 21. szám

Tájékoztató kiadása

A hdt. pság. 65./I. hdt. I. b. 41. IV. 21. számú rendeletét teljertalmúlag alábbiakban közlöm:

²⁴⁰ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár I.b. 37./10.dd.41.IV.21. szám Tájékoztató kiadása. 53. doboz

»A 106./3. hds. I. b. 41. IV. 17. számú rendeletnek a IV. hdt. területére vonatkozó részét kiadom:

I./ Csetnik parancsnokság Szabadkán volt. A beérkezett hírek szerint a csetnik szervezet központja jelenleg Oroszlános község környékén van. (Oroszlános a Tiszától keletre van.)

1./ Csetnik csoport parancsnokságok:

a./ Pacsér:

Alárendelve: Bajmok (kb. 160 fő), Pacsér (kb. 50 fő), Bácsstopolya (kb. 200 fő)

b./ Zombor:

Alárendelve: Zombor (kb. 200 fő), Bezdán (kb. 80 fő), Béreg (kb. 30 fő), Stanisic (kb. 60 fő), Regőce (kb. 100 fő).

Ezek csetnik osztagok a granicsár parancsnokságoknak voltak alárendelve és úgy offenzív (támadó), mint defenzív (védekező) harc tekintetében velük szorosan együttműködtek. Így kb. 2000 visszamaradt, mindenre elszánt harcossal kell számolni.

A csetnikekkel folytatott tisztogató munkánál számolni kell még a következő Magyarország elleni ellenséges csoportokkal. A szerb érzelmű lakosság. 1918 utáni betelepített szerb nemzetiségű mindennemű elemre, úgy, mint állami, - magánalkalmazott, munkás, bujkáló katona, stb.

A dobrovoljác települések: Parrag (palánkai járás), dobrovoljác szervezet, Ópalánka (palánkai járás), dobrovoljác szervezet, Kula (kulai járás), dorovoljác szervezet, Őrszállás (zombori járás), Ószivác (zombori járás), Szent-Tamás (óbecsei járás), Óbecse (óbecsei járás), dobrovoljác szervezetek.

E szervezetek kötelékébe (Bácska – Bánát területén) 10 692 család tartozott, mintegy 50 000 főnyi népességgel. 1932 év óta számuk feltehetően szaporodott. Az egyes szervezetek taglétszámáról pontos kimutatás nem áll rendelkezésünkre. Arról, hogy milyen községekben hány dobrovoljác telepes él, nincsenek adataink. Feltehető, hogy a kimutatásban feltüntetett községeken kívül másutt is lehetnek ilyen telepések, szervezet nélkül.

Az angol Intelligence Service szabotázs csoportjainak Szabadkán telepített ügynökei.

Az angol Hírszerző Központ Zágrábból irányította Németország, Olasz- és Magyarország ellen H. (hírszerző) és szabotázs előkészítő tevékenységét. Bár Magyarországon komoly szabotázs akciók egyáltalán nem, kisebbek csak szórványosan fordultak elő, ez azonban nem jelenti azt, hogy a megszállt területen hasonló a helyzet.

Ismerve az angol Intelligence Service módszereit és figyelembe véve azt a körülményt, hogy az angolok számítottak Szerbiának németek általi megszállására, biztosra vehető, hogy ügynökeiket egy esetleges német lerohanás esetére Szabadkán, mint központtal letelepítették.

Ezek valószínűleg rádióval vannak ellátva és központi irányítás mellett a csetnikekkel szorosan együttműködnek.

Az angolok ügynökei Magyarországon elsősorban a zsidókból kerültek ki. Feltehető, hogy a megszállt területen hasonló a helyzet, sőt, sokkal előnyösebb rájuk nézve, mert a jugoszláv hatóságok teljes támogatását élvezték. A jugoszláv Hírszerző szervek a zsidósággal szoros kapcsolatban állottak.

Mivel a Jugoszláviában élő zsidóság a hadsereg igényeit nagy pénzüsszeggel támogatták, biztosra vehető, hogy minden olyan akciót, ami Jugoszlávia előnyére szolgált, teljes mértékben előmozdítottak.

Az angol ügynököket tehát elsősorban a zsidóság között, illetve velük harmóniában lévő elemek között kell keresni.

A kommunista párt által szervezett csoport.

Szabadkán a kommunisták jól meg voltak szervezve. Voltak egész olvasóköri, amelyeknek tagjai kommunisták voltak. Ilyen pl. „Preporod” nevű olvasóköri. Kommunista szervezkedés volt az „Urs” – Ujedinjeni Radnički Syndikalne Saves.

A szabadkai fogházban lévő kommunisták mind szabadlábra lettek helyezve.

Különösen az ifjú kommunisták állanak ifjú zsidók vezetése alatt. Ezek belgrádi központjukban igen harcias hangot használtak Németország és Magyarország ellen.

Ez a csoport tehát minden bizonnyal támogatja a csetnikek működését.

A menekült dobrovoljacok, akik valamilyen okból az illetékes dobrovoljac vagy csetnik alakulatokból a gyors előnyomulás következtében el lettek szorítva.

A most folyamatba tett tisztogatási munkánál ezen 4 csop. összeműködésére és tervszerű eljárására számolni kell.

Tehát: tisztogatni kell.

- 1./ Csetnikeknek ismert egyének között.
- 2./ Kommunisták.
- 3./ Dobrovoljacok között.
- 4./ Visszamaradt szerbek.«

Tábori posta 20. IV./21-én 18h

Peterdy tbk. sk.

dd. pk.

Kapják: 6. és 36. gy. e.
10. tü. e.
10. dd. lov szd.,
10. dd. lgy. gá. ü.,
10. dd. hir. szd.
10. dd. von. pk.

A másolat hiteles!
Tábori posta 20. IV./21-én 18h10

10. dd. hírszerző vk. ti.”

/HTM 98 990 Útbiztosítás/

A csapatok, a kiadott utasítások alapján, néha önálló akciókat is végrehajtottak az említett csoportok ellen, amelyek egyes esetekben már meghaladták a meghatározott kereteiket. Azért szükséges volt azok törvényes mederbe terelésére. Ezért a m. kir. Honvéd Vezérkar Főnökének személyesen kellett intézkednie a megszálló csapatok katonai közigazgatásba elfoglalt helyéről és szerepéről. Az 1334./Föv.kat.köz.ig.41.V.6. számú rendeletével megtiltotta, hogy az alakulatok, csak az illetékes katonai közigazgatási szervek megkeresése és feladat elrendelése nélkül, nem kezdeményezhetnek internálást, őrizetbe vételt és más akciót. Csak közreműködhetnek az említett feladatokban.²⁴¹

A megszállt területek pacifikálási határai dandárszinten kerültek kijelölésre. A hadtestek által pontosított területeket meghatározásán túl, szigorú szabályzókat is meghatároztak a csapatoknak. A 10. dandár csapatainak például a Duna főága és a Kossuthfalva–Cservenka–Kula–Szépliget vasútvonal közötti rész megtisztítását kapták feladatul. A terület elülső hataraként Apatin dél, Sztapár észak, Cservenka észak, míg hátsó

²⁴¹ HL VKF 5192/ eln.1.oszt. Megszálló csapatok beavatkozása a megszállásba. 53. doboz

határaként Béreg észak, Nemesmilitics észak és F. St. Angyalbandi vonalát határozták meg. Célként a kijelölt területen belüli rend és nyugalom helyreállítása szerepelt. A dandártól délre a 12. dandár pacifikálási területe helyezkedett el.²⁴² Az intézkedésben meghatározott irányelvek azonban jelezték, hogy nem egyszerű feladat lesz a rend fenntartása az adott területen. „...a./ Esetleges fegyverrel ellenállókat ki kell irtani, csetnikeket, vagy ilyenekként alaposan gyanúsíthatókat őrizetbe kell venni és Zomborban a törvényszéki fogházban névsorral átadni.

b./ A megbízható lakosság kikérdezése alapján minden községben /:kivéve a tiszta magyar és német községeket, ha ott ilyenek nem lennének:/ 5-6 túszt kell a magyarellenes szerb lakosságból őrizetbe venni és azokat Zomborban a megyeházán névsorral /:terhelő adatokkal:/ átadni. A község lakosait figyelmeztetni kell, hogy a rendzavarás esetén a túszok haladéktalanul kivégeztetnek.”

Az intézkedés alapján a szerb hadsereg esetleges kóborló tagjait a zombori központi iskolába kell kísérni és az esetlegesen előtalált fegyverzeti anyagot a hadtestparancsnokság anyaggyűjtő állomására kell leadni. Erélyes és határozott magatartással folyamatosan fenn kell tartani a rendet a legnagyobb tűzfegyelmet betartásával. Tűzparancsot csak tisztt adhat ki.²⁴³

Az intézkedések hatásosságának biztosítására április 20-tól csendőrörsöket telepítettek a megszállt területekre. A IV. hadtestest pacifikálási területén Zomborba, Bezdánba, Monostorszegre, Apatinba, Szondra, Gombosba, Vajszkába, Bácsba, Hódságra, Liliomosra, Sztapárra, Ószivácra és Csonoplyára települtek. Az őrsparancsnokoknak haladéktalanul fel kellett venni a kapcsolatot a területen illetékes katonai parancsnokságokkal és azután már bevonhatók voltak milyen olyan akcióba, amely a közbiztonságot erősítette. A csendőrök kiindulási alapként megkapták a működési területükön nyilvántartott megbízhatatlan egyének listáját, de azonnali tájékoztatással tartoztak, ha új információ birtokába jutottak.²⁴⁴

²⁴² HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár I.a. 29./10.dd. 41.IV.17. szám Intézkedés a megszállott terület pacifikálására. 53. doboz

²⁴³ u.o.

²⁴⁴ HL II.1471. 28./10. dandár I.b. 41.IV.19. Csendőrörsök kitelepítése, megbízhatatlanok névjegyzékének kiadása. 53. doboz

/HTM 79 547-5 Magyar rendőr a hadműveleti területen/

„28./10. dd. I. b. 41. 19.szám.

Napló

Cső. őrsök kitelepítése, megbízhatatlanok névjegyzékének kiadása

1./ F. hó 20-ától a hadtest (VI.) pacifikálási területén az alábbi községekben települnek csendőr őrsök: Zombor, Bezdán, Monostorszeg, Apatin, Szond, Gombos, Vajszka, Bács, Hódság, Liliomos, Sztapár, Ó-Szivác, Csonoplya.

A csendőrség a közbiztonsági szolgálatát a fenti községek területén átveszi.

A csendőrőrs parancsnokok utasítást kaptak a községekben levő katonai parancsnokságoknál való jelentkezésre.

A pacifikálást végző egységek parancsnokai a beérkező csendőrőrs parancsnokokat tájékoztassák a pacifikálás eddigi eredményéről. Kölcsönös együttműködésben azt folytassák és a közbiztonsági szolgálatot fokozatosan adják át. A csendőrőrs esetleges karhatalom kirendelési igényét a pacifikáló egységek parancsnokai mindenkor vegyék figyelembe.

A 29./10. dd. I. a. 41. IV. 17. számú intézkedés és az azt követő részletintézkedés szerint a pacifikálást végrehajtó egységek parancsnokai a részükre kijelölt működési területen lévő cső. őrsöket tevékenységükbe vonják be.

2./ A visszacsatolt területen levő megbízhatatlan egyének községenként összesített kimutatását, felhasználás végett, mellékelten kiadom, a névjegyzékkel a csapattest »K« tiszteket kell ellátni.

A névjegyzék bizalmas tárgyú, biztos megőrzésére a figyelmet felhívom.

Tábori posta 20. IV./19-én 18h20I

Peterdy tbk. s. k.
dd. pk.

Kapják: 6. gy. e. pság
36. gy. e. pság
10. tü. e. pság
10. lov. szd.
10. lgv. gá. ü.
10. dd. von. pság

A másolat hiteles!
Tábori posta 20. 41. IV. 19. 18h 30I

Szakváry fhdgy.
10. dd. hirsámú vk. ti.^{»245}

A honvéd karhatalom és a csendőr karhatalom (mivel a m. kir. Csendőrség kettős alárendeltségű volt [belügyi és honvédelmi]) fellépésekor kemény szabályok léptek életbe. Céljük az volt, hogy a katonák és csendőrök fellépése eldöntsön, lezárjon, ad absurdum véglegesen letörjön mindent. A követendő módszert pontosan meghatározták: „Erély, mely ha

²⁴⁵ HL II.1471. 28./10. gyal. dandár I.b. 41.IV.19. Csendőrőrsök kitelepítése, megbízhatatlanok névjegyzékének kiadása. 53. doboz

kell, a kíméletlenségig fokozható, mindig célba vezet...”, hiszen „...a habozás és a felelősségtől való félelem a kudarc forrása.”²⁴⁶ A erélyes fellépés közben „...semmi szín alatt sem szabad egyezmény kötni, vagy bármily alkudozásba bocsátkozni.”²⁴⁷

A honvéd karhatalom fellépését meg kellett előznie a rendészeti karhataloménak. A karhatalmi fegyverhasználatot többszöri felszólításnak kellett megelőznie. Függetlenül attól, hogy előzőleg a rendészeti karhatalom használt-e fegyvert, a katonai parancsnoknak háromszori felszólítást kellett kiadnia, majd ennek eredménytelensége esetén háromszor el kellett fújatnia a „Tüzelj!” kürtjelet, illetve kürt hiányában három világító jelzőrakétát kellett fellőni, csak ezt követhette a fegyverhasználat. Az viszont azonnal emberre irányozva.²⁴⁸ Ez utóbbit egyértelműen meghatározták a szabályozók megalkotói: „...sohasem szabad vak töltényekkel vagy a levegőbe felfelé löni.”²⁴⁹

Az erélyesség, sőt kíméletlenség követelményét az a szemlélet magyarázza, ami a szabályozók között szintén lefektetésre került: „...a fegyveres erő becsületének megóvását minden körülmények között biztosítsa...” az adott karhatalmi csoport fellépése.²⁵⁰

Igen lényeges, főleg témánk szempontjából, hogy a fenti felszólítást az összes vonatkozó utasítás és szabályzat értelmében a tömeg nagyobb részét alkotó etnikum anyanyelvén volt kötelező megtenni,²⁵¹ s ezt a szabályt a m. kir. Honvédség létezésének végéig nem vonták vissza. Más kérdés, hogy a gyakorlatban ez a megkötés, kellő nyelvismeret hiányában, minden esetben érvényesülhetett-e volna.

A-15 1923 – Szabályzat (A-15) a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. Honvédség számára. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1923, HTK Sz 374-3

A-15 – 1942 Szabályzat (A-15) a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. Honvédség számára. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1942, HTK Sz 373-3

IUK 1922 – Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. Honvédség számára. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1922, HTK Sz 1473-1

²⁴⁶ A-15 1923 II/6. §; A-15 1942 6. §.

²⁴⁷ A-15 1923 II/7. §.

²⁴⁸ IUK 1922 II/7. §; A-15 1923 II/7. §; A-15 1942 7. §.

²⁴⁹ A-15 1923 II/7. §.

²⁵⁰ A-15 1923 III/11. §.

²⁵¹ IUK 1922 II/7. §; A-15 1923 II/7. §; A-15 1942 7. §.

Április 22-én a IV. hadtestparancsnokság kiadott egy részletes összeállítást a szerb titkos szervezetek elleni védekezésről. Külön felhívták a figyelmet az esetlegesen bosszúból eredő feljelentések elkerülésére, kiemelve, hogy az igazságtalan eljárásokat fel kell deríteni és időben megakadályozni.

„VÉDEKEZÉS A SZERB TITKOS SZERVEZETEK ELLEN

A szerbek köztudomásúan egész történelmük folyamán összeesküvő, lázadásra hajlamos, erőszakos, sőt véres megoldásokat kedvelő nép. Ezt a népi sajátosságot kifejlesztette bennük az a körülmény, hogy rövid időtől eltekintve csaknem állandóan idegen fennhatóság alatt éltek. Előbb az elnyomók ellen szóttek összeesküvéseket, később pedig a szomszédos államokban élő ellenségeiket tették el láb alól orgyilkos merényletekkel. A pánszláv törekvéseknek és a nagyszerb államoknak elsősorban a monarchia állott az útjában, ezért tették el láb alól a monarchiabarát Obrenovics Milán fejedelmüket és Ferenc Ferdinánd trónörökösét. Hogy a nagyszerb ideálokat megvalósíthassák, szoros kapcsolatba léptek a nyugati szabadkőművességgel, melynek a keze szintén benne volt a trónörökös meggyilkolásában, s így az első világháború kirobbantásában.

Érthető, hogy ilyen népi sajátosságok mellett a szerb tipikus összeesküvő és előszeretettel szervez titkos társaságokat és terrorista alakulatokat.

A szerb titkos szervezetek közül az ún. »Fekete kéz« vált a leghírhedtebbé, amely az előbb említett két merényletet is végrehajtotta. Ennek a szervezetnek volt az ellenfele a hasonló eszközökkel dolgozó »Fehér kéz« titkos társaság. 1917-ben az akkori szerb kormány a neki kellemetlen és túl hatalmas szervezetet feloszlatta, de 1921-ben újból engedélyezte, s attól kezdve tovább folytatta munkásságát a nagyszerb államban. Tagjai között előkelő politikusok és a hadsereg több vezető tisztje foglalt helyet, de a merényletek végrehajtására rendszerint exaltált²⁵² kisembereket használtak fel.

A megnövekedett új államban más titkos társaságok is jöttek létre, melyek egyike - másika fegyveres szervezetet is tartott fenn a nemzetiségek terrorizálására. Ilyen titkos alakulat a radikálistáji érdekeltségű SRNAO és a néhai Pribicecsiv vezetése, illetve irányítása alatt álló ORJUNA. Ezeknek a nagy országos társaságoknak meg voltak a maguk helyi szervezetei, melyekkel elsősorban a nemzetiségektől lakott területeket hálózták be.

²⁵² Túlzottan érzékeny idegzetű és érzelmi kitörésekre hajlamos, szenvedélyes természetű (A magyar nyelv értelmező szótára).

Mindezen szervezetek közül később az ún. CSETNIK-szervezet vált a legnagyobb jelentőségűvé, amely a szerb hadsereg és közigazgatás hathatós támogatásával ezerszámra szervezte be a teljesen megbízható szerbeket.

A csetnik szervezeteket hadosztályonként állítják fel és rendes katonailag zárt alakulatokba szervezik be. Tagjai katonai és speciális kiképzést kapnak, és megfelelő fegyverzettel látják el őket.

A szervezet célja:

a.) Béke idején a nemzetiségek megfigyelése és szemmel tartása, kémelhárítás és államvédelem.

b.) Háború esetén, ellenséges területen való rombolás és szabotázs, gyilkosságok, pánikkeltés, az ellenséges csapatok felvonulásának megakadályozása, az ellenség által elfoglalt területeknek tervszerű propagandával való aláaknázása, végül szabadcsapatos /komitácsi:²⁵³/ küzdelem.

VÉDEKEZÉS A TITKOS SZERVEZETEK MŰKÖDÉSE ELLEN

A szerb titkos szervezetek működését lebecsülni nem szabad. Elhanyagolásuk, működésüknek figyelmen kívül hagyása esetleg mérhetetlen károkat okoz. Ezért a hatóságok védekező és megelőző munkáján kívül fontos, hogy az egész társadalom figyelmét felhívjuk ezekre a titkos szervezetekre, hogy maga a közönség is állandóan szemmel tartsa a megbízhatatlan elemeket. A védekezés feladata elsősorban mégis a honvédség, csendőrség és egyéb állambiztonsági szervek hatáskörébe tartozik. A védekezés legfontosabb eszközei:

1.) Összeállítása és nyilvántartásba vétele mindazon egyéneknek, akik e titkos társaságoknak tagjai voltak, valamint azoknak, akik a szerb hadseregnek, közigazgatásnak besúgóí szolgálatot teljesítettek.

2.) Általában csetnik-gyanús minden olyan egyén, aki a szerb földreform során telepített le a Délvidéken vagy Horvátországban (:dobrovoljacok:), akár Ószerbia területéről, akár pedig a trianoni Magyarország területéről jött oda.

3.) Gyanúsok mindazon egyének, akik a nagyszerb pártok (:radikálisok, Pribicsecsiv-féle demokraták:) helyi vezetői, vagy bizalmi emberei voltak.

²⁵³Szerb katona elnevezése az első világháborúban, macedóniai bolgár felkelők neve a 19–20. század fordulóján. Bolgár szótár szerint – felkelő. Szerb jelentés és értelmezés 1941-ben – „véreskezű” szabadcsapatok.

4.) A nyilvántartásba vett egyének személyenkénti szemmel tartása, csoportos összejöveteleiknek megfigyelése egyaránt kívánatos.

5.) A védekezésnek az összes községekre és tanyákra ki kell terjednie, mivel a csetnik-szervezetek a telepések révén minden nemzetiségi vidéken megszerveztettek.

6.) A helyi megfigyelésnek b. egyének útján ki kell terjednie a belső természetes vándorlás és a gazdasági vérkeringés következtében előálló lakosságcserére is. Nagyobb városokban az ellenőrzésnek mindennemű szerb egyesület ellenőrzésére és a g. kel. papság működésének megfigyelésére is ki kell terjeszkednie, mert az egyház a nagyszerb törekvések egyik legfontosabb eszköze, az egyesületek pedig sok esetben burkolt és leplezett formában a titkos szervezetek célkitűzéseit szolgálják, illetve azoknak fedőszervei.

7.) A védekezésnek fontos segédlete a pontos tájékozás a helyi nemzetiségi viszonyokról, az egyes nemzetiségek megbízhatóságáról.”²⁵⁴

A 3. hadsereg-parancsnokság 223/3.hds.I.b.41.IV.23. számon kérte be a hadtestektől a megszállás előtt és alatt történt komitácsi és csetnik atrocitásokról készült jelentéseket. Ezzel kapcsolatban Horváth László altábornagy, a IV. hadtest parancsnoka április 26-án adta ki rendeletét az alárendeltek számára. Ebben a következőket határozta meg:

1. Jelentsék, hogy milyen alakulatnál történt az atrocitás (támadás), milyen saját veszteségek voltak, és milyen ellenintézkedéseket foganatosítottak a helyszínen (elfogás, agyonlövés). Az ellenség milyen veszteségeket szenvedett harcközben? Részletesen sorolják fel az esettel kapcsolatban a szavahihető katonai és polgári személyeket és lehetőség szerint csatolják az orvosi leleteket is.

2. Azonnal jelentsék az eddigieken túl előforduló hasonló cselekményeket.²⁵⁵

A magyar királyi kaposvári 10. honvéd gyalogdandár parancsnoka május 8-án összefoglaló jelentést terjesztett föl a 6. és a 36. honvéd gyalogezredeknel történt eseményekről.

A honvédség elleni támadások és atrocitások Zomborban voltak a legerőteljesebbek. A fent említett rendeletre felterjesztett jelentések egyértelműen szervezett akciókra utalnak.

²⁵⁴ HL II. 42./10. dandár I.b. 70/IV. hdt.I.b. 41.IV.22. Védekezés a szerb titkos szervezetek ellen c. összeállítás kiadása. 53. doboz

²⁵⁵ HL II. 1471. 92/10. dandár I.b. IV. hdt. 41.IV.26. Szerb atrocitások. 53. doboz

A magyar királyi „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred ideiglenes elhelyezési körleténél Zomborban április 13-án este 20 órakor, közvetlenül az esti harangszó után, általános lövöldözés kezdődött. A környező házak padlásairól géppisztoly, puska és pisztoly tűz zúdult a magyar katonákra. A szerb negyedben kijelölt I. zászlóalj 1. század elhelyezési körlet udvarán tartózkodó zászlóaljparancsnokra és századparancsnokra puskával közvetlenül rálőttek. Az azonnal végrehajtott házkutatás során egy férfit találtak és fogtak el puskával és lőszerrel, akit átadtak a városházán települt IV. hadtestparancsnokságnak. A férfit a későbbiek folyamán kivégezték.

/HTM 107 213-58 Utcái harcok Zomborban I./

/HTM 107 213-60 Utcái harcok Zomborban II./

Ugyan ezen a napon (a harangszóval jelzett időpontban) 20 órakor és 20.30 perckor is közvetlen támadás érte a II. zászlóalj szálláskörletét. Első esetben két darab kézigránátot dobtak az udvarra, aminek eredményeként az orvos és a géppuskás század két katonája szenvedett könnyebb sérülést. Az elkövetők elmenekültek.²⁵⁶ A második esetben a körletet biztosító őrök lettek figyelmesek arra, hogy több ember ugrott át a falon és lövéseket adott le a katonákra. Az esetről felvett jegyzőkönyvben Szalontai Ferenc és Turjáni János gyalogos katona a következőket adta elő az esettel kapcsolatban:

„A század parancsnok úrtól azt a parancsot kaptuk, hogy mint a 3. és 4. biztonsági őrök akadályozzuk meg, hogy az ellenség a hátsó bejáraton a szálláskörletbe behatoljon. Felállításunk után kb. 10 perccel a bal oldali kerítésen 3-4 ember ugrott át. Állj! Ki vagy? kiállításunkra 4-5 lövést adtak le, mire mi 3-4 lövéssel viszonztuk a tüzet. A tüzelésre megjelentek: Hargai János főhadnagy úr (a századparancsnok – sz.) és Lantai Vince hadapród őrmester. Az esetet azonnal jelentettük a főhadnagy úrnak, miközben a többi ember eltűnt a kerten keresztül. Erre a főhadnagy úrral előre mentünk, hogy megnézzük a tőlünk kb. 15 méterre sötétedő alakot. Láttuk, hogy két polgári ruhás ember volt kikkél a főhadnagy úr és őrmester úr egy darab forgópisztolyt, kettő darab kézigránátot és kb. 10-15 darab töltényt vett el. Utána a főhadnagy úrék az elvett fegyverrel és lőszerrel még egyszeri kioktatás után visszamentek a körletbe a halottak visszahagyásával.”²⁵⁷

Április 14-én reggel ugyan ettől a századtól kirendelt járőrre két alkalommal is puskával rálöttek. A házkutatás során elfogott és felfegyverzett csetniket azonnal kivégezték. Erről jegyzőkönyvet vettek fel. Délután a század egyik szakasza külső szállásórségről visszatérőben kapott tüzet az egyik ház tetejéről. A szakasz a házat azonnal körülvette és a tüzet viszonzva három csetniket lőtt le. A náluk talált fegyvert és lőszeret leadták és az esetről jegyzőkönyvet vettek fel. Ugyanezen a napon délután az elhelyezési körlet biztosítása érdekében házkutatást tartó járőrökre egy padlásról löttek rá. Ott két csetniket találtak, akiket a helyszínen agyonlöttek. A visszafelé tartó járőrre is rálöttek. Erről Visnyei Károly tizedes a következőt jelentette: „Visszafelé jövet az egyik ház kéményéből tüzet kaptunk. A kémény

²⁵⁶ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 895. kt.-1941. szám Szerb atrocitásokról jelentés. 48. doboz

²⁵⁷ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 895. kt.-1941. szám Szerb atrocitásokról jelentés 5. sz melléklet. 48. doboz

tetején jól látható emberre Horváth gyalogossal és Sovák gyalogossal egyszerre lőttünk rá. A lövöldöző visszaesett a kéménybe. A nála talált puskát és töltényeket beszolgáltattam.”²⁵⁸

/HTM 87 598 Utcai harcokban elesett csetnikek/

Az I. zászlóalj 3. százada április 13-án Zomborba, a Milos-Oblica utcai körletébe beérkezve éjszakázáshoz készült elő, amikor a környező házakból erős géppuska- és puskatűzet kapott. Személyi vesztesége nem volt. A század járőrét a hadtestparancsnokság még ezen az éjjelen Őrszállásra rendelte ki a rend helyreállítása érdekében. A feladat végrehajtása közben Nemes Tibor zászlós és járőre egy kivégzést hajtott végre. A járőr négy puskát, egy golyószórót 20 tárral, és 80 darab puskalőszert adott le. Az esetről jegyzőkönyv

²⁵⁸ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 895. kt.-1941. szám Szerb atrocitásokról jelentés 1. sz. melléklet. 48. doboz

készült. A zászlóalj géppuskás századának vonatánál szolgáló Fülöp János gyalogos egy lövéstől a jobb felső karján megsebesült. A kiküldött járőr a támadót csetniket lelőtte.²⁵⁹

/HTM 13449 Csetnik halottak a zombori temető előtt/

A II. zászlóalj-parancsnok (Bakay Árpád alezredes) a 86/6.gy.e.pk.41.IV.30. számú parancsára történő összefoglaló jelentésében, a folyamatos támadások mellett két érdekes eseményt is jelentett. Egy magyar lakos felhívta a figyelmet arra, hogy a közelben lévő kocsmá tulajdonosa, Brankov Stevo a helyi csetnik szervezetben parancsnoki tisztet tölt be. Ő és emberei állandó rettegésben tartják a magyar lakosságot. A zászlóaljparancsnok Szalai Károly hadnagyot bízta meg az ügy tisztázásával. A hadnagy járőrével átkutatta a kocsmát, de mivel ott senki nem talált, a helyszínt rejtve körbe vette. Brankov hajnalban 24 társával együtt érkezett vissza az épületbe. A járőr őt és társait elfogta, majd a környéket is átkutatta. Egy vámszedő őrházban egy teljes láda puskalőszert, robbantáshoz szükséges eszközöket, gyutacsot, Siemens típusú elektromos gyújtókészletet, angol típusú gyújtószinórt, egy golyószórót és egy láda kézigránátot talált. A lőszert a városparancsnokságra, míg a robbanóanyagot az árkász század parancsnokságra adták le. 14-én délelőtt a hadnagy parancsot kapott, hogy Brankovot és embereit kísérelje a zászlóaljparancsnokság melletti

²⁵⁹ u.o.

csendőrlaktanya melletti területre. Egy útkereszteződésben a kíséret géppisztoly tüzet kapott. A fedezékbe vonuló katonákat közben a kórháziskola padlásáról is tűz alá vették. A hadnagy három golyószórós csoporttal viszonzta a tüzet, majd azok fedezete mellett Molnár tizedessel és három fős járőrével megkerülve az épület melletti fatelepet, együttes kézigránát-dobás után betört az iskola épületébe, ahol hét embert fogott el. Egyikük kezében akkor is pisztolyt volt, így a járőr azonnal agyonlőtte. Az elfogottak között volt egy Gyarmati Sándor nevű, magyarul beszélő csetnik, aki elmondta, hogy kilencen voltak, de a pedellus és még egy ember közben elszökött. Az épületben géppisztoly-lőszert és kézigránátokat találtak. Az elfogott csetnikeket a hadtestparancsnokság a Szentháromság téren kivégeztette.²⁶⁰ A jogosság tekintetében az esetet Kaposváron május 03-án jegyzőkönyvezték, külön kiemelték, hogy a városban falragaszokon is megjelent „...akit fegyverrel a kézben fognak el, agyon lesz lőve...” és mivel ennek a polgári egyénnek a kezében pisztoly volt, a helyszíni agyonlövétést jogosnak ítélték meg.²⁶¹

/HTM 100 480 Kivégzett csetnik/

²⁶⁰ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred II. zászlóalj 360.-1941. szám Szerb atrocitások. 53. doboz

²⁶¹ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred II. zászlóalj 10. számú melléklet -1941. Jegyzőkönyv Agyonlőtt csetnik ügye. 53. doboz

Ugyanezt állapították meg a Bakay Árpád zászlóaljparancsnok által kiadott parancs esetében, amikor április 14-én egy fegyverrel elfogott csetnik kivégzését rendelte el Sárdi László hadnagynak, aki az ítéletet végrehajtatta.²⁶²

A zászlóaljat 14-én 16.00-kor érte az utolsó támadás. Ekkor több épületből tüzeltek a parancsnokság szálláskörletére. A zászlóaljparancsnok a közelben lévő 10 épület lakosait összefogatta és a városházára kísértette kihallgatásra. Rövid időn belül intézkednie kellett a kiürült épületek védelmére, mert azokat a lakosság és a katonaság azonnal fosztogatni kezdte. A terület azonnali lezárása után minden elkobzott és összegyűjtött tárgy az időközben beérkező államrendőrségnek átadásra került.²⁶³

A II. zászlóalj 5. századából Horváth Gyula hadapród őrmester 14-én 16.00-kor kapott parancsot Bocsor Pál százados segédtszttől, hogy a 36. gyalogezred parancsnokának, vitéz Matlary Árpád ezredesnek lakását tűz alatt tartó csetnik tűzfészket számolja fel. Egy közeli ház padlásáról tüzeltek, amit a járőr azonnal körbezárt. Horváth hadapród és Eszes Károly szakaszvezető tört be a padlásra, ahol egy géppisztollyal tüzelő csetniket találtak, akit úgy meglepett a megjelenésük és a „Föl a kezekkel” felszólítás, hogy fegyverét elejtve, az előre kialakított tetőrésen menekült. Horváth rálőtt, de a menekülő leért az utcára, ahol, a jegyzőkönyv szerint, Gaál János tizedes fültövön találta. A csetnik személyazonosságát nem tudták megállapítani. A hullát a helyszínről a város szállította el.²⁶⁴

Az ezred III. zászlóalja április 13-án Zombor-dél területét elérve, 16.00-kor kapta azt a parancsot, hogy vonuljon Apatinba. A zászlóaljtól lemaradt vonatrészt Sztapár felé vonulva akart felzárkózni a zömhöz. Az árkászok azonban csak 14-én készültek el a sztapári úti híddal, így kénytelen volt a 18. és 48. gyalogezred és annak vonata mögött vesztegelni. Így érte a 13-i csetnik támadás. A vonatrészt végül a 18. gyalogezred I. zászlóalja biztosította, így a tüzet nem viszonzta. Az elkészült hídon átkelve 14-én 11.00-kor érkezett meg Apatinba. Haláleset, illetve sebesülés nem történt.²⁶⁵

A 36. gyalogezred-parancsnokság 44./10.dd.I.b.41.IV.26. számra jelentett összesítő jelentése is hasonló esetekről számolt be. Azokat a házakat, amelyekből támadás érte a katonákat vagy elve gyanúsok voltak, minden esetben járőrökkel átkutattak. A gyanús személyeket motozás után az ezredparancsnokságon összegyűjtötték, megállapították

²⁶² u.o. 9.számú melléklet. Jegyzőkönyv Agyonlőtt csetnik ügye.

²⁶³ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred II. zászlóalj 360.-1941. szám Szerb atrocitások. 53. doboz

²⁶⁴ u.o. 16. számú melléklet.

²⁶⁵ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred III. zászlóalj 523.-1941. szám Szerb atrocitások. 53. doboz

személyazonosságukat és a nálunk talált fegyverzetről és egyéb tárgyokról feljegyzést készítettek. Április 14-én a hadtestparancsnokságra kísérték őket. Összesen 42 fő átadása történt meg.²⁶⁶ Az összefoglaló azt is tartalmazza, hogy a parancsnokságra beosztott és a személyek átvételét végrehajtó százados az átvétel írásbeli elismerését megtagadta.²⁶⁷

A 36./ II. zászlóalj szálláskörletében Mihály Gyula 4. századhoz tartozó gyalogos 13-án 20.00-kor dum-dum lövedék által megsebesült és másnap belehalt sérüléseibe.²⁶⁸

/HTM 13 953 Magyar sebesültszállítók/

A II. zászlóalj közel kétharmadát 13-án 20.00-kor a hadtestparancsnokság védelmére rendelték ki. 13-14-én közel 20 gyanús személyt fogtak el, akik közül négy főt a hadtestparancsnok parancsára nyilvánosan végeztek ki.

²⁶⁶ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 36. gyalogezred. Névjegyzék a IV. 13-án és 14-én az ezredparancsnoksághoz bekísért személyekről és elkobzott fegyverekről. 17. szám. 53. doboz

²⁶⁷ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 100/36. gy.e.pk.41.V.1. szám. Jelentés szerb atrocitásokról. 53. doboz

²⁶⁸ Orvosi lelet 1/1941. szám. Bjkv. A II. zászlóalj vezető orvosa, dr. Pleszky Jenő azonnali vizsgálata megállapította, hogy a bal bordaív alatt, a hónalj vonalában 4 cm hosszú, 1 cm széles, szakított seb (behatolási nyílás) található, amely erősen vérzik. Az ellenkező oldalon a fentieknek megfelelő nyílás van, ahol a lövedék távozott. Tekintettel súlyos sebére, nem várható felgyógyulás.

/HTM 46 857 Csetnikiek kivégzése/

/HTM 13 957 Elfogott csetnikiek/

A II. zászlóalj 6. századának járőre 13-án kb. 23 órakor kapott tüzet egy házból. A válasz tűz után bent egy haldokló csetniket találtak pisztollyal a kezében. Az 5. század járőre egy ház átkutatásánál ért tetten egy géppisztollyal tüzelő csetniket, akit a helyszínen agyonlőttek. A II. zászlóalj géppuskás századának járőre egy szerb pénzügyőrt ért tetten hasonló módon. Ugyan az lett a sorsa, mint az előző lövöldözőnek. A II. zászlóalj járőre 14-én reggel a menhelyről (szegényház) kapott erős tüzet. A járőr és a hozzá csatlakozó 36. gyalogezred árkászszázadának járőre a házat gyorsan körülvette, majd átkutatta. A padlásról hat szerb fiatalember futott le és igyekezett elmenekülni. Ezek közül egyet Simon László főhadnagy, az árkász század parancsnoka agyonlőtt, míg a többi civil ruhás egyént a hadtestparancsnokságra kísérték, ahol kivégezték őket. Ezen a napon lett merénylet áldozata Mohácsi Imre tartalékos őrvezető a 8. század állományából.²⁶⁹

Az ezred 36. árkászszázadát április 13-án éjszaka és 14-én 10.00 körül érte támadás, miközben Zomborban a kórház udvarán pihent. A tűz a közeli fatelepről jött, ahol a kiküldött járőr a terület átvizsgálása során, egy padláson hat fiatal csetniket fogott el, és egy rakasz géppuskalőszert, továbbá dum-dum hatású puskatöltényeket talált. Az egyik fiatal szerb menekülni próbált, akit agyonlőttek.²⁷⁰

A 10. dandár huszárszázada részéről egy szigorú megtorlás történt. Járőre április 15-én délelőtt az előző napi lövöldözés helyszínének átkutatása során egy ház padlásáról hozta le Slyukič Márk dobrovoljac, Iskola utca 51. számú lakost, aki mellett lőszert és kilőtt hüvelyeket találtak. Nevezett nem tudta igazolni, hogy hol tartózkodott 13-14-én éjjel, ezért Kerekes hadnagy a helyszínen agyonlőtte. A dandárparancsnok (Peterdy tábornok) azonnali intézkedése alapján a hullát a családnak kiadták és elrendelték azonnali eltemetését. Ezért az esetről sem jegyzőkönyv, sem pedig orvosi lelet nem készült. A század április 14-én összesen 42 gyanús egyént adott át a hadtestparancsnokságnak a városházán. Ezeket igazolásuk után szabadon engedték.²⁷¹

²⁶⁹ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 100/36. gy.e.pk.41.V.1. szám. Jelentés szerb atrocitásokról. 53. doboz

²⁷⁰ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 100/36. gy.e.pk.41.V.1. szám. Jelentés szerb atrocitásokról. M. kir. 36. honvéd gyalogezred Árkászszázad 14. számú melléklet. 53. doboz

²⁷¹ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár huszár század 84.kt.-1941. Szerb atrocitások. 53. doboz

14-én a II. zászlóalj 8. századának járőrei tűzharcban még négy csetniket lőttek le. Az ezred vesztesége az utcai harcok során, a fentiek alapján, két fő volt.²⁷²

A magyar királyi kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 10. honvéd táborig tüzérsztyála is felterjesztette jelentését, amelyben saját veszteségként két fő veszteséget jelezett. Dr. Méhes Andor hadapród tűzharcban megsebesült, míg április 14-én Pap József főtüzer szolgálatteljesítés közben motorbaleset áldozata lett.²⁷³ Jelentésben a tüzérsztyála részletesen több esetet is jelentett. Révfalvi Zsigmond hadnagy vitéz Csataj Gyula hadnagy üteparancsnok parancsa alapján az üteg részére szállást készített elő Zombor északkeleti kijáratánál, a fatelepnél 13-án. A vasúti átjárónál várta az alegységet, amikor sötétedéskor két oldalról is lövéseket kapott tüzeivel (a már többször említett 20.00-ás időpontban – sz.). A fatelep melletti házból is tüzeltek rájuk, amelynek szerb tulajdonosa volt, ahogy azt a szálláskialakítás során megállapította. Azonnal magához vett három tüzer katonát és egyet a kerítésnél hagyva benyomult az említett házba. Zseblámpája fényénél egy 20-22 év körüli férfit látott aki a nyitott ablaknál állt letámasztott Mauser puskával, kezében egy pisztollyal. Rá akart lőni a hadnagyra, de a fegyver, mint később kiderült, nem volt csőre töltve, ezért a konyha irányába menekült, miközben csőre akart tölteni. A hadnagy megelőzte és pisztolyával lelőtte. Kint is lövés dörrent, ahol a biztosítási feladatokat ellátó Iváncsán Iván tüzer lőtte le a másik csetniket, akinél egy francia gyártmányú töltött puska volt.²⁷⁴ Iváncsán megerősítette az előbbieket, azzal a kiegészítéssel, hogy a kint lévő 40-50 éves férfi a konyhaajtóra célzott, ahol várta, hogy a hadnagy kijöjjön a házból.²⁷⁵

Kolbe Vilmos tüzer április 14-én a géppuskás szakasz őrszolgálatát látta el a Zombor-észak területén található téglagyár déli oldalán található vasúti töltésnél, amikor reggel 7 órakor erős géppuska- és puskatüzet kapott a szakasz. A lövések a kb. kétszáz méterre található víztoronyból jöttek. Tűz alá vették a tornyot, majd egy oda érkező harckocsit is bevontak a tüzelésbe. Ennek eredményeként a torony egy három órás tűzharc után elnémult. Kolbe és Kovács János tartalékos tüzer benyomult a toronyba, ahol három csetniket fogtak el. Ezek közül kettő menekülni próbált, de a kint lévők lelőtték őket. Az élve maradt

²⁷² u.o.

²⁷³ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 10. honvéd táborig tüzérsztyála 306. kt.-1941. Szerb atrocitások tárgyában. 53. doboz

²⁷⁴ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 10. honvéd táborig tüzérsztyála 306. kt.-1941. Szerb atrocitások tárgyában. 20. számú melléklet. 53. doboz

²⁷⁵ u.o. 21. számú melléklet.

folyamatosan szidta a magyar nemzetet és a Kormányzót ezért a téglagyár melletti kukoricásba lelőtték.²⁷⁶

Nemes Tibor zászlós szolgálati jegyen jelentette, hogy Órszállás területén a gyanús házakat átkutatta a 14-éről 15-ére virradó éjszaka az ott pihenő vonatrészek elleni csetnik támadásra válaszolva. Mivel nem találtak csetnik-gyanús elemeket, a Kalocsai Géza híradó katona által elfogott Drelacsin Milán órszállási lakost 15-én 18 óra 05 perckor kivégeztette. Drelacsint a lakossági bejelentések alapján bizonyítottan többrendbeli betöréssel, rablással, erőszakoskodással és halálos fenyegetéssel vádolták, továbbá lakásában lőfegyvert és lőszert rejtegetett. A szolgálati jegyet aláírta a Zombori katonai kirendeltséghez beosztott tiszt, Szöllösi Béla, a helyi nemzetőrség magyar vezetője, továbbá Matthias Postpischl, a helyi németek vezetője.²⁷⁷

A helyőrségekbe való visszaérkezés után minden kiemelt esetről jegyzőkönyvet vettek fel. Itt az események tisztázását az akkor jelenlévő tanúk meghallgatásával együtt dokumentálták.

A szerb, főleg csetnik támadások, rajtaütések döntő százaléka 13-14-re datálható és kiemelten Zombort érintette. A dokumentumok bizonyítják, hogy egy előre eltervezett, jól megszervezett akciót indítottak az akkor a városba bevonuló és szállást foglaló magyar alakulatok ellen. A 13-i esti 8 órás harangszó volt az a megbeszéltek jel, amikor elfoglalták a kiszemelt tüzelőállásokat, főleg padlásokat, és megnyitották a tüzet minden rendelkezésre álló fegyverből. A padlásokon kialakított tüzelőállásokat végeredményben a kényszer szülte, hiszen a magyar alegységek számára általában magas kerítéssel rendelkező épületeket jelöltek ki szálláshelyül (iskola, kórház, középület stb.). Menekülési útvonalat nagyon ritkán alakítottak ki, amit a járőrjelentések is bizonyítanak. Az egyszerre megnyitott tűz egy ideig komoly zavart, pánikot okozott a katonák között, hiszen szó szerint „nem tudták, honnan lönek”. A tisztek által vezetett járőrök azonban elég gyorsan és hatékonyan megkezdték a tűzfészkek felszámolását, így 14-én a délelőtti óráktól a magyar honvédség alakulatai már ellenőrzésük alatt tartották a várost.

Április 13-án 20.00-tól 14-én 20.00-ig a 10. dandár vesztesége 3 halott és 8 fő sebesült volt, akik közül még egy fő április 17-én belehalt sebeibe. Ezek szinte kivétel nélkül a csetnikek áldozatai voltak, mert a vizsgálatok megállapították, hogy felülről lefelé irányított

²⁷⁶ u.o. 18. számú melléklet.

²⁷⁷ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 41. május 08. Szolgálati jegy Órszállás. 53. doboz

lövések érték őket. A két nap alatt a dandár alárendeltjei több mint 20 000 puska-, golyósóró-, géppuskalőszert, több mint 200 kézigranátot és közel 2500 pisztolylőszert használtak fel.²⁷⁸

Május 26-án, már a békehelyőrségben, adta ki Horváth László altábornagy, a pécsi IV. honvéd hadtest parancsnoka azt az intézkedését, amelyben névjegyzék összeállítását rendelte el külön a statáriális úton kivégzett, illetve külön a bandaharcok (korabeli megnevezés – sz.) során elesett ellenséges egyénekről. Első esetben a név, foglalkozás, nemzetiség mellett jelenteni kellett a kivégzés pontos helyét, azt, hogy milyen okból történt a kivégzés, és azt, hogy ki rendelte el. A második esetben a személyes adatokon túl jelenteni kellett, hogy milyen körülmények között esett el a jegyzékben szereplő egyén.²⁷⁹

A 11. dandár által beküldött jelentés nem tett különbséget a két eset között, igaz: az események leírásánál jól érzékelhető, hogy abban a helyzetben nem lehetett egyértelműen szétválasztani a két cselekményt. Összesen 29 főt jelöltek meg, ebből 28 főt ismeretlenként tüntettek föl.²⁸⁰

Április 11-én megjelent a honvéd vezérkar főnökének intézkedése a megszállt területeken a katonai közigazgatás bevezetéséről és ehhez kialakításra, illetve bővítésre kerültek az érintett szervezetek is.

(6. számú melléklet)

Április 14-étől aktivizálódott a Zombori állomásparancsnokság is. Feladata a kiemelt objektumok védelme, a rend fenntartása és a napi élet szabályozása volt.

„M. kir. Állomásparancsnokság Zombor

1. számú Állomásparancs

Zombor, 1941. április hó 14-én

1./ Szolgálat

Helyőrség ügyeletes tiszt ma 13 h-tól a 6.gy.e. Zomborban maradó alakulataitól egy törzstiszt, akit az ezred parancsnokság vezényeljen. Szolgálat 15-én 13 óráig tart.

²⁷⁸ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár parancsnokság Kaposvár 845. szám. 48. doboz

²⁷⁹ HL II. 1472. IV. honvéd hadtest parancsnokság 1087. szám. 48. doboz

²⁸⁰ HL II. 1472. 10. gyalog dandár parancsnokság Kaposvár 1037. szám. 48. doboz

Feladata elsősorban a belső rend és fegyelem, valamint az őrségek, azonkívül a záróra és a szesztilalom betartásának ellenőrzése. Ellenőrzéseit éjjel járőr kíséretében végezze.

Jelentkezik nálam ma 12 h 45 I-kor.

2./ Hirdetmény

A ma reggel a városban kifüggesztett hirdetményt kivonatban az alábbiakban közlöm:

Minden polgári egyén köteles a tulajdonában levő minden fajta fegyvert és lőszert ma 12 óráig a vármegyeház udvarára beszoigáltatni. Akinél még ezen időn túl fegyvert találnak, azt a helyszínen ki kell végezni.

Mindennemű csoportosulás tilos, három főnél több nem tartózkodhatik együtt.

További intézkedésig általános szesztilalom van.

Az eddig működött polgárőrség feloszlik. Fegyvereit szintén köteles beszoigáltatni.

3./ Őrségek

Első felállításukra már megtörténtek az intézkedések. Jelenleg nagyobb részt a 12.dd., kisebb részben a 10.dd. által felállított őrségek állanak.

A 10.dd. a 12.dd által felállított őrségeket ma 12 h-kor váltassa fel; a 12.dd. őrséget adó százada ezután zászlóaljához bevonultatandó.

Ma 12 h-tó az alábbi őrségeknek kell állaniok:

Állomásőrség: a városházán /:hadtest parancsnokság:/ ereje: 1 tiszt mint parancsnok, 1 altiszt, 1 felvezető, egy kürtös, 12 fő.

Vasútállomásőrség: 1 parancsnok, 1 felvezető, 18 fő.

Külső kaszárnya őrség: 1 parancsnok, 1 felvezető, 12 fő.

Katonai kórház őrség: 1 parancsnok, 1 felvezető, 12 fő.

A fogoly őrség: a vármegyeházán: 1 tiszt, mint parancsnok, 1 altiszt, 30 fő.

Csendőrlaktanya őrség: 1 parancsnok, 6 fő.

Postaőrség: 1 parancsnok, 1 felvezető, 12 fő.

Belső kaszárnya őrség: 1 parancsnok, 6 fő.

Vadászkürt szálló: 1 parancsnok, 6 fő.

Pénzügyigazgatóság: 1 parancsnok, 6 fő.

Munkásbiztosító: 1 parancsnok, 6 fő.

Villanytelep: 1 parancsnok, 6 fő.

Malom: 1 parancsnok, 6 fő.

Pékség: 1 parancsnok, 6 fő.

Az őrségeknek a felállítási helyekre való vezetésére megbízható polgári egyéneket kell igénybe venni.

Készültséget minden alakulat zászlóaljanként egy század erőben saját elhelyezési körletében tartson.

A fentieken kívül minden alakulat saját, erősen összefogott elhelyezési körletét őrséggel és készültséggel biztosítsák. Az elhelyezési körlethez tartozó utcákban, nappal és éjjel ½ óránként a készültségekből vett tiszti járőrök cirkáljanak.

4. Zárószabályozás

További intézkedésig a záróra 21 órakor van. Ebben az időpontban minden legénységi állományú egyén, aki nincs szolgálatilag kirendelve, szállásán tartózkodni köteles. Ezt az összes ügyeletes közegek ellenőrizni tartoznak.

5. Légmentő

A polgári légmentőt a polgári hatóságok bevonásával a hadtest légvédelmi parancsnoka haladéktalanul szervezze meg.

Egyben jelentse nekem a légi riadó elrendelésének, valamint megszűntének jelét, hogy azt állomásparancsban közölhessem.

A szükséges hirdetések a polgári hatóságok útján való közzétételéről gondoskodják.

6. Dinár árfolyam:

A dinár beváltási, illetve átszámítási árfolyama: 100 dinár = 7.60 P.

Az ártáblázatot a hadtest parancsnokság rövidesen közölni fogja. Egyelőre irányadó, hogy senki sem számíthat fel a kereskedelemben az anyaországban érvényes árnál magasabbat.

7. Öltözködés

A legkifogástalanabb legyen. Fegyver nélkül nem szabad az utcán járni. Azonban fegyverét mindenki csak akkor használhatja, ha közvetlen közelből éri személyét támadás. Erre a tisztek a legénységet a legalaposabban oktassák ki. Mindenkit, aki ok nélkül lövöldöz, a lesgzigorúbban felelősségre kell vonni.

Kapják: 10. dandár 3 példányban, azonkívül 20 példányban, hogy Zomborban állomásozó alakulatait: osztály, illetve önálló alosztály parancsnokságig bezárólag elláthassa, IV. hadtest parancsnokság I.a., I.b., I.c. osztályok, Térparancsnokság, hadbiztosság, csendőr szakasz, IV. légvédelmi gépvontatású tüzérosztály, IV. gépvontatású közepes tarackos osztály, IV. mérő század, továbbá 20 példányban, hogy az újonnan beérkező alakulatok elláthatók legyenek.

vitéz Vécsey Aladár tbk.sk.
állomásparancsnok”²⁸¹

²⁸¹ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár Zombori állomásparancsnokság 1. számú állomásparancs 1941. 53. doboz

/HTM 34 592/

/HTM 87 507 Beszolgáltatott fegyverek és hadianyagok/

A 11-es számú Állomásparancs tartalma már nem volt olyan feszes, mint az előzőekben látott, ami azzal magyarázható, hogy a város rendje egyre jobban megközelítette azt a szintet, ami elvárható volt. A parancsokban ezért egyre több, napi életre vonatkozó alpont is megjelent.

„11. számú Állomásparancs

...7./ Záróra szabályozás

Bár a polgári lakosságra vonatkozólag a zárórát a Zombor városi katonai parancsnokság megváltoztatta, a m.kir. honvédség tagjaira vonatkozóan /:kivéve a tiszteket:/ az 1. számú állomásparancs 3. pontja marad továbbra is érvényben.

Tehát az összes legénységi állományú egyének 21 h-kor szállásukon tartózkodni kötelesek.

Mindazon legénységi állományú egyéneket, akiket az ügyeleti szolgálatot teljesítők, illetve a járőrök 21 h után igazolatlanul az utcán találnak, az állomásőrséghez kell bekísérni, amely őket addig őrzi, amíg az állomásparancsnokság róluk másnap intézkedik. A bekísérteket az állomásőrség parancsnoka reggeli jelentésében jelentse.

8. Szesztilalom feloldása

Mivel a városi katonai parancsnokság a szesztilalmat a polgári közönség részére feloldotta, azt a mai napon a honvédség tagjai részére is feloldom.

Minden rangú parancsnokok kötelességévé teszem azonban, hogy a legénységet behatóan oly irányban oktassák ki, hogy szeszes italt csak mérséklelesen fogyasszanak.

Leittasodott honvéd egyénekekkel szemben könyörtelenül fogok eljárni.

11. Nőegylet teája

A helybeli Nőegylet f. hó 27-én 17 órakor a Magyar Olvasókör helyiségeiben teát rendez, amelyen a helyőrség tisztikarát szívesen látja.

Megjelenés minél nagyobb számban kívánatos.

vitéz Vécsey Aladár tbk.sk.
állomásparancsnok²⁸²

²⁸² HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár M. kir. zombori állomásparancsnokság 11. számú állomásparancs 1941. 53. doboz

Április 17-én Werth Henrik gyalogsági tábornok a m. kir. honvéd vezérkar főnöke kiadta a rögtönítélő bíraskodásra vonatkozó parancsát. A parancs, a m. kir. Honvédség délvidéki hadműveletre mozgósított állományára és a honvédségben szolgáló polgáriakra vonatkozott a visszaélések, törvénytelenések elkerülése, illetve azonnali megtorlása érdekében. A parancsot a hadtestek 18-án hirdették ki.

„Parancs.

A katonai büntető bíraskodásnak alávetett honvéd egyénnel, továbbá törvény, vagy szerződés alapján katonai vezetés alatt szolgálatot, vagy munkát teljesítő polgári személyekkel szemben,

a r ö g t ö n b í r á s k o d á s k i h i r d e t é s é r ől

a m. kir. minisztériumnak a Honvédségi Közlöny 1941.évi 17. számában a H.M. úr 1941. évi április 12-én kelt 24.601/el.n.13. 1941.számú körrendeletével közzétett 1941.évi április hó 10-én kelt 2770/1941.M.E.számú rendelete alapján, a Kbp./:1912.évi XXXIII.t.c.:/ 437.§-a értelmében a rögtönbíraskodást az alább megjelölt büntettekre kihirdetem:

1./ A honvédelemről szóló 1939.évi II.t.c. 204.§-ának 1.bekezdésében meghatározott, a munka folytonosságának megnehezítés és megghiúsítása által elkövetett büntett miatt,

2./ a honvédelemről szóló 1939.évi II.t.c. 203.§-ának 1.bekezdésében meghatározott, a munka folytonosságának megnehezítésére és megghiúsítása által elkövetett büntett miatt, azzal a megszorítással, hogy csupán e büntett kezdeményezői és vezetői /:203.§.3.bekezdés:/ esnek rögtön bíraskodás alá, ha azonban a büntett a munka szándékos vagy hiányos végzésével, vagy pedig rongálással követik el, rögtönbíraskodás a kezdeményezőn és vezetőn kívül a tettesekre és részesekre is kiterjed,

3./ a honvédelemről szóló 1939.évi II.t.c. 205.§-ának 2.bekezdésében meghatározott, katonai vezetővel szemben elkövetett engedetlenség és tetteleges bántalmazás büntette miatt, végül

4./ a légvédelmi készültséggel kapcsolatos elsötétítés, úgyszintén a légiriadó ideje alatt elkövetett gyilkosság, szándékos emberölés és súlyos testi sértés, továbbá lopás és rablás büntette miatt, ideértve a felsorolt bűncselekmények kísérletét is.

A rögtönbíraskodás hatálya a felsorolt bűncselekmények tekintetében a bűnrészességre is /:Btk.69.§.:/ kiterjed.

A rögtönbíráskodás a kihirdetés napján és e naptól kezdődőleg elkövetett fent felsorolt bűncselekmények tekintetében azonnal hatályba lép a nekem katonailag alárendelt mindazokra az egyénekre, akik a honvéd büntetőbíráskodásnak alá vannak vetve.

Felhívok mindenkit, hogy a fentebb felsorolt bűntettek elkövetésétől annál inkább is tartózkodjék, mert aki a kihirdetés után valamely fentebb felsorolt bűntettek valamelyikét elköveti, rögtönítélő eljárás alá kerül és kötéltől végrehajtandó

halállal büntetik.

Elrendelem, hogy a jelen parancsom megbízható módon minden alosztálynál, intézetnél, hatóságnál, stb. az illetékes parancsnoki jogköröm alá tartozó egyének haladéktalanul tudtára adassék.

Budapesten, 1941.évi április hó 17-én.”²⁸³

²⁸³ HL VKF 4958/vkf. 1.oszt. eln. – 1941 A katonai büntetőbíráskodás körében a rögtönbíráskodás kihirdetése.

HIRDETMÉNY

Felhívom a lakosság figyelmét, hogy a volt jugoszláv erődrendszerhez tartozó összes már beépített, vagy még be nem épített erődítési anyag a m. kir. Honvéd Kincstár tulajdonát képezi.

A beépített anyag leszerelését és az erődrendszerhez tartozó anyagok gyűjtését a m. kir. honvéd Erődleszerelő parancsnokság végzi: Szabadka, Kakas-iskola. Telefon: 188.

Tilos tehát bárkinek is az erődrendszer megbontása, vagy a még be nem épített (raktárakban tárolt) anyagok elhordása.

Minden polgárnak kötelességévé tessek, hogy amennyiben tudomása van az alábbiakról, azt jelentse be az Erődleszerelő parancsnokságnak:

a) Hol telepítettek a szerbek erődraktárakat? (Fa, vas, cement és egyéb anyagok).

b) Azon polgári személyek nevét és lakcímét, akik tudomása szerint fenti anyagokat saját céljaikra elvitték.

Bejelentési határidő: 1941 év május hó 25.

Mindazon személyek, akik a szerb erődrendszerhez tartozó anyagokat már elvitték, azt f. é. május 10-ig a község házára szállítsák be.

Az ide beszállított anyagot átvételéig a községi előljáróság tartozik megőrizni. A községi előljáróságok a beszállított anyagokról az Erődleszerelő parancsnokságot értesítsék. Postacíme: Szabadka 2.

Novákovits Béla s. k. tábornok
a déli hads. kat. közig. csop. parancsnoka

A jugoszláv erődrendszer bontását és az építőanyagok elszállítását tiltó rendelet kihirdetése, 1941. május (HM HIM Hadtörténeti Múzeum, Plakát- és aprónyomtatványtár 4927/Nyt)

11. A hadifoglyokkal kapcsolatos dokumentumok

/HTM 13950 Jugoszláv hadifoglyok Szabadkán/

/HTM 23 915 Jugoszláv hadifoglyok Bácskőpályán /

„Hadifoglyokkal, szökött katonákkal, stb. való eljárás”²⁸⁴

A 26./IV. hdt. I. b. 41. IV. 18. számú intézkedés kapcsán:

A 29./10. dd. I. a. 41. IV. 17. számú intézkedésem kiegészítéseképpen a hadifoglyok gyűjtésére a következőket rendelem el.

1.) Hadifogoly az, akit mint katonát fognak el. Az összes nem magyar, német, bunyevác vagy horvát nemzetiségű legénység és tartalékos tiszt, valamint az összes tényleges tisztek, nemzetiségre való tekintet nélkül hadifogolyként kezelendők, abban az esetben is, ha leszereltek vagy a működő hadseregtől megszöktek.

A gyűjtött hadifoglyokat a 10. dandár területéről a Zombori rögtönzött fogolytáborba kell leadni (jegyzékkel, a foglyok számának, tiszt, legénység feltüntetésével).

2.) Leszerelt, elbocsátott vagy megszökött és otthonukba visszatérő jugoszláv hadseregbéli egyének, legyenek azok akár polgári, akár volt egyenruhájukban az 1. pont alattiak kivételével, mint nem hadifoglyok kezelendők. Ezeket engedni kell, hogy otthonukba hazatérhessenek. Ha szükséges, úgy ezeket igazolvánnyal is el kell látni. Elbocsátásukkor figyelmeztetni kell őket, hogy hazatérésükkor a községi előjáróságnál (polgárórség, pk-oknál) jelentkezzenek és a katonaruhát azoknak adják le.

3.) A foglyokkal való eljárás lényege, hogy minél előbb a rögtönzött gyűjtőtáborba és onnan a Baja-i központi gyűjtőtáborba kerüljenek.

4.) A magyarokat, németeket és horvátokat megkülönböztetett bánásmódban kell részesíteni.

5.) A foglyok élelmezéséről a gyűjtőtáborba való elszállításukig, illetve leadásukig az alakulatok gondoskodjanak.

Kapják: A 29./10. d. I. a. 41. IV. 17. számú
rendelettel ellátottak

Tábori posta 20. 41. IV. 18. 20h
Peterdy tbk. sk.

A másolat hiteles!
Tábori posta 20. 41. IV. 18. 20h 10I”

²⁸⁴ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár 22./10. dd. I. b. 41. IV. 18. szám. 53. doboz

/HTM 5150 / Jugoszláv hadifoglyok, köztük egy tengerész/

„27./10. dd. I. b. 41. IV. 17. szám

Intézkedés a hadifoglyok hátra szállítására²⁸⁵

A Zombori ideiglenes fogolytáborban gyűjtött legénységi foglyok hátra szállítása folyó hó 18-án kerül végrehajtásra.

A hátra kísérést a 10. dandár parancsnokság a huszár századával eszközölteti.

A kíséretül kijelölt egység pk-a a hadifoglyokat IV. 18-án 5h 45-kor vegye át a Zombori központi iskolában a hadtest I. b. kirendelt tisztjétől.

Menetvonal: Zombor, Gákova, Gara, Bács-Vaskút, Baja.

Induljanak a fogolytábortól IV. 18-án 06.00-kor. Az utat egy nap alatt tegyék meg.

Baján a hadifoglyokat a Bajai állomásparancsnokság által telepített gyűjtőtábornak adja le. A gyűjtőtábor a Bajai utász gyakorlótáborban van.

Az átadás-átvétel írásban, de csak szám szerint történjék.

A foglyok létszáma kb. 800 fő. A kísérő egy tiszt parancsnoksága alatt ½ huszár század legyen.

²⁸⁵ HL II.1471. M. kir kaposvári 10. honvéd gyalogdandár I.b.41. IV. 17. szám. 53. doboz

A kísérő legénység kb. ½ l napra hideg étellel legyen ellátva.

A huszár fél század Baján éjjelezzon és f. hó 19-én induljon vissza úgy, hogy még aznap érkezzék be Zomborra.

A lovas fél század 18-án Baján éjjelezzék és f. hó 19-én 05.00-kor a következő menetvonalon induljon vissza: Baja, Bács-Vaskút, Gara, Gákova. Gákova déltől Rancsevoi szállások, Bilicsi szállások, Obzori szállásokon át Zomborra érkezzék be.

Feladata: Gákova déltől Rancsevoi szállások, Bilicsi szállások, Obzori szállásoknak a 29./10. dd. I. a. 41. IV. 17. számú intézkedése szerinti pacifikálása. A fél század parancsnok a menetet úgy szabályozza, hogy a pacifikálást még a világosságban hajthassa végre.

A fél század parancsnoka Zomborra való beérkezése után a hadifoglyok átadását és a pacifikálás eredményét 10. dandár vezérkari főnöknek személyesen jelentse.

Kapják: 10. dd. lov. szd.
IV. hdt. pság-nak felterjesztem.

Tábori posta 20. 41. IV. 17. 16h 30
Peterdy tbk. sk.

A másolat hiteles!
Tábori posta 20. 41. IV. 17. 16h 40 I.”

Nem volt egyedi eset, hogy hadifogoly-kísérés esetén az anyaországból lábon, tehát nem szállítással visszatérő alegység feladatot kapott és nem csak egyszerű menettel tért vissza az eredeti körletébe. Itt is ezt láthatjuk. A visszatérő fél század pacifikálási területet kapott, ahol inkább a megjelenés, „erődemonstráció” volt a cél, nem pedig a terület teljes lefedése.

„Hadifoglyok gyűjtése”²⁸⁶

A 87./3. hds. I. b. 41. IV. 14. számra

A hadifoglyok ideiglenes gyűjtésére az alábbiak szerint intézkedem:

1.) Hadifogoly az, akit mint katonát fogtunk el. 2.) Leszerelt, elbocsátott vagy megszökött és otthonukba igyekvő volt jugoszláv hadseregbéli egyének, legyenek azok, akár polgári, akár volt egyenruhájukban, nem hadifoglyok. Ezeket tehát engedni kell otthonukba

²⁸⁶ HL II.1471. 10. dandár 26./IV. hdt. I. b. 41. IV. 18. szám. 53. doboz

hazatérni. Ha szükséges, igazolványt is kell adni erről ezeknek. Kivételt képez a nem magyar, német, bunyevác vagy horvát nemzetiségű legénység és tartalékos tiszt, 1.) valamint az összes tényleges tisztek, mert ezek hadifogolyként kezelendők.

Az elbocsájtott foglyokat figyelmeztetni kell, hogy hazaérkezésükkor a községi előjárásnál (polgárőrség parancsnoknál) jelentkezzenek és a katonaruhát ott adják le.

A hadifoglyok ideiglenes gyűjtésére az alábbiak szerint intézkedem:

A hadseregparancsnokság által telepített fogoly gyűjtőtábor Baján működik. Itt történik a foglyok nemzetiség szerinti elosztása és a különböző állandó táborokba való elosztása.

Rögtönzött gyűjtőtábort létesítsen a 12. dandár Hódságon a dandárparancsnokság által szemrevételezett helyen. Ide kerüljenek leadásra a 12. dandár és az 1. lovas dandár által összegyűjtött foglyok.

A 12. dandárparancsnokság a gyűjtött foglyokat és elhelyezési viszonyok szerinti helyzet szerint kísértesse Zomboron át Bajára. Zomboron éjjelezés.

3.) A rögtönzött gyűjtőtáborokat gazdaszat közigazgatásilag (élelmezés) valamely közeli számadó testhez kell utalni, ami polgári személyek (szerbek) igénybevételével biztosítsa a foglyok ellátását.

A Zomboron már működő rögtönzött fogolytábor eddigiek szerint tovább működik. Ide kerüljenek leadásra a 10. dandár területén gyűjtött foglyok.

A foglyokkal való eljárás lényege, hogy minél előbb a Baja-i központi gyűjtőtáborba kerüljenek. A magyarokat, németeket, horvátokat megkülönböztetett bánásmódban kell részesíteni.

A foglyok vasúton való szállításával egyelőre nem lehet számolni.

Csapatok a gyűjtött foglyokat a táborokba adják le. A 12. dandárparancsnokság naponta 19.00-ig távbeszélőn jelentse a gyűjtött foglyok létszámát.

Nemes Futó József vk. ezredes s. k.

Kapják: 10. dd.
12. dd.
1. lov. dd.
3. hds.

A jóváhagyott fogalmazvánnyal egyezik.
vitéz Szakváry szds.”

„Hadifoglyok gyűjtése az átcsoportosítás után²⁸⁷

A 183. IV. hadtest I. a. 41. IV. 20. számú intézkedés kiegészítéseképpen az alábbiakat rendelem:

- 1.) A Hódságon telepített ideiglenes fogoly gyűjtőtábor az 1. lovas dandár vegye át.
- 2.) Az átcsoportosítással kapcsolatban új fogolytábor telepítésre sor nem kerül.
- 3.) Az 1. lovas dandár Hódságra, a 10. és 12. dandárok Zomborba adja le foglyait.
- 4.) A fogolylétszám továbbra is naponként 19.00-ig jelentendő.

Nemes Futó József vk ezds. sk.
IV. hadtest vezérkari főnök

Kapják: 10. dd.
12. dd.
1. lov. dd.
IV. hdt. von. pk.

A másolat hiteles:
vitéz Szakváry szds.
I. b. o. vezető”

A Délvidék megszállásával kapcsolatos hadműveletek tapasztalatai jelentéseiből természetesen leszűrték a témával kapcsolatos és a HM 21. osztályt érintő részleteket is:

„Hadifoglyokkal, menekültekkel, kiutasítottakkal való eljárás központi szabályozása késett, azokat az egyes seregtestek teljesen önkényesen adták át egymásnak.”

„Körmendi szds. jelentése: A hadifogoly ügy gyakorlati részének megoldásánál hivatkozom a 3.hds. parancsnokának 220. és 313/3.hds. I. b. 41. IV. 23. számú rendeleteire, melyek mellékleteikkel együtt igen pontosan és körültekintően szabályozzák a hadifoglyokkal való bánásmódot, ellátásukat, irányításukat stb. és ilyen szempontból fontos javaslatokat és az eddigi rendeletek kiegészítését tartalmazzák. Ezért az említett két hadsereg rendeletehez

²⁸⁷ HL II.1471.10. dandár 63./IV. hdt. I. b. 41. IV. 20. szám. 53. doboz

hozzátenni való nem lévén, javaslom azoknak – kiértékelés és felhasználás céljából – a HM 21. osztálynak leendő átadását.” (Megtörtént az átadás.)

„Egyben közlöm, hogy hadifogoly alosztálynak a Fővezérség anyagi osztályba és a hadseregparancsnokság anyagi vk. osztályba, továbbá hadifogoly előadónak a hadtest anyagi vk. osztályba való beállítását kezdeményeztem.

Kérem a jelenlegi hadifogoly ügyeket tárgyaló szabályzatnak /:Szolgálati utasítás a hadifogolytáborok számára:/ a tapasztalatok alapján való felülbíráását és átdolgozását mielőbb végrehajtani. Az osztály nézete szerint a hadifogoly utasításnak nem csupán a táborokra kell kiterjeszkednie, hanem a hadifoglyokkal való eljárást minden vonatkozásba szabályoznia kellene. /:Csapatoknál is:/ A tapasztalatok alapján már békében gondoskodni kell arról is, hogy a hadifogoly utasítást az összes M. alakulatok megkapják, az abban foglaltak pedig mind a csapatoknál, mind pedig a parancsnokságoknál már békében oktatás tárgyát képezzék.”²⁸⁸

12. A hadművelet felderítő tapasztalatai

A magyar felderítés minden eszközzel igyekezett információkat szerezni a jugoszlávokról és várható terveikről.²⁸⁹ Ennek eredményeként sikerült pontosítani több jugoszláv hadosztály helyét.

Az ellenség valószínű elgondolását a vezérkar 2. osztálya április 8-i, 9-i helyzetmegítélése tartalmazta: „A jelek arra mutatnak, hogy a jugoszláv hadsereg az északi arcvonalon védekező harcot fog folytatni részben az erődvonatra támaszkodva, részben halogató harcok után a Száva–Duna vonalában... A szerb ellenállás Dél-Szerbiában megtörtnek látszik. A magyar és román határon a védelem erősödik.”²⁹⁰

10-én 8 órakor a következő adatokkal bővült a vezérkar addig kialakult képe az ellenségről:

²⁸⁸ HL VKF 5315/vkf 1. oszt. eln. – 1941 Hadifogoly tapasztalatok.

²⁸⁹ Részletesen lásd Horváth Csaba: A magyar katonai felderítés története a kezdetektől 1945-ig. Püedlo Kiadó, Debrecen, 2006. 138–140. o.

²⁹⁰ Pokorny i. m. 35. o.

„A két Potiska hadosztály Duna–Tisza közti részeit Szabadka, Bácsstopolya területén vonják össze. Még ellenőrzésre szoruló hír szerint újabb erők érkeznek be. Úgyszintén Újvidék, Bácskapalánka területén csapatösszevonások. Valószínű a már eddig ismert beérkező hadosztály további részei. – Bezdán vasútállomáson, valamint Kelebia, Szabadka vasútvonalon helyenként robbanások.”²⁹¹

Felderítés a támadás megindulása előtt

Légi felderítés. Érdekes módon a légi felderítés – akár a távol-, akár a közelfelderítést vizsgáljuk – nem játszott meghatározó szerepet a hadművelet megszervezésében. Különösen ez utóbbi adatai hiányoztak, hiszen a nagybani képpel rendelkezett a vezérkar, de a pontosítások már erősen csorbát szenvedtek. A távolfelderítő repülőosztály folytatta ugyan a Délvidék fénykép- és megfigyeléses felderítését, s így biztosítani tudta az adatok folytonosságát, de ez több részletesebb kiegészítést igényelt volna.²⁹²

A harcászati mélységről azonban hiányoztak a pontos adatok. A terepről, annak járhatóságáról, az utakról, esetleges rombolásokról, amelyek egyértelműen befolyásolhatták a csapatok mozgását, nagyon hiányos volt a kép. Nem lehetett pontosítani az erődöv megszálltságát, továbbá az esetleges kisebb tartalékok helyzetét.

Látni kell azonban, hogy egyéb okok is közrejátszottak a légi felderítés működési zavaaraiban:

- nagyon kevés a használható repülőter; (Az állandó esőzések teljesen feláztatták a talajt és szinte lehetetlenné tették a felszállásokat. – sz.)

- az alkalmazásra szánt kötelékek későn kezdik meg áttelepülésüket a hadműveleti terület közelében lévő és használható repülőterekre;

- a hadműveleti terület nagysága behatárolja főleg a közelfelderítők lehetőségeit;

- a gyors támadási ütem az „utólagos” alkalmazást már nem is teszi szükségessé;

- a német csapatok helyzetéről érkező hírek már-már nem is teszik fontossá az alkalmazást.

A kialakult helyzet, a terep, a hadműveleti terület várható mélysége már előrevetítette, hogy a földi távolfelderítésre nem is gondolhatnak. Valószínűleg ilyen elgondolás nem is született, hiszen a német hadtestek eredményei már eleve feleslegessé tették a nagymélységű

²⁹¹ u.o. 36. o.

²⁹² Kanadai Magyar Szárnyak 1978. 7. szám i. m. 61. o.

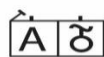
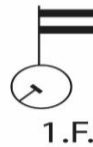
felderítés megszervezését és bevezetését. Így a földi közelfelderítésre hárult minden, felderítéssel kapcsolatos feladat megoldása.

A felderítési feladatokra a hadtestek kerékpáros és lovas erői voltak kijelölve, továbbá a gyorshadtest gépkocsizó dandárainak felderítő- és a lovasdandárainak páncélos zászlóaljai. Ez utóbbiak rendelkeztek megfelelő szervezeti és technikai feltételekkel a várható feladatok megoldását figyelembe véve.

Az utóbbi két évben többször átszervezett felderítő-zászlóalj ekkor a következőképpen szerveződött:

Az 1. felderítő-zászlóalj szervezete

Létszám: 545 fő
20 fő tiszt
525 fő legénység

(10)

(18)

(18)

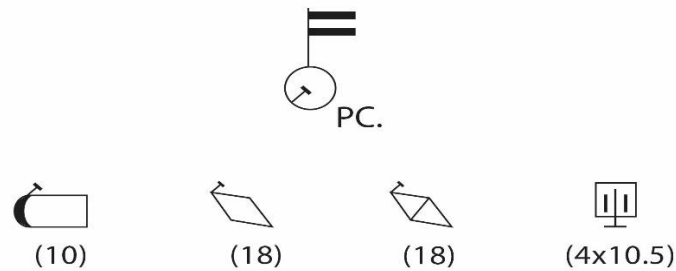
(12+6+2)

(4×10.5)

- páncélgépkocsi 10 db, könnyű- és kisharckocsi 18-18 db, 4 db 10,5 cm-es löveg, továbbá nehézpuskák, géppuskák, golyószórók.

A lovasdandárok páncélos zászlóaljainak szervezete nem tért el jelentősen a felderítő-zászlóaljétól. Az 1. lovas dandár páncélos zászlóalja:

Páncélos zászlóalj szervezete:

A határ átlépésének tilalma erősen korlátozta az adatszerzést, de a felvonulóban lévő csapatok sem voltak képesek egységes figyelőrendszer felállítására. Így a határvadász erők folytatták a jugoszláv oldal figyelését és a határ mellett gazdálkodók kikérdezését.

A határ lezárásától kezdve azonban adat-, illetve átmeneti információhiány lépett fel.

A tüzér és műszaki felderítő szervek a bemérések, illetve a figyelés mellett nem tudtak egyéb érdemi tevékenységet folytatni.

Röviden tehát úgy értékelhető, hogy a 11-ei támadás a karaolák mögötti területre szinte teljesen „vakon” kezdődött meg.

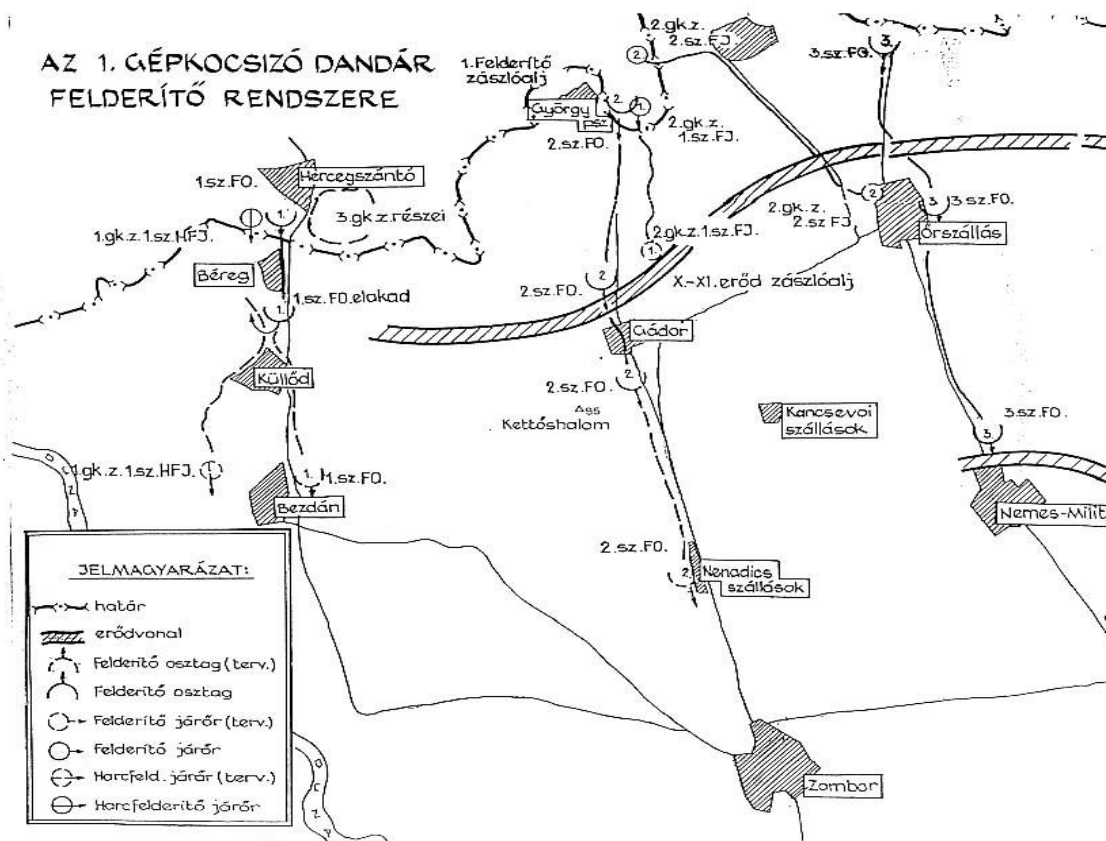
Felderítés a határátlépés és az erődöv áttörésének időszakában

A határ átlépésének pillanatában a jugoszláv határőr erők ellenállás nélkül visszavonultak az erődvonalra, így az előterep és az erődök felderítése akadálytalanul megvalósulhatott volna. A repülődandár azonban nem rendelkezett közelfelderítő erőkkel, továbbá a gyorshadtestnek alárendelt III. közelfelderítő század is később települt csak ki, érdemi munkát azonban nem is végzett. Így az előrelátás teljes hiánya nélkül zárkóztak fel a csapatok az erődövre. Nem pótolhatta a közelfelderítő repülőket a bevezetett földi felderítés. Konkrétan az 1. gépkocsizó- és a 2. lovasdandár által alkalmazott felderítő osztagok minimálisnak mondható 1-2 órás előnnyel indultak, de mivel alapvetően az utakhoz voltak kötve, felderítési lehetőségük korlátozott irányú volt. Az utak rombolása azonban még ezt a korlátozott lehetőséget is szűkítette, hiszen nem egy osztag kénytelen volt visszafordulni.

Az 1. gépkocsizó dandár felderítő rendszere a következőképpen működött:²⁹³

²⁹³ Horváth Csaba: A magyar királyi i. m. 7. számú melléklet.

AZ 1. GÉPKOCSIZÓ DANDÁR FELDERÍTŐ RENDSZERE

Az 1. felderítő-zászlóalj megerősítve az 1. gépkocsizó zászlóalj egy puskás századával, egy géppuskás és egy árkász szakaszával, továbbá a 9. kerékpáros üteggel 23 óra körül érkezett György-pusztához (Hadikfalvától a Kígyós-patak átellenes, északi partján). A zászlóaljparancsnok gyors feladatszabás után az 1. számú felderítő osztagot Hercegszántón át Bézsdánra, a 2. számút Gádoron át Nenadics-szállásra, a 3. számút Katymár, Órszálláson át Nemesmilitics irányába indította meg. Feladatuk az utak, műtárgyak állapotának, a rombolások helyének megállapításán túl az erődvonal felderítése volt.

Az 1. számú felderítő osztag a rossz utakon megakadt, a 2. számú felderítő osztag megállapította, hogy a György-pusztából Regőcére vezető utak járhatatlanok. Megállapították továbbá a felderítő osztagok, hogy az erődvonal meg van szállva, onnan szórványos tüzet kaptak.

A dandár felderítő rendszerét egészítette ki a 3. gépkocsizó zászlóalj, amely zömével Csátaljára, részeivel Hercegszántóra volt irányítva. A zászlóalj amint beérkezett, azonnal

harcfelderítő járőröket²⁹⁴ küldött ki egy puskás század, egy géppuskás szakasz, egy árkász és egy páncéltörő ágyús raj és egy páncélgépkocsi század (a felderítő-zászlóalj páncélgépkocsi százada volt – sz.) erőben.

Az ellenség közben folyamatosan tűz alatt tartotta Hercegszántót és a műutat. A járőrök az utak aknazárakkal és torlaszokkal való lezárását jelentették, továbbá megállapították, hogy a jugoszláv erők az erődvonatra húzódtak vissza, és ott szívósan tartják magukat.

A 2. gépkocsizó zászlóalj, miután 12-én 2 órakor Garára érkezett, 1-1 felderítő járőrt küldött ki Gádorra, illetve Őrszállásra, az előbbiekhöz hasonló feladattal.

Április 11-e a felderítő erők első harci napja volt. Felderítési feladatokat azonban csak az 1. gépkocsizó és a 2. lovasdandár erői hajtottak végre. Az 1. felderítő-zászlóalj osztagai a Hercegszántó–Katymár terepszakasról indultak meg, és a Bezdán-észak–Gádor–Őrszállás terepszakaszon zárkóztak fel az erődvonatra. Megállapították, hogy az erődök meg vannak szállva, az utak el vannak torlaszolva, több helyen aknazár nehezíti az előremozgást.

A 2. lovasdandár felderítést végrehajtó páncélos zászlóalja azonban Bajmoktól keletre üresen találta az erődöket. További előretörésre viszont nem volt parancsa, így visszatért Csikériára.

Az ellentmondó adatok teljes bizonytalanságot okoztak a hadsereg vezetésénél. Mivel a felderítő erők éjszaka nem folytatták a feladatok végrehajtását, hanem szinte kivétel nélkül visszahúzódtak a megindulási pontokra, a legkézenfekvőbb megoldást választva felkészültek az erődvonal másnapi áttörésére.

Még ezen a napon Bán Mihály vezérkari őrnagy (a 3. hadsereg parancsnok hadműveleti osztály vezetője) kérte a vezérkar ügyeletes tisztjét, hogy egy vezérkari tisztet gépkocsin sürgősen indítson útba a légi fénykép-kiértékelő csoporthoz (Budapest IX. kerület Mester utca 46. – Keksz Edgár alezredes), ahol sürgős kiértékelt fényképeket kellett, hogy átvegyen, és azokkal azonnal a 3. hadsereg parancsnokságára siessen.²⁹⁵ Ezek a felvételek valószínűleg nem új szerzemények voltak, mert a távolfelderítők első éles bevetésére csak 12-én került sor. Természetesen azt sem lehet kizárni, hogy német légi fényképekről volt szó, bár ilyen utalással nem találkoztam.

²⁹⁴ Az ellenség tüzeit kikényszerítve állapítja meg annak erejét, helyzetét és nagyobb ürméretű fegyvereinek számát és tüzelőállását.

²⁹⁵ HL VKF 4913/vkf 1. oszt. eln. - 1941

A feladatokat ekkor a jugoszláv visszavonulás mélységének megállapítása, a kialakuló ellenséges góccok pontos helye, a Ferenc-csatorna hídjainak állapota és forgalmának megállapítása képezte.

A felderítés tehát az erődvonalon elkövette az egyik legnagyobb hibát, megszakította a felderítés folytonosságát, lemondva az ellenség még éjjel sem szüneteltethető figyelésének lehetőségéről.

Ez a felületesség nagy idővesztéshez vezetett közvetlenül és közvetetten is! Egyrészt a csapatok megállását és kb. 10 órás késést eredményezett, másrészt időt biztosított az ellenségnek a Ferenc-csatorna hídjainak rombolásához, ezzel újabb idővesztésget idézve elő.

Az áttörés légi és tüzérségi előkészítésének megindulása után fél órával a IV. hadtest parancsnoka távbeszélőn jelentést kapott, miszerint „Péter hadnagy az 1. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóaljának részeivel (ez az 1. gépkocsizó dandár 3. számú felderítő osztaga volt. – sz.) már áthaladt a kiürített erődvonalon és Őrszállás északot érte el.”²⁹⁶ A tüzérségi előkészítés leállítása és a német „Stuka-támogatás” kénytelen kivárása után folytatódott az előremozgás. A felderítő erők egyes részei, amelyek nem várták be az áttörést, és önállóan folytatták a feladatukat, így szerencsére kisebb térelőnyhöz jutottak. Ez a későbbiekben fontos tényezővé lépett elő.

Felderítés a Duna vonalának elérése időszakában

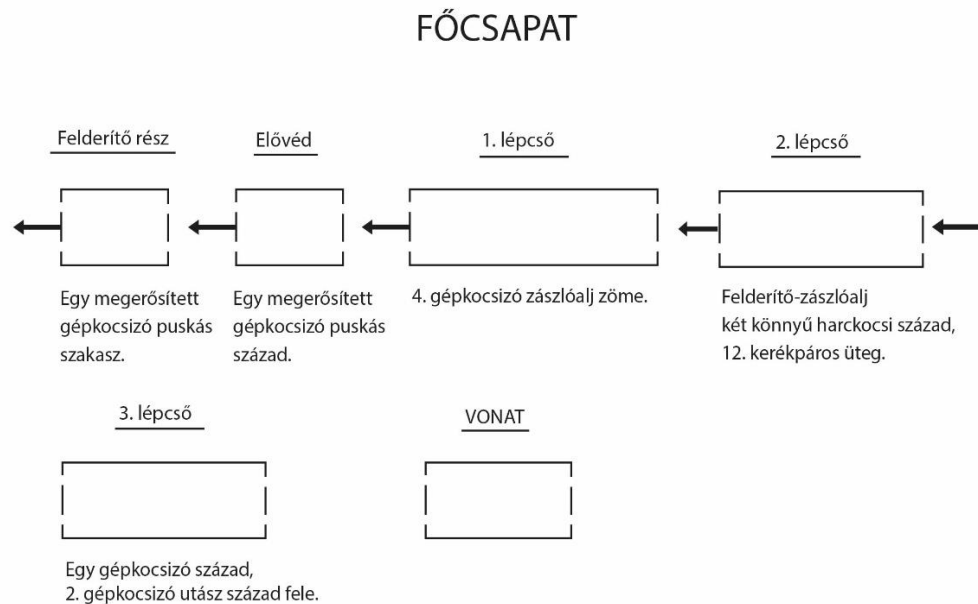
Az erődvonalon történő átjutás után megerősített harccsoportok mozogtak előre főleg az utakon. Feladatuk az utak járhatóságának felderítése és a jugoszláv utóvédek felszámolása volt. A fő feladatként azonban a Ferenc-csatorna hídjainak birtokbavétele és ott hídfő kialakítása szerepelt. Ehhez, a magyar királyi honvédség történetében először, ejtőernyős erőkkel szerveztek együttműködést. Az akció azonban teljes kudarccal végződött. A veszteségek mellett egyetlen ép hidat sem sikerült birtokba venni.

A gépkocsizó dandárok kénytelenek voltak saját erejükből hidat verni, s ezután folytatták a további feladat végrehajtását. Az előremozgás üteme még a hátráltató tényezők ellenére is imponáló volt. A Szenttamásnál kialakított szerb védelem, amelyet félkör alakban a Ferenc-csatornára támaszkodva hoztak létre, sem tudta a felderítő erőket megállítani. Olyan ütemben törtek be ebbe a védelmi állásba, hogy a falut körülvevő műszaki zárrendszert egyszerűen nem volt a szerbeknek idejük aktivizálni a felderítők előtt. Újvidék előtt pedig az

²⁹⁶ Pokorny i. m. 84. o.

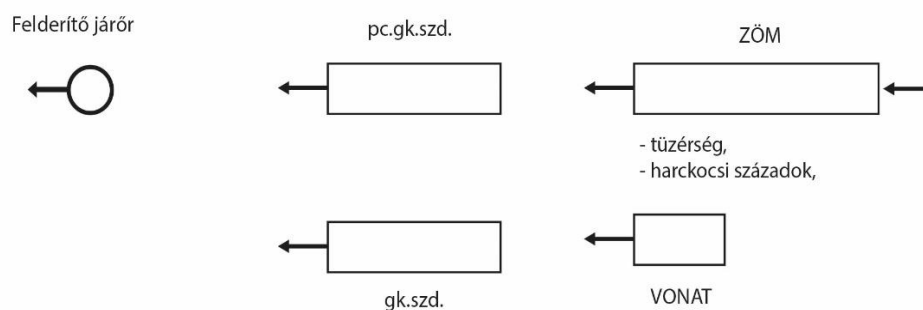
1. felderítő-zászlóalj részei egy nagyobb visszavonuló erőt észleltek. Ezt gyors bekerítő manőverrel és határozott rajtaütéssel szétverték, illetve foglyul ejtették.

A menetsoportosítás jellemző kialakítását kitűnően mutatja a Sándor István alezredes parancsnoksága alatt álló csoport menetrendje:

Jól látható, hogy a menetrenden belül a parancsnok nem szervezett utóvédet, aminek a kialakult helyzet lehet a magyarázata.

Az 1. felderítő-zászlóalj menetrendje ugyanekkor a következő volt:

A továbbiakban kisebb ellentámadások letörése mellett üldözés és a Duna mielőbbi elérése volt a cél. Mivel a felderítésre kikülönített erők az utakon mozogtak előre, nagyon leszűkült a felderített sáv szélessége. A folyamatos jugoszláv visszavonulás miatt azonban ez nem ütött vissza.

A felderítők, ezen belül az 1. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóalja, elsőként érték el Újvidéket április 13-án 16,00-kor. A továbbiakban felkészültek a főerők beérkezésének biztosítására.

A hadművelet felderítő tapasztalatainak összegzése

„A felderítés célja, hogy adataiból a vezető idejében képet alkosson az ellenségről és így elhatározása és terve számára alapot nyerjen.

A felderítés lényege az ellenség viszonyaiba való betekintés; ehhez szükséges az ellenséggel való gyors érintkezésbe jutás, az érintkezés fenntartása, az ellenség állandó (éjjel sem szünetelő) megfigyelése, az észleleteknek gyors és biztos jelentése.”²⁹⁷

Már a mozgósítási rendszerben akadoztak a fogaskerek 1941. áprilisában. Az események gyors változása miatt az április 3-6. között két ütemben elrendelt mozgósítás normáit a vezérkar még csökkenteni is akarta a 12-e helyett már 6-án megindult német támadás miatt, de a csapatok az eredeti időnormákat sem tudták tartani.

Problémát okozott a ritka vasúti forgalom, az időközben megkezdődött tavaszi munkák sora, továbbá a posta felkészületlensége, ami egyértelműen a bevonulások elcsúszásához vezetett. A gazdák pedig a legrosszabb országos járműveiket²⁹⁸ és leggyengébb lovaikat adták át a honvédségnek, így próbálva a mezőgazdasági munkák eredményes és gyors befejezését elérni. Ez az előkészítetlen mozgósítás már előre vetítette a várható gondokat.

A felvonulás időszakában már jelentkeztek az első problémák. „A felderítő-zászlóalj is olyan komoly anyagihiányokkal voltak kénytelen elvonulni, amelyek ütőképességüket és alkalmazási lehetőségüket rendkívüli mértékben korlátozták. Kiütköztek a hiányosságok páncélgépkocsikban, harckocsikban...”²⁹⁹ Sok ehhez hasonló észrevétel bizonyítja, hogy a felderítő csapatok is komoly hiányokkal kezdték meg a feladat végrehajtását. Igaz, az alegységek a magyar hadiipar akkor legkorszerűbb eszközeivel: „Csaba” páncélgépkocsikkal,

²⁹⁷ Harcászati Szabályzat (H. Szab.) I. rész Harcászati elvek E-1 II. fejezet. A felderítés. A m. kir. honvédelmi minisztérium kiadványa. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest, 1939. 37. o.

²⁹⁸ Országos jármű: lovas kocsi, szekér.

²⁹⁹ HL VKF 5161/vkf 1.b. oszt. eln.- 1941 Tapasztalati jelentések. 33. szám 5. o.

„Toldi” könnyű harckocsikkal voltak felszerelve. A „Csaba” páncélgépkocsi négykerék-meghajtása ellenére is nagyon lassúnak, nehézkesnek bizonyult. Nagy talajnyomása minimális terepjáró képességet biztosított. Motorja a nagy súlyához képest gyenge, oldalstabilitása rossz volt. Ezzel ellentétben a „Toldi” könnyű harckocsit mozgékony járműnek tekinthetjük. Kevés kivétellel megbirkózott a nehéz tereppel, többször vontatási feladatokat is megoldott. Fegyverzete ellenséges páncélos célok ellen kevésbé volt hatékony.

A felvonulás időszakában a figyelés mint kiemelt és szinte egyedüli felderítési mód szerepelt, de eredményessége erősen megkérdőjelezhető a megszerzett felderítési adatok tekintetében.

Adatokkal rendelkeztek a vezérkarnál a jugoszláv repülőbázisok pontos tárolóhelyeiről,³⁰⁰ az ellenség géptípusairól, nagybani szervezetéről, de ezek az adatok, úgy vélték, a magyar feladat függvényében teljesen hasznavehetetlenek. A 6-i német támadás megindulása után viszont azonnal jugoszláv bombatámadások kezdődtek a magyar területek ellen.

Főleg német segítséggel több repülőgépet lelőttek, személyzetüket kihallgatták ugyan, de fontos adat birtokába nem jutottak.³⁰¹

A határ átlépése után a felderítők, ezen belül a gyorsadtest felderítő erői teljesen szokatlan helyzettel találkoztak. Hiányzott a feladat végrehajtásához szükséges legfontosabb elem, az ELLENSÉG. Ez a tény a kezdeti időszakban zavarokat is okozott a felderítő rendszerben. Egy teljes napnak kellett eltelnie ahhoz, hogy tisztázódjon, a felderítés legfontosabb feladata a terep, az utak és a műtárgyak állapotának felderítése lesz.

Döntő módon segíthette volna a Gyorsadtest előrelátását a hadművelet idejére a hadtestnek alárendelt III. közelfelderítő repülő század. A század Szombathelyről nagy késéssel települt át Pécsre, így szinte csak a hadművelet befejezésekor vált alkalmazhatóvá. A WM-21. „Sólyom” típusú gépek pedig egyébként is elavultnak számítottak már ekkor, és nagyon komoly repülési hiányokkal küszködtek.

„A hadtestnek alárendelt III. KF. repülő századot, a hadtestparancsnokság komoly feladatra nem vehette volna igénybe, a gépek rövid hatósugara és nehézkes föl- és leszállási képessége miatt ... A »Sólyom« típusú gépek rossz repülő tulajdonságai közismertek, egyikük

³⁰⁰ HL VKF 4855/vkf 1.b. oszt. eln.- 1941

³⁰¹ HL VKF 4941/vkf 1.b. oszt. eln.- 1941

a borovói repülőtérrel való felszállás közben minden különösebb ok nélkül megbillent és lezuhant.”³⁰²

Mindent figyelembe véve azonban komoly problémákat okozott a légi felderítés hiánya a hadtestnél. Nem tudtak időben adatokat szerezni a rombolásokról, az utak-műtárgyak állapotáról. A gyorscsapatok földi felderítése sem biztosított megfelelő előrelátást, erre csak a repülő felderítés lett volna képes. Ennek hiánya viszont erősebb ellenség esetén sok veszélyt rejtett volna magában.³⁰³ Több esetben olyan menetvonalat jelöltek ki egy-egy dandár részére, amely teljesen felderítetlen és ellenséggel telítve volt. Ezután az adott dandár volt kénytelen pillanatok alatt intézkedni a felderítésre, nehogy idővesztést szenvedjen.

A szabályzattal ellentétben 11-én éjszaka teljesen megszakadt az ellenség felderítésének folyamatossága. A felderítő csapatok visszahúzódtak, így egyszerűen nem észlelheték az erődrendszer kiürítését, amelyet csak az újból bevezetett felderítés észlelt. Ez egyben bizonyította azt is, hogy a régi sablonszerű megoldások ideje lejárt. Az előírások rögzítették, hogy egy erődrendszert csak megfelelő légi és tüzérségi előkészítés után lehet leküzdeni, de az idővel való versenyfutás már új lehetőségek mérlegelését tette szükségessé. Az egyik ilyen lehetőség a felderítés kiszélesítése és az alkalmazási módok megfelelő megválasztása volt.

A repülő felderítés mellett a békehírszerzés szerezhette volna adatokat, de ezek egyike sem funkcionált igazán.

A híradás kérdése is több problémát vetett fel. A rádiók hatótávolsága nem felelt meg a korszerű követelményeknek. Egyedül az R-8 típusú készülék közelítette meg az elvárásokat.

A híradó alegységek nemcsak a rádióeszközök, hanem szervezeti kérdések miatt sem tudták feladataikat előírás szerint végrehajtani. Ezzel a problémával a Gyorshadtestparancsnokság tisztában volt, és többször tett javaslatot egy közvetlen híradó zászlóalj felállítására. A felderítési adatok időbeni jelentése szempontjából is azonnal megoldandó feladattá lépett elő a híradás kérdése.

Meg kell említeni még a felderítés szempontjából is nagyon lényeges kérdést, a területet felfedő pontos térképek hiányát. Az átfedések miatt Zombor magasságáig még

³⁰² HL VKF 5251 /vkf 1. oszt. eln.- 1941 Tapasztalati jelentések. Zsedényi Zoltán vk. ezredes gyorsadtest vkf. 25. szám 4. o.

³⁰³ HL VKF 5251 /vkf 1. oszt. eln.- 1941 Tapasztalati jelentések. Dobák Dénes vk. alezredes HM. 33. szám 8. o. és Gyimesy Frigyes tábornok 3. hadseregparancsnokság. 32. szám 4. o.

rendelkeztek megfelelően pontosított térképpel, de utána már pontatlan, a jelenlegi helyzetet csak részben tartalmazó térképek álltak rendelkezésre.

A felderítő erők aktív, gyors és mégis meggondolt tevékenységét kitűnően jellemzi a következő Tapasztalati jelentés egy részlete: „A gyors előnyomulásban jelentős szerepet játszott az 1. gk.dd. (gépkocsizó dandár) felderítő zászlóalja, amely páncélos járműveivel mintegy húzta maga után az egész dandárt.”³⁰⁴

Ez egyben bizonyítéka volt annak is, hogy a szervezetszerű felderítő erők mind szervezetük, mind feladataik, mind pedig felszerelésük tekintetében itt váltak teljesen külön a harcoló csapatoktól, itt jelent meg először a felderítő rész, mint valódi „szakcsapat”. Egyértelművé vált továbbá, hogy a felderítő csapatok feladataikat a továbbiakban csak harccal lesznek képesek megoldani, és ez a szervezetük, fegyverzetük további átgondolását követelte meg.

A délvidéki események tapasztalatai egyértelműen bizonyították a vezérkar számára, hogy a gyorscsapatok és a felderítő erők szerepe – a nem kis hiányosságok ellenére – döntő lesz a következőkben is, és tevékenységük nagyban befolyásolja a hadműveletek végső kimenetelét.

³⁰⁴ HL VKF 5251/vkf 1. oszt. eln. -1941 Tapasztalati jelentések. Dobák Dénes vk. alezredes 33. szám 10. o.

A Délvidéket üdvözlő, színes kiadvány, 1941.
(HM HIM Hadtörténeti Múzeum, Plakát- és aprónyomtatványtár 80.195.1/Nyt)

/HTM 100 475 Az első tábori istentisztelet Zentán/

Befejezés

A hadművelet, a mozgósítás elrendelésétől a terület elfoglalásáig, számos olyan tapasztalattal bírt, amit a lehetőségek függvényében azonnali megoldást követelt. Ez első és talán a legfontosabb, nem történt meg a társadalom háborúra történő felkészítése. Az egyszerű polgár nem értette meg mi lehet az oka annak, hogy tegnap még „örök barátok” vagyunk, ma pedig kibékíthetetlen ellenségek. Mind a háborúba történő gyors belesodródás, mind pedig a hadműveletre közvetlenül nagy befolyással bíró időpont módosítások kezelése, komoly gondot okozott. A rendszer eddig egy kényelmes sablont követett, ahol ismeretlen követelmény volt az azonnali reagálás. Mindenre volt idő, ha valamelyik lépés elkésett, lehetett javítani, lehetett módosítani illetve változtatni. (Lásd a békés területgyarapításokat megelőző csapatmozgásokat.) A Délvidéki hadműveletnél nem volt lehetőség a visszalépésre, itt csak előre lehetett haladni és feszített ütemben. Ez egy nem összeszokott rendszeren belül automatikusan hibákat gerjesztett. Gondokat a mozgósítás elrendelésénél, a felvonulásnál, a feladatok, parancsok továbbításánál. Ehhez természetesen még hozzájárult az összességében

jó hozzáállású parancsnokok rutintalansága és gyakorlati (háborús) vezetési hiányossága is. Az időjárási viszonyok és a terep állapota (árvizek, felázott talaj stb.) is döntő hatást gyakorolt a hadműveletre, amivel a parancsnokok csak későn szembesülhettek, hiszen az alaposan megkésett, vagy elmaradt felderítés nem szolgáltatott erről a területről adatokat. Csak szilárd burkolatú utakon pedig nem mozoghatott a teljes haderő.

A különböző gépesített (gép vontatású) kötelékek hiánya azonnal érezhető volt, de a vonat alakulatok (logisztika) rossz minőségű országos járművekkel (szekerek), csak nagy nehézségek árán tudták biztosítani a csapatok ellátását. Hasonló volt a helyzet a híradó eszközöknél is, ahol a gyenge minőség és a hozzá nem értés az összeköttetés gyakori megszakadását eredményezte. Ez főleg a vegyes szervezetű dandárok mozgásánál jelentett szinte megoldhatatlan problémát.

A parancsnokok és a légénységi állomány kiképzése terén is több gond merült föl. Elméletileg elrendelésre került az erődök elleni harcra való felkészítés, de valójában ennek gyakorlati oldala kimunkálatlan maradt. Ugyan ez volt a helyzet a városokban, lakott területen megvívott harc esetében is. Ennek eredményét láthattuk.

A jelzett hiányosságok ellenére a hadsereg teljesítette a feladatát, igaz ennek feltételeit a gyors német sikerek alapozták meg.

A hadművelet befejezése után több vitás kérdés is felmerült a német és a magyar parancsnokságok között. Ennek egyik jellemző példája volt egy szerb tankuszály megszerzésének kérdése. Az újvidéki Duna-szakaszon álló uszályt mindkét fél sajátjának tekintette, azonban a magyar Folyamerő dandár gyorsabb reagált a németeknél és elvontatta a vízi szállító eszközt. A szerbiai német katonai parancsnok, Helmuth Förster, a repülő csapatok tábornoka (General der Flieger), Baitz Oszkár ezredes, magyar összekötő tiszt, útján kérte az uszály visszaadását. A Folyamerő dandár az ügygel kapcsolatban a következőket válaszolta: „... miután a Duna – annak mindkét partját bezárólag – az ő hadműveleti területe volt, egyrészt a magyar Fővezérségtől kapott intézkedés értelmében, másrészt a később a német XLI. hadtesttől kapott feladat szerint, a Dunán való zsákmányolás joga őt illeti meg.”³⁰⁵

Majd a Folyamerő dandár hivatalos válaszlevélben részletezte a kialakult helyzetet és a magyar igényjogosultságot a német fél részére:

„Szerb tankuszály ügyében jelentés

³⁰⁵ HL VKF 5402/ vkf. 1. oszt. eln. – 1941 Szerb tankuszály.

Jelentem, hogy a 2. német hadsereg parancsnoksághoz beosztott összekötő tisztől a másolatban idecsatolt átiratot kaptam.

Az esetre vonatkozólag a következőket jelentem:

1./ Az 1. folyamdandár a Fővezérségtől 77/Föv.hdm.41.IV.11. szám alatt a következő feladatot kapta:

a./ A hadműveletek előre haladásával párhuzamosan egyelőre a Tisza torkolatig terjedően törjön előre.

b./ A Dunát az aknáktól tisztítsa meg.

c./ A folyamon a hajózást minél előbb tegye lehetővé...

E parancs következtében Jugoszlávia ellen megindított hadjáratl egyidejűleg a parancsban említett Dunaszakasz teljes egészében mindkét partja bezárólag a folyamdandár hadműveleti területévé vált, annál is inkább, mert a IV. 16-án a XLI. német páncéloshadtestnek történt alárendelése után annak parancsnokától hadműveleti területként a Dunaszakaszt a Temes torkolatig bezárólag kapta. – Ezen a területen a m.kir.1.honvéd folyamdandár IV. 11-étől IV. 29-ig, mikor is a német dunai flottilla a szakaszon megjelent, egyedül harcolt és így a szakaszon előtalált összes járműveket, amennyiben azok szerb eredetűek voltak, jogosan zsákmányolta.

A gyors előretörés következtében nem volt idő és alkalom a zsákmányolt anyag azonnal gyűjtésére, rendezésére és ezért e feladatot az élen lévő őrnaszád ezredet követő alakulatok hajtották végre.

Mikor a m.kir. honvédség a hadműveleteket megkezdte és nyilvánvalóvá vált, hogy a Duna vonalát a legrövidebb időn belül el fogja érni, az ellenség összes vízi járművet a Száva, illetve a Száva torkolatához irányította és ott részben elsüllyesztette, részben az ott megjelenő német haderőnek átadta.

Azok az uszályok és vízijárművek, melyek valamilyen oknál fogva a Dunán visszamaradtak, főleg a nagy forgalomú Újvidék kikötőjében álltak, így a szóban forgó tankuszály is. Erre vonatkozólag csatolom három Újvidék-i lakossal felvett jegyzőkönyvet.

Midőn a m.kir. honvédség, beleértve a folyami erőket is, Újvidék területét elérte, az ellenséges érzelmű lakosság az úszójárműveket igyekezett a túlsó horvát partra átállítani, hogy ezzel az új határok megvonásakor jogot formáljon arra, hogy az értékes anyagot a magyar állam fennhatósága alól kivonja. Így történt a szóban forgó tankuszálllyal is,

melyet időközben ismeretlen tettesek fel is gyújtottak. A folyami erők egyik egysége a már korábban kapott általános intézkedés szerint az égő nafta uszályt eloltotta és Újvidék-re vontatta be.

Az összekötő tiszt átiratához csatolt melléklet harmadik bekezdésében foglaltakra vonatkozólag jelentem, hogy az uszályt átállító hajó parancsnoka a német flottilla pk. rendelkezéseinek, miután köztük semminemű alá- és fölérendeltségi viszony nem volt, nem tett eleget.

A melléklet negyedik bekezdésére vonatkozólag: a kérdéses időpontban és helyen tudomásom szerint a Duna mindkét partján a m.kir. honvédség csapatai állottak.

Az esethez kiegészítésül jelentem, hogy a Duna balpartján az 1213.fkm-nél 3 km-rel a Tiszatorkolat alatt az általam zsákmányolt és áruval megrakott 27.902.számú és üres 26.747.J.R.P.számú jugoszláv uszály az átiratban említett von Weiss korvettkapitány intézkedésére tudtom és beleegyezésem nélkül valószínű a Szávába bevontattott. – Ugyancsak oda kerülhetett az újvidéki kikötőben talált uszály állomány is.”³⁰⁶

Az uszály (uszályok) további sorsáról nincsenek információk.

A magyar 3. hadsereg már április 21-én megkezdte csapatai fokozatos kivonását a Duna–Tisza közéről. Április 21-én az I. hadtest, 25-én pedig a IV. hadtest csapatai indultak haza vasúti szállítással.

Szeptember végéig Gorondy-Novák Elemér tábornok parancsnoksága alatt az V. hadtestparancsnokság és öt dandár maradt vissza a Délvidéken. Gorondy-Novák Elemér altábornagy 1941. május 01-től lovassági tábornok, 1941. augusztus 01-től a fegyvernemi tábornoki rendfokozatokat „váltó” vezérezredes. Az V. hadtest parancsnoka 1941. július 31-ig vitéz Silley Antal altábornagy maradt, akit 1941. augusztus 01-től vitéz Feketehalmy-Czeydner Ferenc vezérőrnagy [1941. november 1-től altábornagy] követett.

Ez idő alatt, ahogy már utaltunk rá, az elfoglalt területen katonai közigazgatást vezettek be két központtal. Szabadkán Bittó Dezső nyá. (nyugállományú) vezérőrnagy, Újvidéken pedig Novákovits Béla vezérőrnagy látta el a vezetői teendőket. A fővezérség szeptember 15-én elrendelte a még Bácskában állomásozó csapatok hazaszállítását, ami a hónap végére meg is

³⁰⁶ HL VKF 5402/ vkf. 1. oszt. eln. – 1941 Szerb tankuszály

történt. Kivételt képeztek azok a katonai szervezetek, amelyek békeelhelyezési körletét az 1941-ben visszacsatolt területeken jelölték ki.

/A katonai közigazgatás bevezetése: 6. számú melléklet/

/HTM 100 481 Hazafelé I./

/HTM 100 485 Hazafelé II./

/HTM 100 494 Hazafelé III./

A délvidéki hadművelet után komoly változások történtek a katonai felsővezetésben:³⁰⁷

Fsz.	Név	Rendfokozat	Jelenlegi beosztás	Kormányzó elhatározása	Megjegyzés
1.	Gorondy-Novák Elemér	vezérezredes	M. kir. 3. honvéd hadsereg parancsnok	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, fogyatékbba vételéig három havi szabadság engedélyezett.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
2.	Declava Zoltán	altábornagy	M. kir. Honvéd Vezérkar főnökének helyettese	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. 3. honvéd hadsereg parancsnokául kinevezte.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
3.	vitéz nemes dési Bajnóczy József	altábornagy	M. kir. debreceni VI. honvéd hadtest parancsnok	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. Honvéd Vezérkar főnökének helyetteséül kinevezte.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
4.	Beregfy Károly	vezérőrnagy	M. kir. honvéd Hadiakadémia parancsnoka	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. VI. honvéd hadtest parancsnokául és vezénylő	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.

³⁰⁷ HL VKF 1941 hdm. csf. 791. Kinevezések, új beosztások.

				tábornokául Debrecenbe kinevezte.	
5.	vitéz László Dezső	vezérőrnagy	M. kir. Honvéd Vezérkar főnöke hadműveleti csoportfőnöke	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. Honvéd Hadiakadémia parancsnokául kinevezte.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
6.	vitéz Vörös János	vezérőrnagy	M. kir. 1. honvéd hadsereg vezérkari főnöke	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. Honvéd Vezérkar főnöke hadműveleti csoportfőnökéül kinevezte.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
7.	Aggteleky Béla	vezérőrnagy	M. kir. 1. honvéd gyalogdandár parancsnoka	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. 1. honvéd hadsereg vezérkari főnökéül kinevezte.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
8.	Legeza János	vezérőrnagy	M. kir. 1. honvéd gyalogsági kiképző tábor parancsnoka	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. 1. honvéd gyalogdandár parancsnokául kinevezte.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
9.	vitéz Major Jenő	vezérőrnagy	M. kir.1. honvéd gépkocsizó	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati	Személyre szóló értesítéssel a

			dandár parancsnoka	beosztásából felmentette, és a m. kir. 1. honvéd gyalogsági kiképző tábor parancsnokául kinevezte.	VKF látja el.
10.	Ankay- Anesini Győző	ezredes	M. kir. Honvédelmi Minisztérium 19. osztály vezetője	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette, és a m. kir. 1. honvéd gépkocsizó dandár parancsnokául kinevezte.	Személyre szóló értesítéssel az I. gyorshadtest parancsnok lássa el. Utód kinevezésére később történik intézkedés.
11.	Molnár Pál	ezredes	M. kir. honvéd erődítési parancsnok	1941. 11. 01-ével jelenlegi szolgálati beosztásából felmentette.	Személyre szóló értesítéssel a VKF látja el.
12.	Hárosy Teofil	hadiműszaki törzskari ezredes	M. kir. erődítési parancsnokság beosztott	1941. 11. 01-ével a m. kir. honvéd erődítési parancsnok teendőinek ellátásával megbízta.	Személyre szóló értesítéssel az erődítési parancsnok lássa el.

A veszteségek tekintetében érdekes adalékokkal szolgál a bajai kórház sebészének előadása az 1942. december 7-8. között Budapesten megtartott sebésztársasági nagygyűlésen:

„A beteganyagot tulajdonképpen két nagyobb csoportra kell felosztani, nevezetesen: betegségekre és háborús sérülésekre. Utóbbi alatt értendőek azok a sérülések, amelyek az egyént az ellenséggel való érintkezés felvétele után érik s ismét két alcsoportra választandók szét; az egyik a hadiszolgálatban elszenvedett balesetek; a másik az ellenséges fegyver behatására történt sérülések.

Beteganyagomat fentiek szerint osztályozva, a következő megoszlást tapasztaltam: Betegségekre esett az összes esetek 21%-a, a hadiszolgálatban elszenvedett baleset 49%-kal szerepel, s a tényleges fegyveres sérülésre csupán 30% jutott...

...A harc megindulásakor a hadműveleti terület a kórháztól mint egy 30–40 kilométerre volt s így a sérültek beszállítása is rövid időn belül már ellátásra került, 59%-át átlag 12 órán belül szállították be s a megmaradó csekély százalék esett hosszabb időre...

...A fej sérülései közül agyrázkódás, arc- és tarkósérülést okozott megbokrosodott lovaktól felfordított kocsiból való kiborulás, illetve autófelfordulás.

Állkapocstöréseink mindegyikét lórúgás okozta, éppígy lórúgás, illetve taposás okozta a mellkasi és lapockazúzódásokat és töréseket, továbbá az ágyéktáji és herezúzódásokat és a combzúzódásokat is. A felkarficamok kocsiról, bicikliről, motorról való leesés kapcsán keletkeztek, nagy gumótöréssel, vagy anélkül; egy esetben a helyretétel után karfonatbénulás lépett fel, amely ideggyógyászati és B₁ vitaminos kezelésre jól reagált.

Az orsócsonttörések javarésze gépkocsivezetőket ért a kurbli visszacsapása miatt. Az alkar, kéz és ujjak sebzéseit vonat-vagonajtó rácsapódása, autórugó kiugrása, vaskapsok felhasítása okozta. Hasfali zúzódást és ágyéki gerinctörést autó összenyomatás után láttunk. Az alsó végtagon zúzódásokat, bokarándulást elesés, mozgó járműről leugrás, vontatógépgázolás hozott létre. Az alsó végtag törései zártak voltak, mind a combon, mind az alszáron, illetve lábfejen, s részben kocsiról, autóról való leesés, illetve felborulás kapcsán indirect úton, részben pedig direct úton keletkeztek azáltal, hogy a végtagra gerenda, vonatajtó esett rá, kocsi, lövegkerék ment át rajta, vagy a ló temetett maga alá...

...Az ellenséges fegyvertől okozott sérülések mind lövések voltak, amelyeket puskagolyók, gránát, kézigránát és aknaszilánkok okoztak, olyképpen, hogy a sebesülések fele golyó által okozott sérülésre esett, míg a másik fele a gránát, kézigránát és aknasérülések között oszlott meg arányosan, kitűnt továbbá az, hogy az összes lövéses sérülések 42%-a társult csonttöréssel.. .

...Aknasérültjeink kettő kivételével csupán lágyrészsérüléssel álltak kezelésünk alatt, s ezek mellkasi és felkarsérülések voltak....

...Egyetlen egy esetben okozott az aknarobbanás az alsó végtagon olyan sérülést, hogy alszárat amputálnom kellett; ez volt különben szerencsére az egyetlen csonkolt sérültünk... .

...A golyók által okozott sérülések megoszlottak a mellkasi, hasi és végtaglövések között. Fej, vagy nyaki lövésünk egy sem volt. Haslövésünk is csak egy.³⁰⁸

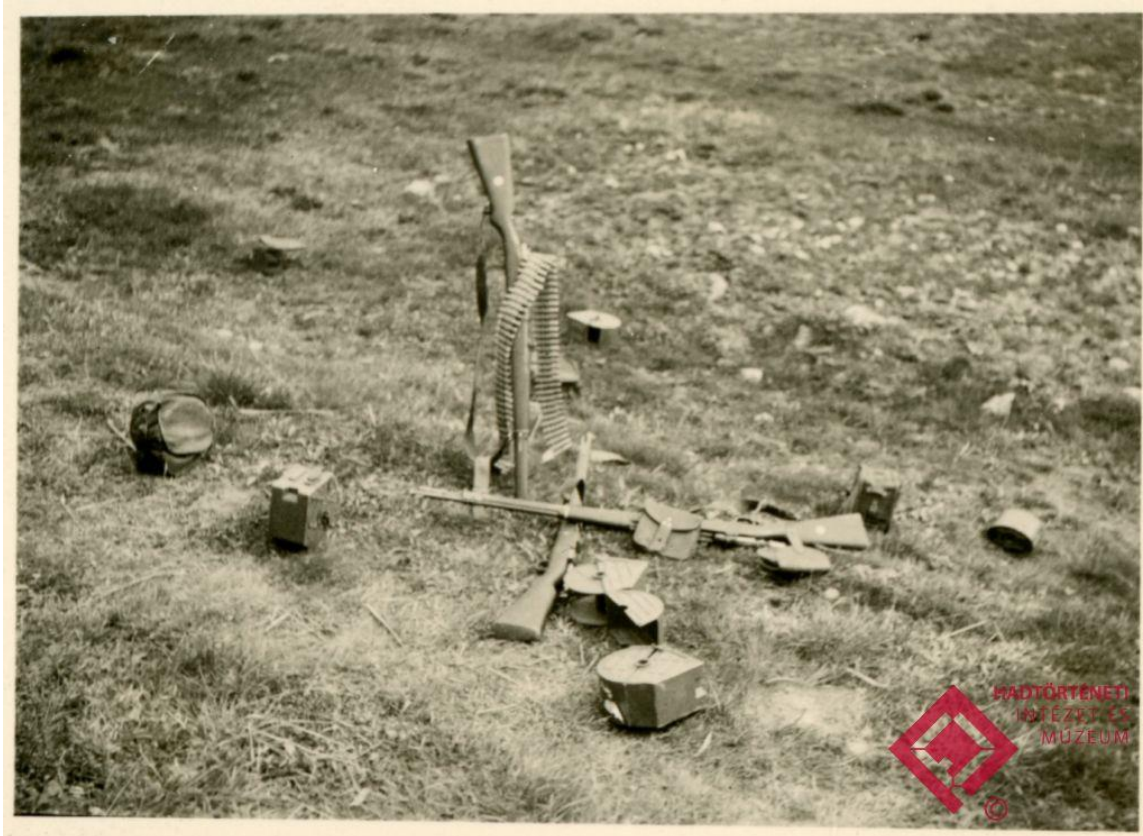
/HTM 87 501 Honvéd- és csendőrsírok Újvidéken/

A vezérkar 1941. december 9-én a német katonai attasé kérésére jelezte a délvidéki hadművelet – már pontosnak nevezhető – veszteségeit:

- 226 fő halott (7 tiszt, 219 egyéb állományú);
- 241 fő sebesült (2 tiszt, 239 egyéb állományú)
- 10 fő eltűnt.³⁰⁹

³⁰⁸ A Magyar Sebésztársaság munkálatai. XXVII. Nagygyűlés. Budapest, 1942. december 7-8. Nánay Andor (Baja) előadása Az 1941. évi délvidéki hadjárat sérültjeiről. A Nagygyűlés jegyzőkönyve 22–27. o.

³⁰⁹ Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia i. m. 39. o.

/HTM 107 213-90 Szöveg nélkül/

/HTM 2002.2361.1. A Délvidéki Emlékérem/

Mellékletek

1. számú melléklet

„Főhadiszállás, 1940. 12.13

A Wehrmacht Legfelsőbb Parancsnoka

Wehrmacht Főparancsnok/ Wehrmacht Vezetési törzs./L részleg

Nr. 33406/40 Titkos Műveletek Főnök

Titkos Műveletek Főnök részére

Tiszt által továbbítandó.

12 példány

2. példány

„20. számú utasítás a hadvezetés számára

Marita hadművelet

1.) Az Albániában folyó harcok kimenetele egyelőre nem látható pontosan. Az Albániában fennálló fenyegető helyzetre való tekintettel duplán fontos, hogy az elsősorban Olaszországra, de egyúttal a román olajmezőkre nézve is veszélyes repülőternek a balkáni front védelmében történő létrehozására vonatkozó angol törekvések megghiúsításra kerüljenek.

2.) Ebből kifolyólag a *szándékom* a következő:

a) a következő hónapok során Dél-Romániában fokozatosan erősödő csapatcsoportosítás létrehozása

b) a kedvező időjárási viszonyok beköszöntével – előreláthatólag márciusban – ez az erőcsoportosítás Bulgárián keresztül az Égei-tenger északi partvidékének – ennek sikeressége esetén pedig – a teljes görög szárazulatnak az elfoglalására kerül bevetésre (Marita hadművelet). A Bulgárián keresztül történő támogatással számolni lehet.

3.) A romániai *erőcsoportosítás felvonulását* illetően:

a) A december folyamán beérkező 16. páncélos hadosztály csatlakozik a szárazföldi erők küldetéséhez, amelynek feladatában nincs változás.

b) Egyúttal egy mintegy 7 hadosztályból álló csoportosítás (= I. Aufmarschstaffel) kerül Dél-Romániába előrevonásra. A Dunán való átkelés előkészítésére a szükséges méretű műszaki csapatok már a 16. páncélos hadosztály transzportjába is betagolásra kerülhetnek. (»tancsapatokként«). Alkalmazásukat illetően a Hadsereg Főparancsnoka megfelelő időben értesül a döntésemről.

c) A Marita hadművelet tervezett összerejének eléréséig (összesen 24 hadosztály) további transzportokat kell előkészíteni.

d) A Luftwaffe feladata a csoportosítás légi támogatásának biztosítása, egyúttal romániai területen a szükséges vezetési és utánpótlási létesítmények előkészítése.

4.) Magát a *Marita hadműveletet* a következők szerint kell előkészíteni:

a) A művelet elsődleges célja az Égei tengerpart és a Saloniki medence birtokba vétele. A támadás Larissa és a Korinthoszi-szoros irányába történő továbbfejlesztése szükséges lehet.

b) A Törökország felé eső szárny védelme a bolgár hadseregre hárul, ugyanakkor ezen túlmenően német kötelékek rendelkezésre bocsátásával erősítendő és biztosítandó.

c) Hogy ezen túlmenően bolgár csapatok a támadásban részt vesznek-e, bizonytalan.

Ugyanígy pillanatnyilag a várható jugoszláv magatartás sem látható tisztán.

d) A *Luftwaffe* feladata minden szakaszban a szárazföldi erők előrenyomulásának hatékony védelme, az ellenséges légierő kikapcsolása és – amennyiben lehetséges – a görög szigeteken található angol támaszpontok ejtőernyős alakulatok alkalmazása révén történő birtokbavétele.

e) Az a kérdés, hogy a Marita hadművelet az olasz haderő részéről milyen módon kap támogatást, illetve a műveletek összehangolása milyen módon valósul meg, későbbi döntés eredményeként kerül megválaszolásra.

5.) A katonai előkészületek különösen nagy politikai kihatásai a Balkánon a Főparancsnokság minden ide vonatkozó intézkedésének pontos irányítását teszik szükségessé.

A csapatoknak a Magyarországon keresztül történő szállítását, illetve a romániai beérkezését a Wehrmacht Főparancsnoksága *lépésenként* jelzi, ezek a Wehrmacht romániai missziójának megerősítésével indokolandók.

A románokkal, vagy bolgárokkal történő megbeszélések, amelyek szándékainkra engedhetnek következtetni, csakúgy, mint az olaszok tájékoztatása eseti jelleggel az én személyes engedélyezésem alá esnek, ugyanígy a felderítőszervek és előőrsök küldése is.

6.) A Marita hadművelet végrehajtását követően az abban résztvevő erők zöme *további alkalmazás érdekében* a tervek szerint kivonásra kerül.

7.) A Főparancsnok Urak jelentéstételeit szándékukat illetően várom – a szárazföldi erők tekintetében ez már megtörtént. A tervezett előkészületeket illetően pontos idővetést várok, amely tartalmazza a szükséges szabadságról való visszahívásokat is (kerethadosztályok feltöltése Wiederaufstellung von Urlaubsddivisionen).

Adolf Hitler

Elosztó:

Szárazföldi Főparancsnokság (Műveleti Főcsoport)

1. példány

Haditengerészeti Főparancsnokság (Ski.)	2. – " –
Légierő Főparancsnokság (LégierőVezetési Törzs)	3. – " –
A romániai Wehrmacht misszió törzsfőnöke	4. – " –
Wehrmacht Főparancsnokság	
Wehrmacht Vezetési Törzs	5. – " –
Légi Részleg	6. - 9. – " –
Wermacht NV	10. – " –
Wehrmacht Szállítási Részleg Tőf.	11. – " –
Ausl./Elh.	12. – " – ”

2. számú melléklet

„ÖRÖK BARÁTSÁGI SZERZŐDÉS
A MAGYAR KIRÁLYSÁG
ÉS A JUGOSZLÁV KIRÁLYSÁG KÖZÖTT
Ő Főméltósága a Magyar Királyság Kormányzója
és

Ő Felsége Jugoszlávia Királyának nevében a Királyi Régensek,

figyelembe véve a nemzeteik között örvendetesen fennálló, jószomszédságon őszinte megbecsülésen és kölcsönös bizalmon alapuló kapcsolatokat,

óhajtva, hogy kapcsolataiknak szilárd és tartós alapot adjanak,

abban a meggyőződésben, hogy a politikai, gazdasági és kulturális téren fennálló kölcsönös köteleknek megszilárdítása és szorosabbá tétele a két szomszédos ország érdekeit, valamint a Duna vidékének békéjét és jólétét fogják szolgálni, elhatározták, hogy Barátsági szerződést kötnek és ebből a célból Meghatalmazottaikká kijelölték:

Ő Főméltósága a Magyar Királyság Kormányzója:

gróf Csáky István magyar királyi titkos tanácsos, magyar királyi külügyminiszter Őnagyméltóságát,

Ő Felsége Jugoszlávia Királyának nevében a Királyi Régensnek:

Tsintsar-Markovich Sándor jugoszláv királyi külügyminiszter Őnagyméltóságát,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után a következő rendelkezésekben állapotok meg.

I. cikk.

A Magyar Királyság és a Jugoszláv Királyság között állandó béke és örök barátság fog fennállni.

II. cikk

A Magas Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy tanácskozni fognak mindazokban a kérdésekben, amelyek megítélésük szerint kölcsönös kapcsolataikat érinthetik.

III. cikk.

A jelen Szerződés meg fog erősíteni és megerősítő okiratok mihelyt lehetséges, Budapesten ki fognak cseréltetni.

A Szerződés a megerősítő okiratok kicserélésének napján lép életbe.

Aminek hitelül a fentnevezett Meghatalmazottak és ezt a Szerződést pecsétjeikkel ellátva, aláírták.

Kelt és eredeti példányban, Belgrádban, ezekenilencszáznegyven évi december hó 12. napján.

gróf Csáky István s. k.

Al. Tsintsar-Markocitch s. k”³¹⁰

³¹⁰ Horthy-Magyarország részvétele i.m. 1. számú okmány

3. számú melléklet

A tüzérség hadrendje 1941. április elején

1. hadsereg /Kolozsvár/:

VI. hadtest /Debrecen/:

Tüzérségi parancsnok: Bogányi Károly vezérőrnagy

16. gyalogdandár /Szolnok/:

16. tábori tüzérosztály /Szolnok/: névedi Bokross László alezredes

17. gyalogdandár /Debrecen/:

17. tábori tüzérosztály /Debrecen/: Ámon Ferenc alezredes

18. gyalogdandár /Békéscsaba/:

18. tábori tüzérosztály /Orosháza/: Noel Ödön alezredes

66. határvadász-ezred /Orosháza/:

66. határvadász-tüzérosztály /Orosháza/

VI. gépvontatású közepes tarackos üteg

VIII. hadtest /Kassa/:

Tüzérségi parancsnok: v. Sajó János ezredes

22. gyalogdandár /Nyíregyháza/:

22. tábori tüzérosztály /Nyíregyháza/: Klenóczy Aurél ezredes

23. gyalogdandár /Kassa/:

23. tábori tüzérosztály /Kassa/: Testhali Jordán János ezredes

24. gyalogdandár /Ungvár/:

24. tábori tüzérosztály /Munkács/: v. alsóviszokai Gerlóczy László ezredes

8. határvadász-dandár /Munkács/:

8. határvadász tüzérosztály /Munkács/: Sopronfalvy Jenő ezredes

VIII. gépvontatású közepes tarackos üteg

IX. hadtest /Kolozsvár/:

Tüzérségi parancsnok: v. Oláh József ezredes

25. gyalogdandár /Nagyvárad/:

- 25. tábori tüzérosztály /Zilah/: Szepesváraljay Alfonz alezredes
- 26. gyalogdandár /Nagyvárad/:
 - 26. tábori tüzérosztály /Szamosujvár/: v. Cseh Kálmán alezredes
- 27. gyalogdandár /Marosvásárhely/:
 - 27. tábori tüzérosztály /Marosvásárhely/: Bálint József alezredes
- 9. határvadászdandár /Gyergyószentmiklós/:
 - 9. határvadász-tüzérosztály /Gyergyószentmiklós/: Keresztszeghy György alezredes
- 69. határvadász-ezred /Marosvásárhely/:
 - 69. határvadász-tüzérosztály /Marosvásárhely/: szigeti Szabó Géza alezredes
- IX. gépvontatású közepes tarackos üteg

2. hadsereg /Budapest/:

I. hadtest /Budapest/

Tüzérségi parancsnok: Ternegg János vezérőrnagy

- 1. gyalogdandár /Budapest/:
 - 1. tábori tüzérosztály /Aszód/: Billnitzer Ernő ezredes
- 2. gyalogdandár /Budapest/:
 - 2. tábori tüzérosztály /Budapest/: Berecz Sándor ezredes
- 3. gyalogdandár /Budapest/:
 - 3. tábori tüzérosztály /Budapest/: Solth Imre ezredes
- I. gépvontatású közepes tarackos üteg

II. hadtest /Székesfehérvár/:

Tüzérségi parancsnok: v. dobfeneki Syposs János vezérőrnagy

- 4. gyalogdandár /Székesfehérvár/:
 - 4. tábori tüzérosztály /Székesfehérvár/: Mérey-Kastner Róbert alezredes
- 5. gyalogdandár /Győr/:
 - 5. tábori tüzérosztály /Győr/: v. maasfeldi Hanke Vilmos ezredes
- 6. gyalogdandár /Komárom/:

6. tábori tüzérsztály /Komárom/: Mánhold Ede alezredes

II. gépvontatású közepes tarackos üteg

VII. hadtest /Miskolc/:

Tüzérségi parancsnok: v. Rábay István vezérőrnagy

19. gyalogdandár /Miskolc/:

19. tábori tüzérsztály /Miskolc/: Tarnay Károly alezredes

20. gyalogdandár /Eger/:

20. tábori tüzérsztály /Gyöngyös/: Kovács Tibor ezredes

21. gyalogdandár /Losonc/:

21. tábori tüzérsztály /Losonc/: Récsey Lajos alezredes

VII. gépvontatású közepes tarackos üteg

3. hadsereg /Pécs/:

III. hadtest /Szombathely/:

Tüzérségi parancsnok: v. Akay László vezérőrnagy

7. gyalogdandár /Sopron/:

7. tábori tüzérsztály /Sopron/: Polonyi Lajos alezredes

8. gyalogdandár /Szombathely/:

8. tábori tüzérsztály /Szombathely/: zabori Pachner László alezredes

9. gyalogdandár /Nagykanizsa/:

9. tábori tüzérsztály /Nagykanizsa/: v. Pozsonyváry Arthur ezredes

III. gépvontatású közepes tarackos üteg

IV. hadtest /Pécs/:

Tüzérségi pk: v. Vécsey Aladár vezérőrnagy

10. gyalogdandár /Kaposvár/:

10. tábori tüzérsztály /Kaposvár/: Kassay Albert alezredes

11. gyalogdandár /Pécs/:

11. tábori tüzérsztály /Pécs/: Rátky Henrik alezredes

12. gyalogdandár /Szekszárd/:

12. tábori tüzérsztály /Tolna/: Lehoczky Lajos alezredes

IV. gépvontatású közepes tarackos üteg

V. hadtest /Szeged/:

Tüzérségi parancsnok: Nagysolymosy Gyula vezérőrnagy

13. gyalogdandár /Kecskemét/:

13. tábori tüzérsztály /Kecskemét/: Szalay-Marzsó Tihamér ezredes

14. gyalogdandár /Szeged/:

14. tábori tüzérsztály /Szeged/: v. Miklay Frigyes ezredes

15. gyalogdandár /Kiskunhalas/:

15. tábori tüzérsztály /Kiskunhalas/:

V. gépkocsizó közepes tarackos üteg

Gyorshadtest /Budapest/:

Tüzérségi parancsnok: Ternegg Kálmán vezérőrnagy

1. gépkocsizó dandár /Budapest/:

1. gépkocsizó könnyű tüzérsztály /Budapest/: Selkey Oszkár ezredes

2. gépkocsizó dandár /Munkács/:

2. gépkocsizó könnyű tüzérsztály /Kassa/: Burget Lajos alezredes

1. lovasdandár /Nyíregyháza/:

Tüzérségi parancsnok: v. Egry Nándor ezredes

1. lovas tüzérsztály /Munkács/: Bolner Béla alezredes

3. gépkocsizó könnyű tüzérsztály: Tarcsay Adolf ezredes

2. lovasdandár /Kecskemét/:

Tüzérségi parancsnok: Kesseő László ezredes

2. lovas tüzérsztály /Kecskemét/: v. Bártfai Ervin alezredes

4. gépkocsizó könnyű tüzérsztály: Tarnóy Oszkár alezredes

1. hegyidandár /Máramarossziget/:

1. hegyi tüzérosztály /Máramarossziget/: Kossuth Sándor őrnagy

Fővezérség-közvetlenek:

101. gépvontatású közepes tüzérosztály /Hajmáskér/: v. Tóthfalussy Gyula ezredes

102. gépvontatású közepes tüzérosztály /Hajmáskér/: Pentsy Zoltán ezredes

103. gépvontatású közepes tüzérosztály /Sopron/: v. Kunczfalussy Jenő ezredes

Kiképző tábor- és iskolaparancsnokságok:

Honvéd Tüzérségi Tábor /Hajmáskér/: v. Kováts Kálmán vezérőrnagy

Tábori Tüzér Központi Lőiskola /Hajmáskér/: csatai Csatay Lajos vezérőrnagy

Összesen:

97 tábori tüzérüteg

6 lovas tüzérüteg

28 gépvontatású tüzér üteg³¹¹

³¹¹ HL II. 10. gyal.dd. 41.000/el. I.a. - 1941. 1260 kt. Szervezési intézkedés 49. doboz és Balla–Csikány–Gulyás–Horváth–Kovács: A magyar tüzérség 100 éve 1913–2013. Zrínyi Kiadó. Budapest, 2014. alapján.

4. számú melléklet

56/3. hds. hdm. I.a. 41.IV.11. szám

„Intézkedés a támadásra április hó 11-re és 12-re

1:200 000

1. A Duna–Tisza között a következő jugoszláv erők nyertek megállapítást: 1 erőd hadosztály, 3. gyaloghadosztály és lovashadosztály súlyal Zombor, Szabadka területén. Az erőd hadosztályból 5 erődzászlóalj sz. erődítményeket megszállva tarja.

A határmenti granicsár alakulatokat — karaolánként (örlaktanyánként) 2-3 figyelő kivételével — visszavonták részben az erődökbe, részben az erődvonalak mögé...

...A német haderő XLVI. páncéloshadtest (Vietinghof tábornok) a Drávától délre keleti irányban nyomul előre. Április 10-én Slatina-t (Barcs-tól 35 km-re délkeletre) érte el, április 11-én pedig Vinkovce-t. Gombos-ra tört elő. A Temesvár környékén lévő XLI. német páncéloshadtest (Reinhardt tábornok) április 11-én Belgrád környékén tört előre.

2. A Fővezérség benyomása szerint a Duna–Tisza közötti jugoszláv erők a jugoszláv haderőre mért csapások következtében annyira megrendültek és helyzetük a bekerítés veszélye miatt annyira kritikussá vált, hogy az ellenség szívós ellenállásával már nem számol. A jugoszláv haderő esetleg kénytelen lesz a Duna–Tisza közét teljesen kiüríteni.

3. A Legfelsőbb Hadúr rendeletére a 3. hadsereg már ma április 11-én kezdi meg a támadását.

4. A 3. hadsereg az összefogható seregtestek zömével a jugoszláv erődvonalat Őrszállástól keletre át fogja törni, hogy a Duna–Tisza közben lévő erőket, bekerítve megsemmisítse. E célból gyors seregtestek az áttörés után az ellenség visszavonulásának megakadályozására a Ferenc-csatornától délre kerülnek alkalmazásra.

5. A hadsereg támadását április hó 11-én a karaolák elfoglalásával indítja meg. Április 12-én erősen összefogott erőkkel a jugoszláv határerődítéseket áttörni. Szándékom mielőbb Zombor, Kerény, Bács-Gyulafalva vonalát elérni.

6. Az április hó 10-én délután tartott hadtest-parancsnoki értekezleten kiadott szóbeli rendelkezéseimnek megfelelően a 3. hadsereg április hó 11-e folyamán és az április hó 11-ről 12-re hajló éjjel az alábbi csoportosítást veszi fel.

a.) A IV. hadtest zömével (10. és 12. dandár) Bácsbokod, Martinitz puszta. Katymár nyugat fele (Kastély kirázólag), Lellbach puszta, 22. dandárával és a 16. határvadász zászlóaljjal Gara körzetében.

b.) I. hadtest a 15. és 13. dandárral Katymár kelet felé Madaras, Bács-Almás körzetében.

c.) V. hadtest a határbiztosítást a Bács-Almás kelet, Bajmok kelet vonaltól keletre eső sávban egészen a Tiszáig átveszi. Rendelkezésére áll a 14. dandár és a 19. dandár beérkezett részei. Hadtestparancsnokság Szeged.

d.) Gyorshadtest: 1. gépkocsizódandárával Baja, Érsekcsanád, Sükösd, 2. gépkocsizódandárával Jánoshalma, Mélykút, Kisszállás, 2. lovasdandár Csikéria, Kelebia, Tompa körzetében. Gyorshadtest parancsnokság Mélykút.

e.) Fel nem sorolt seregtestek, hadsereg közvetlenek, csapatok és alakulatok irányítására rövid úton már intézkedés történt.

7. 49/3. hds. hdm. I.a. 41. IV. 11. számú rendelkezésemmel a jugoszláv haderőre való támadás április hó 11-én történő megindítására már intézkedtem. Eme intézkedésem lényegét az alábbiakban foglalom össze:

a.) A karaolák vonalát április 11-én délután folyamán a hadsereg egész arcvonala előtt birtokba kell venni és az érintkezést az ellenség főállásával annak felderítése végett kell venni. E célból a karaolák leküzdését a tüzérség április 11-én 14 h-val a hadsereg egész arcvonala előtt megkezdi. Ugyanakkor a gyalogság roham- és felderítő egységei az ellenség főállásáig nyomulnak előre.

b.) A seregtestek az előző pontban meghatározott körleteiknek déli részében április 11-én 12 h-ig zömeikkel érkezzenek be.

A tüzérség április hó 11-ről 12-re felvonul a főállás leküzdésére.

c.) A IV. és I. hadtest támadási területében az előnyomuló osztagokat a zöm akként kövesse, hogy az ellenséges főállás elleni támadás április 12-én a 2 órás tüzérségi előkészítés után 10 h-kor végrehajtható legyen.

A tüzterv külön kerül kiadásra.

8. A támadás végrehajtása a jugoszláv erődvonalra:

a.) IV. hadtest a Duna fő ága és Ilma major (régai térkép szerint Matheovics pusztá) Felső Szent Iván-tól délkeletre, továbbá Katymár közép 110 magassági pont összeállástól északkeletre 2 km-re Nemesmilitics dél Kerény délnyugat Kis-Sztapár vonal közötti sávban 10. és 12. dandárral súlyt alkotva a bal sávhatártól nyugatra 1km-re eső sávban támad.

Az erődvonala áttörése után súlyal Zomborra, részekkel Nemesmiliticsre, majd eme részekkel is Zomborra nyomul előre. Zombort elfoglalja és a Ferenc-csatornától délre Bácskertes dél, Bukováci szállások dél, Fernbach szállás vonalában hídfőt alkot.

b.) I. hadtest előbbihez csatlakozva a Bács-Almás feletti Bajmok kelet, Bács-Kossuthfalva kelet vonaláig terjedő sávban támad, súlyal a nyugati sávhatártól keletre 1 km-re terjedő sávban.

Az erődvonala áttörése után zömével Kerény, Bácsgyulafalva dél, vonalába nyomul elő. Részekkel sodrítsa fel a Nemes-Militics észak, Pacsér észak vonalában húzódó erődrendszert és biztosítsa Bács-Kossuthfalva, Pacsér területén kelet irányba.

c.) Az erődön való áttörést az I. és IV. hadtest a J 4534 és a J 4544 számú erődök (1:25 000-es térkép) „Órszállás” 5662 (2. lap) közötti mintegy két km-nyi szakaszban hajtja végre. Válaszvonala a két hadtest között a 4538 és 4540. számú erődök közötti középvonala.

d.) V. hadtest április 12-én tüzérségének zömével vegye tűz alá a Béka halom (Horgos délnyugat) területén lévő ellenséges állásrészeket, majd ha az ellenség azokat kiürítette, akkor a Rózsa major legelőtől délre lévő állások ellen összpontosítsa tüzérségének tűzét.

Egyébként erőviszonyaihoz és az ellenség ellenállásához mérten törekedjék Horgos területén át Csantavér irányában támadva szintén előretörni.

A hadtestparancsnokság létesítsen egy jelentésközvetítő állomást Petróczy iskolánál (Szabadkától északra 16 km).

3. Az 1. gépkocsizódandár a helyzethez képest Garán át Zombor, vagy Bácsbokod, Katymáron át Nemes-Militics Kerény irányában kerül alkalmazásra.

f.) Az I. gyorsadtest zömével (2. gépkocsizódandár és 2. lovasdandár) a jugoszláv erődvonalon ütött részen át kerül bevetésre, gépkocsizódandárával előreláthatólag délkeleti lovasdandárával délkeleti és keleti irányba.

g.) Ejtőernyős század előreláthatólag akkor kerül Zombortól délre a Ferenc-csatorna mentén az ottani hidak kézbevitelére alkalmazásra, ha a IV. hadtest támadása tértnyerően halad előre.

9. A Dráva-Duna háromszögben a 11. dandár feladatára vonatkozóan 52/3. hds. hdm. I.a. 41. VI. 11. szám alatt intézkedtem.

Eme intézkedés lényege:

a 11. dandár jobb szárnyán erős súllyal Dárda irányában áttöri az ellenséges állásokat, és birtokba veszi a Baranya-i háromszöget. A többi seregtestekhez hasonlóan a karaolákra való támadást április 11-én, az ellenséges erődvonalra való támadását pedig április 12-én indítja meg.

Folyamőr dandár április hó 12-e folyamán vállalkozást hajt végre a Ferenc-csatorna Bezdánál lévő zsilipjei kézbevitelére.

10. A határ vadász őrsök helyi ismereteinek kihasználása végett a támadás első részében részt vehetnek. Feladatuk továbbra is az előnyomuló csapatok mögött a határvonal lezárása marad. Az elfoglalt területekről további intézkedésig az anya országba való belépés polgári egyének részére tilos. Ez alól kivételt csak a hadsereg-parancsnokság engedélyezhet.

11. Légierők:

a.) A légi felderítésnek április 11-én reggeli órától történő bevetésére intézkedtem.

b.) Repülődandár alkalmazására külön intézkedtem. Ennek lényege.

Bombázó osztály az egyik vadász osztály biztosítása mellett az ellenséges ütegállásokat, gyülekező tartalékokat és menetoszlopokat támadja a másik vadászlégvédelemben részesíti a támadó zömét.

c.) A IV. és I. hadtest támadását jugoszláv erődvonalra április 12-én egy zuhanó bombázók bevetésével kapcsolatban saját első vonalak megbízható megjelölésére (fehér vászondarabok, vagy lepedők) különös súlyt kell helyezni. A zuhanó bombázó bevetésének tartama alatt a tábori tüzéség tüzét teljesen szüntesse be. Bevetés időpontjára és egyéb részletekre külön intézkedem.

d.) Április hó 11-étől kezdve a harcok tartama alatt a seregtest parancsnokságok álláspontjuk közelében saját felderítő repülőgép közeledése esetében ledobóhelyüket jelezzék.

12. Műszaki toldalékot 2. számú mellékletként csatolom jelen intézkedéshez (az I., IV., V. hadtest és a folyamdandár-parancsnokság részére)

13. Légvédelmi toldalék 3. számú mellékletként kerül kiadásra.

14. Hadsereg-parancsnokság. Kiskunhalas. Híradó toldalék csatolva van.

15. Anyagi intézkedések külön kerülnek kiadásra.

Törzsszállás, 1941. IV. 11-én 9 h 30 I.

Gorondy-Novák Elemér altábornagy s.k.”³¹²

³¹² Horthy-Magyarország részvétele i. m. 36–39. o. A magyar 3. hadsereg parancsnokának intézkedése a Jugoszlávia elleni támadásra.

5. számú melléklet

A Kormányzó hadparancsa

„Amióta a háború tüze fellángolt Európában, állandóan az a törekvés vezetett, hogy Magyarországot és gondjaimra bízott népét, amely az 1914–18. évi világháborúban olyan bőven ontotta vérének és amelynek a háború után olyan súlyos megpróbáltatásokat kellett elviselnie, lehetőleg megóvjam az újabb vérveszteségektől és szenvedésektől. Minthogy a világháború után az akkor végleg kimerült, elalélt és félrevezetett nemzettől minden harc nélkül ragadtak el olyan területeket, amelyeket népünk ezeréves munkája és annyi áldozata szentelt magyarrá, az volt a meggyőződésem, hogy az igazság jogán a jóvátételnek is harc és küzdelem nélkül kell megtörténnie.

E meggyőződés szellemében a Duna-völgyi békét kívánta szolgálni az a szerződés, amelyet a múlt év decemberében az akkori Jugoszláviával, annak akkor békés szándékú kormányával kötöttünk.

Március 26-án Jugoszlávia törvényes államfőjét erőszakkal elmozdították helyéről, békés szándékú kormányának tagjait börtönbe vetették. Ezt az erőszakos változást, úgy látszik, ugyanazok az erők készítették elő és hajtották végre, amelyek 1914-ben egyszer már annyi könnyet, vért és szenvedést zúdítottak Európára. Most sem a béke fenntartását, a jószomszédi viszony keretében megteremthető megegyezést akarták, hanem ellenkezőleg, azt, hogy a háborút Európának erre a részére is kiterjesszék. Ezért idéztek fel szándékosan összeütközést a nagy német és olasz nemzetekkel, amelyekhez bennünket a benső barátság szálain kívül a háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozásunk kötelékei fűznek.

Az új belgrádi rendszer katonai erőket vonultatott fel határainkon, s ezzel szemben Magyarország csak akkor tett védelmi intézkedéseket, amikor sorozatos légi támadások érték az ország területét és határunkon betöréseket kíséreltek meg, ami ellen kormányom ismételten hiába tiltakozott.

A rohamosan lejátszódó események új helyzetet teremtettek. A horvát nép vezeterei – látva az új belgrádi rendszer politikájának végzetes következményeit – kimondták Horvátország önállóságát és függetlenségét, őszinte örömmel üdvözöljük ezt az elhatározásukat, amelyet a magunk részéről mindenben tiszteletben tartunk. Ezer évig éltünk jóban, rosszban együtt a horvát nemzettel, egymást megbecsülve és bajban támogatva, s azt kívánjuk, hogy a nemes horvát nép találja meg állami önállóságában boldogulását és jólétét.

A független és önálló horvát állam megalakulásával Jugoszlávia megszűnt létezni és alkotó elemeire bomlott.

Ezzel egyidejűleg parancsoló kötelességünké vált, hogy a Magyarországtól 1918-ban elszakított terület és az azon nagy tömegben élő magyarság sorsának és helyzetének biztosítását újból kezünkbe vegyük. Olyan szent nemzeti kötelesség ez, amelyet haladéktalanul teljesítenünk kell. Ezért még a mai napon parancsot adok katonáimnak, hogy a Délvidéken élő magyarságot az anarchia pusztításától megóvjuk. Katonáim akciója nem a szerb nép ellen irányul, amellyel nincs vitánk, és amellyel a jövőben békében akarunk élni.

Szeretettel és örömmel köszöntöm hozzánk visszatérő s oltalmunk alá vett véreinket. Isten áldását kérem a magyar nemzetre és a hazára!

Kelt Budapesten, 1941. évi április hó 10-én

Horthy Miklós s. k.

Bárdossy László s. k.”³¹³

³¹³ Nagy Magyarország könyvek 4. Visszatér a Délvidék 1941. Budapest, 2011. 102–103. o.

6. számú melléklet

„M. Kir. honvéd vezérkar főnöke

1. számú

BIZALMAS

KATONAI KÖZIGAZGATÁSI PARANCS

35. szám. Föv. kat. közig.

1941.

Kat. közig. bevezetése a Dél-Magyarországi elfoglalt területeken

A Legfelsőbb Hadúr parancsára a honvédség által elfoglalt területeken a főhatalom gyakorlását átveszem.

Az elfoglalt területeken a katonai közigazgatást bevezetem.

Amíg végleges rendelkezéseim utasítás alakjában kiadásra kerülhetnek, a katonai közigazgatási szolgálat ellátása értelmében a 60/Föv. kat. közig. 40. VIII. 30. számú Utasítás szerint történik. (1. számú mell., külön kiadva.)

A katonai közigazgatás szolgálat legfőbb irányítását utasításaim szerint, a működő hadsereg legmesszebbmenő biztosításával a szállásmester vezeti.

A 60/Föv. kat. közig. 40. számú Utasítás egyes rendelkezéseit az alábbiak szerint módosítom, illetve egészítem ki.

1. Szervezés tekintetében:

Az elfoglalt területeken, mint I. fokú katonai közigazgatási parancsnokságok a járási és városi katonai parancsnokságok működnek.

Mint II. fokú kat. közig. szerv a D-i hds. kat. közig. csop. pság-a működik.

III. fokú kat. közig. szerv: a Föv. (szállásmesteri csoport)

A kat. közig. szervezetből a vármegyei hatóságoknak megfelelő kat. közig. pság-ok nem kerülnek beállításra. Ennek következtében az I. fokú kat. közig. pság-ok a hds. közig. csop. pság-nak vannak közvetlenül alárendelve.

Az elfoglalt területen lévő jugoszláv II. (III.) fokú hatóságok működésüket nem folytathatják. Személyzetük az alább meghatározott intézkedések szerint kerül foglalkoztatásra.

A szállásmesteri csoport a kat. közig.-i oszt.-ra és a kat. közig. hadbiztosságra tagozódik.

A kat. közig. oszt. katonai, igazgatási és iparügyi alosztályra oszlik. A két előbbi vezetője vk. ti., utóbbié hm. tk. ti.

A kat. közig. oszt. intézi a kat. közig. katonai, közigazgatási és ipari ügyeit.

A kat. közig. hadbiztossága intézi a kat. közig. működési területén a gazdaszatköz. végrehajtó szolgálatot, a közellátás, közélelemzés és árszabályozás ügyeit.

A D-i hds. kat. közig. csop. pság vezető tábornoka a 3. hds. pk-ának van közvetlenül alárendelve.

A hds. közig. csop. pság. a szállásmesteri csoportnak megfelelően tagozódik. Osztályokra való beosztását a vezető tábornok eszközli. A vármegyei szervezetben szükséges előadók a hds. közig. csop. pság-nál nyertek beosztást. (2. számú mell.)

A járási katonai parancsnokság szervezetét a 3. számú mell. tartalmazza.

Minden kat. közig. szervnél működő polgári előadók a pk-ok (vezetők) alárendeltjei.

A 2. és 3. számú mellékletben meghatározott személyzetten kívül a kat. közig. pság-okhoz és szervekhez szükséges segédszemélyzetet a kat. közig. szervek vezetője, illetve pk-ai ideiglenesen alkalmazza. Egyéb hatóságok, intézmények, közületek, üzemek, bányák stb. személyzetét a kat. közig. pság-ok vegyék számba, a hiányokat saját működési területükön rendelkezésre álló személyzettel pótolják. A fölösleget és hiányt a D-i hds. kat. közig. csop. pság. vezetőjének jelentsék be, aki a kiegyenlítéseket saját hatáskörében eszközölje. A még fennálló hiányok pótlási és Főv-től (szállásmesteri csop. útján) igényelje.

A kat. közig. szervek és pság-ok személyzetének kiválasztása az 1940. évi kat. közig. tapasztalatai alapján történt. Úgy ezek, mint az elfoglalt területről származó személyzet elosztása tekintetében a német, illetve szerb nyelvtudást, valamint az alkalmasságot a D-i hds. kat. közig. csop. pság vezetője vegye figyelembe és a szükséges változásokat eszközölje.

2. Benépesítés.

Az elfoglalt területek kat. közig. szervekkel való benépesítésére külön rendelet intézkedik. (30/Főv. kat. közig. 41. IV. 11.)

A vasutak és postahálózat benépesítéséről a Főv. (Hff. és Hhf.) gondoskodik.

3. Lakossággal való bánásmód.

Az elfoglalt területeken különbséget kell tenni az őslakosság és bevándoroltak valamint telepések között.

Őslakosság tagjainak azok tekintendők, akik maguk vagy szüleik 1918. október 31-ét megelőzően az elfoglalt területen laktak.

Minden más személy bevándoroltnak vagy telepesnek tekintendő. Ezek közül azokat, akik nem Nagymagyarország (Horvátország nélkül) területéről valók, a katonai közigazgatási hatóságoknak ki kell utasítaniok.

Elvül szolgáljon, hogy a szerbeket erélyesebb kézzel kell kezelni, mint annak idején a románokat.

A horvátokat a kat. közig. szervek barátságos bánásmódban részesítsék mindaddig, míg a Legfelsőbb Hadúr kiáltványában előlegezett bizalommal nem élnek vissza.

Németeket ugyanazon jogok illetik meg, mint Magyarország területén (kisebbségi egyezmény). Lobogóik, szervezetük, sajtójuk teljes jogegyenlőséget élvez.

Idegen állampolgárokra ugyanazok a szabályok érvényesek, mint Magyarországon.

4. Jugoszláv köztisztviselőkkel való bánásmód.

A jugoszláv köztisztviselők vezetőállásban nem maradhatnak. Kat. közig.-nál alárendelt állást betölthetnek, amennyiben fogadalmat tesznek. Exponált magyar vagy németellenes tisztviselőket azonnal rendőri felügyelet alá kell helyezni.

5. Internálás.

Internálást csak a rendszeres kat. közig. rendelhet el. Erre külön rendelettel történik intézkedés. A vonatkozó utasítás megjelenéséig a veszélyes egyének az I. fokú kat. közig. pság-ok székhelyén ideiglenesen őrizetben tartandók.

6. Sajtóügyek.

A kiadott hirdetmény értelmében (II. Rész 4. pont) az I. fokú kat. közig. pság-ok a 4-9. számú alatt a mellékelt jegyzék értelmében engedélyezzék a lapok megjelenését.

Szerb nyelvű újságok megjelenését azonnal hatállyal szüneteltetni kell.

7. Iskolaügyek.

Magyar, vagy többségében magyar területen a magyar iskolákat fokozatosan fel kell állítani. Ilyen területeken a szerb iskolákat azonnal be kell zárni és legfeljebb csak szerb tagozatú iskola működhet, ha a lakosság számaránya és a szerb nyelvű tanulók száma ezt indokolttá teszi.

Szerb iskolák csak szerb területen és a legszigorúbb ellenőrzés mellett működhetnek ideiglenesen. Mindazon német iskolák, amelyek eddig működtek, működésüket ezután is változatlanul folytatják.

A régi magyar népiskolák felállítására az előkészületeket azonnal meg kell tenni.

Tanszemélyzet biztosítása elsősorban az állásukból kitett vagy nyugdíjazott régi, vagy a magyar államhoz hű tanszemélyzetből történjék.

8. Gyülekezési és egyesülési jog.

Gyűléseket és felvonulásokat további intézkedésig tartani nem szabad. Piacok, vásárok engedélyezése az I. fokú kat. közig. pság. feladata.

9. Katonai bíraskodás.

Az elfoglalt területeken a seregtestek katonai bíróságai működnek, amelyek csak a megszállás ideje alatt elkövetett bűncselekmények ügyében intézkednek.

A múltban elkövetett magyarellenes politikai bűncselekmények utólagos eljárás alapját elvileg nem képezhetik. Közöséges bűncselekmények üldözése az elévülési időn belül a fennálló magyar törvények szerint történik.

Polgári bíróságok (büntető és peres) működése szünetel. Telekkönyvi átírások szünetelnek.

10. Közellátás.

Az elfoglalt területen az összes élelmi készletek, valamint a kávé, tea, egyéb gyarmatáru, csokoládé, cukor zárolandók.

A készletfelvételeket azonnal folyamatba kell tenni.

A fejadag rendszert a kat. közig. pság-ok vezessék be. A jegyrendszer helyett a fogyasztókat beszerzési forráshoz utalják. A közélélmezési hivatalokat községenként azonnal állítsák fel.

Az ipari nyersanyaggazdálkodás megkívánja az összes ipari nyersanyagok, félgyártmányok és készletek zárolását. Különös fontosságú a gumi, és minden a hadviselés szempontjából értékes anyag.

A zárolt cikkeknek az anyaországba behozatalát csempészésnek kell tekinteni.

A közellátás szempontjából fontos az üzemek, bányát stb. termelésének folytonosságát minden erővel fenntartani. A katonai érdekeket szolgáló üzemeket, a megszállás kezdetén, katonai vezetés alá kell helyezni.

A kat. közig. hatóságok magánjogi intézkedéseket egyelőre ne tegyenek. Amennyiben szükséges, gondnokokat, üzemvezetőket, hatósági vezetőket a Főv-től kérjenek (szállásmesteri csoport).

11. Menekültek.

A menekülteket az 5/Főv. kat. közig. 41. IV. 9. számú rendeletben meghatározott hadműveleti záróvonalától délre lévő városokban kell gyülekeztetni és az iskolákban stb. kell ideiglenesen elhelyezni.

12. Hajtási irány.

Közutakon a forgalom az anyaországban érvényes szabályok szerint történik.

A járművek tehát a menetirányban baloldalon haladnak és jobbra előznek.

13. Időszámítás.

Az elfoglalt területen a magyar nyári időszámítás érvényes.

14. Utazások.

Az elfoglalt területeket más országrészekről és területektől a kat. közig. határoló vonala választja el. Ez északon a Trianon-i országhatár. Keleten, délen és nyugton külön rendelettel fogom megszabni.

Az elfoglalt területről az anyaországba, Romániába, Horvátországba, vagy a szövetséges német csapatok által elfoglalt területre, egyelőre teljes utazási tilalom van. Ugyanez a tilalom érvényes az elfoglalt területre való beutazásra is.

A működő seregtestekhez tartozó személyek előljáró pság-aik által kiállított menetokmányokkal utazhatnak a határvonalon át.

Más katonai pság-okhoz, vagy polgári hatóságokhoz vagy polgári hatóságokhoz tartozó személyek menetokmányait beutazás előtt a szállásmester láttamozza. Kiutazásra egyelőre a D. hds. közig. csop. pság. vezetője ad engedélyt.

Gazdasági okokból a vasúti ár- és a postai csomagszállítást a kat. közig. területére befelé egyelőre megtiltom.

15. Gépkocsi ügyek.

A 10. számú melléklet szerint.

A kat. közig. szervek, valamint a kat. közig. területén működő állami szervek (Magyar Nemzeti Bank, mentők, tűzoltók stb.) nyílt parancssal érkező igazolt közegeinek gk. üza. ellátást kérésükre a működő seregtestek teljesítették.

16. Csapatok közreműködése a kat. közig-ban.

A megszálló csapatokra háruló »szükségszerű« kat. közig. feladatokról a csapatoknak kiadott Tájékoztatót (40/Főv. hdm. 41. IV. 10., 8. számú melléklet) 11. számú mellékletként csatolom.

17. Anyagi intézkedések.

A 12. számú melléklet szerint.

Werth Henrik s. k.
gyalogsági tábornok
a m. kir. honvéd vezérkar főnöke”³¹⁴

³¹⁴ Horthy-Magyarország részvétele i. m. 41–45. o.

Ajánlott irodalom:

1. A. Sajti Enikő: Délvidék 1941–1944. Kossuth kiadó, Budapest, 1987.
2. Bácsország. Vajdasági honismereti szemle. 2004/VII–IX. (30. szám) Délvidék 1941–44
3. Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945). Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár kiadása, 1961.
4. Dombrády Lóránd – Tóth Sándor: A magyar királyi honvédség 1919–1945. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.
5. Fall Endre, dr.: Jugoszlávia összeomlása. A Délvidék visszatérése. Magyar Revíziós Liga, Budapest, 1941.
6. Gulyás László: A Délvidék visszatérése 1940–1941. A Horthy-korszak külpolitikája 6. (A revíziós sikerek 3.) Attraktor kiadó, Máriabesnyő, 2019.
7. Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941–1945. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1986.
8. Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: A délvidéki hadművelet 1941. április. Püldo Kiadó, Debrecen, 2003.
9. Huszár János: Honvéd ejtőernyősök Pápán 1939–1945. A Jókai Kör kiadványa, Pápa, 1999.
10. Kun József: A német hadvezetés magyarországi politikájához 1941. március–július. In: Századok. 1965. 6. szám
11. Magyarok és szerbek. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés. Szerkesztette: Glatz Ferenc. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2013.
12. M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Légierő a második világháborúban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1987.
13. Nagy Magyarország III. évfolyam 1. szám 2011. március. A Délvidék visszacsatolása.
14. Olasz Lajos: A Délvidék visszacsatolása és a casus belli. Délvidéki Szemle 2017. IV. évfolyam 2. szám
15. Olasz Lajos: Jugoszláv légitámadások Magyarország ellen 1941 áprilisában. Hadtörténelmi Közlemények 2004. 1. szám 167–204. o.

16. Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkovszky Lóránt – Juhász Gyula: A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. Kossuth, Budapest, 1968.
17. Visszatér a Délvidék 1941. Nagy Magyarország könyvek, Budapest, 2011.

Kronológia:

1940. október 9. Német kiképző csapatok Magyarországon keresztül Romániába érkeznek. 655 szállítmány, ebből 141 vonat (logisztikai) anyag, 514 csapatszállító.

1940. október 11. A belgrádi magyar követ Aleksandar Cincar-Marković jugoszláv külügyminiszterrel folytatott megbeszélés alapján arról tájékoztatja Budapestet, hogy a jugoszlávok esetleg hajlandóak lennének lemondani a Zentai és a Topolyai járásról.

1940. október 19. Német–jugoszláv gazdasági megállapodás.

1940. november 20. Magyarország Bécsben aláírja a dokumentumot a Háromhatalmi Egyezményhez történő csatlakozásról.

1940. december 12. Magyarország és Jugoszlávia Belgrádban aláírja az örök barátsági szerződést.

1941. február 27. Teleki Pál gróf miniszterelnök és Bárdossy László külügyminiszter Budapesten fogadja Aleksandar Cincar-Marković jugoszláv külügyminisztert. A találkozón területi és politikai kérdések nem szerepelnek.

1941. március 2. A német csapatok bevonulnak Bulgáriába.

1941. március 7. Brit csapatok érkeznek Görögországba.

1941. március 25. Bécsben a jugoszláv kormány aláírja a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozásról szóló egyezményt.

1941. március 26-27. Dušan Simović repülő tábornok, korábbi vezérkarfőnök vezetésével megbuktatják a Cvetković-kormányt. Eltávolítják Pál régensherceget és nagykorúsítják II. Péter királyt, aki Simovićot nevezi ki miniszterelnökké.

1941. március 27. Adolf Hitler még 27-én este dönt a Jugoszlávia elleni támadásról és a jugoszláv állam megsemmisítéséről. Március 27-én Hitler közli Sztójay Döme berlini magyar követtel, amennyiben Németország katonailag fellép Jugoszláviával szemben, Magyarország is kielégítheti revíziós igényeit.

1941. március 30. Budapesten megbeszélések folynak Werth Henrik gyalogsági tábornok, vezérkarfőnök és Friedrich von Paulus altábornagy, a Wehrmacht főszállásmestere között a német–magyar együttműködésről a Jugoszlávia elleni katonai akció során.

1941. március 31. A Honvéd Vezérkar részlegesen mozgósítja a légvédelmet.

1941. április 1. A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács egy esetleges Jugoszlávia elleni katonai akció kapcsán a kormány javaslata alapján úgy határoz: magyar csapatok csak akkor támadnak, ha a jugoszláv állam megszűnik, ha hír érkezik a magyarok elleni atrocitásokról, illetve hatalmi úr keletkezik. A magyar egységek nem kerülnek német parancsnokság alá.

1941. április 3-ra virradó éjszaka Teleki Pál miniszterelnök öngyilkosságot követ el. (Az új kormányfő Bárdossy László.)

1941. április 3. A Honvéd Vezérkar részlegesen mozgósítja a m. kir. Honvédséget április 4-én 0.00 órától.

1941. április 3. Szegeden (elsőként az országban) elrendelik a légtalmi elsötétítést.

1941. április 6. Német támadás Jugoszlávia és Görögország ellen. Belgrád bombázása.

1941. április 7. A jugoszláv légiereő magyar városokat bombáz, többek között Szegedet, Pécsét és Siklóst.

1941. április 8. Jugoszláv granicsárok (határőrök) több ponton betörnek Magyarország területére, de mindenütt sikerül őket visszaverni a jugoszláv oldalra.

1941. április 9. A Honvéd Vezérkar hadiállományra emeli a határvadász alakulatokat és honvéd tüzérséggel erősíti meg azokat.

1941. április 9. A Honvéd Vezérkar főnöke kiadja hadműveleti intézkedését.

1941. április 10. Zágrábban kikiáltják a Független Horvát Államot. Ezzel felbomlik Jugoszlávia.

1941. április 10. A magyar 3. hadsereg megkapja az intézkedést, hogy az április 12-ére tervezett támadó hadműveletet 11-én kell megindítani.

1941. április 11. Horthy Miklós parancsára a magyar hadsereg átlépi a trianoni békében megvont magyar–jugoszláv határt. Az elfoglalt bácskai területeken bevezetik a katonai közigazgatást.

1941. április 12. A magyar csapatok több ponton áttörik a határ menti jugoszláv erődvonalat.

1941. április 12. A magyar csapatok bevonulnak Szabadkára és Zomborba, valamint elérik Bajmok, Pacsér, Bácskossuthfalva, Topolya, Csantavér, Magyarkanizsa térségét.

1941. április 12. Az őrnaszád-ezred épségben birtokba veszi a Ferenc-csatorna Bezdán és Kiskőszeg között zsiliprendszerét.

1941. április 12. A pápai repülőtéren felszállás közben szerencsétlenség éri a Ferenc-csatorna szenttamási hídjának birtokba vételére bevetett ejtőernyős zászlóalj vezérgépét.

1941. április 12. Hitler kéri, hogy a gyorshadtest ne álljon meg a történelmi magyar határnál, hanem a Dunán átkelve, német alárendeltségben Szerbiában is folytassa hadműveletét.

1941. április 12. A magyar csapatok harc nélkül birtokba veszik a jugoszláv csapatok által már kiürített Muravidéket, s bevonulnak Lendvára és Muraszombatra.

1941. április 13. A magyar csapatok több ponton átkelnek a Ferenc-csatornán, valamint a Baranyai-háromszögben teljes szélességben felzárkóznak a Drávára.

1941. április 13. Az 1. gépkocsizó dandár felderítő zászlóalja szétszór egy jugoszláv ezredet Petróc és Dunagálos között.

1941. április 13. A magyar csapatok a délvidéki hadművelet legkomolyabb ütközetében bevonulnak Szenttamásra és épségben birtokba veszik a Ferenc-csatorna ottani hidját.

1941. április 13. A magyar csapatok bevonulnak Újvidékre és Zentára. A szerb erők kiürítik a Duna és a Tisza közti területet.

1941. április 13. A folyamidandár az apatini aknazárat áttörve eléri a Tisza torkolatát.

1941. április 13. A 20 órai harangszóra több városban és községben összehangolt csetnik-rajtaütések kezdődnek.

1941. április 14. A magyar csapatok bevonulnak Csantavérre, Palánkára és Titelre, valamint elérik Sztapár és Szond térségét.

1941. április 14. A magyar csapatok több ponton kijutnak a Duna vonalára. A már 12-én elfoglalt Zomborban utcai harcok lángolnak fel.

1941. április 14. Újvidék térségében a „Sopron” őrnaszád is bekapcsolódik a szárazföldi erők harcába. Sikerül megakadályozni a visszavonuló jugoszláv erők átkelését a Dunán dél felé.

1941. április 14-15. Jugoszlávia összeomlása után II. Péter király és a Simović-kormány Görögországba, majd Jeruzsálemen keresztül Londonba menekül. A szövetségesek elismerik a jugoszláv emigráns kormányt.

1941. április 15. Belügyminisztériumi rendelet kimondja, hogy az állambiztonsági vagy katonai szempontból veszélyes, gyanús magyarországi szerb személyeket internálni kell.

1941. április 15. A magyar csapatok teljes szélességben felzárkóznak a Duna vonalára.

1941. április 15. A „Sopron” őrnaszád befut Belgrádba.

1941. április 16. A magyar folyamerők befejezik a Duna megtisztítását az aknazáraktól.

1941. április 16. A gyorsadtest részei Ópalánkánál átkelnek a Dunán és Eszéknél a Dráván. Még aznap elérik Vukovár térségét. Magyar csapatok harci körülmények között 1918 óta először lépik át a történelmi magyar határt.

1941. április 16. A magyar csapatok harc nélkül birtokba veszik a jugoszláv csapatok által már kiürített Muraközbe, s bevonulnak Csáktornyára és Perlakra.

1941. április 17. Belgrádban aláírják Jugoszlávia feltétel nélküli kapitulációját.

1941. április 17. A gyorsadtest eléri Mitrovica és Ruma térségét.

1941. április 18. A csetnik-rajtaütések miatt rögtönítélő bíraskodást vezetnek be a Jugoszláviától visszacsatolt területeken.

1941. április 19. A gyorsadtest felváltja a német 8. páncélosadosztályt Szabács és Valjevo térségében.

1941. április 20. Megkezdődik a m. kir. Csendőrség szolgálata a Jugoszláviától visszacsatolt területeken.

1941. április 23. Megkezdődik a gyorsadtest kivonása Szerbiából.

1941. április 20-24. Németország és Olaszország képviselői Bécsben megállapodnak a volt Jugoszlávia felosztásáról és befolyási övezetekről. A Bánság (Bánát) német igazgatás alá, a Muravidék, Muraköz, valamint a Bácska Magyarországhoz kerül. (Magyarország visszakapja az 1918 után Jugoszláviához csatolt területek 55%-át, 11.475km²-t.)

1941. április 25. Az újvidéki katonai parancsnok hirdetménye szerint minden, 1918 októbere után betelepült szerb, montenegrói, bosnyák, zsidó, cigány három napon belül köteles elhagyni Magyarországot.

1941. április 29. A délvidéki „békés szerb polgárok” nevében Milan L. Popović – a magyar parlament képviselője – Horthy Miklós kormányzó előtt kinyilatkoztatja, be fogják tartani a magyar törvényeket, és lojálisak lesznek Magyarországhoz.

1941. május 4. A jugoszláv emigráns királyi kormány Londonban, határozatban mondja ki, hogy Jugoszlávia és Magyarország között április 10-én beállt a hadiállapot.

1941. május 6. A gyorsadtest befejezi Vukovár, Vinkovci térsége és az eszéki Dráva-híd biztosítását.

1941. június 15. Horvátország csatlakozik a Háromhatalmi Egyezményhez.

1941. július 8. Németország és Olaszország proklamálja Jugoszlávia megszűnését. Megalakul Szerbia.

1941. augusztus 16. Megszűnik a katonai igazgatás a Bácskában és a többi, Jugoszláviától visszacsatolt területen, a hónap végére a megyei és a városi polgári közigazgatási szervek és önkormányzatok mindenütt átveszik a közigazgatást.

1941. szeptember 16. Kivonják a magyar csapatokat a Jugoszláviától visszacsatolt területekről, kivéve azokat, amelyeknek békehelyőrségét ott jelölték ki.

1941. december 16. A magyar parlament utólagosan szentesíti a Bácska, a Baranyai-háromszög, a Muraköz és a Muravidék visszacsatolását.